

72195

NIĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTAÇAĞ TARİHİ ANABİLİM DALI

PROF.DR. OSMAN TURAN'IN HAYATI VE ESERLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

72195

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Faruk YILMAZ

Hazırlayan
Nevzat TOPAL

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

NIĞDE-1998

**Niğde Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne**

Nevzat TOPAL' a ait "Prof. Dr. Osman TURAN'ın Hayatı ve Eserleri" adlı çalışma, jürimiz tarafından Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Üye

Üye

ÖZET

Prof. Dr. Osman Turan Türk ve dünya tarihinin büyük ilim ve fikir adamlarından birisidir. “Prof. Dr. Osman Turan’ın Hayatı ve Eserleri” isimli bu çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Osman Turan’ın hayatına ilişkin bilgi verilmektedir.

Osman Turan 1914 yılında Trabzon ili, Çaykara ilçesi, Soğanlı köyünde dünyaya geldi. İlk tahsilini Kadahor ilkokulunda, orta tahsilini Bayburt’ta, lise tahsilini ise Trabzon ve Ankara’da tamamladı. Prof. Dr. M. Fuat Köprülü’ nün teşvikiyle Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine giren Osman Turan 1940 yılı kış semestrsinde Ortaçağ Kürsüsünden mezun oldu.

1944 yılında H. Âli Yücel tarafından 8 ay süreyle Milli Eğitim Bakanlığı emrine alındı. 1952 yılında Osmanlı Sülalesinden Satta Sultan ile evlenen Turan, D.P ve A.P’ den Trabzon milletvekilliği yaptı. 1972 yılında emekliye ayrıldı. İstanbul’daki evinde ilmi çalışmalarına devam ederken 17 Ocak 1978 günü geçirdiği bir beyin kanaması sonucu hayata veda etti.

İkinci bölümde ilmi hayatı üzerinde durulmuştur.

1940 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine intisap eden Turan, 1941 yılında “On İki Hayvanlı Türk Takvimi” adlı çalışması ile doktor, 1944 yılında “Orta Zaman Türk Devletlerinde Türkçe Unvanlar” adlı araştırması ile doçent, 1951 yılında Profesör oldu.

1948-50 yıllarında İngiltere ve Fransa’da ilmi çalışma ve tetkiklerde bulundu.

1954’te milletvekili olmasında dolayı akademik hayatına ara vermiş, daha sonra dönme istemiş ise de kadro bulunmadığı gerekçesi ile isteği reddedilmiştir.

1950-54 yılları arasında İslâm Ansiklopedisine çok sayıda madde yazan Turan, asıl önemli çalışmalarını 1965 yılından sonra yapmıştır. Bu eserlerin belli başlıları “Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti”, “Selçuklular Zamanında Türkiye”, “Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi” ve “Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi” dir.

Osman Turan çok sayıda toplantı, kongre ve konferansa katılmış tebliğ sunmuştur. 20 kitabı ve 83 makalesi yayınlanmıştır.

Üçüncü bölümde ise bilimsel çalışmaları kronolojik sırayla verilmiştir. 20 kitabı ve 83 makalesi ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir.

SUMMARY

Prof. Dr. Osman Turan is one of the biggest scholar in the Turkish and World's History. The thesis which is entitled "Prof. Dr. Osman Turan's life and his works" divided into three chapters.

In the first chapter, the information about Osman Turan's life has been given.

Osman Turan was born in Soğanlı village where belongs to Çaykara town and this belongs to Trabzon city in 1914. He completed his education in Kadahor primary school, and carried on high school in Bayburt, Trabzon and Ankara. Osman Turan entered to Literature-History-Geography by the encougrament of Prof. Dr. M. Fuat Köprülü. He was graduated the middle ages professorship in 1940.

He was appointed for eight months by the Ministry of Public Education. He was married with Sattia Sultan from the family of Ottoman Empire and he worked as a member of the Turkish National Assembly from the DP and AP parties and he retired in 1972. He was dead from cerebral hemorrhage in the January 17th 1978.

In the second chapter, his scientific life has been given.

Turan entered to Faculty of Literature-History-Geography in 1940 and he became a doctor in 1941 by the work which was titled "Twelve Animals Turkish Calendar". He became an Assistant Professor in 1944 by his research which was called "Turkish Grades between Turkish Government in Middle Ages". And finally he become a professor in 1951.

He did some research in Britain and France between 1948 and 1950.

He gave a break in his academic carier in 1954 and soon he become a deputy. He wanted to return to the university, however he was refused as no chair left in the university.

Turan wrote many articles into Islam encyclopedia between 1950 and 1954 however he did his main works after 1965. His important works are called "The History of Seljuks and Islam Civilization", "Turkey in Seljuks Time", "The History of East Anatolian Turkish Governments" and "The History of Turkish Universe Dominitation Idealism".

Osman Turan attended many congress and represented many posters. His 20 books and 83 papers were published.

In the third chapter, his scientific research was listed chronologically and his 20 books and 83 papers were appraised under different titles.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİ İMZA SAYFASI	II
ÖZET (TÜRKÇE)	III
SUMMARY (İNGİLİZCE ÖZET)	V
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR CETVELİ	XIII
ÖNSÖZ	XIV
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM HAYATI

I.1. AİLESİ, ÇOCUKLUĞU ve TAHSİL HAYATI	4
I.1.1. Ailesi	4
I.1.2. Yetiştirdiği Çevre ve Çocukluğu	5
I.1.3. Tahsil Hayatı	5
I.1.4. Evliliği	7
I.2. SİYASİ HAYATI	8
I.2.1. Siyasete Atılması	8
I.2.2. Yassıda Günleri	10
I.2.3. Üniversiteye Alınmayan Osman Turan'ın Tekrar Siyasete Atılması	13
I.3. VEFATI	14
I.4. ŞAHSİYETİ ve KİŞİLİĞİ	16

II. BÖLÜM İLMÎ HAYATI

2.1. ÜNİVERSİTE HOCALIĞI	18
2.2. İLMÎ HAYATI	21
2.3. SON ÇALIŞTIĞI KONU	23
2.4. KATILDIĞI TOPLANTI, KONGRE ve KONFRANSLAR	23
2.5. TÜRK TARİH KURUMU ÜYELİĞİNDEN ÇIKARILMASI	25
2.6. OSMAN TURAN'IN FAKÜLTEYE ALINMAMA HADİSESİ	26
2.7. OSMAN TURAN'IN İLMÎ MÜNAKAŞALARI ve ESERLERİ İÇİN TENKİTLER	30
2.8. SELÇUKLU TARİHCİLİĞİNDEKİ YERİ	32

III. BÖLÜM ESERLERİ

III.1. KİTAPLARI	35
III.1.1. Oniki Hayvanlı Türk Takvimi.....	35
III.1.2. Gafletten Uyanalım !.. Üniversitedeki Aşırı Solcu Hocalar Meselesi,.....	37
III.1.3. Orta Zaman Türk Devletlerinde Türkçe Unvanlar.....	38
III.1.4. Müsâmeretü'l-Ahbâr.....	39
III.1.5. İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler.....	40
III.1.6. Tarihi Kronolojinin Esasları.....	41
III.1.7. Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar <Metin, Tercüme ve Araştırmalar>.....	42
III.1.8. Türkiye'de Manevi Buhran Din ve Laiklik.....	43
III.1.9. Kızıl Tehlike.....	44
III.1.10. Türkiye'de Komünizmin Kaynakları.....	45
III.1.11. Türkiye'de Komünizmin Kaynakları ve Kültür İhtilali İlaveli.....	46
III.1.12. Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti.....	48
III.1.13. Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi.....	51
III.1.14. Türkiye'de Siyasi Buhranın Kaynakları.....	55
III.1.15. Selçuklular Zamanında Türkiye.....	59
III.1.16. Selçuklular ve İslamiyet.....	63
III.1.17. Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi.....	66
III.1.18. Türkler Anadolu'da.....	67
III.1.19. Vatanda Gurbet.....	68
III.1.20. Tarih Akışı İçinde Din ve Medeniyet.....	69

III.II. MAKALELERİ	70
III.II.1. Bey Böyrek Hikâyesi	70
III.II.2. Satuk Buğra Han Menkıbesi ve Tarih	70
III.II.3. Çingiz Adı Hakkında	71
III.II.4. İstılahlar Meselesi	71
III.II.5. İlig Unvanı Hakkında.....	72
III.II.6. Etnolojik Bir Kitap.....	73
III.II.7. Terken Unvanı Hakkında	73
III.II.8. “Babek” Maddesi.....	73
III.II.9. “Bayburt” Maddesi	74
III.II.10. “Bayram” Maddesi.....	74
III.II.11. Milli Kaderimiz Üzerine Düşünceler	74
III.II.12. Eski Türklerde Ok’un Hukuki Sembol Olarak Kullanılması	75
III.II.13. Selçuk Kervansarayları	75
III.II.14. Türkler ve İslamiyet.....	76
III.II.15. Selçuk Devri Vakfiyeleri I. <Şemseddin Altun-Aba, Vakfiyesi ve Hayatı>	77
III.II.16. Selçuk Devri Vakfiyeleri II. <Mübarizeddin Er-Tokuş ve Vakfiyesi>.....	78
III.II.17. Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku, <Miri Topraklar ve Hususi Mülkiyet Şekilleri>.....	78
III.II.18. Selçuk Devri Vakfiyeleri III (Celaeddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri).....	79
III.II.19. Le Droit Terrien Sous Les Seljoukides De Turquie.....	80
III.II.20. II. İzzeddin Keykavus’a Ait Bir Temlik-Name	80
III.II.21. “İkta” Maddesi	81
III.II.22. Selçuklular Zamanında Sivas Şehri.....	81
III.II.23. Milliyet ve İnsanlık Mefkuresinin Tarih Tedrisatında Ahenkleştirilmesi.....	81
III.II.24. L’harmonisation Des Idéaux Nationaux Et Humanitaires Dans L’enseignement De L’histoire	83
III.II.25. Les Souverains Seldjoukides Et Leurs Sujets Non-Musulmans	83
III.II.26. İlahiyat Fakültesi ve Meseleleri	83
III.II.27. Selçuklu Türkiye’sinde Faizle Para İkrasına Dair Hukuki Bir Vesika	84
III.II.28. Prof. Mehmet Fuat Köprülü	85
III.II.29. Selçuk Türkiye’si Din Tarihine Dair Bir Kaynak <Fustatü’l-Âdale Fi Kavaidü’s-Saltana>.....	86

III.II.30. İstanbul'un Fethi ve Tarih.....	87
III.II.31. Türk Dili Buhranına Toplu Bir Bakış	87
III.II.32. The Ideal Of World Domination Among The Medieval Turks	88
III.II.33. "Keyhüsrev I." Maddesi.....	88
III.II.34. "Keyhüsrev II." Maddesi	89
III.II.35. "Keyhüsrev III" Maddesi	89
III.II.36. "Keykavus I." Maddesi	90
III.II.37. "Keykavus II." Maddesi.....	90
III.II.38 "Keykubad I." Maddesi.....	90
III.II.39. "Keykubad II." Maddesi	90
III.II.40. "Kılıç Arslan I." Maddesi	91
III.II.41. "Kılıç Arslan II." Maddesi	91
III.II.42. "Kılıç Arslan III." Maddesi	91
III.II.43. "Kılıç Arslan IV." Maddesi.....	92
III.II.44 Selçuklu'larda Faizle Para İkrarı Münasebetiyle Zoraki Bir Tenkit.....	92
III.II.45. Tekrar İntişar Ederken.....	93
III.II.46. Türk Dilinin Müdafaası.....	93
III.II.47. Türk Ocağı ve Bugünkü Türk Milliyetçiliği.....	94
III.II.48. Kıbrıs Meselesinin Halli	95
III.II.49. Türkiye'nin Manevi Durumuna Unumî Bir Bakış.....	95
III.II.50. Din ve Laiklik	96
III.II.51. Büyük Malazgird Zaferi ve Anadolu'da Türk Destanı	97
III.II.52. Köy Enstitüleri Hasreti ve Milli Şuuru Koruma Zarureti	97
III.II.53. Selçuk Türkiye'si ve Dünya Ticareti.....	98
III.II.54. Bir Yıllık "Türk Yurdu"	98
III.II.55. Mevlana ve Konya	98
III.II.56. Bir Tarihçi Gitti.....	99
III.II.57. Orta Çağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri.....	99
III.II.58. Selçuklular Hakkında Yeni Bir Neşir Münasebetiyle.....	100
III.II.59. "Sadeddin Köpek" Maddesi.....	100
III.II.60. "Süleyman-Şah I." Maddesi.....	101
III.II.61. "Süleyman-Şah II." Maddesi.....	101
III.II.62. Türk Dil Kurumuna Toplu Bir Bakış	101
III.II.63. Türk İlminin Abidesi <Prof. Fuat Köprülü>	102
III.II.64. Türkiye-Pakistan Kardeşliğinin Tarihi Esasları.....	102

III.II.65. Manevi Sukut ve Neticeleri.....	102
III.II.66. Komünist Tehlikesi ve Ordunun Sesi.....	103
III.II.67. Ordunun Manevi Gücünü Kuvvetlendirmeliyiz.....	103
III.II.68. Bir Münevver Çılgınlığı ve Komünizm.....	104
III.II.69. Türkiye'nin Manevi Durumuna Umumi Bir Bakış.....	104
III.II.70. L'islamisation Dans La Turquie Du Moyen Age.....	104
III.II.71. Anatolia In The Period Of The Seljuks And Beyliks.....	105
III.II.72. Türkiye'yi Tersine Zorlayan İnkılaplar.....	105
III.II.73. The Need Of Islamic Renaissance.....	106
III.II.74. Yine Bina Meselesi.....	106
III.II.75. Ana-Yasa Meselesi.....	106
III.II.76. Türkiye Selçukluları.....	106
III.II.77. Bir Alim ve İdealistin Kaybı.....	107
III.II.78. Din ve Medeniyet.....	107
III.II.79. Medeniyetin Akıbeti ve Dünya Buhranı.....	108
III.II.80. Selçuklu Tarihi Hakkında Araştırmalar ve Tenkitler.....	108
III.II.81. Medeniyetin Müşterek Kaderi.....	109
III.II.82. 50. Yılda Kalkınma ve Kadro<Eğitim Hakkında>.....	109
III.II.83. Osmanlıların Türk-İslâm Mefkuresini Yüceltmesi.....	110

SONUÇ 111

OSMAN TURAN'IN ESERLERİNİN BİBLİYOGRAFYASI 112

BİBLİYOGRAFYA 120

EKLER

Ek-I : Prof. Dr. Osman Ferit Turan'ın Soy Kütüğü.....	123
Ek-II : Fotoğraf.....	124
Ek-III : Son Çalıştığı Konuya Ait Örnekler.....	125
Ek-IV : Osman Turan'a Reva Görülen Muamele.....	129
Ek-V : 17 Temmuz 1965 Tarihli Danıştay Beşinci Dairenin Kararı.....	132
Ek-VI : Osman Turan'ın İbrahim Kafesoğlu'nun İslam Ansiklopedisi "Selçuklular" Maddesine Tenkit Yazısı.....	133
Ek-VII : İbrahim Kafesoğlu'nun Tenkite Verdiği Cevap.....	155
Ek-VIII : Osman Tenkit Yazısına Ahmet Ateş'in Yaptığı Açıklama.....	168

Ek-Ix : Osman Turan'ın "İlahiyat Fakültesi Mescleleri" Adlı Makalesi.....	176
Ek-X : Yassıada'daki Müdafa Metninin Bir Kısmı	187
Ek-XI : Vefatı İle İlgili Yazılar	190
Ek-XII : Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesindeki Dosyasından Bazı Evrakların Fotokopisi	201

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
A.P.	: Adalet Partisi
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
A.Ü.D.T.C.F.	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
A.Ü.D.T.C.F.D.	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
Bsk.	: Baskı
Bkz	: Bakınız
Bsm.	: Basımevi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
D.P.	: Demokrat Parti
D.T.C.F.	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
İ.A.	: İslam Ansiklopedisi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
T.K.A.E.	: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
Yay	: Yayıncı (ları)

ÖNSÖZ

Osman Turan 17 Ocak 1978 tarihinde İstanbul'daki evinde ilmi çalışmalarına devam ederken geçirdiği bir beyin kanaması sonucu vefat etmiştir. Vefatı ile Türk ilim dünyası yeri doldurulamayacak bir ilim adamını kaybetmiştir.

Çalışmalarına Orta Asya Türk tarihi ile başlayan Turan, asıl önemli çalışmalarını Anadolu Türk Tarihi alanında gerçekleştirmiştir. Anadolu Türk tarihinin başlıca mütehassıslarından biri olan Prof. Dr. Osman Turan'ın hayatı ve eserleri konusunda şimdiye kadar ciddi bir ilmi çalışmanın yapılmamış olması bizi bu konu üzerinde çalışmaya sevk etti. Çalışmamız neticesinde Osman Turan'ın biyografisini hazırladık ve eserlerini toplayarak muhtevaları hakkında bilgi verdik

Yüksek Lisans tezi olarak yaptığım bu çalışmamda, bilgi ve tecrübeleriyle rehberlik eden Niğde Üniversitesi Öğretim Üyesi saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Faruk Yılmaz'a, gazeteci yazar sayın Ergun Göze' ye ve Osman Turan'ın eşi sayın Satia Sultan Turan'a, Hoca'nın biyografisini hazırlama ve eserlerini tespit etmedeki yardımlarından dolayı en içten saygı ve şükranlarımı sunmayı bir vazife sayarım.

GİRİŞ

Osman Turan Türk Milletinin yetiştirdiği büyük tarihçilerinden biridir. Ortaya koyduğu eserleri ile Anadolu Türk tarihinin karanlıkta kalan bir çok noktasını aydınlatmıştır. Yalnız ilim ve imân sahibi değil, aynı zamanda haysiyet, şahsiyet ve milli, İslâmî çok yüksek bir şuûra sahip bulunan Osman Turan ortaya koyduğu eserleriyle dünya durdukça yaşamaya devam edecektir.

Yunus Emre : “Ölümden ne korkarsın,-Korkma ebedi varsın” mısralarını Osman Turan ve benzerleri için söylemiştir.

Hayatlarını yüksek mefkureler yolunda harcayanlar hiçbir zaman unutulmamışlardır. “Bazıları büyük olarak doğarlar, bazıları sonradan büyüklük kazanırlar, birçoğları da zorla büyük yapılırlar.” Bu cümlenin ilk dört kelimesi Osman Turan’ın karakterini temsil etmektedir.

Yazdığı eserleri ile milli ve İslâmî duygularımızı yücelten Turan bir rehberdir. Yaptığı hizmetlerle unutulmayanlar arasında yerini almıştır

Bu çalışmamızın birinci bölümünde Osman Turan’ın ailesi, çocukluğu, tahsil hayatı, evliliği, siyasi hayatı, vefatı, şahsiyeti ve kişiliği hakkında bilgi verdik. Bu bölümde Hoca’nın değişik yönlerini ortaya koymaya çalıştık.

İkinci bölümde Prof. Dr. Osman Turan’ın üniversite hocalığı, ilmi hayatı, katıldığı konferanslarda verdiği tebliğler, İngiltere ve Fransa’ya gidişi, üniversiteye dönme mücadelesi, Türk Tarih Kurumu üyeliğinden çıkarılması, ilmi münakaşaları ve son çalıştığı konu hakkında bilgi verdik. Bu bölümde Osman Turan’ın ilmi faaliyetlerini ve fikri yapısını ortaya koyduk.

Üçüncü bölümde Osman Turan’ın kitaplarını ve makalelerini ayrı başlıklar altında toplayarak muhtevaları hakkında bilgi verdik. Kitap ve makalelerin tanıtımında kronolojik sırayı takip ettik. Bu bölümün amacı Hoca’nın eserleri

hakkında bilgi vererek tanıtmak ve bu sahada çalışacak araştırmacılara kolaylık sağlamaktır.

Ekler kısmında Osman Turan'ın fotoğrafları, soy kütüğü, "İlâhiyat Fakültesi Meselesi" isimli makalesi, İbrahim Kafesoğlu'nun İslâm Ansiklopedisi "Selçuklular" maddesine yaptığı tenkit, İbrahim Kafesoğlu ve Ahmet Ateş'in tenkite verdikleri cevaplar, M. Altay Köymen'in "Osman Turan'a Reva Görülen Muamele" isimli makalesi, Yassıada'daki müdafaa metni, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesindeki dosyasından bazı evrakların fotokopisi, vefatıyla ilgili gazete ve dergilerde çıkan yazılardan örnekler yer almaktadır. Bu bölümdeki amacımız Osman Turan'ı ilmi münakaşaya sevk eden makaleleri ve hakkında yazılan bazı yazıları vererek Hoca'yı değişik yönleriyle tanıtmaktır.

Prof. Dr. Osman Turan'ın biyografisini hazırlarken geniş bir kaynak taraması yaptık. Ölümünden önce ve sonra hakkında çıkan yazıları topladık. Ergun Göze'nin ilgi ve yardımları sayesinde Hoca'nın eşi Satia Sultan Turan'la görüşerek Hoca hakkında bilgiler aldık. Derlediğimiz bilgiler ışığında Osman Turan'ın biyografisini çıkardık.

Prof. Dr. Osman Turan'ın eserlerini toplarken TTK. kütüphânesindeki makaleler bibliyografyasını taradık. Ayrıca T.T.K., D.T.C.F ve Milli Kütüphânesindeki fiş kataloglarını taradık. Eşi Satia Sultan Turan'ın verdiği bilgilerden istifâde ettik. Makalelerini tararken tarihle ilgili yakından uzaktan ne kadar dergi varsa taradık.

Bu çalışmada bizi uğraştıran amillerin başında Hoca hakkında yazılan eserlerin sınırlı sayıda olması gelir. Türk tarihinin yetiştirdiği ender şahsiyetlerden biri olduğu halde hakkında yeterli düzeyde çalışma yapılmamıştır. Osman Turan hakkında yapılan çalışmaların bir kısmı da ilmî çizgiden tamamen uzaktır. Hoca hakkında Nurdan Demirci tarafından yapılan bir çalışmada çok fazla yanlış bilgiye rastladık¹. Yine bu çalışmada Hoca hakkında birkaç eserin tanıtımı yapılmış eserlerin çoğu

¹ Bu çalışmada Şerafettin Turan'a ait olan "Rodos'un Zaptından Malta Muhasarasına" isimli eser Osman Turan'a ait gibi verilmiştir. Yine Türk Yurdu 273.sayıda Samiha AYVERDİ'ye ait bir şiir Osman TURAN'ın bir makalesi gibi verilmiştir. DEMİRCİ, Nurdan; **Prof. Dr. Osman Turan'ın Hayatı ve Eserleri**, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1994, s.26,30.

görülmeden bibliyografik tarama suretiyle Hoca'nın eserleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Hoca hakkındaki çalışmaların çoğu vefatından sonra yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar ya kısa hal tercümesi şeklinde veya ölüm yıldönümlerinde anma yazıları şeklinde çok dar kapsamlıdır.

Dürüst, çalışkan ve azimli bilim adamımız en verimli çağında arkasında birçok eser bırakarak aramızdan ayrılmıştır. Bütün çalışmalarında Türk milletinin bölünmez bütünlüğünü esas alan Osman Turan Milli birlik ve beraberliğimizi zedeleyecek ve tehlikeye düşürecek bütün unsurlara karşı ilmî ve fikri yazıları ile adeta savaş açmıştır. İnanıldığı idealleri için yorulmadan çalışmış olan Osman Turan Türk gençliğinin örnek alabileceği ender şahsiyetlerden biridir.

I.BÖLÜM

HAYATI

Bu bölümde Osman Turan'ın ailesi, çocukluğu ve tahsil hayatı, siyasi hayatı, vefatı, şahsiyeti ve kişiliği konuları üzerinde durulmuş ve bilgi verilmiştir.

I.I. AİLESİ, ÇOCUKLUĞU VE TAHSİL HAYATI

I.I.I. Ailesi

Osman Turan 1914 yılında Trabzon ili Çaykara ilçesi Soğanlı köyünde doğmuştur. Babası Hasan Ağa Anası Şahzene hanımdır².

Osman Turan, Kuranoğulları olarak bilinen ağa soyundandır. Sülâlesinin bölgeye gelişi II. Mehmet (Fâtih) devrine kadar uzanır. Fâtih Trabzon'u 1461'de fethettiğinde bölgenin Türkleşmesi için Van çevresinden aşiretler getirtmiştir. İşte Osman Turan'ın ataları da bu zamanda Çaykara ve Bayburt çevresine yerleşmişlerdir. Önceleri Kurt oğulları olarak söylenen bu aşiretin adı zamanla Kuranoğulları olarak telâffuz edilmeye başlanmıştır. Osman, 1934'de Turan soyadını almıştır³.

Osman Turan'ın büyük dedesi Mustafa Osman Ağa, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbinde (93 Harbi) üstün başarılar göstermiştir. Bu başarıları mahallî şair Zihnî tarafından şiirlerinde övgüyle söz edilmesine sebep olmuştur. Dedesi Abdullah Ağa, babası ise Hasan Ağa'dır. Babası I. Dünya Savaşında Erzurum-Kandilli'de şehit düşmüştür. Osman Turan babasının şahâdetinde birkaç yaşında küçük bir bebektir⁴.

² Osman TURAN'ın D.T.C.F. Dekanlığında 1/3 kayıtlı dosyasından, Kimlik Bilgilerini gösterir belge ve Sicil Ahval varakasında. Ayrıca Bkz. KÖYMEN, Mehmet Altay, "Prof. Dr. Osman TURAN (Hayatı, Eserleri ve Fikirleri)", **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**, C.I-II, Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1980, s.13. KÖYMEN M. Altay, "Osman TURAN", **Türk Ansiklopedisi**, C.XXXII, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1983, s.2.

³ DEMİRCİ, Nurdan; **Prof. Dr. Osman TURAN'ın Hayatı ve Eserleri**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, s.8.

⁴ bkz. DEMİRCİ, Nurdan; **a.g.e.**, s.8-9 ve M. Altay KÖYMEN; **a.g.e.**, s.14

1.1.2. Yetiştirdiği Çevre ve Çocukluğu

Babasının vefatından sonra annesi Şahzene hanım ve dayısı tarafından yetiştirilen Osman Turan'ın iki kız bir erkek olmak üzere üç kardeşi vardır. Ailenin üçüncü çocuğu olarak dünyaya gelmiş, çocukluğu yoksulluk içerisinde geçmiştir. Çocukluğundan beri okuma hevesi olan Osman Turan dayısının himayesi ile Çaykara'da tahsile başlamış, annesi yoksulluk ve sefalet içinde Osman Turan'ı okutabilmek için her türlü fedakarlığı katlanmıştır. Annesi 1968 yılında Osman Turan'dan 10 yıl önce vefat etmiştir. .

1.1.3. Tahsîl Hayatı

Osman Turan dayısının himayesi ile Çaykara'da tahsile başlamış, ilkokulu Çaykara'da bitirmiş, ilk öğretmeni Esat Okur'dur⁵. İlk tahsili için verilen bilgiler arasında da çelişkiler vardır. D.T.C.F. dekanlığındaki dosyasında kimlik ve tahsil dönemine ait belgelerde, ilk mektep olarak Of-Kadahor ilk mektebi gösterilmektedir. Çaykara'nın o günlerde Of'a bağlı bir nahiye olduğunu biliyoruz. Fakat Çaykara'nın eski adının Kadahor olup olmadığı ile ilgili bir bilgiye rastlayamadım. Ailesinin Bayburt'a göçmesinden dolayı orta okulu Bayburt orta okulunda tamamladı.

Lise tahsiline ise Trabzon Lisesi'nde başladı. Annesi ve ağabeyi Ahmet Turan tahsîl hayatının her kademesinde O'na maddî ve manevi yönden destek olmuşlardır. Trabzon'da okurken Tabakhane köprüsüne yakın, Hardomasoğlu'nun handan bozma bir binasında iki arkadaşıyla birlikte kalmıştır. Beraber kaldığı arkadaşlardan biri ilkokul öğretmenliği yaptıktan sonra emekli olan A. Rıza Kurşun oğlu, diğeri ise emekli baş komiser Cemal Uygun'dur. Bu yıllarda tarih ve edebiyata karşı ilgisi artan Osman Turan ders dışı zamanlarının çoğunu kütüphanede geçirmektedir. Bu yüzden kendisine "ayaklı kütüphane" lâkabı takılmıştır. Fâkir olan ailesinin tüm ihtiyaçlarını karşılayamadığından zaman zaman balık tutarak satmıştır. Bu dönem sınıf arkadaşları arasında eski Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen'de vardır⁶.

⁵ DEMİRCİ, Nurdan; a.g.e., s.9.

⁶ DEMİRCİ, Nurdan; a.g.e., s.9 ve M. Altay KÖYMEN; a.g.e., s.14.

İki yıl Trabzon Lisesinde okuyan Osman Turan ağabeyinin görevi gereği Ankara'ya gitmesi üzerine tasdikname ile Ankara Lisesine kaydoldu. Lise tahsilini Ankara'luların "Taş Mektep" adını verdikleri lisede tamamladı. 28.8.1935 tarihinde Ankara Erkek Lisesinden bitirme diploması alan Osman Turan aynı lisenin edebiyat kolundan olgunluk yoklaması geçirerek 30.08.1935 tarihinde "Lise Olgunluk Diploması" almağa hak kazanmıştır. Lise III. Sınıfta okurken bir imtihân vesilesi ile okula gelen M. Fuat Köprülü bu genci fark etmiş ve O'na "hayatta hep böyle muvaffak olman temennisiyle" sözlerini yazdığı bir kitap imzalamış ve hediye etmiştir⁷. Böylece Osman Turan'ı D.T.C.F'ye yönlendirmiştir.

Atatürk tarafından 1935 yılında kurulmuş olan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yatılı imtihânını kolaylıkla kazanmıştır. M. Altay Köymen Osman Turan'ı ilk defa burada tanıdığını ifade etmekte ve şunları söylemektedir. "Atatürk Tarafından Ankara'da 1935 yılında kurulan D.T.C.F. Ulus'taki Evkâf Apartmanında faaliyete geçmişti. Bu Apartmanın zemin katındaki loşça bir salona girenler,büyük bir masanın başında bir gencin gece gündüz çalıştığını görürlerdi. Burası Ord. Prof. Dr. Fuat Köprülü'nün başkanı bulunduğu ortaçağ tarihi kürsüsüne aitti.

Trabzon'un Of İlçesine bağlı bir köyde Doğan (doğum tarihi 1916) ve Osman Turan adını taşıyan, orta boylu,büyük başlı,iri ela gözlü bu gencin ileride büyük bir ilim adamı olacağı daha o zamandan belli idi. Nitekim babasını küçük yaşta kaybettiği için sıkıntı ve yokluk içinde büyümüş, anasının gayret ve teşviki ile okumuş olan Osman ilk andan itibaren hocası Fuat Köprülü'nün dikkatini çekti. Daha sonra da herkesçe bilindiği gibi bu büyük ilim adamının son derece kıt olan takdir teveccühünü kazandı. tatlı bir Karadeniz şivesiyle konuşan Osman Turan'ı ilk defa işte bu salonda tanıdım

Ben derslerine ve seminerlerine muntazaman devam etmekle beraber Yatılı olduktan sonra , yani üçüncü sınıftan itibaren elime geçen fırsatı kaçırmamak için yeni çağ tarihi kürsüsünden Ortaçağ Tarihi kürsüsüne geçerek F. Köprülü'nün esas öğrencisi oldum. Bu andan itibaren Osman Turan ile her zaman beraberdik .O, öğrencilik zamanından itibaren yazmağa başlamıştı. Osman Turan'ın ilk araştırmaları daha öğrenciliği sırasında neşredildi.

⁷ DEMİRCİ, Nurdan, a.g.e., s.10.

Bildiğime göre F. Köprülü Atatürk tarafından yeni kurulan yeni kurulan fakültede ortaçağ kürsüsünün başına getirildikten sonra öğrencilerine doktor payesi vermeğe başladı. Yine bildiğime göre bunların sayısı dördü geçmedi. kendisinden ilk doktor unvanı alan Osman Turan, son doktor unvanını alanda ben idim.”⁸ demektedir. Osman Turan’ın daha ilk günden itibaren çalışkanlığı ve gayreti ile dikkatleri üzerine çektiğini söylemektedir.

Osman Turan’ın fiziki özellikleri ve çeşitli yönlerini ortaya koyan Mehmet Altay Köymen görüldüğü gibi Osman Turan’ın 1916’da Of’da doğduğunu söylemektedir. Dosyasındaki resmi belgelerde Osman Turan’ın 1330(1914) yılında Of’da doğduğu kaydı dikkate alınırrsa Köymen’in Osman Turan’ın doğum yılı olarak söylediği 1916 tarihi baskı hatasından kaynaklanmış olabilir.

Oldukça çalışkan olan Osman Turan’ın öğrencilik yıllarından itibaren malzeme toplamaya başladığını ve ilk araştırmalarını da bu tarihlerde yayınladığını görüyoruz. Ulaştığımız ilk eserleri “Bey Böyrek Hikâyesi”⁹, “Satuk Buğra Han Menkıbesi ve Tarih”¹⁰ isimli makalelerdir.

1940 yılı sömestrinde Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinden mezun oldu. Kendisiyle birlikte ilk mezun olanlardan bazıları; Prof. Halil İnalcık, Prof. M. Altay Köymen, Prof. İbrahim Kafesoğlu, Prof. T. Gökbilgin’dir. İsimlerini verdiğimiz ilk mezunlar gibi ilmi yardımcı olarak 30 mayıs 1940 tarihinde fakültede göreve başlamıştır¹¹.

1.1.4. Evliliği

Temmuz 1948 tarihinde Paris’te toplanan XXI. Milletler arası şarkiyatçılar kongresine katılan Osman Turan burada bulunduğu süre içerisinde Osmanlı

⁸ KÖYMEN, M. Altay; “Prof. Dr. Osman TURAN’ın ardından “, Tercüman Gazetesi , 2 Şubat 1978.

⁹ TURAN, Osman; “Bey Böyrek Hikayesi “, Ülkü Halkevleri Dergisi , C.X, S.59, Ocak 1938, s.403-413.

¹⁰ GRECARD, M.F.; “Satuk Buğra Han Menkıbesi ve Tarih “, (Çev. Osman TURAN), Ülkü Halkevleri Dergisi , C.XIII, S.74, Ankara,1939, s.145-154. Devamı; C.XIV, S.79, Ankara,1939, s.47-52; C.XIV, S.80, Ankara ,1939, s.153-169; C.XIV, S.82, Ankara,1939, s.343-350; C.XIV, S.83, Ankara,1940, s.429-436.

¹¹ KÖPRÜLÜ, Orhan Fuat; “Prof. Osman TURAN’ın Arkasından” , Türk Kültürü , Yıl XVI, S.185, Mart 1978, s.257-258 .

hanedanından bazı kimselerle tanışır. Burada bulunduğu sırada “tanınmış eski asil bir ailenin kızıyla evleneceğine dair” bir rüya göre Osman Turan yurda döndükten sonrada uzun bir süre evlenmez. Osmanlı hanedan üyelerinin yurda dönmesine izin verildikten sonra hanedan üyelerinin büyük çoğunluğu yurda döner. Dönerler arasında II. Abdülhamit’in kızları ve torunları da vardır. Osman Turan Nihal Atsız vasıtasıyla II. Abdülhamit’in kızı Ayşe Osmanoğlu ile tanışır ve ondan hanedan üyeleri içerisinde bekar bir kızın olup olmadığını öğrenen Turan, Nihal Atsız aracılığı ile Satia Sultanla tanışır. 20 Aralık 1956 tarihinde Kadıköy Evlendirme Dairesinde Hamdullah Suphi Tanrıöver’in şahitliğiyle evlenirler¹².

Satia Sultan II. Abdülhamit’in en büyük oğlu Şehzade Selim Efendinin kızı Emine Nemika Sultanın kızıdır. Babası Ali Kenan Bey’dir. Mühendis olan Ali Kenan Bey bir müddet Maden Genel müdürlüğü görevini yapmıştır. Darü’l-Fünun’da Profesörlükte yapmış olan Ali Kenan Bey hanedanın vatani terk etmesiyle birlikte 1924’te eşi ile yurt dışına çıkmışlardır. Satia Sultan 1927’de Paris’te dünyaya gelmiştir. Bir müddet Lübnan’da da kalan Satia Sultan 1952 tarihindeki aftan sonra yurda dönmüş ve İstanbul’a yerleşmiştir. Osman Turan’la tanışarak evlenmiştir. Yaklaşık 22 yıl devam eden evliliklerinden çocukları olmamıştır.

Mart 1998 tarihinde Üst Bostancı’daki evinde ziyaret ettiğimde oldukça mütevazı bir hayat yaşamakta olan Satia Sultan’ın çehresinde adeta bir devrin ağır yükü görülmektedir. Osman Turan’ın Yassıada yıllarında çok sıkıntı çektiklerini ifade eden Satia Sultan bu tarihlerde bazı dergilere makale yazdığını ifade etmektedir. Buna örnek olarak “Hilal” dergisinde Dedesi Abdülhamit’le ilgili bir tercümesi gösterilebilir¹³.

Kendisine uzun ömür diliyor. Osman Turan’ı sevenlerin kendilerini ziyaret etmelerini, ilgilenmelerini talep ediyoruz.

¹² DEMİRCİ, Nurdan; a.g.e., s. 20-21.

¹³ HASLİP, Jean; “Sultan Abdülhamid’in Hayatı”, (Çev. Satia TURAN), Hilal Dergisi, III/23 ve 25, Ocak, Mart 1962, s. 15-16, 20. ayrıca; “Hayal olmuş Hakikatler”, Hilal Dergisi, S.45, Nisan 1964, s. 6-7.

1.2. SİYASİ HAYATI

1.2.1. Siyasete Atılması

Osman Turan'ın daha öğrencilik yıllarından itibaren siyasetin dışında kalmadığı görülür. Fikri konularla haşır neşir olan Osman Turan Üniversitedeki sol yapılanmaya savaşa açmıştır. Yazdığı eserlerinde de bu konuyu işlemiştir¹⁴. Üniversitede Türkçü-Turancı gurubun başında yer almıştır. Hatta bu yüzden 1944 yılında Milli Eğitim Bakanlığı emrine alınmıştır. Fikri mücadelesini ilmi olarak veren Osman Turan hep siyasete atılmayacağını bunun yanlış olacağını söylemesine rağmen, bu düşüncesinde kalamamıştır.

Aslında Osman Turan'ın siyasete atılması birazda Trabzon'lu hemşehrilerinin ısrarıyla olmuştur. M. Altay Köymen bu görüşe katılmamakta ve "Bu hususta söylendiği gibi, Trabzon'lu hemşehrilerinin ısrarlarının rolü olduğunu kabul etmek pek mümkün değildir." ¹⁵ demektedir. Osman Turan'ın neden fikrini değiştirip siyasete atıldığına pek anlam verememektedir. Nurdan Demirei ise "... Milletvekili seçildiğini radyodan dinleyen arkadaşlarının haber vermesiyle öğrenmiştir. Birçok kimse O'nun hocası M. Fuat Köprülü'nün tesiriyle siyasete atıldığını zanneder. Oysa muhterem eşi Satia Sultan hanımefendinin açıklamasına göre Köprülü Onu , Politikaya girmemesi konusunda uyarmıştır. Ancak 1954 yılındaki seçimlerde Demokrat Partinin Trabzon teşkilatının gayretleri ile Menderes tarafından aday listesine alınmıştır. Hemşehrilerini kıramayan Osman Turan milletvekilliğini "emrivaki" olarak kabul etmiştir." ¹⁶ demektedir. Osman Turan'ın siyasete atılmasıyla ilgili çeşitli etkilerden bahsedilmektedir. Sebep hangisi olursa olsun Osman Turan siyasetten uzak kalmak gibi bir düşünce içerisinde bulunduğu halde, kendisini 1954'ten itibaren siyasetin içinde bulmuştur.

Mayıs 1954 seçimlerinde Demokrat Parti Milletvekili seçilen Osman Turan 14 Mayıs 1954 tarihinde fakültedeki görevinden ayrılmıştır. Artık meclistedir. Fikri mücadelede olduğu gibi siyasi mücadelede de ilim adamlığı vasfıyla hareket eden

¹⁴ TURAN, Osman; *Gafletten Uyanalım Üniversitedeki Aşırı Solcu Hocalar Meselesi*, Bizim Türkiye Yayınları, İstanbul, 1948, 32 s.

¹⁵ KÖYMEN, Mehmet Altay; "Prof. Dr. Osman TURAN (Hayatı, Eserleri ve Fikirleri)", *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, C.I-II, Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1980, s.28.

Osman Turan'ın başı yine derdedir. Bu durumu M. Altay Köymen "...Her hususta "eğilip-bükülmeme" ve "nereden, kime karşı olursa olsun haksızlığı karşı mücadele" prensibi uygulamaya çalıştığı için, gerekli zaman esneklik ve taviz isteyen siyasi hayatında ilim hayatında olduğu kadar başarılı olamamıştır." ¹⁷ Demektedir.

Sürekli milliyetçi-muhafazakar çizgide hareket eden Osman Turan'ın Demokrat Parti ve rahmetli Menderes ile ihtilafa düştüğü konular olmuştur. 1958 seçimlerimde yeniden Demokrat Parti Trabzon milletvekilidir. Bu ikinci milletvekilliği uzun sürmemiş 27 Mayıs 1960 tarihindeki ihtilal ile son bulmuştur. Osman Turan diğer Demokrat Parti Milletvekilleri ile beraber Yassıada'ya götürülmüştür.

1.2.2. Yassıada Günleri

27 Mayıs 1960 ihtilalinden sonra iktidardaki bütün Demokrat Parti milletvekilleri ile birlikte Osman Turan'da Yassıada'ya götürülerek tevkif edilmiştir. Nazlı Ilıcak'la yaptığı mülakatta; ihtilali nasıl haber aldınız? Sorusu üzerine "O sıralarda ameliyat geçirmiştim. Evde yatıyordum. Hatta grubun son toplantısına hasta olarak katıldım. Fakat konuşma imkanı bulamadan toplantı dağıldı. Menderes salonu terk etti. Eskişehir'e gittiğini duyduk. 27 Mayıs günü zaten evde hasta yatıyordum. Geldiler beni aldılar... Sonra o gece yüz elli kadar mebusu serbest bıraktılar. Serbest kaldığım o süre içinde kulübe gidiyordum. Kulüp tabii değişmiş, Halk Partili yahut tanımadığımız kimselerle dolmuş. Her gece münakaşa ediyoruz. "Menderes'i asarlar" diyorlar. "Kolay mı memleketi imar etmiş, milletin kalbine girmiş bir adamı asmak" diye cevap veriyorum. "Kanunsuz işler yapmış." "O kanunları meclis yapmıştır. meclisin karşısında da başka salahiyyetli kimse yoktur." Şeklinde konuşuyorum. Nihayet üç gün sonra beni tekrar aldılar." ¹⁸ Diyerek o günlerdeki sağlık durumu ve memleketin nabzı konusunda bilgiler vermektedir.

İhtilalden üç gün sonra ikinci kez tevkif edilen Osman Turan 16,5 ay Yassıada'da kalmıştır. Bu sürede partili arkadaşlarını çekinmeden savunmuştur.

¹⁶ DEMİRCİ, Nurdan; a.g.e., s.16.

¹⁷ KÖYMEN, M. Altay; a.g.m., s.28.

O'nun bu sağlam karakteri; parti iktidarda iken ihtilaf halinde bulunduğu Menderes ve Celal BAYAR tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. O'nun hakkında kanaatlerin değişmesine sebep olmuştur. Osman Turan haksız yere tevkif edildiği hususundaki kanaatini daima muhafaza ettiği gibi, tevkifi dolayısıyla kendisine ve milletine olan güvenini de hiçbir zaman kaybetmedi. O başındakilerle ihtilaf halinde bulunduğu parti prensiplerini Yassıada'da hiç çekinmeden savunmuştur¹⁹.

Yassıada'da komutanların karşısında ayağa kalkmadığı ve hazır ola geçmediği için hücreye atılmıştır. Bu hadiseyi şöyle anlatır. "Adada kumandan gelince ayağa kalkmak lazımdı. Ben kalkmıyordum. Arkadaşlardan kalkanda oluyor kalkmayanda, kalkmayanlar arasında gözüne kestirdiklerini çağırıp zindana atıyorlar. Bir gün rahmetli Zuhuri Danışman'la yan yana yemekten geliyoruz. Yukarıdan kumandan bizi seyrediyor. "Osman Turan sıraya gir" diye bağırdı. "Biz buraya askerliğe mi geldik? Esir miyiz burada?" dedim. Koğuşa geldik. Biraz sonra kumandan istiyor dediler. Gittim odasına, oturmuyorum çünkü gelince tekrar ayağa kalkmam lazım, kumandan geldi. Biraz münakaşa ettik. Bana sigara ikram etti. Fazla ahbablık etmek istemiyorum çünkü riyakarlık olacaktı. Bana "Memleketi siz bu hale getirdiniz" dedi. "Mahkemede kimin memleketi ne hale getirdiğini dilimiz döndüğü kadar anlatacağız" diye cevap verdim.

- "Sana ne oluyor, sen onlardan değilsin".

- "Ben onlarla beraber buradayım. O partinin mebusuyum. Tenkitler yapıyorum ama partide bir meziyet görüyorum ki ona bağılıyım. Beğenmeseydim istifa eder ayrılırdım."

- "Benden sana nasihat olsun, mahkemede böyle konuşma, kendini tehlikeye atarsın" tavsiyesinde bulundu. Sohbeti fazla uzatmayı arzu etmiyordum, yanından ayrıldım."²⁰

Bu olaydan birkaç gün sonra Tarık Güray'la aralarında geçen başka bir hadiseyi anlatan Osman Turan "Kumandan ara-sıra koğuşları dolaşırdı. Bizim

¹⁸ ILICAK, Nazlı; 15 Yıl.Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor, C.II, Kervan Yayınları, İstanbul,1978, s.525.

¹⁹ KÖYMEN, M. Altay; a.g.m., s.29. ayrıca bkz. , ŞAHİNER, Necmettin; "On Sekizinci Ölüm Yıldönümünde İman Abidesi Şahsiyet Osman TURAN", Zaman Gazetesi, 11 Ocak 1998 (Pazar), s.4.

koğuşa girdiği zaman ben tıraş oluyordum. Tabii ayağa kalkmadım. Arkadaşlar O geldiği zaman ya yataklarına uzanır, yada arkaları dönük oturur görmezlikten gelirlerdi. Bir kısmı da hazır ol vaziyette kalkarlardı. Demin bahsettiğim konuşmamdan sonra bana karşı intikam hissi besliyordu. Kapıdan çıkarken, “Sen hala ayağa kalkmıyorsun” diye beni azarladı. “Ayağa kalkmamız lazımsa emir verirsiniz, emir icabı kalkarız. Gönlümüze gelince gönlümüzden kalkmayız” diye cevap verdim.

- “Bana hürmetin yoksa, rütbeme hürmetin olsun.”

- “İyi muamele yapsaydınız belki size hürmet de ederdik, ama mevkie hürmet lazım gelirse sizin daha fazla hürmet etmeniz lazım. Benim iki sıfatım var profesörlük ve milletvekilliği.

Bu konuşma üzerine iyice kızan komutan “Hala konuşuyorsun” diye bana bir tokat attı. Ben daha fazlasını vurdum. İkincisini vururken kollarımdan tuttular.

Birkaç asker dışarıya çıkardılar. Zindana gidiyorduk ki kumandan yolda yetiştı. Bu sefer copla vurdu. Ellerim bağlı idi mukabele edemedim. Darbelerden biri şakağıma isabet etti. Ondan sonra beni zindana attılar. Zindanın alt kısmı çamur, boyuda pek yüksek değil. Cüzdanımı çıkartıp üzerine oturdum. Devamlı kontrole geliyorlar. Neferlere de sıkı emir vermişler oturmayacak diye. Zaten kahvaltıda etmemiştim. Üstelik yeni ameliyat olmuşum. Hala hasta ve halsizdim. Bir neferden oturacak bir sandık bir de sigara rica ettim. Necdet Yüzbaşıya söylemiş. Necdet Yüzbaşı iyi bir adamdı. Sandık getirdi. Böylece oturma imkanı buldum. Akşama doğru bir titreme başladı. Tam 26 saat zindanda kaldım.”²¹diyerek olayı anlatmaktadır.

Zindandan çıkarılan Osman Turan tekrar komutanın karşısına çıkarılır. Sivil kıyafette olan komutan “ben sivil olarak da mücadele ederim” demesi üzerine Osman Turan “Beyhude yorulursunuz. Ben size muhatap olmam” cevabını verdiğini söyler²².

²⁰ ILICAK, Nazlı; a.g.e., s.525-526.

²¹ ILICAK, Nazlı; a.g.e., s.526.

²² ILICAK, Nazlı; a.g.e., s.526.

M. Altay Köymen “Diğer tutukluların anlattıklarına göre, zamanın şartları göz önünde bulundurulursa, bir “kahramanlık” olan bu davranış, anlatanların deyişleriyle bütün tutukluların “yüreklerine soğuk su serpti” . Meselenin dikkate değer tarafı, bu hadiseden sonra, kumandanın tutuklu milletvekillerine daha insani davranmak lüzumunu duymasıdır.

Milletine, ilmine ve kendine güvenen hakiki bir memleket evladının davranışı bundan başka türlü olamazdı. İşte Prof. Osman Turan budur.”²³ Diyerek Ondan övgüyle söz etmektedir. Yassıada’da 16,5 ay tutuklu kalan Osman Turan burada arkadaşlarına konferanslar vermiş. Onların maneviyatını yükseltmiştir. Onların karamsarlıktan kurtarmıştır.

Osman Turan’ın Yassıada’da hazırladığı ve hastalandığı için okuyamadığı müdafaa metninin bir kısmı ekler bölümünde verilmiştir (bkz. Ek-X).

Satıa Sultanla yaptığım mülakatta bu süre içerisinde maddî ve manevî büyük sıkıntılar çektiğini anlatır. Hatta bazı dergilere ekonomik sıkıntılarından dolayı makaleler yazdığını ifade eder²⁴.

1.2.3. Üniversiteye Alınmayan Osman TURAN’ın Tekrar Siyasete Atılması

Yassıada çıkışı Osman Turan Dil ve Tarih-Coğrafya fakültesine dönmek için defalarca dilekçe vermiştir. Dilekçelerden sonuç alamayınca Danıştay’a müracaat etmiş bu konuda dört ayrı mahkeme kararı almıştır. Buna rağmen O’nu münhal kadro bulunmadığı gerekçesiyle fakülteye almamışlardır.

Bir bakıma çaresiz kalan Osman Turan, 10 Ekim 1965 tarihinde Adalet Partisinde Trabzon milletvekili olarak yeniden meclistedir. Bir ara Genel Başkan Yardımcılığı da yaptığı partide Başkan Süleyman Demirel’le ihtilafa düşmüştür. Parti tavanını sola kaymakla itham eder. Kendisi de milliyetçi-muhafazakar çizgisinden dolayı parti tavanınca dışlanmak istenir.

²³ KÖYMEN, Mehmet Altay; “Prof. Dr. Osman TURAN (Hayatı, Eserleri ve Fikirleri)”, s.30

²⁴ HASLİP, Jean; “Sultan Abdülhamid’in Hayatı”, (Çev. Satıa TURAN), Hilal Dergisi, III/23 ve 25, Ocak,Mart 1962, s.15-16, 20 .

Niğde Barosu Avukatlarından, Avukat-yazar İsmail Özmel'le yaptığım 18 Mart 1998 tarihindeki mülakatta Özmel "Osman Turan"ı Hukuk Fakültesinde öğrenci iken tanırdım. 1957-1960 tarihlerinde sürekli olarak Türk Ocaklarında verdiği konferansları dinlerdim. 1957 tarihinde bir konferansında kendisine yönelttiğim soruyu beğenen Osman Turan konferans sonunda beni yanına çağırdı. Benden Türk Yurdu Dergisini yeniden intişar edeceklerini , dergide kitap tanıtım yazılarını yazmamı ve yazı işlerinde yardımcı olmamı rica etti. Memnuniyetle kabul ettim. Fakat O sırada okul yarıyıl tatiline gireceğini, bir yakınımı ziyaret için Muş'a gideceğimi bu işe dönüşte başlamamı istedim. Muş'a gittikten sonra yollar kapandı ve gelmem gecikti. Bana verilen vazifede bir başka arkadaşına verilmişti." Diyerek O'nunla ilgili bir hatırasını anlatır.

Daha sonra Adalet Partisinde Niğde delegesi olan İsmail Özmel "Osman Turan bazı milletvekillerinin desteğiyle Parti Kongresinde Genel başkanlığa aday olur. Fakat yapılan oylama da yeterli oy alamadı." Diyerek O'nun Genel başkanlığa aday olduğunu söyler²⁵.

Ekim 1969 seçimlerinde tekrar milletvekili seçilemeyen Osman Turan'ın 12 Ekim 1969 tarihinde milletvekilliği son bulmuştur. Tekrar fakülteye dönmek istemiş ise de "münhal kadro bulunmadığı" gerekçesiyle kabul edilmemiştir. Şubat 1972 tarihinde emekliye ayrılmıştır. Bundan sonra Osman Turan'ın siyasi faaliyetlerini Milliyetçi Hareket Partisi içerisinde görmekteyiz.

1.3. VEFATI

Türk tarihinin yetiştirdiği ender alimlerden biri olan Osman Turan, 17 Ocak 1978 Salı günü evinde geçirdiği bir beyin kanaması sonucu Çapa Tıp Fakültesine kaldırılmıştır. Yapılan bütün müdahalelere rağmen kurtarılamayarak hakkın rahmetine kavuşmuştur.

19 Ocak Perşembe günü Fatih Camii'nde kılınan öğle namazına müteakip Silivri'deki ebedi kabrine tevdi edildi. Türk tarihinin ender alimlerinden biri, sabık

²⁵ İsmail ÖZMEL'le yaptığım 18 Mart 1998 tarihli mülakat.

Trabzon Mebusu, Dava adamı büyük İslâm ve Türk düşünürü Osman Turan'ın eşine az rastlanır bir kalabalıkla cenaze namazı kılınmıştır²⁶.

Osman Turan'ı hayatında üzen iki hadise vardır. Biri Türk Tarih Kurumu üyeliğinden çıkarılması, diğeri de Fakülteye alınmayışıdır. Osman Turan'ın hayatta iken kıymetinin anlaşılamadığını söyleyen M. Altay Köymen "Osman Turan ve O'nun gibi köyden yetişen büyük ilim adamlarını her düşünüşümde aklıma Denizli'li Profesör Hüseyin Yılmaz gelir. Bilindiği gibi Küçük Hüseyin Denizli'nin bir köyünde Annesinin keçilerini otlatırken , bir hayır sahibinin elinden tutup okutması sayesinde bugün Amerika'da Enşteyn Enstitüsünün başındadır .Amerikan gazeteleri ve dergileri Çobanlıktan profesörlüğe başlığı ile sık sık kendisinden bahsederler. Türkoloji ile uğraşanların pek iyi tanıdığı Yukarıda adını verdiğimiz Yahudi asıllı profesör Cahen Fransız Akademisine üye seçilmiştir. Meşhur İngiliz Oryantalisti Profesör Gibb'se Kraliçe tarafından Sör unvanı verilmiştir .Bu meseleleri çoğaltmak mümkündür .Bir Amerikalıların kendilerinden olmayan bir Türk'e,İngiliz ve Fransızların kendi tarih ve medeniyetleriyle meşgul olmayan ilim adamlarına verdikleri değeri düşünüyorum; Birde hayatını Türklüğe adanmış cilt cilt eserler yazmış bir Türk ilim adamının Kendi milleti tarafından takdir edilme şöyle dursun, Genç denecek bir yaşta kenara atılmışlığını düşünüyorum. Hayretler içinde kalıyorum ve Atatürk'ün de devam ettiği eski Türk Geleneğine uymayan bu davranıştan dolayı kendi kendime biz neden böyle olduk? diye sorup duruyorum .ve cevap bulamıyorum.

Eski kaynaklarımız devlet kılıçla kurulur, kalemlle idare edilir diye yazarlar. Gerçekten bizde devletleri idare edenler siyaset adamlarından ziyade; ilim , fikir ve sanat adamlarıdır .Böyle adamların rehberliği olmadan toplumlar yollarını şaşırırlar. Büyük alim Fuat Köprülü ile öğrencisi Osman Turan böyle birer rehber idiler . Memleketin manevi savunma kaleleri olan onlar ve onlar gibiler göçseler bile eserleri bu memlekete rehberlik etmekte devam edeceklerdir. Zaten Köprülü 'nün kurduğu ve Osman Turan'ın devam ettirdiği bir tarih ekolü vardır. Bizler elimizden geldiğince bunu sürdüreceğiz" demektedir.

²⁶ KABAKLI, Ahmet; "Osman Turan Hoca", Tercüman Gazetesi , 22 Ocak 1978. ayrıca bkz.; "Prof. Osman Turan Vefat Etti", Tercüman gazetesi , 19 Ocak 1978, s. 1-9.

Köprülü de Osman Turan da hayatlarının sonlarında hiç de layık olmadıkları muamelelere maruz kaldılar.

Osman Turan'ın vefatının ardından yerli ve yabancı bilim adamlarının çoğu yeri doldurulamayacak bir bilim adamının kaybı şeklinde yazılar yazmışlardır²⁷. Ölümünün I. Yılında İstanbul Aydınlar Ocağı tertiplelediği bir toplantı ile Osman Turan'ı anmışlardır. Osman Turan hakkında yetiştirdiği öğrencisi ve asistanı Faruk Sümer konuşmuştur²⁸.

Osman Turan'ın vefat ilanı ve arkasından yazılan yazıların bir kısmını ekler bölümünde vereceğiz(bkz. Ek-XI). Vefatının 20. yılında Satıa Hanımefendi ve geride bıraktığı aile efradına başsağlığı, Osman Turan'a Allah'tan rahmet dileriz.

1.4. ŞAHSİYETİ ve KİŞİLİĞİ

Osman Turan orta boylu, ela gözlü, kumral saçlı, arkadaş canlısı, izzet ve ikram sahibi, doğru sözlü, dürüst, yalandan nefret eden, azimli ve çalışkandır. Öğrencilik yıllarından beri çevresinde çalışkanlığı ile tanınan Osman Turan'a arkadaşları ayaklı kütüphane lakabını takmışlardır. Başladığı her işi sonuna kadar götürür ve tamamlamıştır. Şimdiye kadar bir çalışması yarım kalmıştır; O'nada ömrü müsaade etmemiştir. Son derece kibar ve gerçek arkadaş dostu olan Turan, içe kapanıktır. Kızgınlığını dışa vurmaz içine atarak kendini yıpratır²⁹.

Türk-İslam ülküsünü şahsında birleştirmiştir. İyi bir Türkçü aynı zamanda tam bir dindardır. Doğru bildiği her şeyi pervasızca savunmuştur. Demokrat Partide iken Menderes ile ihtilafa düşmesine rağmen, Menderes ve Arkadaşlarını Yassıda'da savunmuş ve davaya bağlılığını göstermiştir.

Türkiye'de ve dünya da büyük bir manevi buhranın yaşandığına işaret çekmekte ve çözüm yollarının nasıl olacağını anlatmıştır. Türk Milletinin kendi

²⁷ KÖPRÜLÜ, Orhan Fuat; "Prof. Osman TURAN'ın Arkasından", Türk Kültürü, S.185, Mart 1978, s.257-258. ayrıca bkz. İrene MELİKOFF; "In Memoriam Osman TURAN", Revue D'etudes Turques, Kasım 1979, s.7-9.

²⁸ BAYKARA, Tuncer; "Fuat Köprülü, Zeki Velidi Togan ve Osman Turan'ı anma Toplantısı", Türk Kültürü, S.197, Mart 1979, s.316-317.

²⁹ DEMİRCİ, Nurdan; a.g.e, s.22.

ayakları üzerinde durma ve bir kimlik kazanma arayışlarında tarih bilincinin önemli rol oynayacağını vurgulamaktadır.

Ömrü komünizmle mücadele içinde geçen Turan gerek fikri, gerekse siyasi yollarla milli ve manevi değerleri gücünün yettiğince savunmuştur. Hasan Ali Yücel ve ekibi karşısında devamlı denge unsuru olarak yerini almıştır. Meydanı onlara bırakmamıştır.

Türkçü çizgisini tüm engellere rağmen değiştirmeyen Osman Turan 1959-1960 ve 1966 tarihlerinde Türk Ocakları genel başkanı seçilerek aktif bir şekilde yürütmüştür³⁰.

³⁰ **Türk Kültürü Dergisi**, Prof. Dr. Osman TURAN Türk Ocakları genel Başkanı seçildi, Temmuz, 1966 S.45, s.830.

II. BÖLÜM

Bu bölümde üniversite hocalığı, İlmî hayatı, katıldığı toplantı, kongre ve konferanslar, tarihte çalıştığı alanlar ve Selçuklu tarihçiliğindeki yeri konuları üzerinde durulmuştur.

2.İLMİ HAYATI

2.1. Üniversite Hocalığı

1940 Yılı Kış s0mestrsinde fak0lteyi bitiren Osman Turan, 30 Mayıs 1940 tarihinde hocası K0pr0l0'n0n yanında İlmî yardımcı olarak g0reve başladı. Mayıs 1941 tarihinde Fransızca'dan girdiği yabancı dil imtihanını kazanamamıştır.

Osman Turan Doktor unvanını 0đrencilik yıllarından itibaren malzeme toplamaya başladığı daha ziyade İslâmiyet'ten önce Türk K0lt0r Tarihi ile ilgili "On İki hayvanlı Türk Takvimi" adlı eseri ile aldı. 10 Kasım 1941 tarihinde Dil ve Tarih-Coğrafya Fak0ltesinde doktora imtihanına girmiş ve başarılı olmuştur. Doktorluk payesinin verilmesi ise, 14 Kasım 1941 tarihli Fak0lte Profes0rler Meclisinin kararı üzerine resmileşmiştir. K0pr0l0'n0n "doktor" payesi verdiği ilk 0đrencisidir. Son "doktor" payesi verdiği 0đrenci ise M. Altay K0ymen'dir. Zaten M. Fuat K0pr0l0'den "doktor" payesi alan 0đrenci sayısı d0rtt0r.

O'nun asıl orijinal araştırmaları 1944 yılında elde ettiği Doçentlik unvanından itibaren başlar. Doçentliği "Ortalaman Türk Devletlerinde T0rkçe Unvanlar"¹ isimli çalışması ile elde etmiştir. Toplam 32 sayfalık bir çalışma olup; Çingiz, İliğ, Terken ve K0l unvanları anlatılmaktadır.

Doçentlik unvanından sonra Osman Turan İlmî çalışmalarında b0y0k bir değişiklik yaptı. T0rkler nasıl Orta Asya'dan Anadolu'ya g0ç0p yerleştilerse ,

¹ TURAN, Osman ; *Orta Zaman T0rk Devletlerinde T0rkçe Unvanlar*, Ankara, 1944, IV+28 s. (Doçentlik tezi).

Osman Turan'da tıpkı Ataları gibi Orta Asya Türk tarih ve medeniyetinden , Türkler'in bu yeni vatanının tarihine geçti ve Anadolu'da karar kıldı. Gerçekten Anadolu Selçukluları Tarihi hayatının sonuna kadar O'nun İlmî çalışmalarının ağırlık noktasını teşkil etmiştir. Osman Turan yerinde bir kararla işe el yazması ana kaynakları neşretmekle başlamıştır. Mesela Anadolu Selçukluları tarihinin en mühim iki yerli kaynağından biri olan Aksarayî'nin Farsça eserini O yayınlamıştır².

1944 yılında "Turancı-Türkçü" suçlamasıyla kovuşturılmaya maruz kalan Osman Turan Nihal Atsız'a yakınlığından dolayı, fakülteden uzaklaştırılarak Millî Eğitim Bakanlığı emrine alınmıştır. Millî Eğitim Bakanlığının 6 Mayıs 1944 tarih ve 4/2319 sayılı yazılarında; "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doçenti Osman Turan görülen lüzum üzerine vekillik emrine alınmıştır."³ denilmektedir. Bakanlık emrine verilmek üzere 1 Haziran 1944'de fakültedeki görevinden ayrılmıştır. Dönemin Millî Eğitim Bakanı aşırı solcuların hamisi Hasan Ali Yücel'dir. Fakülteye tekrar dönebilmek için C.H.P genel sekreteri M. Şevket Esendal ve Tahsin Banguoğlu aracı olmuşlardır. Millî Eğitim Bakanlığının 30 Kasım 1944 tarih ve 1049 sayılı emirleri gereği fakültedeki görevine başlamıştır. Fakat kendisine iki kıdem aşağı indirme cezası verilmiştir. Dönemi Millî Eğitim Bakanı H. Ali Yücel , Osman Turan'a "sen öyle bir şeysin ki hem ele alınmazsın adamın elini yakarsın, hem de atılamazsın çünkü memlekete çok hizmetler verebilirsin" demiştir⁴.

!6 Kasım 1946 tarihinde askere giden Osman Turan Ankara Yedek Subay Levazım bölümünde 3088 numara ile silah altına alınmış ve 12 Ekim 1947 tarihinde terhis olmuştur. 31 Ekim 1947 tarihli kararname ile görevine açıktan atanmıştır⁵.

21 Temmuz 1948 tarihinde XXI. Şarkiyatçılar Kongresine katılan Osman Turan İngiltere ve Fransa'ya İlmî çalışmalar yapmak üzere görevlendirilmiştir. ! Ağustos 1948'de İngiltere'ye giden Osman Turan Mart 1950'ye kadar burada kalmıştır. Mart 1950'den sonra da Fransa'ya giden Osman Turan Eylül 1950 tarihinde yurda dönmüştür.

² KERİMÜ'D-DİN Mahmud Bin Mehmed; *Müsâmeretü'l-Ahbâr < Moğollar Zamanında Türkiye Selçukluları Tarihi>*, (Çev. Osman TURAN) , T.T.K. Basımevi, Ankara, 1944, 61+366 s. Aynı kitap; 2.bsk. T.T.K. Basımevi, Ankara, 1984, 61+366 s.

³ Osman TURAN'ın fakültedeki Özlük dosyası

⁴ DEMİRCİ, Nurdan; *a.g.e.*, s.11.

⁵ Osman TURAN'ın A.Ü. rektörlüğündeki özlük dosyası.

İngiltere’de bulunduğu dönemde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1950 yazında, Unesco tarafından tertiplenen tarih kitapları ve müfredatlarının ıslahı isimli seminerde yurdumuzu temsil etmek için görevlendirilmiştir. Bruxelles’de yapılan ve kırk gün devam eden toplantıya ait izlenimlerini ve sunduğu tebliği makale olarak ta yayınlamıştır⁶.

10 Mayıs 1951 tarihinde Profesörlüğe yükseltilen Osman Turan 16 Haziran 1950 tarihinde profesörlük görevine başlamıştır. 1953 tarihinde Hungoroloji kürsüsü başkanlığı görevinin de bulunmuştur.

İlmî çalışmalarının yanı sıra gördüğü çarpıklıkları da dile getiren Osman Turan’ın başı yine derde girmiştir. 6-7 Ocak 1952 tarihinde “Zafer” gazetesinde yazdığı “İlahiyat Fakültesi ve Meseleleri” isimli yazısından dolayı soruşturma geçirmiştir. (Bkz., ek-IX) Ankara Üniversitesinin 17 Şubat 1952 tarih ve 31-108 sayılı yazısı ile; “Mezkur makalede geçen bazı cümleler hakkında mütalâalarını soran tezkereye” 22 Mart 1952 tarihinde cevap vermiştir. Cevap yazısında “...Binaenaleyh biz bu yazımızla üniversite ve memleket bakımından ehemmiyeti aşikar olan bir meselenin mevcudiyetine , süratle halli lüzumuna işaret etmekle İlmî ve millî bir vazifenin bize düşenini ifa etmiş bulunuyoruz.

.....

Son olarak şunu da ilave etmeme müsaade buyurmasını rica ederim ki Üniversite muhtariyeti ve demokratik hürriyetler bahis mevzuu olmasa bile ciddi vatandaşlar, mühim davalarda kendilerine düşen vazifeleri ,en ağır şartlar altında dahi , yapmakla mükelleftirler. Mesele bu esaslar dahilinde mülahaza edilirse Üniversite ve memlekete ait daha ciddi işlerle uğraşmanın üniversite vakar ve gayesine daha uygun geleceği kanaatim de olduğumuzu derin saygılarımla arz ederim.”⁷ diyerek tezkereye cevap vermektedir.

Mayıs 1954 tarihinde milletvekilliği seçimini kazanan Osman Turan 14 Mayıs 1954 akşamı fakültedeki görevinden ayrılacaktır. Daha sonra fakülteye tekrar

⁶TURAN, Osman; “Milliyet ve İnsanlık Mefkurelerinin Tarih tedrisatında Ahenkleştirilmesi” , A.Ü.D.T.C.F. DERGİSİ , C.X., S. 3-4., T.T.K. Basımevi, Ankara, 1952, s.209-225 . aynı makale ; Manevî Buhran Din ve laiklik, s.127-139. ; Türk Yurdu, S. 284 -285, Mayıs-Haziran 1960, s.1-2, 1-4 .

dönmek istedi ise de bu isteği yerine gelmeyecektir. Üniversite hocalığı böylece son bulacaktır. Fakat siyaset ve İlim dünyasındaki çalışmaları yoğun bir şekilde devam edecektir

2.2. İlmî Hayatı

Oldukça çalışkan olan Osman Turan'ın öğrencilik yıllarından itibaren malzeme toplamaya başladığını ve ilk araştırmalarını da bu tarihlerde yayınladığını görüyoruz. Bizim ulaştığımız yayınlanan ilk eserleri "Bey Böyrek Hikayesi"⁸ ve "Satuk Buğra Han Menkıbesi ve Tarih"⁹ isimli makalelerdir.

Fakat asıl çalışmaları 1941 yılında doktor unvanını aldığı "On iki Hayvanlı Türk Takvimi" ile başlar denilebilir. Bunu 1944 yılında "Ortalaman Türk Devletlerinde Türkçe Unvanlar" isimli doçentlik tezi takip eder. Çalışmamızda Osman Turan'ın katıldığı bütün konferans, kongre, seminerleri ve eserlerini ayrı ayrı tanıtacağımız için burada hepsinden uzun uzadı söz etmeyeceğiz.

Osman Turan'ın doçent olduktan sonra hareket serbestisine kavuşmuş ve İlmî çalışma planında değişiklik yapmıştır. Bu konuya temas eden M. Altay Köymen "Türkler nasıl Orta Asya'dan Anadolu'ya göçüp yerleştilerse , Osman Turan'da tıpkı ataları gibi Orta Asya Türk tarih ve medeniyetinden , Türklerin bu yeni vatanının tarihine geçti ve Anadolu'da karar kıldı. Gerçekten Anadolu Selçukluları tarihi hayatının sonuna kadar O'nun İlmî çalışmalarının ağırlık noktasını teşkil etmiştir. Osman Turan yerinde bir kararla işe el yazması ana kaynakları neşretmekle başlamıştır. Mesela Anadolu Selçukluları Tarihinin en mühim iki yerli kaynağından biri olan Aksarayı'nın Farsça eserini O yayınlamıştır.(Ankara 1944) , arkasından üç Vakfiyeyi¹⁰ neşretmek suretiyle Selçuklu tarihine yeni malzemeler vermiştir.

⁷ Osman TURAN'ın A.Ü. Rektörlüğündeki özlük dosyası.

⁸ TURAN, Osman; "Bey Böyrek Hikayesi" , Ülkü Halkevleri Dergisi , C.X, S.59, Ocak 1938, s.403-413.

⁹ GRENARD, M.F.; "Satuk Buğra Han Menkıbesi ve Tarih" , (Çev. Osman TURAN) , Ülkü Halkevleri Dergisi , C.XIII, S.74, Ankara,1939, s.145-154. Devamı; C.XIV, S.79, Ankara,1939, s.47-52; C.XIV, S.80, Ankara ,1939, s.153-169; C.XIV, S.82, Ankara,1939, s.343-350; C.XIV, S.83, Ankara,1940, s.429-436.

¹⁰ TURAN, Osman; "Selçuk Devri Vakfiyeleri I, Şemseddin Altun-Aba , Vakfiyesi ve Hayatı" , Bellekten , T.T.K. Basımevi, Ankara, 1947, s.197-235. ; "Selçuk Devri Vakfiyeleri II. Mübarizeddin Er-Tokuş Ve Vakfiyesi" , Bellekten , C.XI, S.43, T.T.K. Basımevi, Ankara,1947, s.415-429. ;

Vakfiyeler yalnız Anadolu'nun, sosyal ve ekonomik tarihine dair orijinal bilgi ihtiva etmeleri bakımından değil bu münasebetle O. Turan'ın verdiği açıklayıcı bilgiler bakımından da dikkati çeker.”¹¹ demektedir.

1951 tarihinde profesör olan Osman Turan Anadolu Selçukluları Tarihindeki yetkisini İslam Ansiklopedisine yazdığı 1952 yılında yayınlanan Selçuklu Sultanları Kılıçarşlan , Keyhüsrevler, Keykavuslar ve Keykubad'lar vs. maddeleri ile yerli yabancı herkese kabul ettirmiştir. Bundan sonra O'nun Türkiye'de ve Yabancı Ülkelerde çıkan Dergilerde Selçuklu Devrinin ve her cephesiyle ilgili Türkçe ve yabancı dillerde bir çok makaleleri yayınladığı görülür. O'nun mühim eserlerinden biride Anadolu Selçukluları idari teşkilatı için son derece önemli vesikalar ve açıklamaları ihtiva eden Türkiye Selçukluları hakkında resmi vesikalar adlı eseridir.(Ankara 1958)

Osman Turan asıl mühim telif eserlerini ilim hayatının son 15 senesi içinde vermiştir. Bütün Selçukluları konu edinen “Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti” , “Türk Cihan Hakimiyeti I ve II Cilt” , en mühim eseri “Selçuklular zamanında Türkiye” adlı Anadolu Selçukluları Siyasi tarihidir. Buna “Doğu Anadolu Türk Devletleri tarihi” de ilave edilebilir.

M. Altay Köymen “Osman Turan'ın yazacağı daha birçok eserler bulunabilir .Fakat bir kısmını saydığımız eserleri ile O yalnız Türkiye'de değil, batıda da Selçuklular devrinin bilhassa Anadolu Selçukluları devri tarihinin başta gelen mütehassısı olduğunu herkese kabul ettirmiştir. Nitekim dünyaca meşhur “Cambridge İslam Tarihi” serisinde “Anadolu Selçukluları ve Beylikleri” bölümü Osman Turan'a yazdırılmıştır. (I. Cilt 1970 , 231-262 sayfalar) “Osmanlı Öncesi Türkiye” adlı İngilizce bir eser yazmış olan Claude Cahen (Newyork 1968) hemen hemen tamamıyla Osman Turan'ın araştırmalarına istinat eder¹².” demektedir¹³.

“Selçuk Devri Vakfiyeleri III., Celaleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri” , **Belleten** , C.XII, S.45, Ankara,1948, s.17-171.

¹¹ KÖYMEN, M. Altay; “Prof. Dr. Osman TURAN'ın Ardından” , **Tercüman Gazetesi** , 2 Şubat 1978.

¹² CAHEN, Claude; **Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler**, (Çev. Yıldız MORAN), E. Yayınları Tarih Dizisi, İstanbul,1979,395 s.

¹³ KÖYMEN, M. Altay; a.g.m., **Tercüman** , 2.2.1978.

2.3. Son Çalıştığı Konu

M. Altay Köymen "Tercüman" gazetesine (2.2.1978) yazdığı makalede Osman Turan'ı 1977'de yazında ziyaret ettiğini söyleyerek "ziyaretim sırasında elindeki malzemeyi biran önce neşretmek istediğini söylemişti. O sanki topladığı bütün malzemeyi kullanmasını ömrünün vefa etmeyeceğini sezmişti. Nitekim daha öğrenciliğimden beri yazmayı tasarladığı "Selçuklu Devri İktisadi Hayatı" adlı eseri neşretmeğe ömrü yetmedi. Bu konuyu büyük ölçüde yazmış olduğunu sanıyorum. Bunun gibi O Anadolu Selçuklu Medeniyetini bütünü ile meydana koymak imkanını da bulamamıştır." ¹⁴ diyerek Osman Turan'ın son çalıştığı konu hakkında bizlere bilgi vermektedir.

Mart 1998 tarihinde eşi Sattı Turan'la görüştüğümde bu konu ile ilgili bilgi istedim. O' da büyük bölümü tamamlanmış olan "Eski Türklerde Kabile Teşkilatı ve Ziraat Hayatı" isimli çalışmasından bahsederek, metinlerin fotokopisini almamı ve bu konuyu da çalışmamı rica etti. Çalışma Osman Turan tarafından Osmanlıca olarak el yazısıyla hazırlanmış olup ekler bölümünde bir kısmının fotokopisi yer alacaktır(Bkz. EK-III).

Bu çalışmamdan sonra elimdeki bu metni çözmeye çalışarak Osman Turan'ın son olarak çalıştığı ve yayınlamadığı eserini ilim alemimize kazandırmaya çalışacağım.

2.4. Katıldığı Toplantı, Kongre ve Konferanslar

Osman Turan gerek yurt içinde gerekse yurt dışında birçok kongreye katılmış tebliğ sunmuş ve konferanslar vermiştir. Katıldığı kongre ve konferanslardan bazıları şunlardır:

1945 yılında Üniversiteler Haftası münasebetiyle hazırladığı "Selçuklular Zamanında Sivas Şehri" adlı tebliğ. Bu Tebliğ makale olarak ta yayınlanmıştır¹⁵.

¹⁴ KÖYMEN, M. Altay; a.g.m.

¹⁵ TURAN, Osman; "Selçuklular Zamanında Sivas Şehri", A.Ü.D.T.C.F. Dergisi, IX/4 Ankara,1951, s. 447-457.

Temmuz 1948 (Paris)- XXI. Milletler Arası Şarkiyatçılar Kongresine katılmış ve “Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku, Miri Topraklar ve Hususi Mülkiyet şekilleri” adlı tebliğ sunmuştur. Tebliğ metnini kongreye vermemiştir. Bu metin Osman Turan tarafından makale olarak yayımlanmıştır¹⁶

1950 yazında Bruxelles (Belçika)’de Unesco tarafından düzenlenen ve kırk gün süren toplantıda “Milliyet ve İnsanlık Mefkurelerinin Tarih Tedrisatında Ahenkleştirilmesi” adlı bir tebliğ sunmuştur. Toplantının amacı okullardaki tarih eğitiminin ve tarih kitaplarının “Birleşmiş Milletler” idealine uygun olarak ıslah imkanlarını araştırmaktır. Bu tebliğ de Osman Turan tarafından çeşitli dergi ve kitaplarda makale olarak yayımlanmıştır¹⁷.

Mayıs 1953’te İstanbul’un fethi yıldönümü münasebetiyle D.T.C.F. ve Radyoda yaptığı “İstanbul’un Fethi ve Tarih” adlı konuşması. Bu metinde makale olarak “Türk Yurdu” dergisinde yayımlanmıştır¹⁸.

27 Aralık 1958 Türk Ocaklarında verdiği “Bugünkü Türk Ocağının Vazifeleri” adlı konferans.

3 Nisan 1959 Türk Ocağında “Eski Türklerde Cihan Hakimiyeti Mefkuresi” adlı konferans.

29 Mayıs 1959 Türk Ocağında “Milliyet ve İnsanlık Mefkureleri” adlı konferans.

1 Kasım 1959 Türk Ocağı “Türk Şiirinin Bugünkü Durumu” adlı sohbet.

26 Mart 1960 Türk Ocağı “Türklerin Medeniyet Davası” adlı seminer.

18 Ocak 1962 Ankara Türk Ocağı “Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi” adlı konferans.

¹⁶ TURAN, Osman; “Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku, Miri Topraklar ve Hususi Mülkiyet Şekilleri” , Bellefen , XII/47, Ankara,1948, s.549-574. aynı tebliğ, “Le Droit Terrien Sous les Seljoukides de Turquie” , Revue Des Etudes Islamiques , 1948, s.25-49.’ da Fransızca olarak yayımlanmıştır. Ayrıca Muellifin; Selçuklular ve İslamiyet, Turan Neşriyat, İstanbul ,1971, s.69-92

¹⁷ TURAN, Osman; “Milliyet ve İnsanlık Mefkurelerinin Tarih Tedrisatında Ahenkleştirilmesi” , A.Ü. D.T.C.F. Dergisi , X/3-4, Ankara,1952, s.209-225. aynı tebliğ; Türk Yurdu , S.284-285, Mayıs-Haziran 1960, s.1-2,1-4. aynı tebliğ Fransızca olarak; “L’harmonisation des Ideaux Nationaux et Humanitaires dans l’enseignement de l’histoire” , A.Ü.D.T.C.F. Dergisi , X/3-4, Ankara,1952, s.227-239.

9 Haziran 1962 Adana Türk Ocağı “Türk Milliyetçiliği” isimli bir konuşma.

1968’de Pakistan’ın başkenti İslâmabad’da katıldığı Milletler arası İslâmi konferansa sunduğu tebliğdir. Bu tebliğde Osman Turan, İslâmiyette Rönesansın gerekliliğini belirterek; yapılacak yeniliklerin neler olabileceğini anlatmaktadır¹⁹.

2 Şubat 1969 Ankara Türk Ocağı “Türkiye’de cereyan eden son hadiseler ve Türk Ocaklarının tutumu” adlı konferans

31 Ocak 1970 Ankara Türk Ocağı “Türk Dilini Kısırlaştırma Hareketleri” isimli konferans²⁰.

9 Mart 1975 Ergun Göze ile röportaj yapan Osman Turan bu röportajda; Eski yazımızın lise I. Sınıftan itibaren gençlerimize öğretmemiz gerektiğini söylemektedir. İslam Medeniyetinin yıkılış sebebini Moğol İstilasına bağlamaktadır. İslâmiyet’ten önce Türklerde tek Tanrı inancı konularında bilgiler yer almaktadır²¹.

Ayrıca 1959-1960 yılları arasında her 15 günde bir Pazar günü seri halde verilen seminerler. Bu seminerlerin isimleri “Türk Yurdu” dergilerinde ve “Türk Yurdu Bibliyografyasında” yer almadığından burada gösteremiyoruz.

2.5. Türk Tarih Kurumu Üyeliğinden Çıkarılması

Osman Turan’ı hayatta en çok üzen ve hayal kırıklığına uğratan iki olay vardır. Biri Yassıada dönüşü senelerce hizmet ettiği fakülteye alınmayışı diğeri de Türk Tarih Kurumu üyeliğinden çıkarılışı.

1948 yılında Osman Turan hiçbir sebebe dayanmadan Türk Tarih Kurumu üyeliğinden çıkarılmıştır. Alınan bu karar ilmî değil tamamen siyasidir. Türk Dil Kurumunda olduğu gibi Türk Tarih Kurumu da belli bir siyasi kitlenin kontrolüne girmiş; kendi fikirlerini taşımayanları bu kurumlardan uzaklaştırmışlardır. Türk

¹⁸ TURAN, Osman; “İstanbul’un fethi ve Tarih”, **Türk Yurdu**, S.234, Temmuz 1954, s.30-35.

¹⁹ TURAN, Osman; “The Need of Islamic Renaissance”, **International Islamic Conference**, İslamabad (Pakistan), 1970, s.24-31.

²⁰ Osman TURAN’ın Türk Ocaklarında verdiği konferanslar için bkz., TUNCER, Hüseyin-Yücel HACALOĞLU-Ragıp MEMİŞOĞLU; **Türk Ocakları Tarihi, C. II (1949-1997)**, Türk Yurdu Yayınları, Ankara,1998,570 s.

²¹ GÖZE, Ergun; **Soruşturma**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1989, s.214-217.

tarihini ve medeniyetini araştırmak için kurulmuş olan bu kurumdan; çalışmaları yerli ve yabancı bütün ilim alemince kabul edilen Osman Turan'ın çıkarılması anlaşılabilecek bir durum değildir. M. Altay Köymen "Tercüman" gazetesine yazdığı bir yazı ile bu durumu protesto etmektedir²². Konunu ehemmiyeti bakımından bu yazıyı ekler bölümünde göstermeyi uygun buldum(bkz. ek-IV).

2.6. Osman Turan'ın Fakülteye Alınmama Hadisesi

27 Mayıs 1960 ihtilali neticesinde kurulan Yassıda mahkemesinde beraat ederek dönen Osman Turan, 25 Ekim 1961 ve 2 Aralık 1961 tarihlerinde D.T.C.F' ye dilekçe ile müracaat ederek bir zamanlar profesör bulunduğu Ortaçağ Tarihi kürsüsünde tekrar görev almak istedi. 2 Aralık 1961 tarihli dilekçesinde; "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Ortaçağ Türk-İslam tarihi profesörü iken 1954 yılında istifa etmeksizin, Trabzon milletvekili olarak siyasi hayata girmiş idim. Siyasi hayatın meşgliyetlerine ve bazen da sıhhi durumumun engel çıkarmış bulunmasına rağmen yine de ilmî faaliyetlerime fasıla vermeden eserlerimin ikmaline ve yeni mevzuların tetkikine çalıştım, ki bu husus bir kısmı Avrupa'da yapılmış olan neşriyatımla da sabittir." demektedir.

Dilekçesinde devamla "Türkiye'de husule gelen siyasi değişiklik üzerine uzun süren bir mefkufiyet, tahkikat ve muhakeme neticesinde hiç bir politik ve hukuki takıntı bahis mevzuu edilmemiştir. Bu sebeple hukuken bağlı bulunduğum üniversitede tekrar vazifeye başlamam maksadıyla Fakülteye müracaat eylediğim gibi açık maaşlarının ödenmesi içinde makamınız nazarında bir teşebbüste bulunmuştum. O zaman maliye bakanlığının bir teşebbüsü dolayısıyla mütereddit olduğunuzu görmüştüm. Şimdi hukuki durumumu belirterek buna göre işlem yapmanızı veya resmi bir cevap vermenizi lüzumlu buluyorum.

Gerçekten memurn kanununa ek 335 sayılı kanun açıkta kalan memurların tekrar atama usullerini ortaya koyar ve açık maaşlarını tespit ederken son fıkrasında "mesleği memuriyet olan mebuslar müddetleri bittikten sonra tekrar intihap

²² KÖYMEN, M. Altay; "Prof. Dr. Osman TURAN'a reva görülen Muamele", Tercüman Gazetesi, 30Eyll 1947.

edilmezlerse mebusluktan evvelki memuriyetlerine nazaran haklarında bu madde tatbik olunur.” Kaydı ile üniversiteyle hukuki bağlarının mahfuz bulunduğunu belirtmektedir.” diyerek 3335 sayılı kanuna göre açık maaşı verilmesi ve profesörlük veya doçentlik kadrolarından birine üniversiteler kanununu tadil eden 115 sayılı kanunun 26.Maddesine göre atamasının yapılmasını istemektedir. Ancak D.T.C.F. profesörler kurulunun 17 Ocak 1962 tarih ve 12 sayılı kararı ile talebi red edilmiştir. Alınan bu karar ilmi bakımdan değil ; Osman Turan’ı sevmeyen ve ideolojisini benimsemeyen kişiler O’nun fakülteye alınmasını istememişlerdir.

Bu durum karşısında Osman Turan Ankara Üniversitesi Rektörlüğünü ve D.T.C.F. Dekanlığını Danıştay’a müracaat ederek bu kararın iptalini için dava etmiştir. Danıştay Beşinci Dairesi 1962/573 esas no ve 1962/1811 kararı ile “Davanın Özeti: Mebusluktan açıkta kalması sebebiyle 3335 sayılı Kanuna göre açık maaşı verilmesi veya profesörlük ve doçentlik kadrolarından birine “Üniversiteler Kanununu” tadil eden 115 sayılı kanunun 26.Maddesine tevfikan tayini talebinden ibarettir.

...

Bu sebeplere binaen dava konusu 17.1.1962 tarih ve 12 sayılı Profesörler Kurulu Kararı ile davacıya 3335 sayılı kanun gereğince açık maaşı ödenmek suretiyle tesis edilen muamelenin iptaline ve peşin alınan 250 kuruşun davacıya iadesine , 1.000 kuruş ilam harcının davalılardan alınmasına 13.6.1962 tarihinde ittifaken karar verildi.” Şeklinde karar verilmiş olmasına rağmen üniversiteye alınmamış 1 Haziran 1960 tarihinden itibaren açık maaşı ödenmeye başlanmıştır.

Bunun üzerine 10 Nisan 1963 tarihinde yeniden dilekçe veren Osman Turan kendisi için meclisten kadro tahsisi çıkartıldığını, ancak üniversitece verilmemiştir. Bunun üzerine Osman Turan yeniden Danıştay Beşinci daireye müracaat etmiştir. Danıştay Beşinci daire; Esas no: 1562/5640; Karar No:1964/1832 de şu kararı vermiştir. “Dava Özeti : Danıştay 5. Dairenin 13.6.1962 tarih ve 1811 sayılı kararının ademi infazından mütevellit infaza karar. Üniversite ve tazminatı ile birlikte tam maaş tutarında tazminat itası ile yapılan kadro tahsis ve tayinlerin iptali talebinde....

Profesör Osman Turan'ın branşındaki kürsüye kadro tahsisi yapılması tercihi gerektiği cihetle , kürsüsünde kadro bulunmadığı gerekçesi ile davacının seçime arz edilmesi yolundaki bakanlık muamelesinin kanunun maksadına aykırılığı sebebi ile iptaline,ancak davacının kendi kürsüsünde münhal kadro bulunmadığı için seçime iştirak ettirilmesinde idareye ağır bir hizmet kusuru atfı mümkün olmayacağından davanın tazminata taalluk eden kısmının reddine ve peşin alınan 250 kuruşun mahsubu ile 1.000 kuruş ilam harcının taraflardan yarı yarıya alınmasına 15.4.1964 tarihinde ekseriyetle karar verildi.” Şeklinde dir. Buna rağmen Osman Turan'a branşında profesörlük kadrosu bulunmadığı gerekçesiyle fakülteye alınmaması hayret verici bir şeydir. Danıştay'ın bu kararı üzerine D.T.C.F. dekanlığı kararın düzeltilmesi talebinde bulunmuş, fakat bu talep reddedilmiştir. Danıştay beşinci daire; “Esas No :1964/1942;Karar no : 1965/1418,Davacı : D.T.C.F, Davanın Özü: kararın düzeltilmesi

Danıştay Beşinci. Dairenin mütehaz 15.4.1964 tarih ve 1832 sayılı kararın, kararda taleple ilgisi olmayan hüküm sevke tayin edilmiş bulunması ve memurun kanununun Üniversiteler kanunu ile statüsü tayin ve tespit edilmiş profesörlere teşmil edilemeyeceği sebepleri ile düzeltilmesi talebinden ibarettir .

Sonuç : Davanın reddine 30 Kuruşun davalıya iadesi ile 800 Kuruş ilam harcının davacıdan tahsiline 15.7.1965 tarihinde tazminat ve kadroya tayinleri iptaline muhtevi kısmında oybirliği ile senatoya itiraz hususunu derpiş eden kısmında oy çokluğu ile karar verildi.” Şeklindeki kararla fakültenin iptal talebi reddedilmiştir.

Osman Turan; 18 Mayıs 1965 tarihinde fakülteyi yeniden Danıştay Beşinci daireye dava etmiştir. 17 Temmuz 1965 tarihinde Osman Turan lehinde karar vermiştir. Bu Danıştay kararının ekler bölümünde fotokopisi verilecektir. (bkz. ek-V)

Sonuçta Osman Turan'ın fakülteye dönmek için yaptığı müracaatlar, kadro bulunmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.

M. Altay Köymen; bu engellemenin sorumluları olarak Dekan Mustafa Akdağ, Ortaçağ Kürsüsü başkanı Akdes Nimet Kurat'ı ve bir zamanlar Osman Turan'ın asistanlığını yapmış Faruk Sümer'i göstermektedir²³.

Fakat Akdes Nimet Kurat'ın dekanlığa çeşitli tarihlerde Osman Turan'ın fakülteye alınması için talep yazıları mevcuttur. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanlığına 26.11.1962 tarihli yazısında "Türk-İslam tarihi dersi için kürsümüzden alınan profesörlük kadrosunun bu defa kürsümüze iadesini ve kadronun Prof. Osman Turan'a tahsisini arz ederim." demektedir.

2. 3.1963 Tarihli diğer bir yazısında ise; "Türk-İslam tarihi dersini hem talebinin çokluğu hem de bu dersi yıllarca okutmuş olan zatın eski ünitesine geri dönebilecek durumda olması karşısında Orta çağ tarihi kürsüsüne yeni bir profesörlük kadrosunun tahsisi ile bu kadroya Prof. Dr. Osman Turan'ın tayini için gereken kanuni işlemin yapılmasını saygılarımla arz ederim."²⁴ demektedir. Akdes Nimet Kurat'ın 2.3.1963 tarihli yazısına, dekan Mustafa Akdağ 1.4.1963 tarih ve 1604 sayılı dekanlık yazısı ile ret cevabı vermiştir.

Osman Turan'ın Ankara Üniversitesi Rektörlüğüne verdiği 20 Ekim 1969 tarihli dilekçenin değerlendirilmesi içinde, Akdes Nimet Kurat'ın dekanlığa 24 Mart 1970 tarih ve 1695 sayılı bir yazı ile "Kürsümüzde Türk İslam Tarihi profesörü iken Milletvekili seçilerek Fakültemizden ayrılan Osman Turan' Ankara Üniversitesi Rektörlüğüne verdiği 20 Ekim 1969 tarihli dilekçesinde belirttiği üzere Fakültemizde münhal bir profesörlük kadrosu açıldığı takdirde kendisinin bu kadroya getirilmesi kanaatimize göre yerinde olacaktır. Bu defa Prof. Dr. Şerafettin Altındağ'ın vefatı ile fakültemizde bir tarih profesörlüğü kadrosu açılmış olduğundan bu kadroya Prof. Dr. Osman Turan'ın getirilmesi hususunda gerekli işlemin yapılmasını saygılarımla rica ederim." Talebi mevcuttur²⁵.

İlk müracaatında netice alamayan Osman Turan 10 Ekim 1965 tarihinden yeniden Trabzon milletvekili olarak meclise girmiştir. 12 Ekim 1969 tarihine kadar milletvekilidir. 1969 seçimlerinde meclise girememiştir.

²³ KÖYMEN, M. Altay; "Prof. Dr. Osman TURAN'ın Hayatı, Eserleri ve Fikirleri" , Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi , s.24.

²⁴ Osman TURAN'ın D.T.C.F.' si özlük dosyası.

D.T.C.F Profesörlerinden Prof. Dr. Şinasi Altındağ'ın vefatı üzerine; Osman Turan boşalan profesörlük kadrosunun kendisine verilmesi ve fakülteye alınması için 19 Mart 1970 tarihinde yeniden müracaat etmiştir. Fakat fakülte profesörler kurulu 29 Nisan 1970 tarihinde yaptığı gizli oylama ile bu kadronun "Genel Türk Tarihinde" bırakılması kararını alarak Osman Turan'ı bir kez daha ret etmişlerdir²⁶.

En verimli çağında fakülteye alınmayan Osman Turan 13 Ağustos 1971 tarihinde emeklisini istemiş. 19 Şubat 1972 tarihinde emekliye sevk edilmiştir. 12 Nisan 1972 tarihinden itibaren fakülteyle ilişkisi tamamen kesilmiştir.

2.7. Osman TURAN'ın İlmî Münakaşaları ve Eserleri İçin Tenkitler

Osman Turan'ın en büyük İlmî münakaşaları Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu ile arasında geçen münakaşadır. Münakaşaya sebep olan konu ise "İslâm Ansiklopedisi", "Selçuklular" maddesidir. "Selçuklular" maddesinin yazımı ilkin Osman Turan'a teklif edilmiş, eser hazırlandıktan sonra "İslam Ansiklopedisi Yazı Kurulu" makaleyi uzun bularak kısaltılmasını istemiştir. Osman Turan eserin aynen basılması konusunda ısrar edince, bu maddenin yazımı İbrahim Kafesoğlu'na verilmiştir. Bu durum Osman Turan ile İbrahim Kafesoğlu arasında İlmî bir münakaşanın başlamasına sebep olmuştur.

Osman Turan "İslam Ansiklopedisi için hazırladığı eserini "Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti" olarak kitap haline getirmiştir²⁷. İbrahim Kafesoğlu' nun yazdığı "Selçuklular" maddesinin²⁸ kendi hazırladığı eserle büyük benzerlik taşıdığını ve bir çok yanlış aktarmaların olduğunu ileri sürer²⁹ (bkz. ek-VI). Osman

²⁵ Osman TURAN'ın D.T.C.F.' si özlük dosyası.

²⁶ Osman TURAN'ın D.T.C.F.' si özlük dosyası.

²⁷ TURAN, Osman : **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1965, XIII+448 s. Aynı Kitap; 2. Bsk., Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1969, 433 s. ; 3.bsk., Dergah Yayınları, İstanbul, 1980, 438 s. ; 4. Bsk., Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, 538 s.

²⁸ KAFESOĞLU, İbrahim; "Selçuklular Maddesi" , **İslam Ansiklopedisi** , C.XI, İstanbul, 1965, s.353-416.

²⁹ TURAN, Osman; "Selçuklular Hakkında Yeni Bir Neşir Münasebetiyle" , **Bellekten** , C.XXIX, S.116, Ankara, 1965, s.639-660.

Turan'ın tenkit yazısı üzerine İbrahim Kafesoğlu ve Ahmet Ateş "Belleten" de yazdıkları makalelerle cevap verirler³⁰ (bkz. ek-VII ve VIII).

Ayrıca İbrahim Kafesoğlu ve Ahmet Ateş, Osman Turan'ın "Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti" adlı eserini yazdıkları diğer makalelerle de eleştirirler³¹.

Osman Turan "İslâm Medeniyeti" dergisinde yazdığı altı makale ile İbrahim Kafesoğlu ve Ahmet Ateş'in bu konuda yazdıklarını eleştirir³².

Osman Turan'ın bir diğer ilmî tartışması ise; Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Profesörlerinden Coşkun Üçok'la olmuştur. Bu tartışmaya sebep ise; Coşkun Üçok, Osman Turan'ın "Selçuk Türkiye'sinde Faizle Para İkrasına Dair Hukuki Bir Vesika"³³ adlı makalesini "İlahiyat Fakültesi" dergisinde tenkit etmesidir³⁴. Osman Turan bu tenkite aynı dergide cevap vermiştir³⁵. Bu tenkite Coşkun Üçok'un bir cevap yazısı daha vardır³⁶.

Burada tenkitlerin ayrıntılarına girmeden tenkitlerin neler olduğundan bahsettik. Tenkite maruz kalan ilim adamlarımızın çoğu ebediyete intikal ettiğinden, bir değerlendirmede bulunmanın yanlış olacağı kanaatindeyiz.

Yalnız İbrahim Kafesoğlu ve Ahmet Ateş'le münakaşa konusu olan makaleleri tezimizin sonunda ekler bölümünde vermeyi uygun bulduk.

³⁰ KAFESOĞLU, İbrahim; "Prof. Osman TURAN'ın Tenkit yazısı dolayısı ile, Selçuklu Tarihi Meselelerine Toplu Bir Bakış", **Belleten**, XXX/119, Ankara, 1966, s.467-479 ve Ahmet ATEŞ; "Prof. Dr. Osman TURAN'ın Tenkit Yazısı Dolayısı ile Bir Açıklama", **Belleten**, XXX/119, Ankara, 1966, s.459-466.

³¹ KAFESOĞLU, İbrahim; "Kitabiyat", **Tarih Dergisi**, XV/20, 1965, s.171-188 ve Ahmet ATEŞ; "Kitaplar Arasında", **Sarkiyat Mecmuası**, VI, İstanbul, 1966, s.161-173.

³² TURAN, Osman; "Selçuklu Tarihi Hakkında Araştırmalar ve Tenkitler", **İslam Medeniyeti Dergisi**, Yıl.3, S.29-30-31-32-33-34, Mart-Nisan-Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos 1973, s.15-19,11-16,33-37,35-37,26-30,17-23.

³³ TURAN, Osman; "Selçuk Türkiye'sinde Faizle Para İkrasına Dair Hukuki Bir Vesika", **Belleten**, C.XVI., S.62, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1952, s. 251-260.

³⁴ ÜÇOK, Coşkun; "Selçuk Türkiye'sinde Faizle Para İkrasına Dair Hukuki Bir Vesika Hakkında", **A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl, 1953, S.I, Kanaat ve Feyz Matbaası, Ankara, 1953, s.41-49.

³⁵ TURAN, Osman; "Selçuklularda faizle Para İkrası Münasebetiyle Zoraki bir Tenkit", **A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1955, S.I-II, s.23-24.

³⁶ ÜÇOK, Coşkun; "Bir Tenkide Verilen Zoraki Bir Cevap Hakkında", **A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Kültür Matbaası, Ankara, 1955, S.III-IV, s.86-97.

2.8. Selçuklu Tarihçiliğindeki Yeri

Osman Turan ilmî çalışmalarına Orta Asya Türk tarihini esas alarak başlamıştır. İlk esaslı çalışması “On iki Hayvanlı Türk Takvimi” bu konuyla ilgilidir. doçentlik tezi olarak hazırladığı “Orta zaman Türk Devletlerinde Türkçe Unvanlar” yine İslâmiyet öncesi Orta Asya Türk tarihi ile alakalıdır. 1944 yılında doçent olduktan sonra ilmî serbestliğe kavuşan Osman Turan’ın çalışma alanını da değiştirdiğini görüyoruz.

Türkler nasıl Orta Asya’dan Anadolu’ya göçüp yerleştilerse , Osman Turan’da tıpkı ataları gibi Orta Asya Türk tarih ve medeniyetinden , Türklerin bu yeni vatanının tarihine geçti ve Anadolu’da karar kıldı. Gerçekten Anadolu Selçukluları tarihi hayatının sonuna kadar O’nun ilmî çalışmalarının ağırlık noktasını teşkil etmiştir. Osman Turan yerinde bir kararla işe el yazması ana kaynakları neşretmekle başlamıştır. Mesela Anadolu Selçukluları Tarihinin en mühim iki yerli kaynağından biri olan Aksarayî’nin Farsça eserini O yayınlamıştır³⁷. Arkasından üç Vakfiyeyi neşretmek suretiyle (Belleten XI-XII 1947-48) Selçuklu tarihine yeni malzemeler vermiştir. Vakfiyeler yalnız Anadolu’nun sosyal ve ekonomik tarihine dair orijinal bilgi ihtiva etmeleri bakımından değil bu münasebetle O. Turan’ın verdiği açıklayıcı bilgiler bakımından da dikkati çeker³⁸.

Osman Turan Anadolu Selçukluları tarihindeki yetkisini İslâm Ansiklopedisine yazdığı 1952 yılında yayınlanan Selçuklu Sultanları Kılıçarslan , Keyhüsrevler, Keykavuslar ve Keykubad’lar vs. maddeleri ile yerli yabancı herkese kabul ettirmiştir. Bundan sonra O’nun Türkiye’de ve yabancı ülkelerde çıkan dergilerde Selçuklu Devrinin her cephesiyle ilgili Türkçe ve yabancı dillerde bir çok makaleleri yayınladığı görülür. O’nun mühim eserlerinden biride Anadolu Selçukluları idari teşkilatı için son derece önemli vesikalar ve açıklamaları ihtiva eden “Türkiye Selçukluları hakkında resmi vesikalar adlı eseridir” (Ankara 1958)

³⁷ KERİMÜ’D-DİN Mahmud Bin Mehmed; *Müsâmeretü’l-Ahbâr < Moğollar Zamanında Türkiye Selçukluları Tarihi>*, (Çev. Osman TURAN), T.T.K. Basımevi, Ankara, 1944, 61+366 s.

³⁸ KÖYMEN, M. Altay; *Tercüman Gazetesi*, 2 Şubat 1978.

Osman Turan asıl mühim telif eserlerini ilim hayatının son 15 senesi içinde vermiştir. Bütün Selçukluları konu edinen “Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti”, “Türk Cihan Hakimiyeti” bize en mühim eseri “Selçuklular zamanında Türkiye” adlı Anadolu Selçukluları siyasi tarihidir. Buna “Doğu Anadolu Türk Devletleri” de ilave edilebilir.

Nitekim daha öğrenciliğimden beri yazmayı tasarladığı “Selçuklu Devri İktisadi Hayatı”nı” neşretmeğe ömrü yetmedi.

O yalnız Türkiye’de değil, batıda da Selçuklular devrinin bilhassa Anadolu Selçukluları Devri tarihinin başta gelen mütehassısı olduğunu herkese kabul ettirmiştir. Nitekim dünyaca meşhur “Cambridge İslam Tarihi” serisinde “Anadolu Selçukluları ve Beylikleri” bölümü Osman Turan’a yazdırılmıştır. “Osmanlı Öncesi Türkiye” adlı İngilizce bir eser yazmış olan Claude Cahen hemen hemen tamamıyla Osman Turan’ın araştırmalarına istinat eder³⁹.

M. Altay Köymen Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu tarihinin en başta gelen alimi olarak Osman Turan’ı göstermektedir⁴⁰. Aralarında ilmî münakaşa çıkmış olmasına rağmen İbrahim Kafesoğlu’da Anadolu Selçuklu tarihini en iyi bilen mütehassıs olarak Osman Turan’ı göstermektedir⁴¹.

Gary Leiser “A History of the Seljuks” isimli eserinde Osman Turan, İbrahim Kafesoğlu ve Ahmet Ateş arasındaki ilmî münakaşadan da geniş bir şekilde bahsettiği eserinde Osman Turan’ı Selçuklu Tarihçiliğinin en başta gelen mütehassısı olarak kabul etmektedir⁴².

Osman Turan yerli ve yabancı bütün Selçuklu tarihçileri tarafından Bu konunun en iyi alimi olduğu konusunda hem fikir oldukları görülür. Asıl mühim eserlerini 1965 yılından sonra yazdığını göze alırsak, O’na ne siyaset nede

³⁹ CAHEN, Claude; **Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler**, (Çev. Yıldız MORAN), E. Yayınları Tarih Dizisi, İstanbul, 1979, 395 s.

⁴⁰ KÖYMEN, M. Altay; “Selçuklu Devrinin Özellikleri”, **Atsız Armağanı**, (Haz. Erol GÜNGÖR, M. N. HACIEMİNOĞLU, Mustafa KAFALI, Osman F. SERTKAYA), Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976, s.355-369 (Bu makale Selçuklu tarih ve medeniyeti enstitüsünün Cumhuriyetin 50. Yıldönümü münasebetiyle Konya’da düzenlediği (23-25 Eylül 1973) seminerde verilmiş tebliğ metnidir.)

⁴¹ KAFESOĞLU, İbrahim; “Türkiye’de Selçuklu Tarihçiliği”, **Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan**, ayrı basım, İstanbul, 1973, s.83-92.

⁴² LEISER, Gary; **A History Of The Seljuks**, U.S.A, 1988, 209 s.

üniversiteye alınmaması çalışmalarına engel teşkil etmemiştir. Ömrünün sonuna kadar ilimle uğraşmıştır.

III. BÖLÜM

ESERLERİ

Bu bölümde Osman Turan'ın eserleri tanıtılarak muhtevaları hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde 20 kitap ve 83 makale tanıtılmıştır.

III.1. KİTAPLARI

III.1.1. On iki Hayvanlı Türk Takvimi¹

Osman Turan bu eserini “Doktora Tezi” olarak hazırlanmıştır. Türklerin İslamîyet’e girmeden önce ve bazı Türk Boylarının Ortaçağın sonuna kadar kullandıkları “On iki Hayvanlı Takvim” hakkında bir araştırmadır. Türklerin Ortaçağda kullandıkları takvimler hakkında bir takım eserler mevcut olduğu halde “On iki Hayvanlı” takvim hakkında bu tarihe kadar toplu bir eser bulunmaması tarih ilmimiz için büyük bir eksikliklerdir.

Bu eseriyle ilim dünyamızda büyük bir boşluğu dolduran Osman Turan “Tarih tetkiklerine başlayanların tecessüsü, daha ilk anlardan bu zaman ölçülmesi meselesine intikal eder. Başka milletler için tecessüsü tahmin etmek güç değildir. Fakat ne yazık ki tarihîmizin hemen her sahasında olan ihmal, kültür tarihî sahasında daha fazla varid olması dolayısıyla, takvim meselelerinde de pek tabii olarak kendini göstermektedir. M. Fuat Köprülü İslam Ansiklopedisi “Arslan” maddesinde başvurulacak kaynaklar arasında bu eseri göstermektedir². Ayrıca Louis Bazin’de bu eseri esas alarak On iki hayvanlı Türk takvimi ile ilgili çalışmalar yapmıştır³.

¹ TURAN, Osman : *On iki Hayvanlı Türk Takvimi*, A.Ü.D.T.C.F. Yay., Tarih Serisi : No: 3, Ankara, 1941. Aynı kitap; 2 bsk., Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1941, 139 s + 2

² KÖPRÜLÜ, M. Fuat; “Arslan Maddesi”, *İslam Ansiklopedisi*, C.I, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993, s.606

³ BAZIN, Louis; *Les Calendriers Turc Anciens et Medievaux*, Paris, 1972, s.141-259 ayrıca bu eser hakkında , A. Zeki Velidi TOGAN; *Tarihte Usul*, Enderun Kitapevi, s.261

Bizim bu eserimiz işte bu millî ihtiyacı karşılamak arzusu ile yazılmıştır.” demektedir⁴. Eser XI Bölümden oluşmaktadır.

I.BÖLÜM : Başlangıç. Bu Bölümde Osman Turan “Doktora Tezi” olarak neden bu konuyu seçtiğini, Bu eserin tarih ilmine getireceği faydaların neler olduğunu anlatmaktadır.

II.BÖLÜM : Bibliyografik İcmal. Bu bölümde, On iki Hayvanlı Türk Takvimi hakkında mevcut araştırmaları değerlendiren Turan, ecnebilerin tetkikleri ve Türkiye’deki tetkiklerin neler olduğunu anlatmaktadır. Bu eserlerin hiç birinin meseleyi bir bütün olarak ele almadığını ifade etmektedir.

III. BÖLÜM : Kaynakların Tenkidi. Takvim konusuyla ilgili Türk ve İslam alimlerinin yazdıkları eserleri sıralayan ve inceleyen Osman Turan ; bu eserlerin bir kısmının On iki Hayvanlı takvimden bahsetmedikleri, bahsedenlerin bir kısım yanlış ve eksik bilgiler verdiğini ortaya koymaktadır.

Ayrıca bu kaynakların hemen ekserisinin bu güne kadar istifade edilmemiş bir halde olduğunu ortaya koyar.

IV. BÖLÜM : On iki Hayvanlı Takvimin Esasları. Bu bölümde On iki Hayvanlı Takvimin Güneş Yılına göre hesaplandığı, bir günün güneşin belli bir noktadan ikinci defa geçtiği süreyi ifade ettiğini , Bir yılın 365 gün, 5 saat, 50 dakika, 47 saniyeye isabet ettiğini söyler. Bu Sürenin bu gün ki kullandığımız Güneş Takviminden (365 gün 5 saat , 48 dakika, 45 saniye) 2 dakika, 2 saniye daha uzun olduğunu görürüz. Buda 720 senede bir güne isabet eder.

Bu bölümde ayrıca On iki Hayvanlı Takvimin diğer takvimlerle nasıl hesaplandığı da anlatılmaktadır. Miladî yılla hesabına bakacak olursak; Miladın birinci yılı Tavuk yılına isabet eder. Oysa başlangıç Sıçan yılıdır. Yani miladî takvimden 4 çıkarır, 12’ye bölersek, başlangıç olan Sıçan yılını buluruz. Bölümden kalan sayıyı da on iki hayvanlı takvimde sırasıyla bakarak hangi yılda olduğumuzu buluruz. 1998 yılını bulacak olursak; $1998-4=1994$ $1994:12$, Bölüm 166, Kalan 2 olur. Yani Bars(pars) yılındayız.

⁴ - TURAN, Osman : a.g.e., İstanbul, 1941, s.4

IV. Bölüm : Türklerde Dinî ve milli günler, Bu bölümde Gök-Türklerin Ergenekon'dan çıkışlarını her yıl kutladıklarından bahsetmektedir.

V. Bölüm : On iki Hayvanlı Takvimin İntişarı, Bu Bölümde Türk Kavimlerinde ve Türk Olmayan Kavimlerde (Çinlilerde, Hintlilerde, Tibetlilerde) ki intişarından bahsetmektedir.

VI. Bölüm : On iki hayvanlı takvimin menşei, bu bölümde; tetkiklerin neticesi, anane ve kaynakların işaretleri, tetkiklerin tenkiti, on iki hayvan totemik bir menşeden mi geliyor? konuları yer almaktadır.

VII. Bölüm: On iki Hayvanlı Yılların Devri Vasıfları, Bu bölümde; Ahkam-i Sal-i Türkan ve Uygurlarda On iki Hayvanla ilgili Günlük vasıflara dair bazı kayıtlar, konularında bilgi vermektedir.

VIII. Bölüm : Devri Ahkamın mana ve mahiyeti,

IX. Bölüm: Hayvan adlarının Türk Lehçelerinde aldığı Şekiller,

X. Bölüm: Hayvan Devresi Yılları ile Miladî Yılların Mutabakat Cetveli,

XI. Bölüm: Ahkam-i Sal-i Türkan'a ait bazı metinler

XII. Bölüm: Eklèmeler

XIII. Bölüm: Bibliyografya

Bölüm: Umumi İndeks

III.1.2. Gafletten Uyanalım !.. Üniversitedeki Aşırı Solcu Hocalar Meselesi⁵

Bu kitapta ; Üniversiteler niçin aşırı solcu faaliyetlerin hedefidir, maskeli faaliyetlerin başlaması, propaganda ve faaliyetlerin cüretlenmesi, propagandanın fakülteadaki akisleri, "Üniversiteler Arası Kurulun" kararı, meselenin hal şekli, başlıkları yer almaktadır.

⁵ TURAN, Osman : Gafletten Uyanalım !.. Üniversitedeki Aşırı Solcu Hocalar Meselesi, Türk Kültür Derneği Yayını: 1, Doğu Matbaası, Ankara, 1948, 32 s.

Kitapta aşırı sol ideolojinin (Komünizmin) hedef olarak üniversiteleri seçtiğini, bu üniversitelerin ilkinin Dil Tarih Coğrafya Fakültesi olduğu ifade edilmektedir. Bu Fakültede bu İdeolojiyi savunanların başında Behice Boran, Niyazi Berkez, Pertev Boratav'ın geldiği, bunların hocalar ve öğrenciler arasında tefrikaya sebebiyet verdikleri ifade edilmektedir. Yazdıkları yazılarla millî ve ahlakî değerlere saldıran bu sözde aydınların üniversiteden uzaklaştırılmaları gerektiği halde; “Üniversiteler Arası Kurulun” <Ankara Üniversitesinin Muhalefet şerhine rağmen> bu durumun disiplini gerektiren bir suç olmadığı şeklindeki kararını hayretle karşılamaktadır⁶.

Komünizmi bir iltihaplı hastalığa benzeten Osman Turan “Hastaları sıkı bir kordon altında bulundurmaktan başka çare kalmamıştır” demektedir. Artık mücadelelerin milletler arasında değil ; milletin kendi içinde , hatta ailelerin içine kadar girdiği, fertlerin bu mücadelede milletini insanlığı ve hatta kendisini korumak zorunda olduğu anlatılmaktadır.

Özellikle II. Dünya Harbinden galip çıkan Rusya'nın güçlenmesiyle Üniversitemizde ortaya çıkan komünizm tehlikesi ve çözüm yollarından Bahsedilmektedir.

1948 yılında bazı kısaltmalar ve bazı yeni eklemeler yaparak kitabı yeniden yayınlamıştır⁷.

III.1.3. Orta Zaman Türk Devletlerinde Türkçe Unvanlar⁸

Bu eserde Osman Turan orta çağda Türk hükümdarlarının kullandığı Türkçe unvanları anlatmaktadır. Eserde tanıtılan unvanların bir kısmını Osman Turan daha

⁶ Bu mücadeleler , Kenan ÖNER ve Hasan Ali YÜCEL davaları için bkz., MÜFTÜOĞLU, Mustafa; Çankaya'da Kabus, Yağmur Yayınevi, İstanbul,1974, 272 s.

⁷ TURAN, Osman ; Gafletten Uyanalım !.. Üniversitedeki Aşırı Solcu Hocalar Meselesinin iç yüzü, Bizim Türkiye Yayını, Ankara, 1948,32 s.

⁸ TURAN, Osman ; Orta Zaman Türk Devletlerinde Türkçe Unvanlar, Ankara,1944, IV+28 s.(Doçentlik Tezi)

önce çeşitli dergilerde makale olarak yayınlamıştır. Tanıtılan unvanlar; İliğ Unvanı⁹, Terken Unvanı¹⁰, Çingiz Unvanı¹¹ ve Köl Unvanlarıdır.

İliğ unvanının İl (devlet) kökünden türediği ve İliğ'in de Devlet'e hakim ve sahip olana dendiği anlatılıyor. Bu unvanı batılı tarihçilerden Radloff ve Grenard'ın ilk kökünden geldiği, İliğ'in de İlkinci (birinci) anlamına geldiği görüşünün yanlış olduğunu ortaya koymaktadır¹². Bu unvanın, Uygurlarda, Karahanlılarda ve Selçuklularda yoğun bir şekilde kullanılan unvan olup daha ziya da Büyük hakandan sonraki hükümdarlar için kullanıldığından bahsedilmektedir.

Terken unvanının melikeye karşılık geldiği ve hakan eşleri ile kadın hükümdarlarına verilen bir unvan olduğunu görüyoruz. Aslı terken olan bu unvanın Türkan olarak kullanılmasının yanlışlığı ortaya konmaktadır. Osman Turan bu unvanın etimolojisini iki şekilde izah eder. Birincisi ; "... Müslüman olmayan Türkler göğe , büyük ağaç ve büyük dağ gibi gözlerinde büyük gözüken her şeye Tengri derler ve bunlara taparlar; bundan dolayı alime de Tengriken derler. Bundan dolayı unvan semavilik ve kutsilik ifade eden bir mana taşır." İkincisi ; "... Toplanmış olan her şey ve bu günkü şekli ile dergin demektir." İzahlarında bulunur¹³.

Çingiz ve köl unvanlarının da birbirine yakın olduğu ; çingizin deniz , kölün de göl anlamına geldiği anlatılmakta ve her iki unvanın da Türk hükümdarları tarafından kullanıldığı izah edilmektedir.

III.1.4. Müsâmeretü'l-Ahbâr¹⁴

Aksaray'lı Mehmed oğlu Kerimü'd-Din Mahmud'un yazdığı bu Farsça eser Osman Turan tarafından neşredilmiştir. Bu eserin İbni Bibi (El Evamirü'l-Alaniyye fi'l-Umurü'l -Alaiyye) adlı eserinden sonra Türkiye Tarihî (Anadolu Selçukluları)

⁹ TURAN Osman ; "İliğ Unvanı" , Türkiyat Mecmuası, C.VII-VIII, İstanbul,1942, s.192-199

¹⁰ TURAN, Osman ; "Terken Unvanı" ,Türk Hukuk Tarihi Dergisi, C.I, Ankara,1944, s.67-73

¹¹ TURAN, Osman; "Çingiz Adı Hakkında" , Bellekten, S.19, T.T.K. Basımevi,Ankara,1941, s.267-276.

¹² TURAN, Osman; a.g.e., s.7

¹³ TURAN, Osman ; a.g.e., s.16

¹⁴ KERİMÜ'D-DİN Mahmud Bin Mehmed; Müsâmeretü'l-Ahbâr <Moğollar Zamanında Türkiye Selçukluları Tarihi>, (Çev. Osman TURAN) , T.T.K. Basımevi,Ankara,1944, 61+366 s. Aynı kitap; 2.bsk. T.T.K. Basımevi, Ankara, 1984, 61+366 s.

için en mühim kaynak olduğu Osman Turan tarafından dile getirilmiştir. Eseri ilk olarak W. Barthold ilim alemine tanıtmış ise de; eserin yalnız Yeni Cami nüshasını tetkik eden Barthold'un eserdeki bazı malumatları diğer kaynaklarla mukayese etmediği ve Türkiye Tarihî hakkında fazla malumatı olmadığından bu tanıtımın ehemmiyetsiz olduğu belirtilmiştir. Osman Turan kitabın giriş kısmına müellifi tanıtan bir mukaddime yazmış ve bu bölümde eserin kaynakları ve kaynak olduğu eserler hakkında bilgi vermiştir. Nüshaların da tavsifini yapan Osman Turan, bu eserin Ayasofya nüshası ve Yeni Cami nüshası olmak üzere iki nüshasının olduğunu belirtmektedir. Mukaddime ve haşiyelerde kullanılan eserleri de bibliyografya şeklinde verdikten sonra eserin Farsça metnini düzenleyen Osman Turan metni orijinaline uygun bir şekilde neşretmiştir. Bu eser başka yazarlar tarafından da tanıtılmıştır¹⁵.

III.1.5. İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler¹⁶

Bu kitapta İstanbul'un fethinden önce yazılmış takvimler ve kronolojik listeler hakkında bilgi vermektedir. Eserde beş takvim ve kronolojik listeleri tanıtılmaktadır. Bunlardan üçünün Osmanlılardan önce yazıldığı, ikisinin ise Sultan İkinci Murad'a sunulduğunu görmekteyiz. Osman Turan; bu eserlerin ilgili bölümlerinin orijinal metinlerini verdikten sonra, bu metinlerin bu günkü Latin harfleri ile yazılışlarını da vermektedir. Şimdi kısaca bu takvimler ve mahiyetlerine bakalım.

Sultan II. Murad'a sunulan takvimlerde müellifin adı mevcut olmadığı, fakat yazı, tasnif tarzı, muhteva ve ibarelerin mukayesesi sonucunda ikisinin aynı şahıslar tarafından yazıldığı ve orijinal nüshalar olduğunu ifade eden Osman Turan yazarı ve eserin adı mevcut olmayan bu takvimleri; A ve B nüshaları olarak ifade etmektedir.

A Nüshasının Paris'te Bibliotheque Nationale'de, B Nüshasının Oxford'da Bodleian kütüphanesinde bulunduğunu ifade etmektedir¹⁷. Arapça yazılan bu eserlerde Hz. Adem'den itibaren Peygamberlere, Halifelere, Selçuklulara , Osmanlı

¹⁵ DEMİRCİ, Nurdan; Prof. Dr. Osman TURAN'ın Hayatı ve Eserleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, s.37 ayrıca bu eser A. Zeki Velidi TOGAN; a.g.e., s.190

¹⁶ TURAN, Osman : İstanbul'un fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1. Bsk., Ankara, 1954, 104 s. Aynı kitap; 2 bsk., T.T.K. Basımevi, Ankara, 1984, 104 s.

ve Karamanlılara dair kronolojik listeler görülmektedir. Listelerde vakalar için doğrudan tarih verilmeyip olayların kitapların telif tarihlerinden kaç yıl geçtiği kaydedilmiştir.

A Nüshası; A nüshası Takviminin Metni, Osmanlı Padişahlarının Cetveli, Karaman Padişahlarının Cetveli, Üngürüs Hurucun Zikreden Cetvel Bölümlerinden oluşmaktadır.

B Nüshası; Oxford Nüshası Metni, Karaman Beylerinin tarihî, Tevarih-i Al-i Osman, bölümlerinden oluşmaktadır.

Diğer Takvimlere gelince ; bunlardan biri NuruOsmanî Kütüphanesinde 2782 numarada kayıtlı olan 66 varaklık bir eserdir. Bu kronoloji Hicri 773 yılında Sivas'ta Konevi adlı biri tarafından yazılmıştır. Bu eserde Orta Anadolu'da XIV asırda cereyan eden olaylarla Ertana oğulları hakkında bilgiler vermektedir. Takvim; Selçuklu sultanları tarihî, Moğol sultanlarının bazıları tarihî bölümlerinden oluşmaktadır.

Konya Müzesi Kütüphanesinde 2120 numarada kayıtlı olan takvime gelince; Eser Farsça yazılmıştır. Eserin Selçuklulardan sonraki bölümünün farklı bir kimse tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu eserde; Anadolu Selçukluları Tarihi Cetveli yer almaktadır.

Osman Turan'ın kitabında incelediği diğer bir esere gelince ; Orijinali British Museum'da bulunan Hazinî'nin Arapça yazdığı ve Sultan Sancar'a sunduğu Ziy-i Sencerî isimli eserdir. Bu eserde Selçuk Devletinin meşhur günleri ve türk memleketleri bölümlerini gösteren listeler verilmektedir.

III.I.6. Tarihî Kronolojinin Esasları¹⁸

E. Cavaignac'ın "Chronologie de l'Histoire Mondiale" (Paris,1934) eserinin Osman Turan tarafından Türk takvimi kısmının tercüme edilmesi sonucu oluşan bir eserdir. Zaten Osman Turan Türk takvimine önem veren ve doktorasını da bu alanda

¹⁷ TURAN, Osman : *İstanbul'un Fethinden Önce yazılmış Tarihî Takvimler*, s.4

¹⁸ CAVAİGNAC, E; *Tarihî Kronolojinin Esasları*, (Çev. ve Türk Takvimi Kısmını Hazırlayan. Osman TURAN), T.T.K. Basımevi, Ankara, 1954, 82 s.

yapan bir tarihçimizdir. Kitap başlangıç bölümü ile birlikte üç bölümden oluşmaktadır.

Başlangıç bölümünde; Bu günki Kronoloji, Orta Zaman Kronolojisi, Roma Kronolojisi, Helenistik Devir Kronolojisi, Yunan Kronolojisi, Hükümdarlık Kronolojisi, Şark Kronolojisi ve Tabiat Hadiselerinden Kronolojik İstifade konuları işlenmektedir.

I. Bölüm ; İslâmîyetten Önce Türklerde Takvim : Bu bölümde Türklerin İslâmîyetten önce kullandığı “On iki Hayvanlı Takvim” ve esasları anlatılmaktadır¹⁹.

II. Bölüm ; Bu bölümde İslâmîyetten önce Araplarda Takvim, İslâmî Devirde Türklerde takvim, hicri takvimin kurulması, hicri takvimin yetersizliği ve mali bir senenin kabulü teşebbüsleri, Osmanlı Türklerinde takvim, Türklerde takvim faslına dair umumi bir bibliyografya konuları işlenmiştir.

Kitabın Sonunda ise; Türk yılları ile miladî yılların mutabakat cetveli bulunmakta ve 20 yüzyılın sonuna kadar karşılaştırmalı olarak verilmektedir. Ayrıca Fransa Cumhuriyet takvimi ek olarak verilmiştir. Hicri takvim cetveli, kapital tarihî listeleri örneği, 456’dan 296’ya kadar Olymp bayramları Tarihî, 1902-1921 devresinde Yahudi paskalyası tarihleri, Paros kroniği örneği, Limmu’lardan çıkarılmış liste, Babil ve Asur krallarının hem zaman listelerinden çıkarılmış hulâsa, Turin papirüsünden çıkarılmış hulâsa, M.Ö.610’dan 563’e kadar gün tutulmaları (Kûsûf) listeleri kitap sonuna eklenmiştir.

III.1.7. Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar <Metin, Tercüme ve Araştırmalar>²⁰

Eser üç kısımdan oluşmaktadır. Her üç kısma ait Farsça metinler eserin içinde verilmiştir. Eserde giriş bölümünden sonra vesikalar verilmiş olup, müteakiben Farsça orijinaleri eklenmiştir. Ayrıca eserde bibliyografya ve indeks vardır. Eserin sonunda altı adet levha mevcuttur.

¹⁹ Daha geniş bilgi için bkz. Osman TURAN; *On iki Hayvanlı Türk Takvimi*

²⁰ TURAN, Osman : *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar, <Metin, Tercüme ve Araştırmalar>*, T.T.K. Basımevi, 1. Bsk., Ankara, 1958, 189 s.+107 Sayfa Farsça Metin + 6 Levha. Aynı Kitap; 2 bsk.,T.T.K. Basımevi, Ankara, 1988, XVIII+202 s.+107 Sayfa Farsça Metin+ 6 Levha

Birinci Kısım; Takarîr ul- Manasıb (Devlet makamlarına tayinler)'a ait metin ve tetkikler. Bu eser hicri 720 yılında Beyşehir gölünde bir adada yazılmıştır. Eserde ferman, menşur ve misal namıyla büyük-küçük 81 vesika vardır. 26 kısma ayrılan bu vesikaları Farsça metinleri ile birlikte verilmektedir.

İkinci Kısım; Resmî mektup ve muahede-namelere ait metin ve tetkikler. Selçuk Sultanlarına ait resmî mektup, menşur, fetih-name ve muahede-namelere aittir. Bu kısımda; IV. Kılıçarslan'ın ağabeyi II. İzzettin Keykavus'a mektubu, Kemalettin Kamyar'a ait menşur, Celaleddin Harzemşah ile Alaeddin Keykubat arasındaki mektuplaşmalar, I. Keykavus'a ait Antalya Fetihnamesi, I. İzzettin Keykavus ile Kıbrıs Kırallığı Hugues arasında mektup ve ahitnameler, Selçuklular ile Venedikliler arasında ticaret muahedeleri konuları yer almaktadır.

Üçüncü Kısım; Selçuk Devrine ait yeni bulunmuş inşa mecmualarının muhteva ve bu hususlara dair araştırmaları kapsamaktadır.

III.1.8. Türkiye'de Manevi Buhran Din ve Laiklik²¹

Bu eser Osman Turan'ın manevi buhran , din ve laiklik konularında yazdığı büyük bölümü Türk Yurdu dergisinde yayınlanan makalelerinin derlenerek kitap haline getirilmesinden oluşmuştur. Bu kitapta yer alan makaleler şunlardır.

- a) Türkiye'de Manevi Buhran
- b) Türkiye'de Din ve Laiklik
- c) Malazgirt Zaferi ve Anadolu'da TÜRK Destanı
- d) Türk Millîyetçiliği
- e) Milliyet ve İnsanlık İdealleri

²¹ TURAN, Osman : Türkiye'de Manevi Buhran <Din ve Laiklik>, Hilal Yayınları, Şark Matbaası, Ankara, 1964, 296 s. Aynı kitap; 2 bsk., Nakışlar Yayınevi, Özal Matbaası, İstanbul 1978, 306+6 s.; 3 bsk.,Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, 233 s.

- f) Köy Enstitüleri Hasreti
- g) Millî Mefkure ve Devrimci Zihniyet
- h) Din Öğretimi ve Maarif Vekaleti
- i) Muvaffak Olmayan İnkılap
- j) Ahlak ve Mefkure Kuvveti
- k) Sosyalizm Modası
- l) Türk Dilinin Müdafaası
- m) Soyadları Meselesi
- n) Mevlana'yı Ziyaret Münasebetiyle
- o) Yeni Meclis Açılırken
- p) Bolşevik Talepleri ve Tarih

III.1.9. Kızıl Tehlike²²

Bu kitap küçük bir broşür niteliğindedir. Osman Turan bu kitapta 6-10 sayfalar arasında dört sayfalık bir makalesi mevcuttur.

Bu makale; millî kültür ve terbiyeden mahrum cahil yarı münevverler arasında yayılan Sosyalizm modası anlatılmaktadır. Bu makale ile Türkiye'de belirlemekte olan Komünizm tehlikesine dikkat çekilmiş, safdil münevverler uyarılmıştır.

Kitabın Sonunda ise şöyle bir nota rastlanmaktadır. "Türklüğün ve İslâmlığın baş düşmanı olan kızılilarla mücadele maksadıyla çıkarılan bu broşürü sağduyu sahibi bütün vatandaşlara okutunuz. işçilere, köylülere, talebelere, esnafa dağıtınız." ²³

²² TURAN, Osman, P. SAFA, M. Ş. EYGİ : *Kızıl Tehlike*, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1964, 16 s.

²³ TURAN, Osman, P. SAFA, M.Ş. EYGİ ; a.g.e., arka kapak notu

III.I.10. Türkiye’de Komünizmin Kaynakları²⁴

Bu kitap Osman Turan’ın “Yeni İstanbul” Gazetesine yazdığı dokuz makalenin birleştirilmesi sonucu oluşturulmuştur. Bu makaleler de Türkiye’de komünizmin yayılması ve kaynakları üzerinde durulmuştur. Komünizmin hiç bir ülkede görülmemiş hızda Türkiye’de yayıldığına dikkat çekilmiş, bu yayılmaya Türkiye’deki sözde aydınların çanak tuttuğu vurgulanmıştır.

Türkiye’de hiç bir zaman toprak aristokrasisinin oluşmadığı ve kapitalizm-proletarya sınıflarının teşekkül etmediği halde solcuların köylerde muhtarın dahil oldukları bir ezen sınıf oluşturmaya çalıştıkları anlatılmaktadır.

Türk Dil Kurumuna atıf yapılan kitapta bu kurumun Türk Dilini kısırlaştırma kurumu olduğu vurgulanmakta, bu kurumun bir gramer kitabı hazırlayamadığını kurumun mevcut Türkçe’yi tamamen bozmayı hedeflediğini izah etmektedir.

Kitabı oluşturan makaleler şunlardır :

- a) İctimaî Bünyemizin Hususiyetleri
- b) Millî Bünyenin Sarsılması
- c) Kültür ve Maarifte Kısırlaşma
- d) Türk Dili Buhranı
- e) Millî Mefkure ve Ahlaki Sarsıntı
- f) Devlet Nizamına karşı Bozgunculuk
- g) Demokrasi ve Sosyalizm Modası
- h) Hürriyet ve Komünizm
- i) Türkiye’nin Kaderi

²⁴ TURAN, Osman : Türkiye’de Komünizmin Kaynakları, Şark Matbaası, 1. Bsk., Ankara, 1964, 64 s.

III.1.11. Türkiye’de Komünizmin Kaynakları ve Kültür İhtilali İlaveli²⁵

Yukarıda tanıttığımız “Türkiye’de Komünizmin Kaynakları” kitabına 1967 yılında 19 yeni makale daha eklenerek, kitabın adı “Türkiye’de Komünizmin Kaynakları ve Kültür İhtilali” olmuştur. İlk dokuz makalenin her iki kitapta da aynı olduğu görülür. II. Baskıda hem kitabın adının değişmesi hem de on dokuz yeni makalenin eklenmesinden dolayı bu kitapları ayrı tanıtmayı uygun bulduk.

Neden “kültür ihtilali” sorusuna gelince Osman Turan “Türkiye’de devam eden manevî tahribatı kültür ihtilali kadar ifadeye uygun başka bir isim bulunamazdı. Zira ilerencilik iddialarıyla Türkiye’ye yeni bir yol göstermeye çalışanlar, aslında öyle bir manevî tahribata, kültür, mefkure ve ahlak sukutuna girişmiş ya da sebep olmuşlardır ki, medeniyet tarihinde böyle bir barbarlığa rastlanmamıştır. Barbarlığın dışarıdan ve istilacıdan gelmeyip bir milletin kendi evlatları vasıtası ile vuku bulması onun istisnai vasfını teşkil eder.”²⁶ demektedir.

Türkiye’de komünizmin yayılmasını tam bir kültürel yıkıma benzetmektedir. Kitapta özellikle dildeki bozulma ile bir nesil savaşı yaşandığı, geçmişini tanımayan anlayamayan bir nesil yetiştiği anlatılmaktadır. Türkiye’deki komünizm hareketinin asıl amacının da bu uçurumu biraz daha büyütme ve tam bir kültür yıkımına sebep olmasıdır.

Ayrıca kitapta yeni yetişen nesil uyarılmakta ve alınması gereken önlemler anlatılmaya çalışılmaktadır.

Kitabın I. baskısından (Türkiye’de Komünizmin Kaynakları) farklı olan makalelere gelince (ilk dokuz Makale I. baskısıyla aynı olduğu için vermiyoruz) :

- a) İnkılap, İhtilal ve Devrim
- b) İnkılabın Zaferleri
- c) Kültür İnkılabı ve Keşifleri

²⁵- TURAN, Osman : Türkiye’de Komünizmin Kaynakları ve Kültür İhtilali İlaveli, Hilal Yayınevi, 2. Bsk., Ankara, 1967, 131 s. Aynı Kitap; 3 bsk. Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1977, 160 s.; 4. Bsk., Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1980, 160 s.

- d) Türkiye’de Kùltür İhtilali
- e) Kùltür İhtilali ve Demokrasi
- f) Medeniyetten Uygarlığa Geçiş
- g) Türkçenin Avrupalılaşması
- h) Hùrriyet Kahramanlarına Methiye
- i) Kùy Enstitùleri Matemi
- j) Kùy Enstitùleri ile Kùltür İhtilali Yapılmak İsteniyordu.
- k) Sosyalist Efsanenin Sukutu
- l) Sosyalizm Modası
- m) Milliyetçilik ve Sosyalizm
- n) Türkiye’de Komünizm Sukutun Eseridir
- o) Sosyalizmin Yumuşaması ve Geri Memleketler
- p) Ordunun Manevi Gücünü Kuvvetlendirmeliyiz
- q) Bir Münevver Çılgınlığı
- r) Manevi Sukutun Siyasî Muhasebesi
- s) Ey Türk Milleti Titre ve Kendine Dön

²⁶ - TURAN, Osman : Türkiye’de Komünizmin Kaynakları ve Kùltür İhtilali, İstanbul, 1977, s.6

III.I.12. Selçuklular Tarihî ve Türk-İslam Medeniyeti²⁷

Osman Turan bu eseri İslâm Ansiklopedisi “Selçuklular” maddesi olarak hazırlamıştır. İbrahim Kafesoğlu ile aralarında ilmîmünakaşaya sebep olan eseri budur. “Selçuklular” maddesinin yazılması önce Osman Turan’a teklif edilmiş, eser hazırlandıktan sonra “İslâm Ansiklopedisi Yazı Kurulu” eseri uzun bularak kısaltılmasını istemiştir. Osman Turan eserin aynen basılması konusunda ısrar edince, bu maddenin yazımı İbrahim Kafesoğlu’na verilmiştir. Bu durum Osman Turan ile İbrahim Kafesoğlu arasında ilmîbir münakaşanın başlamasına sebep olmuştur.

Eser giriş bölümü dışında VIII bölümden oluşmakta; ayrıca eserin sonunda bibliyografya, indeks ve kitap fihristi mevcuttur.

Merhum vefat etmeden önce kitabın üçüncü baskısı için bazı ilaveler yapmak için çalışmalarını sürdürürken ömrü buna yetmedi. Yaptığı bu ilaveler 1980 yılında Dergah Yayınları tarafından yapılan üçüncü baskısına dahil edildi. Bölümlere dahil edilen kısımlar şunlardır:

II. Bölüm, 5. Kısım : Selçuklular ile Karahanlılar arasındaki ilk münasebetler

III. Bölüm, 6. Kısım : Selçuklular ve Oğuz Yabguları

V. Bölüm, 12. Kısım : Yeni Türk Muhacereti

V. Bölüm, 13.Kısım : Kıpçakların Balkanları ve Kafkasları Aşması

VI. Bölüm, 14.Kısım : Türk Dünyası ve Kıpçaklar

Eserde yeni melikler ve Selçuklu Sultanlarının mevcudiyeti ortaya çıkarılmış ve bunlar arasındaki aile bağlarına temas edilmiştir.

Giriş Bölümümde; Selçuklu tarihine dair yerli ve yabancı kaynaklar ve müellifleri hakkında geniş bilgiler verilmiştir. Bu bölümde ayrıca Selçuklu tarihi araştırmalarına dair ilim adamları hakkında da bilgiler yer almaktadır.

²⁷ TURAN, Osman ; *Selçuklular Tarihî ve Türk-İslam Medeniyeti*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara,1965, XIII+448 s.; Aynı Kitap; 2. Bsk., Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1969, 433 s.; 3.bsk., Dergah Yayınları, İstanbul, 1980, 438 s.; 4. Bsk., Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, 538 s.

I. Bölüm : Selçukluların menşei ve ilk devirleri; bu bölümde Selçukluların menşei hakkında geniş bilgiler verildikten sonra, Selçukluların istiklal kazandığı 1038 tarihine kadar geçen olaylar geniş şekilde ele alınmaktadır. Bu bölümde Selçuklu hazar meselesi anlatılıp, Selçukluların dinleri ve tarih sahnesine çıkışları hakkında bilgiler verilmiştir. Selçukluların Oğuzların Kınık boyundan olduğunu ortaya koyan Osman Turan; Selçukluların menşei ile ilgili olarak ileri sürülen Hazarlarla ilgili münasebeti sadece ticari ilişkilere dayandırmaktadır. Selçukluların Karahanlılarla münasebetlerini de geniş bir şekilde ele aldıktan sonra ; Selçuklu Karahanlı ve Gazneli münasebetlerine yer verilmekte ve Selçukluların istiklal kazanması anlatılmaktadır.

II. Bölüm : Selçuklu İmparatorluğunun Kuruluş Devri; bu bölümde 1038'den Tuğrul Bey döneminin sonuna kadar olan olayları anlatmaktadır. Dandanakan Zaferiyle Selçuklu İmparatorluğunu kuruluş devrinin tamamlandığı vurgulanmaktadır. Selçuklu Sultanlarının Anadolu'nun fetih sebeplerini ve Seferleri ve anlatmaktadır. Bu bölümde ayrıca 1055 tarihinde Abbasi Halifesi Kâim Bi'Emrullah'ın Tuğrul Bey'i "Dünya Sultanı" ilân etmesi ve Türklerin İslâmîyette siyasî üstünlüğü tamamen ele geçirdiği anlatılmaktadır. Türkler bu tarihten itibaren İslâmîyet'in bayraktarlığını yapmıştır.

III. Bölüm : Selçuklu İmparatorluğunun Yükselmesi; bu bölümde Alparslan dönemi anlatılmaktadır. Alparslan Devri iç olayları ve sebepleri anlatıldıktan sonra, Alparslan'ın seferleri hakkında geniş bilgiler verilmektedir. Özellikle Anadolu seferleri ve Türkleri Anadolu'ya yönelten sebepler üzerinde durulmaktadır. Malazgirt zaferiyle Anadolu seferlerindeki politikanın değiştiği artık Anadolu'nun bir Türk Yurdu haline getirilmesi anlatılmaktadır. Bu bölümde Osman Turan Türkleri Anadolu'ya iten asıl unsuru Moğollara bağlamaktadır.

IV. Bölüm : Selçukluların Azamet Devri; bu bölümde Melikşah Dönemi anlatılmaktadır. Melikşah'ın tahta çıktığında karşılaştığı iç ve dış olaylar anlatıldıktan sonra, Anadolu ve Suriye meseleleri anlatılmıştır. Anadolu Selçuklu Sultanı Süleyman Şah ile mücadele bahis edilmiş; Süleyman Şah'ın yenilgisi ve Anadolu'da ortaya çıkan fetret devri anlatılmıştır. Melikşah ile Nizamü'l-Mülk

arasındaki gerginlik sebepleri üzerinde durulmuştur. Bölümün sonunda Melikşah'ın ölümü ve şahsiyeti anlatılmıştır.

V. Bölüm : Selçukluların Duraklama ve İnhitat Devirleri; Melikşah'ın ölümünden sonra Türk devlet anlayışının bir sonucu olan Şehzadeler arasında taht mücadelesini görmekteyiz. Sultan Sancar'a kadar Selçukluların bir bunalım devri yaşadığı anlatılmaktadır. Bu bunalıma Sultan Sancar'ın son verdiği fakat bir müddet sonra yapılan Katvan savaşı Selçukluları yeni bir buhrana daha sürüklediği anlatılmaktadır. Selçukluların bu savaştan sonra bir daha toparlanamadıkları ve 1157 yılında yıkıldıkları anlatılmaktadır. Bu bölümde kurulan diğer Selçuklu Devletlerinden de bahsedilmektedir. Kirman ve Suriye Selçukluları anlatılmaktadır. Ayrıca Yeni Türk Muhacereti, Kıpçakların Kafkasları ve Balkanları aşması, Türk Dünyası ve Kıpçaklar konuları da anlatılmaktadır.

VI. Bölüm : Türkiye Selçukluları ; Anadolu'nun nasıl bir Türk yurdu haline geldiği anlatılmakta ve Anadolu Selçuklu Devletinin kuruluşundan bahsedilmektedir. Süleyman Şah'ın ölümünden sonra bir müddet fetret devri yaşandığı bu durumun I. Kılıçarslan tarafından sona erdirildiğinden bahsedilmektedir. Haçlı seferlerin karşı Türkiye Selçuklularının Türklüğü ve İslâmî başarıyla müdafaa ettikleri anlatılmaktadır. Türkiye Selçuklularının yükselişi anlatılmakta Alaaddin Keykubat Devrinde doruğa çıktığı vurgulanmaktadır. 1243 tarihinde Anadolu'nun karanlık bir devre girdiği ve Moğol istilası anlatılmaktadır.

VII. Bölüm : Selçuklular Devrinde Türk-İslam Medeniyeti; bu bölümde devletin siyasî bünyesi ve karakteri, Askeri ve idari müesseseler, Atabeylik ve Hatunların siyasî rolü, din ve mezhepler, Batıniler, gayri Müslimler , Selçuklular Devrinde ilmin himayesi ve fikir hürriyeti, ilim ve kültürün yükselmesi ve yayılması, iktisadî ve içtimai yükseliş, şifa haneler ve hayır müesseseleri, Türkiye Selçukluları Müslüman ve Hıristiyan halk, Türkiye'nin iktisadî tekamülü, sanayi, istihsal, ticaret, servet birikimi ve hayat seviyesi, para iktisadiyatında tekâmül ve yeni usuller, güzel sanatlar, mimari, resim ve heykel konuları anlatılmaktadır.

VIII. Bölüm : Türk-İslam Medeniyetinin İnkişafı ve İnhitacı; bu bölümde, Selçuklular hakkında İslâm mütefekkirleri, Türk Dili ve Edebiyatı, Selçuklular ve

Avrupa medeniyetinin doğuşu, siyasî buhran ve Türk-İslam medeniyeti, Türkistan'ın etnik durumu, Selçuklulardan önce Türklerin İslâm medeniyetindeki mevki, İslam medeniyetinin inhitatı meselesi, Moğol istilası ve Türk-İslam medeniyetinin çöküşü konuları yer almaktadır.

Kitabın sonunda bibliyografya, indeks ve kitap fihristi verilmiştir. Kitapta harita yoktur. Fakat bir çok yeni merkezler tespit edilmiştir.

Bu kitap İbrahim Kafesoğlu ve Ahmet Ateş tarafından eleştirilmiştir.

III.1.13. Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi²⁸

Nakışlar yayınevi tarafından basılan III, IV ve V. Baskılarında M. Altay Köymen tarafından hazırlanan "Osman Turan'ın Hayatı, Eserleri ve Fikirleri" ni anlatan geniş bir takdim görmekteyiz. İlk baskısında ve Boğaziçi tarafından yayınlanan baskılarında bu bölüm mevcut değildir.

Bu eserde Osman Turan'ın temel felsefesinin "Türklerin Cihana Hakim" olma düşüncesi olduğunu ifade ettiği görülür. Bu eserden sonra batılı birçok Avrupalı tarihçinin böyle bir eserin objektif olamayacağı, bu kitabın müellifin duygu ve düşüncelerini yansıtan sübjektif bir eser olduğunu ileri sürdükleri görülür.

Oysa eserdeki her hususun vesikaya dayandığına bakılırsa bu görüşlerin çok asılsız ve yersiz olduğunu söylemek yerinde olur. Osman Turan eseri hazırlarken kullandığı malzemeleri şu şekilde sıralamaktadır.

- a) Tarihî Kaynaklar
- b) Destan ve Efsaneler
- c) Evliya Menkıbeleri

²⁸ TURAN, Osman ; *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, Turan Neşriyat Yurdu, C. I ve II, I. Bsk., İstanbul, 1969, 646 s. Aynı Kitap ; 2. Bsk., Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1978, 646 s.; 3. Bsk., Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1979, 646 s.; 4. Bsk., Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1980, 646 s.; 5. Bsk., Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1983, 646 s.; 6. Bsk., Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, C.I XX+216 s. ve C. II XIII+347 s. (İki Cilt Bir arada)

- d) Hazreti Muhammed (S.A. V.)’in Türklere ait hadisleri
- e) Nücûmî İstihraçlar
- f) Müslüman Büyüklerin Kerametleri
- g) Hakanlara ve Din Adamlarına ait Yaygın Rüyalar ve Tabirleri
- h) Atasözleri
- i) Dinî İnanışlar
- j) Kam’ların Kehaneti

Eser bir bütün olarak incelendiğinde ilmîçizgiden hiç sapmaksızın “Türk Cihan Hakimiyetinin” tarihî, geniş bir perspektiften tespit ediliyor. Ögünürken dahi her şeyin belgeye dayandığı görülüyor.

Bu eserle ilgili olarak Türkiye Gazetesi şunları söylemektedir. “Turan hoca “Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi” adlı muhteşem eserinde millî, dinî ve insanî ideallere bağlı bir milletin, asırlarca, nasıl bir cihan hakimiyeti mefkuresine erişerek yükseldiğini, Nizâm-ı Âlem davası ile başka milletlere ne derece adalet ve düzen getirdiğini anlatır. Bu manevi havasından uzaklaştırılıp Avrupalılaştırılmaya çalışılan milletimizin nasıl bir ahlak buhranına ve siyasî sarsıntıya uğradığına dair kehanetlerini ısrarla belirtir. Büyük Osmanlı medeniyetinin kucaklayıcı olduğuna dikkat çeken Turan, bu görüşünü şöyle ifade eder. “Osmanlıların yücelttiği Cihan Hakimiyeti Mefkuresi, imparatorluğun geniş hudutları içinde yaşayan bütün ırk, millet, din, mezhep ve kültürlere hak ve hürriyet bahşederek Dünyaya bir Nizâm-ı Âlem davasının teori ve uygulaması ile insanlığın hayran olduğu bu hüviyeti ile bir çok halkları cezbedtiğini” tarihî bir hakikat olarak tespit eder.”²⁹ demektedirler. Osman Turan’ın bu eseri çok geniş tesirler uyandırmış eseriyle ilgili çok tanıtım yazıları yazılmıştır³⁰.

²⁹ “Ölümünün 20. Yıldönümünde Osman TURAN” ; **Türkiye Gazetesi**, 17 Ocak 1998

³⁰ Bu eserle ilgili olarak Bkz. GÜLER , Turgut; “Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi” **Türk Edebiyatı Dergisi**, S. 22, Ekim 1973, s. 37-39; ERTUĞRUL, Semih; “Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi” ,**Ankara Ticaret Odası Dergisi**, S.11, Kasım 1972,s.92-95; KÖYMEN, M. Altay; “Prof. Osman TURAN Hayatı , Eserleri ve Fikirleri” **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi**

Bu eserde Osman Turan Türklerin “millî, islâmî ve insanî duygularını ahenkli bir şekilde terkip ederek bir Dünya Nizamı davası güttüklerini” belirtiyor ve şöyle devam ediyor. “Türkler Allah’ın Cihan Hakimiyetini kendilerine emanet ettiğine inanıyorlardı.” Türklerin İslâmîyet’e girişlerini bir dönüm noktası olduğunu ifade eden Osman Turan “Millî tarihin azametinde ve yükselişinde millî, islâmî ve insanî mefkurelerin birinci derecede rol oynadığına işaret etmekte” bu eserle “büyük bir tarihî anlamak ve ilmî bir ihtiyacı karşılamak” istediğini açıkça kaydetmektedir. Bu eseri yazarken “ilmi olduğu kadar millî, terbiyevi bir gayede takip ettiğini” ifade etmektedir³¹.

Eser iki ciltten oluşmaktadır. birinci cilt üç ana bölüme ayrılmıştır.

I. Bölüm : Türk tarihine giriş (s.1-74) , sekiz ara başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlık Tarih ve Mefkure olup bu başlık altında şunları söylemektedir. Birinci sayfada “Tarih şuuru din duygusu kadar eski olup insanların manevi vasıfları ve medeniyet seviyeleri nispetinde derinleşir...Tarihini bilmeyen ve şuurunu taşımayan milletler, hafıza ve idraklerini kaybetmiş kimselere benzer.”

Türklerin 2500 yıllık tarihleri boyunca maddi ve manevi unsurlar arasında çok iyi ilişki kurduğu ve bu sayede azametli devirler yaratmış millet olduğunu; son bin yıl içerisinde artık İslâmîyet’in Türklerin millî dinî mahiyetini kazanacak kadar Türklük ile İslâmîyet’in bütünleştiğini; bu sebepten iki unsurun birbirinden ayrılmasının mümkün olmadığını ve olamayacağını; Eski Türklerde doğmuş olan millî vicdanın , Türklerin İslâm esaslarına ve Türk ananelerine bağlı kalarak nasıl bir cihan hakimiyeti mefkuresini ideal edindiklerini anlatır. İkinci başlık: Türklerin adı ve Anayurdu, Üçüncü başlık : ırkî hususiyetleri, dördüncü başlık : Moğol tesiri ve mübalağandırılması sebepleri, beşinci başlık : Türkçenin tarih sahnesine çıkışı, Altıncı Başlık : Gök tanrı inancı ve Türklerin İslâmîyet’ten öncede tek tanrı inancına sahip oldukları, yedinci başlık : Kamlar ve dinî vazifeleri, sekizinci başlık : Türkler arasında yabancı dinler.

Tarihî, Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1980, s.30-36; Kitaplar Arasında “Prof. Osman TURAN’ın Yeni Bir Eseri” , **Hayat Tarih Mecmuası**, S.7, Ağustos 1969, s.35

³¹ bkz. TURAN, Osman; a.g.e., s.38-48

II. Bölüm : İslâmîyet'ten önce Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi (75-132); Bu bölümde de sekiz ara başlık vardır. Destan ve efsanelere göre Türklerin Oğuz handan itibaren “Cihan Hakimiyeti Mefkuresine” bağlandığı ifade edilir. Oğuz Han'ın Oğulları Üç-Oklara verdiği ok ile Boz-Oklara verdiği yayın hakimiyet ile tabiiyeti temsil ettiğini; Allah'ın “Cihan Hakimiyetini” kendilerine emanet ettiğine inandıklarını; Türklerin saadet ve felaketinden harici bir kuvvetin değil , kendisinin mesul olduğu, Beylerin kudretli, akıllı, adil ve millî şuura sahip olması ve milletinde itaatli bulunması sayesinde hakimiyet bakımından bir endişe olmayacağını Bilge Kağan'ın ağzından ifadesi ; Türk Hakanlarının millete karşı adalet, şefkat ve himaye gösterdikleri, bunun da onların gelenekteki babalık vazifelerinin neticesi olduğu, “Cihan Hakimiyeti” ve demokrasi anlayışının bundan doğduğu anlatılmaktadır. Eski Türklerden itibaren din ve devlet, vatan ve millet esaslarına dayalı bir “Cihan Hakimiyeti Mefkuresinin” esas alındığı vurgulanmaktadır. Miri toprak idaresinin , İktâ ve tımar sisteminin Türk devlet sisteminde topraksız veya esir köylü sınıfın doğmasına müsaade etmediği; içtimai ve siyasî hayatta kadınların rolleri gayet veciz ve ihatalı bir şekilde ortaya konmuştur.

III. Bölüm : Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi (133-216) ; bu bölümde on bir ara başlık vardır. İslâmîyet ve Türklerin nizam anlayışları anlatıldıktan sonra Türklerin Mâverâ-ün-Nehir'e yerleşmesi anlatılır. Türklerin zaten tek Tanrıya inanmış olmaları İslâmîyet'i kısa sürede kabul etmelerinde olumlu bir etken olduğu ve 10. yüzyıldan itibaren Türklerin hızla İslâmîyet'e girdikleri anlatılmaktadır. Kısa sürede İslâmîyet'i millî bir din haline getirdikleri; Büyük “Türk Muhaceret” i ve Selçuklu hakimiyeti anlatıldıktan sonra Arapların birbirlerine düştüğü ve İslâmîyet'in iç ve dış buhranlar karşısında ümitsiz bir durumda kaldığı vurgulanmaktadır. İşte tam bu sırada İslâmîyet'e giren Oğuzlar ve Karlukların İslâm Medeniyetini içten ve dıştan teminat altına alıp takviye ettikleri anlatılmaktadır. Mevlana Celaleddin Rumî ve Yunus Emre gibi imamların Şii-Batini hareketine karşı Anadolu Türkünü “Cihan Hakimiyeti” anlayışında sabit tuttukları anlatılmaktadır. Allah'ın yardımıyla Türklerin Cihan'a hakim olacağına izahı yapılmıştır. Pek çok hadisle Türk ve İslam Mefkurelerinin kaynaştığı ve Selçukluların cihangirlik ve dünya nizamı mefkureleri işlenmektedir.

İkinci Cilt ise; bu ciltte üç bölümden oluşmaktadır. Bu ciltte Osmanlılarda cihan hakimiyeti mefkuresi işlenmektedir.

I. Bölüm : Osmanlılarda Cihan Hakimiyeti (1-130) ; Türk Cihan Hakimiyeti mefkuresinin en yüksek seviyeye Osmanlıları “Nizamı Alem” davasıyla ulaştığı anlatılmaktadır.

II. Bölüm : Türk tarihinde insanlık ideali (131-197) ; Bu bölüm de cihangirlik mefkuresini millî, İslâmî ve insanî temeller üzerinde ve muhteşem bir terkiplerle yükselişi; muhtelif adalet ve insanlık duyguları ile idare edilen çok çeşitli kavimlerin, çeşitli ırk ve din mensuplarının Türk Devleti bünyesinde fevkalâde güzel bir ahenk içinde yaşadıkları; Türk-İslam nizamının yaratıcı ve yaşatıcı kaynakları anlatılmaktadır.

III. Bölüm : Osmanlı azametinin duraklaması (198-290) ; Osmanlı imparatorluğunun duraklaması , sebepleri ve o gün bulunan ve düşünülen çareler ele alınmıştır.

Eserin sonunda geniş bir bibliyografya, indeks ve kitaplar fihristi mevcuttur.

III.14. Türkiye’de Siyasî Buhranın Kaynakları³²

Bu kitap Osman Turan’ın gazete ve dergilerde yazılmış makalelerinin birleştirilmesiyle oluşmuştur. Makaleler bir bütünlük arz etmektedir. Çünkü hepsi Türkiye’de siyasî buhranın kaynakları ile ilgili meseleler üzerinedir. Osman Turan kitabın giriş bölümünde “Filhakika Türk cemiyeti ilericilik zan ve iddialarıyla ve ilmî, millî ve insanî esaslara aykırı öyle bir tersine zorlanmıştır ki, bu durumda manevî bir buhranın doğması ve siyasî nizamın bozulması mukadderdi.”³³ demekte.

Osmanlı Devletini yıkan güçlerin Türkiye Cumhuriyeti’ni de hedef aldığı hatırlanmakta; Türkiye’deki her türlü siyasî istikrara karşı da mahirane tedbirleriyle seferber oldukları belirtilmektedir. Osman Turan “Aydınları çürütmek için girişilen

³² TURAN, Osman ; *Türkiye’de Siyasî Buhranın Kaynakları*, I. Bsk., Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1969, 195 s. Aynı Kitap; II. Bsk., Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1979, 322 ; III. Bsk., Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1994, 195 s.

³³ TURAN, Osman ; *a.g.e.*, s. IX

fesadın kafi gelmediğini gören bozuk maarif ve üniversite tahsiline rağmen yine milletimizin sağlam münevverler yetiştirdiğini anlayan yıkıcı unsurlar zorakî sınıf mücadelesi ve ideolojik husumet cepheleri yaratma gayretlerinden sonra da mezhep ve etnik nifak yollarını körüklemeye ve denemeğe girişmiş; Türkiye’de bu haince emeller için yine sapık aydınlar bulmuştur.” demek suretiyle Türkiye’de dışarıdan yapılan kışkırtmalara sözde bazı aydınların alet olduğunu sert bir dille tenkit etmektedir. Konuyla ilgili olarak devamla “Tarihin de yabancı dinleri himaye etmekle ve mezhep mücadelesine imkan vermemekle mümtaz olan Türkleri Sünni-Alevi nifakına düşürmek, millet ve vatan birliği şuuru ile cihat yapmış bir memleketi etnik parçalara ayırmak için, yerli-yabancı, unsurların giriştikleri fesat tersine medeniyet anlayışının yarattığı manevi buhranın ne derece bir bozgunluğa inkılap ettiğini gösterir.” demektedir³⁴.

Kitapta 46 makale vardır. Bunların büyük bir kısmı “Yeni İstanbul” ve “Zafer” gazetelerinde yazmış olduğu güncel konulara temas eden yazılardır. Bir kısım makalelerde çeşitli dergilerde yazılmıştır. Makalelerde Türkiye’nin karşı karşıya kaldığı siyasi buhranlar ve çözüm yolları anlatılmaktadır.

“Boğaziçi Yayınları” kitabın arka kapağına tanıtım olarak şunları “Türkiye’de siyasi buhran ... ihtilaller, darbeler, ara devreler... Demokrasiye dönüşler. Bir türlü kurulamayan dengeler ...Dışarıdan dayatılan,içeriden ayartılan istekler,kabartılan duygular ve Çalkalanan Türkiye. Bütün bunların temel sebeplerinin fikri ve ruhi planda açıklaması. Geniş bir tarih ve kültür perspektifinden.” demektedirler³⁵.

Kitapta yer alan makaleler şunlardır :

- a) “Ey Türk Milleti Titre ve Kendine Dön”
- b) Sultan Hamit Düşmanlığı
- c) Sultan Hamit düşmanlığını Diriltme Temayülleri
- d) Aydınların Propagandaya Alet Olması

³⁴ TURAN, Osman; a.g.e., s. x-xı

³⁵ Boğaziçi Yayınları, “tanıtım yazısı”, Türkiye’de Siyasi Buhranın Kaynakları, İstanbul, 1994, arka kapak

- e) Hürriyet ve Meşrutiyet Fikri Yabancı Propagandası İdi
- f) Sultan Hamit'in İslamcı Siyaseti
- g) Meşrutiyet Fırtınası ve İttihatçılar
- h) İttihatçıların Uyanışı
- i) İttihatçıların Sultan Hamit'ten Af Dilemeleri
- j) Yabancı Gizli Faaliyetler
- k) Türkiye'yi sarsan Yabancı Tesirler
- l) Türkiye'de İhtilâller Yabancı Eseridir
- m) Türkiye'de Gelişen Aşağılık Duygusu
- n) Aşağılık Duygusunun İstismarı
- o) "Hasta Adam" veya Hastalanmış Nesiller!
- p) Münevver Dalalet ve Halk Medeniyet Yolunda
- q) Fikir Kifayetsizliği
- r) Türkiye'nin İstırabı ve Bozuk Maarif
- s) Seçkin Kadrosu
- t) Medeniyet Davamız ve Üniversite Buhranı
- u) İlahiyat Fakültesi Meseleleri
- v) Demokrasinin Zaferi
- w) Demokrasi Devrinin Hataları
- x) Türkiye'de Demokrasinin İmkanları

- y) Türkiye’de Demokrasinin Karşılaştığı Engeller
- z) Güdümlü Demokrasi
- aa) Gdmc ve Devrimbaz Taassubu
- bb) ‘‘İlerici-gerici’’ Safsataları
- cc) Manevi Sukut ve Neticeleri
- dd) Manevi Sukutun Siyasî Muhasebesi
- ee) İnkılap, İhtilâl ve Devrim
- ff) İnkılabın Zaferleri!
- gg) İnkılap ve Keşifler
- hh) Türkiye’de Kültür İhtilali
- ii) Demokrasi Karşısında Kültür İhtilali
- jj) Kültür İhtilali hakkında Endişeler
- kk) ‘‘Medeniyet’’ ten ‘‘Uygurlıĝa’’
- ll) Türkçenin Avrupalılaşması
- mm) Köy Enstitüleri Matemi!
- nn) Köy Enstitüleri ve Kültür İhtilali
- oo) Türk Milleti Müslümandır
- pp) Türkiye-Pakistan Kardeřliĝinin Tarihî Esasları
- qq) Büyük Bir Dost Geldi
- rr) Haşmetli Melik Faysal

ss) Türk-İran Dostluğunun Tarihi Esasları

tt) Dünya Buhranı ve İslam Medeniyetini İhya Davası

III.1.15. Selçuklular Zamanında Türkiye³⁶

Bu kitap Alparslan'dan Osman Gazi'ye kadar Anadolu Türk tarihî, İslam Dünyasının buhranlı dönemlerin de Türklerin müslüman olması İslâmîyet'e taze kan getirdiği anlatılmaktadır.

Anadolu Selçuklu Tarihini 1075 tarihî olarak başlatır. Yani Anadolu Selçuklu Devletinin kuruluşu esas olarak alınmış; Anadolu Selçuklu Sultanları Süleymanşah'tan itibaren dönemleri iç ve dış olaylarıyla teker teker ele alınarak uzun uzun anlatılır. Zaten Sultanların çoğunu İslam Ansiklopedisi maddeleri olarak hazırlamıştı, kitapta bu bölümler genişletilerek anlatılmaktadır. Boğaziçi Yayınlarının kitabın tanıtım yazısı olarak "Anadolu'nun Fethi, Türkleşmesi ve bu ülkede Türkiye devleti, vatani Türk-İslam medeniyetinin kurulması yalnız millî bakımdan değil, İslam ve Cihan tarihlerinde de bir dönüm noktası teşkil ettiği halde bu güne kadar Türkiye Selçukluları tarihî yazılmamıştır. İşte bu kitap bu derece mühim olduğu kadar karanlık kalan bu devrin siyasi tarihini Alparslan'dan Osman Gazi'ye kadar aydınlatmak gayesiyle telif edilmiş; ilmîve millî acil ve büyük bir ihtiyacı karşılamak istemiş; iktisadî, içtimai, dinî, kültürel ve sanat bölümlerini müteakip ciltlere bırakmıştır."³⁷ tanıtım yapmıştır.

Moğol İstilasası sonucu Türklerin Anadolu'ya muhacereti geniş bir şekilde anlatıldıktan sonra Anadolu'ya gelen Türklerin hem burayı yurt edinip Türkleştirdikleri hem de İslam Alemini yok olma tehlikesine karşı korudukları anlatılmaktadır.

Eser XIV bölümden oluşmaktadır. Bölümler ve konuları sırasıyla şöyledir :

³⁶ TURAN, Osman ; **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Turan Neşriyat Yurdu (İstanbul Matbaası), İstanbul,1971, 701 s. Aynı Kitap ; II. Bsk., Nakışlar Yayınevi, İstanbul,1984; III. bsk., Boğaziçi Yayınları (Fatih Gençlik Matbaası), İstanbul,1993,XXXII+ 752 s. ; IV. Bsk., Boğaziçi Yayınları, İstanbul,1994,XXXII+ 752 s.

³⁷ Boğaziçi Yayınları, **Selçuklular Zamanında Türkiye** , arka kapak kitapla ilgili tanıtım yazısı

I. Bölüm : Büyük Türk Muhacereti ve Anadolu'nun Türkleşmesi (s. 1-44); bu bölümde 7 ara başlık mevcuttur. Büyük Türk muhaceretinin başlangıcı, Büyük muhaceret ve Oğuzlar, Selçuklu Sultanları ve Muhaceret, Alparslan ve Bizans mukabelesi, Malazgirt Meydan Muharebesi, Alparslan ve Büyük Zaferi, Anadolu'nun Türkleşmesi konuları işlenmiştir. Bu bölümde Türk Muhaceretine sebep olan unsurun Moğol baskısı olduğu işlenmektedir. Malazgirt Muharebesiyle Türklerin Anadolu'yu fethetmeye yönelik faaliyetlerinin oluştuğu ve Anadolu'ya Türk mührünün vurulmasının başladığı işlenmektedir.

II. Bölüm : Türkiye Selçuklu Devletinin Kuruluşu (s. 45-82); Türkiye Selçuklu Devletinin 1075 tarihinde Süleyman-Şah tarafından kurulduğu anlatılıyor. Bu bölüm Süleyman-Şah dönemini anlatmaktadır. Süleyman-Şah'ın Anadolu Fetihleri, Kilikya ve Antalya fetihleri anlatılıyor. Sultan'ın Bizans'la olan münasebetleri ve doğu politikası anlatılıyor. Süleyman-Şah'ın Melikşah ile arasının açılması ve Büyük Selçuklularla Savaşı, yenilgisi hakkında bilgi veriliyor. Yenilgiden sonra Süleyman-Şah'ın ölümü ve bıraktığı eser konuları bu bölümde verilmektedir.

III. Bölüm : I. Kılıç Arslan ve Siyasî Sarsıntı (s. 83-111); Süleyman-Şah'ın ölümüyle Anadolu'da bir fetret devri yaşandığı; Ebû'l-Kasım ve Ebû'l Gazi'nin buhran döneminde Anadolu'yu toparlama çalışmaları; I. Kılıç Arslan'ın Anadolu'ya gelerek fetret devrinin sona erdirmesi konusunda bilgiler veriliyor. Çaka Bey'in büyük planının Bizans'ın oyunu sonucu başarısız olduğu; Birinci Haçlı Seferi ve Sultan'ın haçlıları imhası; İslâmîyet'in büyük bir tehlikeden kurtarılması ve Şark fetihleri işlenmiştir.

IV. Bölüm : Danişmendlilerle olan münasebetler (s. 112-147); Malatya'nın Fethi ve Kılıç Arslan ile Gümüş Tekin arasındaki ihtilaf konuları üzerinde durulmuştur.

V. Bölüm : Selçuklu-Dânişmendli Rekabeti I. Mes'ud'un Devleti İhyası (s. 148-196); Bu bölümde Türklerin Orta Anadolu'ya çekilmesi; Şahin-Şah'ın Saltanatı; I. İzzeddin Mes'ud'un Sultanlığı; Doğu Anadolu Ahvali; Siyasî kudretin Danişmendlilere intikali; Türklerin Bizanslılara karşı zaferleri; Siyasî kudretin

Selçuklular'a geçişi; Sultan Mes'ud'un Konya ve Eskişehir zaferleri; Sultan Mes'ud'un Haçlılara ve Danişmendlilere zaferleri; Sultan Mes'ud'un Kilikya seferi ve son günleri konuları üzerinde durulmuştur.

VI. Bölüm : II. Kılıç Arslan Siyasî Birlik ve Bizanslılara Karşı Üstünlük (s. 197-236); Kılıç Arslan'ın ilk yılları , O'na karşı ittifaklar ve Danişmendlilerin inkırazı; Bizans'a karşı üstünlük ve Anadolu'nun bir Türk Yurdu olduğunun ispatlanması ve Bizans'ın bunu kabul etmesi; İzzettin Kılıç Arslan ve Selahaddin Eyyûbi; Bizans'a karşı yeni fetihler ve Türkmen göçleri; Selçuklu Devletinin Türk Devlet geleneğine uygun olarak Feodal Taksimi ; Üçüncü Haçlı seferi; Kardeşler arasında Saltanat kavgaları; Kılıç Arslan'ın şahsiyeti ve eseri konuları anlatılmaktadır.

VII. Bölüm: II. Süleyman-Şah ve Merkezî Devlet (s. 237-267); bu bölümde Keyhüsrev'in Melikliği ve saltanatı; II. Süleyman-Şah; Süleyman-Şah'ın saltanat mücadelesi; Saltukluların ilhakı; Gürcistan Seferi; Selçuklu Kudretinin yayılması; III. Kılıç Arslan'ın Saltanatı konuları üzerinde durulmuştur.

VIII. Bölüm : Siyasî İstikrar ve İktisadî İnkişaf Devri (s. 268-324); Bu bölümde Gıyaseddin Keyhüsrev'in gurbet hayatı; Keyhüsrev'in ikinci saltanatı; Selçuklu fetihleri ve Bizanslılar; Antalya'nın fethi ve Ermenilerin tabiiyeti; Keyhüsrev'in Alaşehir Seferi ve şahadeti; İzzeddin Keykavus ve Taht mücadelesi; Ticari Siyaset ve Sinob'un fethi; Karaman,Ereğli ve Antalya fetihleri; Ermenilere karşı zaferler ve Halep seferi konuları üzerinde durulmuştur.

IX. Bölüm : Türkiye Selçukluların İktisadî Devri (s. 325-402); Türkiye Selçuklularının en parlak Devrinin II. Alaeddin Keykubad Devri olduğu belirtilir ve bu devirde yapılan işler sıralanır. Alaiye'nin fethi; Sultan ve Beyler arasındaki mücadeleler; Ermeniler ve Haçlılara karşı cihâd; Fırat boylarında fetihler; şark siyaseti ve Erzincan'ın ilhakı; Kırım ve Trabzon Seferleri; Sultan ile Celaleddin Harzemşah arasındaki münasebetler ve Yassı-Çimen Meydan Muharebesi (Doğudaki büyük Moğol Tehlikesine rağmen iki Türk Sultanını yaptığı bu savaşın hatası vurgulanıyor) ; Gürcistan seferi ve Ahlat'ın fethi; Eyyubilere karşı zaferler ve

fetihler; Alaeddin Keykubad'ın son zamanları; Keykubad'ın kültür ve iktisadi siyaseti konuları anlatılmaktadır.

X. Bölüm : Merkezi İdarenin Sarsılması ve Moğol İstilas (s. 403-457); II. Keyhüsrev'in saltanatı; Sa'deddin Köpek ve Siyasî Fesat; Diyarbakır'ın fethi; Baba İshak İsyanı ve Anadolu'da buran; Moğol istilası ve Erzurum'un sukutu; Kösedag Bozgunu; Sivas'ın teslimi ve Kayseri'nin tahribi; Moğollar ile sulh, Batuhan ile anlaşma ve Ermenilerin tenkili konuları anlatılmaktadır.

XI. Bölüm : Saltanat Mücadeleleri ve Moğollarla Savaşlar (s. 458-504); Bu bölümde devlet adamları arasındaki rekabetler; Şemseddin'in zaferi ve istibdadı; Karatay ve üç kardeş saltanatı; Keykavus ve Kılıç Arslan mücadelesi; Baycu'nun ikinci istilası ve Konya'nın kurtuluşu; Moğollara karşı cihat ve saltanat mücadeleleri; İzzeddin Keykavus'un sukutu ; Baybars-Bereke ittifakı ve Selçuklular konuları üzerinde durulmuştur.

XII. Bölüm : Muineddin Pervane Devri (s. 505-557); bu bölümde Moğol istilası ve Türkmen muhacereti; Türkmenlerin mücadeleleri ve Beyliklerin teşekkülü; Karamanlı Beyliğinin zuhuru; Muineddin Pervane; Kılıç Arslan ve Pervane arasında gerginlik; Sahip Ata ve Muineddin Pervane; Memluk-İlhanlı rekabeti ve Hatıroğlu hareketi; Baybars'ın Kayseri seferi; Abaka'nın intikamı ve Selçuklu Devletine el koyması konuları üzerinde durulmuştur.

XIII. Bölüm : Moğol Tahakkümü ve Türkiye'nin İstirabı (s. 558-607); bu bölümde Karamanlı istilası ve Siyavuş'un saltanatı; Selçuklular ve Karamanlılar arasında savaşlar; İlhanlı-Memluk münasebetleri ve Selçuklular; Selçuklular arasında taht kavgaları; Mes'ud'un saltanatı ve Geyhatu'nun umumi valiliği; Sahip Ata'nın ölümü ve Moğol zulmü; Sa'duddevle ve İslam aleyhtarı siyaset; Türkmen Moğol mücadeleleri konuları üzerinde durulmuştur.

XIV. Bölüm : Selçuklu Devleti ve Hanedanının İnkırazı (s. 608-657); bu bölümde Çoban Oğlu Beyliği ve Şehzade isyanları; Moğol İsyanları ve Sultan Mes'ud'un sukutu; III. Keykubad'ın saltanatı ve Sülemiş'in isyanı; Maliyecilerin soygunu, Emir-Şah ve Sinop Beyleri; Vezir Nizameddin'in zulmü ve Sultan'ın sukutu; İrencin ve Bulargu; Selçuklu hanedanının sonu; Timurtaş'ın istiklal hareketi

ve İlhanlıların inkırazı; Selçukluların mirası ve Osmanlılara bu mirasın intikali konuları üzerinde durulmuştur.

Kitabın sonuna ise Selçuklu tarihî Kronoloji Cetveli (s. 658-686); Selçuklu Türkiye'sinde şehirlerin unvanları (s. 687); Türkiye Selçuklu Sultanlarının mezarları (s. 688-689); Türkiye Selçuklu Sultanları (s. 690); Türkiye Selçukluları Şeceresi (s.691); Bibliyografya (s. 691-701); İndeksler (s. 702-749) ve Kitap Adları (s. 750-752) listeleri eklenmiştir.

III.1.16. Selçuklular ve İslâmîyet³⁸

Bu kitap Osman Turan'ın Selçuklu tarihî ile ilgili makalelerinin bir araya getirilmesi sonucu oluşmuştur. Bu makalelerin büyük bir kısmı daha önce çeşitli dergilerde yayınlanmıştır. Osman Turan kitapla ilgili olarak "Filhakika bu eser, Selçuklu Devrinin sistemli bir tarihî olmamakla beraber, O'nunla alakalı çeşitli mevzu ve meseleler üzerinde yapılmış bir takım araştırmaları bir arada toplamak suretiyle devrin aydınlanmasına yardım edecektir, Bu tetkiklerin ekserisi neşredilmiş olmakla beraber, okuyucusu mahdut dergilerde kaldıkları için bunların toplanması bir ihtiyaca cevap teşkil eder."³⁹ demektedir.

Kitabı oluşturan makalelere bakacak olursak;

I. Bölüm: Türkler ve İslâmîyet (s. 1-32); giriş mahiyetinde olan bu makale daha önce D.T.C.F. dergisinde yayınlanmıştır⁴⁰. Osman Turan "Türklerin İslâmîyet'e girişleri, diğer din ve medeniyetlere intisaplarından farklı olarak, doğurduğu büyük ve müspet neticeler itibarıyla, yalnız Türk ve İslâm aleminin bir dönüm noktasını teşkil etmekle kalmaz, dünya tarihinin de en büyük hadiselerden biri sayılacak bir ehemmiyet taşır."⁴¹ demektedir.

³⁸ TURAN, Osman ; **Selçuklular ve İslâmîyet**, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1971, XV+206 s. aynı Kitap ; 2. Bsk., Nakışlar Yayınevi, İstanbul,1980, 334 s.; 3. Bsk., Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, XV+206 s.

³⁹ TURAN, Osman; a.g.e., s.x1

⁴⁰ TURAN, Osman; "Türkler ve İslâmîyet", **A. Ü. D.T.C.F. Dergisi** , C.IV,S.IV, Ankara, 1946, s.457-485

⁴¹ TURAN,Osman; a.g.e., s. x1

Bu bölümde Türklerin ilk dinlerinden itibaren inanışları hakkında bilgi verildikten sonra İslâmîyet'in zuhuru; Türkler ve İslâmîyet'in ilk münasebetleri; Türklerin İslâmîyet'e girişleri ve etkileri anlatılmaktadır.

II. Bölüm: Selçuklular Zamanında Türkiye (s.33-68); Bu bölüm için Osman Turan "Anadolu'nu Fethinden Beylikler devrine kadar uzanan asırların tarihini , ana hatları ile ortaya koymak için yazılmıştır." ⁴²demektedir. Bu makale kısaltılarak "Belgelerle Türk Tarihi Dergisi" 'inde yayınlanmıştır⁴³.

III. Bölüm:Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku (s. 69-92); 1948 tarihli Şarkiyatçılar Kongresinde sunulan bir tebliğdir. Bu tebliğ "Belleten" ve "Revue des Etudes İslamîques" dergilerinde Türkçe ve Fransızca olarak ta yayınlanmıştır⁴⁴. Bu makale ile ilgili daha geniş bilgiyi makalelerin tanıtımında vereceğiz.

IV. Bölüm: Selçuk Kervansarayları (s. 93-116); Bu makalede daha önce "Belleten" de yayınlanmıştır⁴⁵. Bu bölümde Türk Medeniyetinin ve sanatının , din ve insanlık duygularının şaheser örneklerini teşkil eden "Selçuk Kervansarayları" anlatılmaktadır. Osman Turan "...Bu gün Anadolu'nun ıssız kalmış yollarında sanki varlığını ilan ve yalnız kaldığından şikayet eden bu ecdat yadigarları aynı zamanda Selçuklu devrinde Türkiye'de iktisadî durumun ne kadar kudretli, ticari faaliyetlerin ne derece kesif ve halkında nasıl mesut olduğuna şahâdet etmektedirler." ⁴⁶ demektedir.

V. Bölüm: Selçuklular Zamanın da Sivas Şehri (s. 117-128); Türkiye Selçuklularının önemli merkezlerinden Sivas Şehri'nin siyasi, iktisadî, sosyal ve ilmîhayatı ele alınmıştır. Şehir Tarihçiliği konusunda önemli bir tecrübedir. Bu makalede daha önce D.T.C.F. dergisinde yayınlanmıştır⁴⁷.

Osman Turan " "Selçuklular Zamanında Sivas Şehri" bizde henüz gelişmemiş bulunan şehir tarihçiliği hakkında küçük bir tecrübedir. Zira şimdiye kadar bu isim

⁴² TURAN, Osman; a.g.e., s. x1

⁴³ TURAN, Osman; "Türkiye Selçukluları" , Belgelerle Türk Tarihi Dergisi , S.47, Ağustos 1971, s.16-19

⁴⁴ TURAN, Osman; "Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku" , Belleten , C.XII, S.47, Ankara,1948, s.549-574. Aynı makale; Revue des Etudes İslamîques , 1948, s.25-49

⁴⁵ TURAN, Osman; "Selçuk Kervansarayları" , Belleten , C.X, S.39, T.T.K., Ankara,1946, s.471-496

⁴⁶ TURAN, Osman; a.g.e., s. x11

altında çıkmış gözüklenler bir bölge ile ilgili devlet ve hükümdarlara ait, yakın ve uzak, bir takım askeri ve siyasi hadiselerin, gelişigüzel sıralanmasından ibarettir. Bununla beraber, bunlar arasında mahalli kitabe, vakfiye ve başka mühim vesikalar ihtiva edenlerin devrin tarihine hizmetlerinin büyük olduğunu da belirtmeliyiz.” demektedir⁴⁸.

VI. Bölüm: Ortaçağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri (s. 129-147); bu makalede daha önce yayınlanmıştır⁴⁹. Bu konu hakkında makalelerin tanıtımı sırasında geniş bilgi vereceğiz.

VII. Bölüm: Satuk Buğra Han Menkıbesi ve Tarih (s. 147-188); Osman Turan'ın daha fakültede öğrenci iken yazdığı ve yayınladığı makalelerinden biridir⁵⁰. Tercüme bir makale olup “Ülkü Halkevleri” Dergisinin beş ayrı sayısında yayınlanmıştır. F. Grenard 1900 yılında bu makaleyi “Journal Asiatque” de yayınlamıştır. Karahanlıların menşei ve Satuk Buğra Han'ın İslâmîyet'i kabulü ile O'nun Gazalarını destani veya menkıbevi bir şekilde anlatan bir tezkeredir.

VIII. Bölüm: Reşidü'd-Din ve Türk Tarihî (s. 189-196); Osman Turan bu bölümde ünlü İranlı alim ve devlet adamı Reşidü'd-Din ve eserlerini tanıtmakta ve O'nun Türk tarihindeki yerini ortaya koymaktadır.

IX. Bölüm: Irak Türkleri Meselesi (s. 197-206); Bu bölümde dış Türklere ait bir giriş yapıldıktan sonra Irak'ta yaşayan Türk unsuru anlatılmakta ve bunların birinci Dünya Savaşı ile elimizden çıkışı Irak Türklüğü için bir karanlık devir olarak nitelenmektedir.

⁴⁷ TURAN, Osman; “Selçuklular Zamanında Sivas Şehri” , A.Ü. D.T.C.F. Dergisi , C. IX, S.4, Ankara, 1951, s.447-457

⁴⁸ TURAN, Osman; a.g.e., s. XIII

⁴⁹ TURAN, Osman; “Orta çağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri” , Belleten , C.XXVIII, S.110, Ankara, 1964, s.209-227

⁵⁰ GRECARD, M.F.; “Satuk Buğra Han Menkıbesi ve Tarih” , (Çev. Osman TURAN) , Ülkü Halkevleri Dergisi , C.XIII, S.74, Ankara, 1939, s.145-154. Devamı; C.XIV, S.79, Ankara, 1939, s.47-52; C.XIV, S.80, Ankara ,1939, s.153-169; C.XIV, S.82, Ankara, 1939, s.343-350; C.XIV, S.83, Ankara, 1940, s.429-436

III.I.17. Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi⁵¹

Bu kitap Anadolu'da Türk Vatanı (1071, Malazgirt) ve Türk Devletinin (1075, İznik) Kuruluşu 900. Yıl-dönümü Hatırasına armağan olarak hazırlanmıştır. Bu kitap Doğu Anadolu'da Kurulan Saltuklular, Mengücekler, Sökmenliler, Dilmaç Oğulları ve Artuklu Devletlerini anlatmaktadır.

Anadolu Selçukluları Devletinin kuruluşundan itibaren, Doğu Anadolu'yu hakimiyetleri altına almağa çalıştıkları; medeniyetçe üstün İslam dünyası ile yakın temas yollarını temin için Dicle'nin doğusunda kalan Diyarbakır, Mardin ve Meyyafarkin (Silvan) gibi bölgelere nüfuz etmeğe ve Oraları ele geçirmeğe uğraştıkları malumdur. Gerçi Anadolu'nun bu bölgelerinde, Anadolu'nun fethinden itibaren Büyük Selçuklulara tabii bir çok Beylik yerleşmiş durumda idi. Ancak bu yerleşme hali, beraberinde Büyük ve Anadolu Selçuklu Hanedanları arasındaki ailevi rekabeti de bu bölgeye getirmişti. Çünkü her iki hanedan da Anadolu'yu kendi hakimiyetleri altına almak emelinde idiler. Bu yolda girişilen mücadelelerin görünüşte Anadolu Selçukluları kazanmış ise de, Doğu Anadolu'da kurulmuş Türk Devlet ve Beyliklerinin tarihi muhterem Osman Turan'ın bu kitabında gayet açık bir şekilde ortaya koyduğu üzere, Selçuklulardan ayrı bir seyir takip etmiştir⁵².

Şimdiye kadar Doğu Anadolu üzerinde yapılan neşriyat; kitabe, vakfiye veya başka malzemeleri ortaya koymak şeklinde olmuştur. Bu eser Doğu Anadolu tarihiyle ilgili Bütün neşriyatı gözden geçirerek siyasî tarihî imkan nispetin de ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Ayrıca Devlet ve Beyliklerin iktisadî, kültürel, dinî ve ilmî hayatlarını da ortaya koyarak; bunların çok ileri bir kültüre sahip olduğunu meydana çıkarmıştır.

Kitap dört bölümden oluşmaktadır.

⁵¹ TURAN, Osman; **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, Turan Neşriyat Yurdu (İstanbul Matbaası), İstanbul, 1973, 275 s. Aynı Kitap; 2. Bsk., Nakışlar Yayınevi (Özyılmaz Matbaacılık), İstanbul, 1980, 275 s.; 3. Bsk., Boğaziçi Yayınları (Fatih Gençlik Vakfı Matbaası), İstanbul, 1993, XVI+275 s.

⁵² ERTUĞRUL, Semih; "Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi", **Ankara Ticaret Odası Dergisi**, Ankara, Haziran 1973, s.49-50

I. Bölüm : Saltuklular tarihî (s. 3-54); Bu bölüm kuruluşundan itibaren Saltuklular hakkında geniş bilgi vermektedir. Saltukluların sadece siyasi hayatları değil; kültür ve Medeniyetleri de verilmiştir

II. Bölüm : Mengücekler Tarihî (s. 55-82); Mengüceklerin Siyasî ve Kültürel hayatları hakkında bilgi vermektedir.

III. Bölüm : Sökmenliler (Ahlat-Şahlar) Tarihî (s. 83-133); Sökmenliler ve Dilmaç Oğulları hakkında bilgi vermektedir. Bu Beyliklerin siyasî ve Kültürel Hayatları anlatılmaktadır.

IV. Bölüm : Artuklular Tarihî (s. 134-246); Artuklular dönemi siyasî ve kültürel tarihleri geniş bir şekilde ele alınmıştır.

Kitabın sonunda bibliyografya, indeks, hükümdar listeleri, kitap fihristi ve seçere cetvelleri eklenmiştir.

III.1.18. Türkler Anadolu'da⁵³

Bu kitap Osman Turan'ın makalelerinden oluşan kitaplarından biridir. Makaleler konu bütünlüğü olarak Türklerin Anadolu'ya gelmeleri ve Anadolu'nun bir Türk Yurdu oluşunu anlatmaktadır. Osman Turan "... Büyük Milletlerin kendi kaderlerini kendi kılıçlarıyla yazdıklarını söylemek yanlış değilse de çok eksik bir düşüncedir. Gerçi Millet varlığının korunmasında ve yeni ülkelerin kapılarının açılmasında kılıcın inkar edilemez payı vardır. Fakat milletler birbirleriyle her zaman kılıçla savaşmazlar. Milletlerin varlık ve istiklâlleri ile yakından ilgili olan asıl büyük savaş kültür ve Medeniyet Meydanlarında yapılır." ⁵⁴demektedir. Avrupalıların Selçuklu ve Osmanlılara kasıtlı olarak barbar demeleri oldukça maksatlı fakat yanlış bir ifadedir. Çünkü Roma İmparatorluğunu kısa sürede baskı altına alan kavimlerin köklü bir kültürleri olmadığından kısa sürede Avrupa'da erimişlerdir. Oysa Türkler fethettikleri yerlerde erimek yerine getirdikleri köklü kültürleriyle yeni hayat kaynağı olmuşlardır.

⁵³ TURAN, Osman; *Türkler Anadolu'da*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1973, 61 s.

⁵⁴ TURAN, Osman; *a.g.e.*, s.5

Anadolu'nun fethi ve Türkleşmesinde; Osmanlıların kısa sürede üç kıtaya yayılmalarında “Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresinin” çok büyük payı vardır. Türkler gittikleri yere ilahi adaleti götürmüşler ve fethedilen yerler engin hoşgörü ve adalet sayesinde Türk hakimiyetini reddetmek yerine benimsemişlerdir. Anadolu'nun Türkleşmesinde de bu unsurun etkin bir rolü vardır.

Osman Turan “Türkleri üç kıtaya hakim kılan kuvvet, yalnız damarlarındaki kan veya ellerindeki kılıç değildi, kaynağını Kur’ân’ın ruhundan alan manevi değerlerin meydana getirdiği bir millî kültür ve bu millî kültürün oluşturduğu millî telakkilerdi. Millî varlığımızı doğuran ve devletimizi “Büyük Devlet” yapan kuvvet bu telakkilerdi. Bu gün bile milleti yaşatan ve devleti ayakta tutan esas kuvvet, o telakkilerin günümüze kadar yaşayabilmiş olan kırıntılarıdır.

Bütün Milletlerin tarihî araştırsın ve şimdiki hallerine bakılsın, görülecektir ki; hiç bir millet, manevi ve insanî değerleri, Müslüman -Türk kadar yükseltmemiş ve hizmet anlayışını onun kadar yüksekte tutmamıştır.”⁵⁵ diyerek Türklerin bu alandaki meziyetlerini, bunların kaynaklarını, “Cihan Hakimiyeti Mefkuresi” anlayışını Türk’ün adaletini, hoşgörüsünü, İnsanlık sevgisini, vatan kazandıranların İslam’a olan derin bağlılıklarını işlemiştir⁵⁶.

III.1.19. Vatanda Gurbet⁵⁷

Nakışlar Yayınevi tarafından Osman Turan’ın vefatından sonra çeşitli gazete, dergi ve mecmualarda çıkan makaleleri derlenerek 1980 yılında kitap haline getirilmiştir. Kitabın adı ile ilgili yayınevi sahibi H. Cengiz ALPAY “Bu eserin ismini makalelerinden birisinin başlığı olan “Vatanda Gurbet” olarak seçmemin sebebi” her eserin belli bir zamanın aynası” olması ve bu duyguların bu gün bile mevcut bulunmasındandır.

Vatanın hudutları dışında bulunanların kendilerini nasıl yalnız, nasıl garip hissettiklerine yüzlerce defa şahit olmuş, vatana dönüşlerinde de Galata rıhtımında,

⁵⁵ TURAN, Osman ; a.g.e., s.16

⁵⁶ bkz.,DEMİRCİ, Nurdan; a.g.e., S. 42

⁵⁷ TURAN, Osman ; *Vatanda Gurbet*, Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1980, 304 s.

Yeşilköy hava meydanında, vatan toprağını öpenleri görmüştüm. Vatanın hudutları dışında bulunanların hasretleri işte böyledir. Bir de : “kalkın ey ehli vatan dediler hepimiz ayağa kalktık, sonraları başkaları yerimize oturdu biz ayakta kaldık.” Nüktesinin dışında; kendi vatanında köşe başkalarının başkaları tarafından tutulmuş olduğunu görenler elbette ki zaman zaman kendi vatanlarında kendilerini gurbette hissedeceklerdir.”⁵⁸ Şeklinde açıklamaktadır.

Kitabın takdim yazısı H. Cengiz Alpay tarafından hazırlanmıştır. Kitapta 70 tane makale mevcuttur. Makale isimleri çok fazla olduğundan, bu isimleri burada belirtmedik.

III.1.20. Tarih Akışı İçinde Din ve Medeniyet⁵⁹

Bu kitabı da “Vatanda Gurbet” kitabı gibi vefatından sonra Nakışlar yayınevi tarafından makalelerinin derlenmesi sonucu oluşturulmuştur. Osman Turan’ın bu kitabına konu olan makaleleri daha önce “İslam Medeniyeti” dergisinde yayınlanmıştır. Bu kitapta ayrıca Osman Turan’ın hiç bir yerde daha önce yayınlanmamış olan makalesi⁶⁰ ve Millî Türk Talebe Birliğinde verdiği bir dersin notları⁶¹ da mevcuttur.

Kitapta tamamına yakını “İslam Medeniyeti” dergisinde yayınlanmış Din ve Medeniyet konularıyla alakalı 24 makale vardır. Kitabın sonunda Nakışlar Yayınevi tarafında yayınlanan kitapların listesi vardır. Kitabın arka kapağında Osman Turan’ın kısa bir biyografisi vardır.

⁵⁸ ALPAY, H. Cengiz; Vatanda gurbet , s.13-14

⁵⁹ TURAN, Osman ; Tarih Akışı İçinde Din ve Medeniyet, Nakışlar Yayınevi, İstanbul,1980,229 ş.

⁶⁰ TURAN, Osman; “Ortaçağ Türkiye’inde İktisadi ve İçtimai Yükselişin Esasları” , Tarih Akışı İçinde Din ve Medeniyet , Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1980, s.155-190

⁶¹ TURAN, Osman; “Tarih Şuurı” , a.g.e. , s.200-211

III.II. MAKALELERİ

III.II.1. Bey Böyrek Hikâyesi¹

Osman Turan'ın daha öğrenci iken yazdığı bir makaledir. Yaptığımız araştırmalar neticesinde yazdığı ilk makalenin bu olduğunu tespit ettik.

Dede Korkut Hikayelerinde adı Bamsi Beyrek olarak geçen² hikayenin; Bayburt çevresinde adı “Bey Böyrek Hikayesi” olarak söylenmekte olup birbirinden farklı üç rivayet anlatılmaktadır. Osman Turan Dede Korkut Hikayelerinde de geçen Bayburt çevresinde “Bey Böyrek Hikayesi” ile ilgili farklı üç rivayeti derleyerek hikayeyi bir bütün haline getirir.

Hikâyeye göre; Bayburt'un Hıristiyanların elinde bulunduğu bir dönemde Bayburt Tekfuru Parasar bir fırsatını bulur ve Oğuz Beylerinden Bey Böyrek'i, 39 arkadaşı ile birlikte, esir edip, 16 yıl boyunca burada hapsedmiştir. Tekfurun kızı Bey Böyrek'e aşık olur ve O'nu kaçıtır. Bey Böyrek'te Oğuz İlinden getirdiği askerlerle arkadaşlarını kurtarır ve Bayburt'tu zapt eder. Bayburt'ta bu hikaye halk arasında bu gün bile söylenmektedir. Bey Böyrek'in mezarının da Bayburt civarında Duduzar Köyünde olduğu belirtilmektedir.

III.II.2. Satuk Buğra Han Menkıbesi ve Tarih³

F. Grenard'ın bir araştırması olan ve 1900 yılında “Journal Asiatique” de yayınlanan bir makaledir. Osman Turan daha Fakültede öğrenci iken bu Fransızca makaleyi tercüme ederek “Ülkü Halk Evleri Dergisi” nin beş sayısında yayınlamıştır.

¹ TURAN, Osman; “Bey Böyrek Hikâyesi” , Ülkü Halkevleri Dergisi , C.X, S.59, Ankara, 1938, s.403-413

² GÖKYAY, Orhan Şaik; **Dede Korkut Hikayeleri**, Dergah Yayınları, 3. Bsk., İstanbul, 1985, s.55-81 aynı hikaye ERGİN, Muharrem; **Dede Korkut Kitabı**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1994, s.57-89

³ GRENARD, M.F.; “Satuk Buğra Han Menkıbesi ve Tarih” , (Çev. Osman TURAN), Ülkü Halkevleri Dergisi , C.XIII, S.74, Nisan,1939, s.145-154. Devamı; C.XIV, S.79, Eylül,1939, s.47-52; C.XIV, S.80, Birinciteşrin ,1939, s.153-169; C.XIV, S.82, Birincikanun,1939, s.343-350; C.XIV, S.83, İkincikanun,1940, s.429-436

Makalede Karahanlıların menşei ve Satuk Buğra Han'ın İslâmîyeti kabulü ile O'nun Gazaları destani veya menkıbevi bir şekilde anlatılmıştır.

Osman Turan bu makaleyi "Selçuklular ve İslamîyet" kitabında da yayınlamıştır⁴.

III.II.3. Çingiz Adı Hakkında⁵

Orta çağ da Türklerin kullandığı hükümdar unvanlarından biridir. Moğol Hükümdarı Timuçin'in 1206 tarihinde Çingiz adını alması bunun bir Moğol adı veya unvanı olabileceği tezlerini akla getiriyorsa da; Osman Turan bu makalede Çingiz'in Tingiz'den bozularak oluştuğunu bununda Türkçe Deniz anlamına geldiğini söylemektedir.

Çingiz'in bir isim olmayıp unvan olduğunu ise; "Türk teamülüne göre Kağan olan ve büyük bir zafer kazanan zat yeni bir hükümdarlık adı alır ve onunla şöhret bulur."⁶ İfadesiyle Osman Turan bu konuya açıklık getirmektedir.

Makalede kısaca Çingiz'in Türkçe Deniz anlamına gelen Tingiz'den türeyen bir unvan olduğu vurgulanmaktadır. Fuat Köprülü "Cengiz Han" maddesinde bu makaleyi başvurulacak kaynaklar arasında göstermektedir⁷.

III.II.4. İstilahlar Meselesi⁸

Osman Turan bu makalesinde Türk Dili üzerinde yapılan değişiklikleri incelemekte ve eleştirmektedir. Yapılan yeniliklerin Türkçe'deki Arapça ve Farsça kelimeleri atarak yerine batı kökenli kelimeleri almaktan ibaret olduğunu söylemektedir. Cumhuriyet devrinde millî duygunun gereği olarak dilde de

⁴ TURAN, Osman ; Selçuklular ve İslamîyet, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1971, s.147-188 .

⁵ TURAN, Osman; "Çingiz Adı Hakkında" , Bellekten , C.V, S.19, Ankara,1941, s.267-276 aynı makale; Orta zaman Türk Devletlerinde Türkçe Unvanlar <Doçentlik Tezi> , Ankara,1944, s.17-28; İstanbul, 1947

⁶ TURAN, Osman; a.g.m., s.273

⁷ KÖPRÜLÜ, M. Fuat; "Cengiz Han Maddesi" , İslam Ansiklopedisi , C.III, Milli Eğitim Yayınevi, İstanbul,1993, s.100

⁸ TURAN, Osman; "İstilahlar Meselesi (I-II)" , Türk Yurdu , C.XXVI, S.IV-VII, İlkteşrin -İlkanan 1942(yılı Yılı), s.111-115, 214-218

millileşme yoluna gidilmek istenmiş, yabancı kelimeler atılarak yerlerine Türkçe kelimeler getirilmek istenmiştir. Osman Turan getirilen kelimelerin Türkçe olmayıp Latin ve Batı dillerinde ki kelimelerin dilimize sokulduğunu söylemektedir.

Makale de Türkçe'ye sokulan yeni kelimelerle ilgili olarak birçok örnek veren Turan, bu kelimelerin Türkçe gramer yapısına uymadığını vurgulamaktadır. Bu kelimelerin meseleyi çözmek yerine yeni meseleler oluşturacağını ifade etmektedir. Bu yeniliklerin dilde bayram değil, matem olduğunu söylemektedir.

III.11.5. İliğ Unvanı Hakkında⁹

İliğ unvanının İl (devlet) kökünden türediği ve İliğ'inde devlete hakim ve sahip olana dendiği anlatılıyor. Osman Turan bu unvanı batılı tarihçilerden Radloff ve Grenard'ın ilk kökünden geldiği, İliğ'inde İkinci (birinci) anlamına geldiği görüşünün yanlış olduğunu ortaya koymaktadır¹⁰. Bu unvan Uygurlarda, Karahanlılarda ve Selçuklularda yoğun bir şekilde kullanılan unvan olup daha ziya da büyük hakandan sonraki hükümdarlar için kullanıldığından bahsedilmektedir.

Osman Turan İliğ'in Türkçe bir unvan olduğu ve sanılanın aksine devlete sahip olan anlamına geldiğini vurgulayarak; bu konuda Radloff ve Grenard'ın yanlışlarını ortaya çıkarmaktadır. Bu makale daha sonra doçentlik tezinde de Osman Turan tarafından kullanılmıştır.

Çingiz ve İliğ makalelerini Gyula Moravcsik eserlerinde kullanmış ve bilgi vermiştir¹¹.

⁹ TURAN, Osman; "İliğ Unvanı Hakkında", Türkiyat Mecmuası, C.VII-VIII, İstanbul, 1940-42, s.192-199 aynı makale; Orta zaman Türk Devletlerinde Türkçe Unvanlar <doçentlik tezi>, s.1-9

¹⁰ TURAN, Osman; a.g.e., s.7

¹¹ MORAVCSIK, Gyula; "Sprachreste der Türk völker in Den Byzantinischen Quellen", Byzantinoturcica II, Berlin, 1958, s.125,263

III.II.6. ETNOLOJİK BİR KİTAP¹²

Bu makalede Osman Turan, Kemal Güngör tarafından yazılan “Cenubi Anadolu Yürüklerinin Etno-antropolojik Tetkiki” isimli eserini tahlil ve tenkit etmektedir.

III.II.7. Terken Unvanı Hakkında¹³

Terken unvanının Melike’ye karşılık geldiği ve Hakan eşleri ile kadın hükümdarlarına verilen bir unvan olduğunu görüyoruz. Aslının Terken olan bu unvanın Türkan Olarak ta kullanılmasını yanlışlığı ortaya konmaktadır. Osman Turan bu Unvanın etimolojik anlamını iki şekilde izah eder. Birincisi ; “... Müslüman olmayan Türkler gök’e , büyük ağaç ve büyük dağ gibi gözlerinde büyük gözükten her şeye Tengri derler ve bunlara taparlar ve alime de Tengriken derler. Bundan dolayı unvan semavilik ve kutsilik ifade eden bir mana taşır.” İkincisi ; “... Toplanmış olan her şey ve bu gün ki şekli ile Dergin demektir.” İzahlarında bulunur¹⁴.

Kısacası Terken’den bahisle hakan eşleri ve kadın hükümdarlara verilen bir unvan olduğu şeklindedir.

III.II.8. “Babek” Maddesi¹⁵

İslâm Ansiklopedisinin “Babek” maddesinde Osman Turan Hâlife Me’mun ve Mu’tasım devirlerinde Azerbaycan’da, dinî-siyasî bir mahiyeti haiz bulunan ve takriben çeyrek asır sürerek İslâm Dünyası için büyük bir tehlike teşkil eden Hurrâmi hareketinin başı olan Babek hakkında bilgi vermektedir.

¹² TURAN, Osman; “Etnolojik Bir Kitap” , Millet Dergisi , S.8, İlkkanun 1942, s.244-249

¹³ TURAN, Osman ; “Terken Unvanı” ,Türk Hukuk Tarihi Dergisi, C.I, Ankara,1944, s.67-73 aynı makale; Orta zaman Türk Devletlerinde Türkçe Unvanlar , s.10-16

¹⁴ TURAN, Osman ; a.g.m., s.72

¹⁵ TURAN, Osman; “Babek Maddesi” , İslam Ansiklopedisi , C.II, İstanbul, 1944, s.170-174

III.II.9. “BAYBURT” MADDESİ¹⁶

Osman Turan öğrenciliğinin bir kısmının geçtiği ; önceleri Gümüşhane iline bağlı bir ilçe olup bu gün il olan Bayburt’un tarihî hakkında bilgi vermektedir. “Bayburt” maddesinin coğrafya bölümü Besim Darkot; tarih bölümü ise Osman Turan tarafından hazırlanmıştır.

Bayburt’un bir önemini de Dede Korkut Hikayelerinin geçtiği bir alan olduğunu belirterek; Türk Kültür hayatında müstesna bir yerinin olduğunu söylemektedir.

III.II.10. “Bayram” Maddesi¹⁷

Bu madde de Türklerin İslâmîyetten öncede bazı törenler yaptıklarını ifade etmektedir. Buna örnek olarak ta her yıl başında Türklerin Ergenekon’dan çıkışlarını başta hakan olmak üzere devlet büyüklerinin örs üzerinde demir döverek bayram ettikleri anlatılmaktadır.

İslâmîyetten sonra “Bayram” denildiği zaman “ramazan ve Kurban” bayramı anlaşılır ise de Türklerin eski gelenek ve törenlerini İslâmîyete girdikten sonra da devam ettirdiklerini söylemektedir.

III.II.11. Millî Kaderimiz Üzerine Düşünceler¹⁸

İkinci Dünya savaşı yıllarında yazılan bu makalede milletlerin varlık-yokluk savaşı verdikleri anlatılıyor ve bu zamanın Türk milletinin tarihinde bir dönüm noktası teşkil edebileceği söyleniyor.

İşte Dünya da büyük buhranların yaşandığı bu dönemde; iki asır boyunca duraklama içerisinde olan Türklerin kendilerine çeki düzen vererek kuvvetlenmesi arzuluyor. Bu iş içinde millî Kültürün korunması ve yaşatılmasınının

¹⁶ TURAN, Osman; “Bayburt Maddesi”, İslam Ansiklopedisi, C.II, İstanbul, 1944, s.365-367

¹⁷ TURAN, Osman; “Bayram Maddesi”, İslam Ansiklopedisi, C.II, İstanbul, 1944, s.420-422

zorunluluğundan bahsediliyor. Mekteplerimizde millî ve manevi değerlere bağlı gençler yetiştirerek geleceğe daha güvenilir adımlarla ulaşacağımız anlatılıyor.

III.II.12. Eski Türklerde Ok'un Hukuki Sembol olarak Kullanılması¹⁹

Bu makalede Osman Turan "... İptidai Türk tefekkürü askeri ve idari bakımdan cemiyeti ok ve yay arasındaki münasebetlere mütenazır olarak telakki etmiş, okun yaya tabi olması veya yayın oku sevk ve idare etmesi dolayısıyla yay hakimiyeti, hükümdarı, ok tabiiyeti ve tabileri temsil eden bir sembol mahiyetini almış ve her ikisi birlikte devleti ve istiklali gösteren bir alamet telakki olunmuştur. Hakanın boy beylerine "Ok" göndermesi onları bir sefer veya toplantı için çağırın bir emir manasını ifade etmiştir. Bundan dolayı her Ok gönderenin gönderilene göre hukuki bakımdan üstün bir mevkiye olduğu anlaşılır. Kabilenin Ok'lara göre askeri bir tasnife tabi tutulmaları bu teamülün bir neticesidir. Devlet ve idari teşkilat olmadığı zamanlarda böyle bir teamül bahis mevzuu olamaz. Bunun için bu türlü bir zaman "idi oksuz" yani sahipsiz, oksuz, devletsiz ve teşkilatsız telakki olunur."²⁰ diyerek Ok'u açıklamaktadır. Ok ve yay devlet ve istiklali gösteren birer alamet olduklarını belirtmektedir.

Bu makaleyi Claude CAHEN" Oriens" dergisine yazdığı bir makalede temel kaynak göstermekte ve bilgi vermektedir²¹.

III.II.13. Selçuk Kervansarayları²²

Bu makalede Türk medeniyetinin ve sanatının , din ve insanlık duygularının şaheser örneklerini teşkil eden "Selçuk Kervansarayları" anlatılmaktadır. Osman Turan " ...Bu gün Anadolu'nun ıssız kalmış yollarında sanki varlığını ilan ve yalnız

¹⁸ TURAN, Osman; "Millî Kaderimiz Üzerine Düşünceler" , Millet Dergisi , S.24, Nisan 1944, s.395-398

¹⁹ TURAN, Osman; "Eski Türklerde Ok'un Hukuki Bir Sembol Olarak Kullanılması" , Bellekten , C.IX, S.35, T.T.K., Ankara, 1945, s.305-318

²⁰ TURAN, Osman; a.g.m. , s.318

²¹ CAHEN, Claude; "Le Malik-Nameh et l'histoire des origines Seljukides" , Oriens , C.II, Hollanda, 1949, s.41-42

kaldığından şikayet eden bu ecdat yadigarları aynı zamanda Selçuklu devrinde Türkiye’de iktisadî durumun ne kadar kudretli, ticari faaliyetlerin ne derece kesif ve hakkında nasıl mesut olduğuna şahadet etmektedirler.”²³ diyerek kervansaraylar hakkında görüşünü açıklamaktadır.

Makalede Selçuk Sultanları ve büyük devlet adamlarının, büyük ticaret yolları üzerinde hemen her menzillik (takriben 30-40 km.) mesafede bir kervansaray yaptırdıkları ifade edilmektedir. Bu durumun Selçukluların ticarete verdiği önem ve ticaretin ne kadar canlı olduğunun önemli vesikalarını teşkil ettiği açıklanmaktadır. Anadolu’daki Selçuk Kervansarayları hakkında genel bir bilgi vermektedir.

Bu makale hakkında “The Middle East” dergisi tanıtıcı yazı ve bilgi verilmektedir²⁴.

III.II.14. Türkler ve İslâmîyet²⁵

Bu makalede Osman Turan “Türklerin İslâmîyet’e girişleri, diğer din ve medeniyetlere intisaplarından farklı olarak, doğurduğu büyük ve müspet neticeler itibarıyla, yalnız Türk ve İslam aleminin bir dönüm noktasını teşkil etmekle kalmaz, Dünya tarihinin de en büyük hadiselerden biri sayılacak bir ehemmiyet taşır.”²⁶ demektedir.

Türklerin ilk dinlerinden itibaren inanışları hakkında bilgi verildikten sonra İslâmîyet’in zuhuru; Türkler ve İslâmîyet’in ilk münasebetleri; Türklerin İslâmîyet’e girişleri ve etkileri anlatılmaktadır.

Makalede bibliyografya gösterilmemiş; fazla tafsilat ve tahlillere girişilmemiş, konu genel hatlarıyla anlatılmıştır. İslâmîyet’ten önce Türk dini, yabancı dinler, İslâmîyet’in zuhuru, Türkler ve İslâmîyet, İslâmlığın yayılma sebepleri, Türklerin

²² TURAN, Osman; “Selçuk Kervansarayları”, Bellekten, C.X, S.39, T.T.K., Ankara, 1946, s.471-496 aynı makale müellifin; Selçuklular ve İslâmîyet, s.93-116

²³ TURAN, Osman; Selçuklular ve İslâmîyet, s. xii

²⁴ The Middle East Journal, C.I, No:III, Washington,1947, s.355

²⁵ TURAN, Osman; “Türkler ve İslâmîyet”, A.Ü.D.T.C.F. DERGİSİ, C.IV, S.IV, T.T.K. Basımevi, Ankara,1946, s.457-485 aynı makale müellifin; Selçuklular ve İslâmîyet, s.1-32

²⁶ TURAN,Osman; a.g.m., s.457

İslamlaşması ve İslam dünyası, Selçuk istilasının ehemmiyeti, Türk hakimiyetinin karakteri, millî harsın ihmali, millî harstan kalan unsurlar konuları anlatılmaktadır.

Osman Turan makalenin sonunda anlatılanları beş nokta da toplar.

“ 1- Türkler İslâm dünyasının mukadderatı üzerinde büyük bir amil olmaların göçebe unsurun İslamlaşmasının ve binaenaleyh Selçuk istilasının bir neticesidir.

2- Bu İslâmlaşma İslâm medeniyetinin üstünlüğü ile İslâm dinî esaslarının Türklerin inanış ve mizaçlarına uygun gelmesi gibi iki başlıca amilin tesirinde vuku bulmuştur.

3- İslâmîyet’i kurmak şerefi Araplara ait ise de O’nu yaşatmak ve Araplar nispetinde yaymak şerefi Türklere aittir. Türkler olmasa idi İslâmîyet’in XI. Asırdan sonra iç ve dış tehlikeler dolayısıyla, akıbeti meşuk, haçlı taarruzları ile yıkılmaya mahkum olurdu.

4- Türkler, İslâm medeniyetinin kuruluşunda Araplar ve İranlılarla birlikte çalıştılsa da, türlü amillerin tesiriyle bu medeniyet çerçevesi içerisinde Araplara ve İranlılara nazaran İslâm-Türk Kültürü ihmale uğradı ve onlar nispetinde gelişemedi.

5- Türk tarihinin en mühim devresi İslâm medeniyeti içerisinde yaratılmıştır.”²⁷ şeklinde beş nokta tespit etmektedir.

III.II.15. Selçuk Devri Vakfiyeleri I. <Şemseddin Altun-Aba, Vakfiyesi ve Hayatı>²⁸

II. Kılıç Arslan ve oğlu Rükneddin Süleymanşah devirlerinde Sipahsalar olan Şemseddin Altun-Aba medresesi ve vakfiyeleri anlatılmaktadır. Vakfiyenin orijinal metni ve Osman Turan tarafında düzeltilerek gramer hatalarının ortadan kaldırılmaya çalışıldığı matbu metni ek olarak verilmiştir.

Osman Turan Şemseddin Altun-Aba ve Vakfiyesi hakkında döneminin diğer vesikalarını da göz önüne alarak açıklayıcı bilgiler vermeğe çalışmıştır. Altun-Aba’nın hayatı anlatıldıktan sonra vakfiye değerlendirilmiş; vakfiye de önemli bir

²⁷ TURAN, Osman; a.g.m., s.483-484

²⁸ TURAN, Osman; “Selçuk Devri Vakfiyeleri I, Şemseddin Altun-Aba , Vakfiyesi ve Hayatı”, Belleten , T.T.K. Basımevi, Ankara, 1947, s.197-235

husus olarak ta yoksul ve dindar Müslümanların vefatında kefenleme, mumyalama ve gömülme masrafları için de vakıf tahsis edilmesi gösterilebilir. Mumyalama usulünün Selçuklularda mevcut olduğu hususu da bu makale ile belgelendirilmektedir²⁹. Osman Turan bu araştırmasında Altun-Aba vakfiyesinin İslâmlaşma faaliyetine katkılarını da ortaya koyarak sosyal hizmetlerin yanı sıra dini hizmetlerini de açıklamaktadır.

III.II.16. Selçuk Devri Vakfiyeleri II. <Mübarizeddin Er-Tokuş ve Vakfiyesi>³⁰

Makaleye Er-Tokuş hakkında bilgi verilerek başlanır. I. Gıyaseddin Keyhüsrev, I. İzzeddin Keykavus ve I. Alaeddin Keykubad zamanlarında Antalya ve havalisinde yaptığı fetihleri ve buralarda uzun müddet süren valiliği ile şöhret kazanmış bir Devlet adamı olan Er-Tokuş, Gıyaseddin Keyhüsrev'in has kölelerinden biridir. Vakfiyede Er-Tokuş'un müteveli tayin ettiği azatlı kölesi Armağan-Şah'dan söz edilmektedir. Vakfiyenin Er-Tokuş'un ölümünden sonra Antalya'da hazırlandığı belirtilmektedir. Vakfiye Er-Tokuş'un Isparta ili Borlu İlçesi Ağros köyündeki medreseye, Borlu'ya bağlı Badil köyündeki kervansaray ile Antalya'daki Camii'ne aittir. Vakfiyedeki bilgiler bölgenin sosyal ve etnik yapısını aydınlatması açısından da çok önemlidir.

Makalede vakfiyenin orijinal metni ve Osman Turan'ın tashih ettiği metinde ek olarak verilmektedir. Vakfiyenin orijinal metni 16 levha halinde verilmiştir.

III.II.17. Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku, <Miri Topraklar ve Hususi Mülkiyet Şekilleri>³¹

1948 Temmuzunda Paris'te toplanan XXI. Milletler-arası Şarkiyatçılar Kongresine sunulan tebliğin aslıdır. Bu makale "Revue Des Etudes Islamiques" de

²⁹ DEMİRCİ, Nurdan; a.g.e., s.43

³⁰TURAN, Osman; "Selçuk Devri Vakfiyeleri II. Mübarizeddin Er-Tokuş Ve Vakfiyesi", Belleten, C.XI, S.43, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1947, s.415-429

³¹ TURAN, Osman; "Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku, miri topraklar ve hususi mülkiyet şekilleri", Belleten, C.XII, S.47, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1948, s.549-574 aynı makale müellifin; Selçuklular ve İslamiyet, s.69-92

Fransızca olarak yayınlanmıştır³². Bu makale Türkiye Selçuklularında tüm memleket arazisinin devlet mülkiyetine veya Miri rejime tabi bulunduğunu ve Osmanlı Devrinde, XIX. asır ortalarına kadar, dahiyane tatbik edilen bu sistemin Selçuklulardan geldiğini meydana koymuştur. Bu tetkik , aynı zamanda, Miri toprak hukuk ve idaresinin Göçebe Oğuzlar ile birlikte Türkistan'dan Anadolu'ya geldiğini ve uzak menşeyini izah eder.

Osman Turan "...Selçuklular Anadolu'ya gelince İslâmîyet'in fetih hukuku ve göçebe Türk Töresinin telifi suretiyle Padişahların temsil ettiği bir devlet mülkiyeti veya miri usulü Türkiye'de ve Balkanlarda sekiz asır hüküm sürmüştür. Dünya da başka millet ve ülkelerin meçhulü bulunan miri rejimi sayesinde Anadolu'nun iskanı ve Türkleşmesi meselelerinin halledildiğini, içtimai nizamın, askeri ve mülki idarenin kurulduğunu söylemekle sadece tarihte misli görülmemiş bir usulün mevcudiyetine işaret etmiş oluyoruz. Bu araştırma eski Türk siyasî hukuku ve feodalizmi üzerinde hazırlamakta olduğumuz bir eserin terkibine de dahil olacaktır."³³ diyerek konuya açıklama getirmektedir.

Selçuklu devlet teşkilatının Osmanlılara intikaliyle "Toprak Hukukunun" da geçtiği ve bu sistemin İlhanlılar tarafından da benimsendiği ortaya atılmaktadır. F. Köprülü "Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri" isimli eserinde bu görüşleri desteklemektedir³⁴.

Makale hakkında "The Middle East" mecmuasında tanıtıcı bilgi mevcuttur³⁵.

III.II.18. Selçuk Devri Vakfiyeleri III. <Celaledin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri>³⁶

Selçuk devri vakfiyeleri serisinde yayınlanan III. Vakfiye olup bir kitap büyüklüğündedir. Makalede Karatay'ın hayatı hakkında 32 sayfalık bir giriş yapıldıktan sonra; Celaledin Karatay'ın vakıfları <Kervansarayı, medresesi ve

³² TURAN, Osman; "Le Droit Terrien sous les Seljoukides de Turquie" , Revue des Etudes Islamiques , Paris, 1948, s.25-49

³³ TURAN, Osman; Selçuklular ve İslamîyet, s. xii

³⁴ DEMİRCİ, Nurdan; a.g.e., s.45

³⁵ The Middle East Journal, C.III, No. III, Washington,1949, s.364

³⁶ TURAN, Osman; "Selçuk Devri Vakfiyeleri III. Celaledin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri" , Belleten, C.XII, S.45, Ankara,1948, s.17-171

darü's-sulahası> tanıtılmaktadır. Daha sonra kervansaray vakfiyesi, medrese vakfiyesi, mescid ve zaviye vakfiyeleri hakkında bilgi verilir. Vakfiye metinlerinin tercümesi verildiği gibi makalede orijinal levhalarda ek olarak verilmiştir. Makalenin sonuna ayrıca umumi indeks eklenmiştir.

Yukarıda tanıttığımız Er-Tokuş vakfiyesi ile Karatay vakfiyesi hakkında "The Middle East" mecmuası bilgi vermektedir³⁷.

III.II.19. Le Droit Terrien Sous Les Seljoukides de Turquie³⁸

Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku, Bu makale 1948 Temmuzunda Paris'te toplanan XXI. Milletler-arası Şarkiyatçılar Kongresine sunulan tebliğin aslı olup Belleten 47. Sayıda da yayınlanmıştır. Makale yukarıda tanıtılmış olduğundan tekrar tanıtmayacağız.

III.II.20. II. İzzeddin Keykavus'a Ait Bir Temlik-Name³⁹

Osman Turan Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde bulunan 243 numarada kayıtlı, 45 satırlık bir temlik-namenin varlığından bahsetmektedir. Temlik-nameni boyutlarının 1,30x0,20 m. Olduğunu söylemektedir. Temlik-name II. İzzeddin Keykavus'a aittir. Osman Turan "Vesikaya göre İzzeddin Keykavus Amasya'ya tabi İl-aslan köyünü 300 sultani altın dinar mukabilinde emir, sipahsalar ve tercüman sıfatlarını haiz bulunan Esededdin Ali bin Yağlı-basan bin Ebu Salim'e satıp temlik etmiştir."⁴⁰ diyerek temlik-name muhteviyatı hakkında bilgi vermektedir.

Osman Turan temlik-name ve muhtevası hakkında bilgi verdikten sonra, temlik-name metnini de makalenin sonuna eklemiştir. Ayrıca temlik-namenin tercümesi de makalede yer almaktadır.

³⁷ *The Middle East Journal*, C.II, No:II, Washington, 1948, s.243

³⁸ TURAN, Osman; "Le Droit Terrien sous les Seljoukides de Turquie", *Revue des Etudes Islamiques*, Paris, 1948, s.25-49

³⁹ TURAN, Osman; "II. İzzeddin Keykavus'a Ait Bir Temlik-Name", *60.Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi TOGAN'a Armağan*, Maarif Basımevi, İstanbul, 1950, s.157-176

⁴⁰ TURAN, Osman; a.g.m., s.157-158

III.II.21. “İkta” Maddesi⁴¹

Makalede halifeler döneminde görülen ve Selçuklularda kullanılan bir toprak yönetim biçimi olan ikta hakkında bilgi verilmektedir. Selçuklularda hizmet ve maaşlarına karşılık kumandan, asker ve sivil ricale, menşur, tevki ve daha başka isimler alan vesikalar ile terk ve tahsisi manasında bir ıstılahtır. Büyük Selçuklulardan Anadolu Selçuklularına geçen bu sistem Osmanlılara da tımar olarak geçtiği anlatılmaktadır.

III.II.22. Selçuklular Zamanında Sivas Şehri⁴²

Osman Turan “...bizde henüz gelişmemiş bulunan şehir tarihçiliği hakkında küçük bir tecrübedir. Zira şimdiye kadar bu isim altında çıkmış gözükkenler bir bölge ile ilgili devlet ve hükümdarlara ait, yakın ve uzak, bir takım askeri ve siyasi hadiselerin, gelişigüzel, sıralanmasından ibarettir.”⁴³ diyerek şehir tarihçiliğinin bizde henüz gelişmediğini belirtmekte ve yaptığı bu çalışmayı küçük bir tecrübe olarak nitelemektedir.

Bu makalede Türkiye Selçuklularının önemli merkezlerinden biri olan Sivas şehrinin siyasi, iktisadi, sosyal ve ilmi hayatı ele alınmıştır.

III.II.23. Milliyet ve İnsanlık Mefkuresinin Tarih Tedrisatında Ahenkleştirilmesi⁴⁴

Bu makale 1950 yılı yazında Unesco'nun Bruxelles'de yaptığı Milletler-arası bir toplantıya katılan Osman Turan'ın toplantıya sunduğu raporun aynısıdır. Bu

⁴¹ TURAN, Osman; “İkta Maddesi” , İslam Ansiklopedisi , C.V, K.II, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1950, s.949-959

⁴² TURAN, Osman; “Selçuklular Zamanında Sivas Şehri” , A.Ü.D.T.C.F. DERGİSİ , C.IX, S.IV, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1951, s.447-457 aynı makale müellifin; Selçuklular ve İslamiyet , s.117-128

⁴³ TURAN, Osman; Selçuklular ve İslamiyet, s.xiii

⁴⁴ TURAN, Osman; “Milliyet ve İnsanlık Mefkuresinin Tarih tedrisatında Ahenkleştirilmesi” , A.Ü.D.T.C.F. DERGİSİ , C.X., S. 3-4., T.T.K. Basımevi, Ankara, 1952, s.209-225 aynı makale ; Manevi Buhran Din ve laiklik, s.127-139; Türk Yurdu, S. 284 -285, Mayıs-Haziran 1960, s.1-2,

makale D.T.C.F dergisinde Fransızca olarak ta yayınlanmıştır⁴⁵. Toplantının amacı ise Okullarda okutulan tarih öğretimi ve tarih kitaplarının Birleşmiş Milletler idealine uygun olarak ıslâh imkanını araştırmaktır. Makalede toplantının genel seyri hakkında bilgi veren Osman Turan "...İdealsiz bir cemiyet ruhsuz bir vücut gibidir. Her cemiyet nasıl birtakım manevi kıymetler manzumesi neticesi mevcut ise Birleşmiş bir dünya da ancak müşterek bir insanlık mefkuresiyle kurulup yaşayabilir. Buna varabilmek için beşeriyet ve medeniyetin şimdiye kadar elde etmiş olduğu bütün manevi kıymetleri muhafazaya, onlara dayanmaya ve bunları yeni şartlarla uzlaştırmaya mecburuz. Aksi takdirde daima bir içtimai inanışlar manzumesi içerisinde yaşamaya ve bir ideale muhtaç olan fert ve cemiyetlerde husule gelecek bir maneviyat buhranı ve boşluk, komünizm tarafından işgal edilecektir. Filhakika komünizmin yayılışında maddî sebeplerden ziyade cemiyetlerde, mevcut ideal ve kıymetlere karşı itimadın sarsılması dolayısıyla maneviyat buhranlarının amil olduğu ve bu sebeple de temelleri materyalizme dayandığı halde idealist bir mahiyet aldığını görüyoruz. Eğer bu gün dünya buhranı daha tehlikeli değil, komünizm daha kuvvetli gözüküyorsa bunun sebebini komünizmin gayri insanî ve gayri tabii hüviyetinde değil eski kıymetlerin henüz hayatîyetlerini muhafaza etmiş olmasında aramalıyız."⁴⁶ diyerek kendi görüşlerini özetlemektedir.

Bu günkü şartlarda komünizmin yok edilebileceği fakat beşeriyetin bu görüşten farklı ve meydanı ona bırakmayacak bir mefkure ihtiyacı belirtilmekte ve bir insanlık ideolojisini kurmak ve beslemenin zorunlu olduğundan bahsedilmektedir. Bunun içinde tarih öğretimi ve eğitimine büyük vazife düştüğünü belirten Osman Turan "...Bize Maarif Vekaletine ve muallim birliklerine düşen ilk vazife muhtelif memleketlerin ve komşularımızın mekteplerde okuttukları tarih kitaplarında Türklere dair bahisleri gözden geçirip hatalarını objektif olarak tespit ettikten sonra keyfîyeti alakalı memleketlere ve Unesco'ya bildirmektir."⁴⁷ diyerek görüşlerini açıklamaktadır.

⁴⁵ TURAN, Osman; "L'harmonisation Des IdÉAux Nationaux Et Humanitaires Dans L'enseignement De L.'histoire" , A.Ü.D.T.C.F. DERGİSİ, C X, S 3-4, T T K Basımevi, Ankara, 1952, s 227-239

⁴⁶ TURAN, Osman; a.g.m., s.224-225

⁴⁷ TURAN, Osman; a.g.m., s.225

Makalede devamla Türklerin bu günkü maddi ve manevi güçleri itibariyle insanlık ülküsüne rehberlik edecek durumda olmadığı; Selçuklular ve Osmanlılar dönemindeki güçleri olsaydı bunun pek ala mümkün olabileceğini, fakat Türklerdeki “Cihan Hakimiyeti Mefkuresinin” böyle bir insanlık idealine örnek olabileceğini belirtiyor.

III.II.24. L’harmonisation des IdÉaux Nationaux et Humanitaires dans L’enseignement de L’histoire⁴⁸

Bu makale yukarıda tanıttığımız “Milliyet ve İnsanlık Mefkurelerinin Tarih Tedrisatında Ahenkleştirilmesi” makalesinin Fransızca olarak yazılmış halidir. Makaleyi yukarıda tanıttığımız için tekrar tanıtıyoruz.

III.II.25. Les Souverains Seldjoukides Et Leurs Sujets Non-Musulmans⁴⁹

1953 yılında Fransızca olarak yazdığı bu makalede; Selçuklu egemenliğindeki gayri Müslimlerin durumu anlatılmaktadır.

III.II.26. İlahiyat Fakültesi ve Meseleleri⁵⁰

Osman Turan hakkında soruşturma açılmasına da sebep olan makaledir. Makalede İlahiyat Fakülteleri meseleleri konusuna temas edilmiştir. Makale ekler bölümünde verileceği için burada açıklanmamıştır. (bkz., Ek-IX)

⁴⁸ TURAN, Osman; “L’harmonisation Des IdÉAux Nationaux Et Humanitaires Dans L’enseignement De L’histoire”, **A.Ü.D.T.C.F. DERGİSİ**, C.X, S.3-4, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1952, s.227-239

⁴⁹ TURAN, Osman; “Les Souverains Seldjoukides et Leurs Sujets Non-Musulmans”, **Studia Islamica**, C.I, Paris, 1953, s. 67-100

⁵⁰ TURAN, Osman; “İlahiyat Fakültesi ve Meseleleri”, **Zafer Gazetesi**, 6,7 Ocak 1952

III.II.27. Selçuklu Türkiye'sinde Faizle Para İkrasına Dair Hukuki Bir Vesika⁵¹

Osman Turan bu makalede İslâmîyet'in faizi haram kıldığı halde Türkiye Selçuklularında faizle para ikraz edildiğine dair hukuki bir vesikayı yayınlamaktadır. Osman Turan söz konusu bu vesikayı yazma kitapları toplamakla meşgul Amasyalı Mustafa Çon'dan almış ve neşretmiştir.

Osman Turan bu vesikadan iki önemli netice çıkarmaktadır.

“ 1- İslâmîyet'in faizi yasak eden hükümlerine rağmen, iktisadi hayatın zaruretleri bu yasağı hükümsüz kılmış ve tatbikatta bir takım hukuki formüllere, şer'i hilelere başvurulmuştur. Böylece bütün Ortaçağlar boyunca para ticareti cari olmuş, hatta bu cins ticaretin ileri şekilleri olan banka muameleleri, havale senetleri, sarraflık İslâm dünyasının iktisadi faaliyetlerinde büyük rol oynamıştır. İşte neşretmiş olduğumuz vesika da, İlhanlı hükümdarı Gazan Han'ın faizi yasak eden ferman ve takibatı sırasında, Selçuk Türkiye'sinde hileli yani şeriatla telif edilmiş bir şekil altında faizle para ikrazına dair teamülû gösteren bir hadiseyi meydana koymaktadır.

2- Selçuk Türkiye'sinde cari olduğunu ispat, menşei ve Osmanlılar'a intikalini izah eden miri toprak rejimine dair bir tetkikimize istinât ettikten sonra bu vesikanın köylerde, miri topraklardan yapılmış temliklerden farklı olarak, bir toprak mülkiyetinin mevcudiyetini meydana koyduğunu belirttik...”⁵² diyerek makaleden iki önemli sonuç çıkarmaktadır.

Makalede İslâmîyet'in faizi yasaklamasına rağmen uygulamada çeşitli şer'i hilelerin varlığı ortaya çıkarılmaktadır.

Faizle para ikraz muamelesinin Amasya mahkemesinde 1298 yılında cereyan etmesi hadisesine dikkat çeken Osman Turan bu dönemin İlhanlı egemenliğine ve Müslüman olup riba'yı şiddetle yasaklayan Mahmut Gazan Han zamanına isabet

⁵¹ TURAN, Osman; “Selçuk Türkiye'sinde Faizle Para İkrasına Dair Hukuki Bir Vesika”, **Bellekten**, C.XVI., S.62, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1952, s. 251-260

⁵² TURAN, Osman; “Selçuklularda faizle Para İkrası Münasebetiyle Zoraki bir Tenkit”, **A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1955, S.I-II, s.23-24

etmekte olduğunu ve hem de olayın şer’i mahkemede cereyan etmesi bakımında çeşitli ihtimallere yer vermektedir⁵³.

Osman Turan bu vesikaya dayanarak XIII. asrın sonlarında Türkiye’de köylerde ferdi toprak mülkiyetinin varlığını tespit etmiştir. Selçuklular ve Osmanlılarda miri toprak sisteminin hakim olduğu ferdi mülkiyet ise şehir ve kasabalar civarında bulunan araziye bilhassa bağ, bahçe ve meyveliklere münhasırdır. Vesikada 1276 yılından sonra Selçuk iktalarını satmak suretiyle miri toprak sistemini yıktığını ve ferdi mülkiyetin yaygınlaştığını ve bu belgenin de aynı döneme ait olduğunu söylemektedir⁵⁴.

Osman Turan’ın bu makalesi A.Ü. Hukuk Fakültesi Profesörlerinden Coşkun Üçok tarafından İlahiyat Fakültesi Dergisinde tenkit edilmiştir⁵⁵. Osman Turan aynı dergide bu tenkide cevap vermiştir⁵⁶. Coşkun Üçok tenkide verilen cevap hakkında yeniden eleştiride bulunmuştur⁵⁷.

III.11.28. Prof. Mehmet Fuat Köprülü⁵⁸

Makale “Köprülü Armağanına” mukaddime olarak hazırlanmıştır. Makale iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türkçülüğün kısa bir tarihçesini verdikten sonra, doğumunun 60. Yılında Mehmet Fuat Köprülü’nün hayatı, aldığı görevler, Türkçülük akımındaki yeri, eserleri ve eserlerinin değerlendirilmesi verilmektedir. Kısaca 1890 yılında doğan Fuat Köprülü’nün 1950’ye kadar olan hayatı tam bir tahlilden geçirilmektedir.

Orhan Fuat Köprülü bu eserle ilgili olarak; “Köprülü mektebinin bir mensubu olmakla daima iftihar eden Osman Turan, tıpkı M. Altay Köymen gibi

⁵³ DEMİRCİ, Nurdan; a.g.e., s.46

⁵⁴ TURAN, Osman; “Selçuk Türkiye’sinde Faizle Para İkrasına Dair Hukuki Bir Vesika”, s.253-254

⁵⁵ ÜÇOK, Coşkun; “Selçuk Türkiye’sinde Faizle Para İkrasına Dair Hukuki Bir Vesika Hakkında”, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl, 1953, S.I, Kanaat ve Feyz Matbaası, Ankara, 1953, s.41-49

⁵⁶ TURAN, Osman; “Selçuklularda faizle Para İkrası Münasebetiyle Zoraki bir Tenkit”, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1955, S.I-II, s.23-30

⁵⁷ ÜÇOK, Coşkun; “Bir Tenkide Verilen Zoraki Bir Cevap Hakkında”, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Kültür Matbaası, Ankara, 1955, S.III-IV, s.86-97

memleketimizde alışla gelenin aksine olarak, hocasının yanından ve yolundan bir an bile ayrılmamıştır. Osman Turan 'ın "Fuat Köprülü Armağanına" yazdığı 19 sayfalık mukaddime, köprülü hakkında yazılmış kısa fakat en ciddi çalışmalardan biridir."⁵⁹ demektedir.

İkinci Bölümde ise: Fuat Köprülü'nün 1950 yılına kadar yazdığı kitap ve makalelerin tam bir bibliyografyası verilmektedir. Bibliyografya yıllara göre verilmiş olup; burada M. Fuat Köprülü'nün yazdığı 406 eser tanıtılmaktadır.

III.II.29. Selçuk Türkiye'si Din Tarihine Dair Bir Kaynak <Fustatü'l-Âdale Fi Kavaidü's-Saltana>⁶⁰

Osman Turan Köprülü armağanına yazdığı bu makalede, Muhammed bin Mahmud el-Hatib'in "Fustatü'l-âdale fi kavaidü's-saltana" isimli eserini tanıtmakta ve eserin beş varaklık kısmının metnini de makalenin sonuna eklemektedir. Eserin tamamını inceleyen Turan eserde müellif ve yazılış tarihine ait bilgilere rastlanmadığını ifade etmektedir.

Eserle ilgili olarak Katip Çelebi'nin "Muhammed bin Mahmud el-Hatib adlı müellifin "Fustatü'l-âdale fi kavaidü's-saltana" unvanı ile Aksaray'da 683(1284) senesinde yazılan bir eserden"⁶¹ bahsettiğini belirtmektedir. Eseri baştan sona inceleyen Osman Turan eserin yazılış tarihinin 683 yılı olduğunu belirtmektedir. Fakat Katip Çelebi'nin eserle ilgili diğer bilgilerdeki yanlışlıklarını ortaya çıkaran Osman Turan, Katip Çelebinin eseri tam incelemeden eser hakkında hükümler verdiğini belirtmektedir. Osman Turan müellifin bu eseri yazmaktaki asıl gayesinin "...O zamanın Türkiye'sinde çok yaygın bulunan ehli-sünnet harici dinî zümrelere ve onların din ve dünya için teşkil ettikleri tehlikelere dikkat çekmektedir."⁶² olduğunu söylemektedir.

⁵⁸ TURAN, Osman; "M. Fuat Köprülü" , **60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı** , Osman Yalçın Matbaası, İstanbul, 1953, 51 s.

⁵⁹ - KÖPRÜLÜ, Orhan Fuat; "Prof. Osman Turan'ın Arkasından" , **Türk Kültürü** , S.185, Mart 1978, s.257-258

⁶⁰ TURAN, Osman; "Selçuk Türkiye'si Din Tarihine Dair Bir Kaynak" , **60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı** , Osman Yalçın Matbaası, İstanbul, 1953, s.531-564

⁶¹ TURAN, Osman; **a.g.m.**, s.535

⁶² TURAN, Osman; **a.g.m.**, s.537

III.II.30. İstanbul'un Fethi ve Tarih⁶³

Bu makale İstanbul'un fethinin 500. Yıldönümü münasebetiyle hazırlanmıştır. Makale D.T.C. F' de ve radyoda yaptığı konuşma metnidir. İstanbul'un fethinin önemi vurgulanmaktadır. İstanbul'un Türk ve İslam aleminde çok ehemmiyet arz ettiği; İslâm'ın "Cihanşümül" davasına ve "Türklerin dünya hakimiyeti mefkuresine" dayandığı ifade ediliyor.

Osman Turan "Bu fetih Asya ile Avrupa'yı, muhtelif din ve ırkları birbirine yaklaştıran bir hadise olmakla ve bu temel üzerinde cihanşümül bir İmparatorluğun başlangıcı bulunmakla da insanlık tarihinin mesut tezahürlerinden biridir." ⁶⁴diyerek görüşlerini açıklamaktadır.

III.II.31. Türk Dili Buhranına Toplu Bir Bakış⁶⁵

Türk Yurdu dergisinin 235,236,237 sayılarında "Türk Dili Buhranına Toplu Bir Bakış" adı altında seri makaleler yayınlamıştır. Bu makalelerin birincisi olan bu yazıda Türk Dil Kurumunu sözde Türkçe kelimeleri kazandıracakız düşüncesiyle dilimizin sentaksını bozduğu ve eski nesil ile yeni nesil arasında uçurum oluşmasına sebep olduğu vurgulanıyor.

Osman Turan bu değişiklikleri yapanların amaçlarının üç noktada toplandığını yazmaktadır.

a- " Mazi ile tamamen alakayı kesmek, Osmanlı İmparatorluğundan kalan her şeyi sökmek arzusu.

b- Avrupa milletleri camiası azasından telakki edilmek gayreti

c- Muhakemeden mahrum dar ve abes bir milliyetçilik"⁶⁶

⁶³ TURAN, Osman; "İstanbul'un Fethi ve Tarih", Türk Yurdu, S.234, Temmuz 1954, s.30-35

⁶⁴ TURAN, Osman; a.g.m., s.35

⁶⁵ TURAN, Osman; "Türk Dili Buhranına Toplu Bir Bakış", Türk yurdu, S.235- 236-237, Ağustos-Eylül-Ekim 1954, s.104-111,182-190,253-260 Aynı makale; Hilal Dergisi, Temmuz 1965; Türk Dili İçin III, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara,1966, s.23-25

⁶⁶ TURAN, Osman; a.g.m., s.111

Yabancı Türkologların, Türk dilindeki bu değişiklikleri çok anlamsız buldukları ve yapılan değişikliklerin ilmi hiç bir dayanağının olmadığı vurgulamaktadır.

236 sayılı Türk Yurdu dergisinde yabancı Türkologların görüşleri anlatılmaya devam edilir. Türk Dil Kurumu tarafından getirilen kelimelerin %90'nın Türkçe'yle ilgisinin olmayan serseri kelimeler olduğu vurgulanıyor. Türkçe kelimelerin %10'u geçmediği ifade ediliyor. Yeni kelimelerin mahiyeti itibarıyla yedi grup da toplanabileceği vurgulanıyor ve bu gurupların ikisi bu makalede izah ediliyor.

Türk Yurdu 236. Sayısında Türkçe kelimelerin %10'u geçmediği ifade edilmiş ve yeni kelimeler yedi gurupta toplanıyor denilmişti. Bu gurupların ikisi tanıtılmıştı. 237. sayıda geri kalan beş gurup kelimeler tanıtılmaktadır. Bu tanıtım ve incelemeler neticesinde Türkçe'ye kazandırılan bu kelimelerin ancak %10'unun Türkçe olabileceği ifade edilmektedir.

Makalenin bir kısmı Hilal Dergisinde Temmuz 1965 tarihinde yayınlanmıştır. Yayınlanan Bu makale 1966 yılında Türk Dili İçin III isimli eserde de neşredilmiştir⁶⁷.

III.II.32. The İdeal Of World Domination Among The Medieval Turks⁶⁸

İngilizce yazdığı bu makalede; Ortaçağ Türklerinde Cihan Hakimiyeti mefkuresi anlatılmaktadır.

III.II.33. "Keyhüsrev I." Maddesi⁶⁹

Makalede Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'ın oğlu I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve dönemi hakkında bilgi verilmektedir. Keyhüsrev biricisi (1192-1196), ikincisi (1205-1211) iki kez Selçuklu Sultanı olmuştur. Birinci sultanlığının uzun

⁶⁷ TURAN, Osman; a.g.m.; Hilal, Temmuz 1965; Türk Dili İçin III, s.23-25

⁶⁸ TURAN, Osman; "The İdeal of World Domination Among the Medieval Turks", Stydia Islamica, C.IV, Paris,1955, s.77-90

⁶⁹ TURAN, Osman; "Keyhüsrev I. Maddesi", İslam Ansiklopedisi, C.VI., İstanbul,1955, s.612-620

sürmediği kardeşi Tokat Meliki Süleyman Şah'ın Keyhüsrev'i tahttan indirerek yerine geçtiği anlatılmaktadır.

Birinci saltanatının sona ermesinden sonra İstanbul'a giden Keyhüsrev'in dokuz yıl sürgün hayatı yaşadığı ve 1205 yılında tekrar yönetimi ele geçirerek ikinci kez sultan olduğu hakkında bilgi verilmekte, makalede devamla Keyhüsrev dönemindeki iç ve dış siyasî olaylar anlatılmaktadır. Bu makale diğer Anadolu Selçuklu Sultanları maddesinde olduğu gibi; Osman Turan'ın "Selçuklular Zamanında Türkiye" isimli eserinin temel taşlarını oluşturmaktadır.

III.II.34. "Keyhüsrev II." Maddesi⁷⁰

II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1246) döneminin Anadolu Selçukluların en parlak dönemi olan I. Alaaddin Keykubad (1220-1237) devrinden sonra aynı başarıyı gösteremediği, devlet yönetiminin Sadeddin Köpek tarafından karıştırıldığı ve iş bilen devlet adamlarının yönetimden uzaklaştırıldığı anlatılıyor. Anadolu Selçuklularının yıkılışını hazırlayan "Baba İshak" 'ın Peygamberlik iddiası ve Köseadağ yenilgisi bu dönemde cereyan eden olaylar olduğu vurgulanıyor. Bu dönem hem Anadolu Selçukluları hem de Anadolu Türk tarihî için karanlık sayfaların olduğu bir dönem olduğu dile getiriliyor.

III.II.35. "Keyhüsrev III." Maddesi⁷¹

Anadolu Selçuklu Sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev (1266-1284) dönemi hakkında bilgi verilmektedir. Bu dönemde Muineddin Pervanenin Devlet yönetiminde etkili olduğu; Sultan Baybars'ın Anadolu'ya gelişi; İlhanlıların yönetimi Keyhüsrev ile Gıyaseddin Mes'ud arasında paylaştığı anlatılıyor.

⁷⁰ TURAN, Osman; "Keyhüsrev II. Maddesi", İslam Ansiklopedisi, C.VI., İstanbul,1955, s.620-629

⁷¹ TURAN, Osman; "Keyhüsrev III. Maddesi", İslam Ansiklopedisi, C.VI., İstanbul,1955, s.629-630

III.II.36. “Keykavus I.” Maddesi⁷²

Anadolu Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus (1211-1220) dönemi hakkında bilgi verilmektedir. Bu dönemde Anadolu Selçuklularının bir kara devleti olmaktan kurtarılıp denizlere açıldığı, Sinop ve Antalya'nın fethedilerek denizcilik faaliyetlerinin başladığı anlatılmaktadır.

III.II.37. “Keykavus II.” Maddesi⁷³

İki kez Anadolu Selçuklu Sultanı olan II. İzzeddin Keykavus dönemi anlatılmaktadır. Birinci saltanatı (1246-1249), İkinci saltanatı ise (1249-1257) yılları arasında olmuştur. İkinci saltanat döneminin kardeşleri ile taht mücadelesi şeklinde geçtiği anlatılmaktadır. Keykavus'un mücadeleyi 1257 yılında kaybettiği tekrar tahtı ele geçirmek için mücadele etti ise de başarısız olduğu anlatılıyor.

III.II.38 “Keykubad I.” Maddesi⁷⁴

Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubad (1220-1237) dönemi hakkında bilgi verilmektedir. Bu dönemde denizcilik faaliyetlerine devam edildiği , Alanya'nın fethi; deniz ötesi bir sefer yapıldığı <Suğdak Seferi>; doğuda büyük bir Moğol tehlikesi ve alınan tedbirler; Celaleddin Harzemşah ile Yassı-Çimen'de yapılan savaş hakkında bilgi verilmektedir. Bu dönemin Anadolu Selçuklularının en parlak dönemi olduğu belirtilmektedir.

III.II.39. “Keykubad II.” Maddesi⁷⁵

1249-1254 yılları arasında II. İzzeddin Keykavus ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan ile müşterek saltanat süren II. Alaaddin Keykubad dönemi hakkında bilgi vermektedir.

⁷² TURAN, Osman; “Keykavus I. Maddesi” , İslam Ansiklopedisi, C.VI, İstanbul, 1955, s. 630-642

⁷³ TURAN, Osman; “Keykavus II. Maddesi” , İslam Ansiklopedisi, C.VI, İstanbul, 1955, s. 642-645

⁷⁴ TURAN, Osman; “Keykubad I. Maddesi” , İslam Ansiklopedisi, C.VI, İstanbul, 1955, s.645-661

III.II.40. “Kılıç Arslan I.” Maddesi⁷⁶

(1092-1107) yılları arasında Anadolu Selçuklu sultanı olan Kılıç Arslan Dönemi hakkında bilgi verilmektedir. Bir dönem Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah tarafından esaret altında tutulan Kılıç Arslan'ın Melikşah'ın vefatından sonra serbest kalarak Anadolu'ya gelip Türkiye Selçuklularının başına geçtiği ve kısa sürede devleti topladığı anlatılıyor. İslâmîyet'i yok etmeye çalışan haçlı seferlerinin birincisinin bu dönemde yapıldığı; Kılıç Arslan'ın başarıyla mücadele ettiği ve Anadolu'yu Haçlılara mezar ettiği; daha sonra Şark Seferlerine girişen Kılıç Arslan'ın Büyük Selçuklu Devleti ile arasının açıldığı ve yapılan mücadeleyi kaybettiği anlatılıyor.

III.II.41. “Kılıç Arslan II.” Maddesi⁷⁷

Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan (1155-1192) dönemi anlatılmaktadır. Bu dönemdeki en önemli hadisenin, 1176 tarihinde Bizans'la yapılan ve Anadolu'nun bir Türk Yurdu olduğunu ispatladığımız Miryakefelon savaşı olduğu belirtiliyor. Anadolu Selçuklularının güçlendiği ve toparlandığı, Kılıç Arslan'ın vefat etmeden önce ülkeyi Türk Devlet geleneğine uygun olarak 11 oğlu arasında paylaştığı ve taht kavgalarının 1189 dan itibaren başladığı belirtilmektedir. Bu iç karışıklıktan yararlanmak isteyen haçlıların III. Bir sefer düzenledikleri fakat başarısız oldukları anlatılmaktadır.

III.II.42. “Kılıç Arslan III.” Maddesi⁷⁸

II. Rükneddin Süleyman'ın oğlu olan Kılıç Arslan'ın babasının vefatını takiben 1204 yılında tahta çıktığı; fakat I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından daha saltanatının sekizinci ayında 1205 yılında tahttan indirilerek katledildiği anlatılmaktadır. Bu

⁷⁵ TURAN, Osman; “Keykubad II. Maddesi” , İslam Ansiklopedisi, C.VI, İstanbul, 1955, s.661-662

⁷⁶ TURAN, Osman; “Kılıç Arslan I. Maddesi” , İslam Ansiklopedisi, C.VI, İstanbul, 1955, s.681-688

⁷⁷ TURAN, Osman; “Kılıç Arslan II. Maddesi” , İslam Ansiklopedisi, C.VI, İstanbul, 1955, s.688-703

⁷⁸ TURAN, Osman; “Kılıç Arslan III. Maddesi” , İslam Ansiklopedisi, C.VI, İstanbul, 1955, s.703

dönemde Isparta Kalesinin fethedildiği, İznik Bizans Devleti ile anlaşma yapıldığı hakkında bilgi verilmektedir.

III.II.43. “Kılıç Arslan IV.” Maddesi⁷⁹

Kılıç Arslan'ın 1249-1257 yılları arasında II. İzzeddin Keykavus ve II. Alaaddin Keykubat ile müşterek saltanat sürdükleri , 1257 yılından itibaren fetret devri yaşandığı ve taht mücadelesine girdiği görülen IV. Rükneddin Kılıç Arslan 1262 yılında tahtın tek sahibi olduğu ve 1266 yılına kadar Anadolu Selçuklu sultanı olduğu anlatılmakta ve bu dönemdeki diğer iç ve dış olaylar hakkında da bilgi verilmektedir.

III.II.44 Selçuklularda Faizle Para İkrası Münasebetiyle Zoraki Bir Tenkit⁸⁰

Osman Turan'ın “Belleten” de yayınladığı makalesine⁸¹, Coşkun Üçok'un tenkit yazısından dolayı⁸², cevap niteliğinde yazmış olduğu makalesidir. Makalede Osman Turan bu vesikadan iki önemli netice çıkarılabileceğini; bunlarında:

“1- İslâmîyet'in faizi yasak eden hükümlerine rağmen, iktisadî hayatın zaruretleri bu yasağı hükümsüz kılmış ve tatbikatta bir takım hukuki formüllere, şer'i hilelere başvurulmuştur. Böylece bütün Ortaçağlar boyunca para ticareti cari olmuş, hatta bu cins ticaretin ileri şekilleri olan banka muameleleri, havale senetleri, sarraflık İslam dünyasının iktisadî faaliyetlerinde büyük rol oynamıştır. İşte neşretmiş olduğumuz vesika da, İlhanlı hükümdarı Gazan Han'ın faizi yasak eden ferman ve takibatı sırasında, Selçuk Türkiye'sinde hileli yani şeriatla telif edilmiş bir şekil altında faizle para ikrazına dair teamülü gösteren bir hadiseyi meydana koymaktadır.

⁷⁹ TURAN, Osman; “Kılıç Arslan IV. Maddesi” , İslam Ansiklopedisi, C.VI, İstanbul, 1955, s.703-707

⁸⁰ TURAN, Osman; “Selçuklularda Faizle Para İkrası Münasebetiyle Zoraki Bir Tenkit” , A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.1-2, T.T.K. Basımevi, Ankara,1955, s.23-30

⁸¹ TURAN, Osman; “Selçuk Türkiye'sinde Faizle Para İkrasına Dair Hukuki Bir Vesika” , Belleten, C.XVI., S.62, T.T.K. Basımevi, Ankara,1952, s. 251-260

⁸² ÜÇOK, Coşkun; “Selçuk Türkiye'sinde Faizle Para İkrasına Dair Hukuki Bir Vesika Hakkında” , A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl, 1953, S.1, Kanaat ve Feyz Matbaası, Ankara,1953, s.41-49

2- Selçuk Türkiye'sinde cari olduğunu ispat, menşei ve Osmanlılara intikalini izah eden miri toprak rejimine dair bir tetkikimize istinat ettikten sonra bu vesikanın köylerde, miri topraklardan yapılmış temliklerden farklı olarak, bir toprak mülkiyetinin mevcudiyetini meydana koyduğunu belirttik...⁸³ şeklinde olabileceğini söyleyip, gerekli açıklamaları yapan Osman Turan'ın tenkit yazısının yanlışlığını belirterek daha önce yazdığı makaleyi destekleyici açıklamalar yapmaktadır. Bu tenkitten sonra bu konuyla ilgili Coşkun Üçok'un bir yazısı daha vardır⁸⁴.

III.II.45. Tekrar İntişar Ederken⁸⁵

Türk Yurdu Dergisinin yeniden yayın hayatına girmesi vesilesiyle hazırlanmış bir makaledir. Bu makalede Osman Turan "Türk Yurdu" nun hedeflerinden bahsettikten sonra; "...Türk Yurdu çıkarken, kısaca meydana koyduğumuz bu ulvi gayelerin inkişafı için, bütün ciddi fikir ve mefkure sahiplerinin yardımına, gençlerin kalbinde çarpan yüksek duygulara ve millî aşk ve heyecanla dolu olan Türk Milletinin sıcak alakasına güvenmekte ve emin olduğu bu kaynaklardan kuvvet almaktadır."⁸⁶ şeklinde açıklama yapmaktadır.

III.II.46. Türk Dilinin Müdafaası⁸⁷

Türk Milletinin tarih boyunca, çeşitli din, medeniyet ve coğrafi sahaya girdikleri; Bu durumun Türkçe'nin de gelişmesinde mühim değişikliklere uğramasına sebep olduğu fakat Türk Dilinin bünyesindeki kudret ve hayatiyet sayesinde, mücadele ettiği dil ve kültürlerle yalnız mukavemet etmediği; çoğu kere zafer kazandığı belirtilmektedir.

⁸³ TURAN, Osman; "Selçuklularda faizle Para İkrarı Münasebetiyle Zoraki bir Tenkit" , A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1955, S.I-II, s.23-24

⁸⁴ ÜÇOK, Coşkun; "Bir Tenkide Verilen Zoraki Bir Cevap Hakkında" , A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Kültür Matbaası, Ankara, 1955, S.III-IV, s.86-97

⁸⁵ TURAN, Osman; "Tekrar İntişar Ederken" , Türk Yurdu, S.271, Mart, 1959, s.1-4

⁸⁶ TURAN, Osman; a.g.m., s.2

⁸⁷ TURAN, Osman; "Türk Dilinin Müdafaası" , Türk Yurdu, S.271, Mart, 1959, S.38-42 Aynı makale; İs ve Düşünce, Ağustos-Eylül 1959, S.25, s.2-4; Türkiye'de Manevi Buhran Din ve Laihlik, s.190-200; İslam Medeniyeti, Eylül 1967, S.2, s.36-39; Yeni İstiklal Gazetesi, 25 Kasım 1964; Türk Dili İçin II, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara, 1966, s.166-171

Fakat Türk Dil Kurumu kurulduktan sonra Türk dilinin hiç bir kaide ve nizam tanımayan, ilim ve idrake saygı göstermeyen bir zorlama gayretiyle, öyle ifsad edildiği, kısırlaştırma ve iptidaileşme yoluna saptırıldığı, Türkçe kelimelerin atılarak yerine uydurukça kelimelerin konduğu, bu durumun nesiller arasında bir uçurumun oluşmasına sebep olduğu vurgulanıyor. Türkçe diye eklenen bu kelimeleri “serseri kelimeler” olarak niteliyor.

Türk dilini akıbeta sürükleyenlerin “dil bayramı” olarak kutladıkları günü, Osman Turan “dil matemî” olarak nitelemektedir. sözde Türkçe diye eklenen bu yeni kelimelerin %90’ının Türkçe’yle hiç bir münasebeti olmadığı ifade ediliyor.

Türkçe’nin bu zorlamalardan kurtarılmasını isteyen Osman Turan “..Yapacağımız ilk iş dilin tarihini, bünyesini, kök ve eklerin etimolojik menşelerini, semantik ve morfolojik tekamülünü tetkik ederek, kendi kaide kaynaklarına göre yaratılacak bir ıstılah sistemiyle eski ağır Arapça veya yeni uydurmaca kelimelerden kurtulmak olacaktır. Türkçe’nin bu sayede kazanacağı kudret ve şahsiyeti tasavvur ettikçe müteselli olmamak mümkün değildir! Fakat kurumcuların alay mevzuu olan faaliyetleri, bir müddet bu ilmî ve millî harekete karşı bir şüphe uyandıracaksa da, az zamanda, ciddiyet, emniyet verecektir.”⁸⁸ diyerek bu konudaki düşüncelerini ifade etmektedir.

III.II.47. Türk Ocağı ve Bu günkü Türk Milliyetçiliği⁸⁹

Türk Yurdu dergisinin yeniden intişara başlaması sebebiyle Osman Turan “... Bu günkü Türk milliyetçiliği ve onun merkezi olmak davasında bulunan Türk Ocağının durumu, karşılaştığı meseleler ve bu müessesenin vazifeleri hakkında umumi görüşlerimizi belirtmek icap eder...”⁹⁰ sözleriyle makalenin ne amaçla yazıldığını ifade eder.

Makalede, Meşrutiyet Devrinde Türk Ocağı ve durumu; bu günkü durum (yani makalenin yazıldığı tarih olan 1959 yılı); millî mefkure kuvveti; yeni meseleler;

⁸⁸ TURAN, Osman; a.g.m., s.42

⁸⁹ TURAN, Osman; “Türk Ocağı ve Bu günkü Türk Milliyetçiliği”, Türk Yurdu, S.272, Nisan 1959, s.1-4 aynı makale; Türkiye’de Manevi Buhran Din ve Laiklik, s.117-125

⁹⁰ TURAN, Osman; a.g.m., s.1

milliyetçiliğe aykırı fikir ve temayüller; Türk milliyetçiliğinin şumulü; Sağ ve Sol taassup karşısında milliyetçilik konuları işlenmektedir.

III.II.48. Kıbrıs Meselesinin Halli⁹¹

Kıbrıs'ın tarihî ve Türklerin eline geçişinden itibaren gelişen olayları kısaca değerlendirdikten sonra; Kıbrıs Adası üzerinde Türk ve Yunan münasebetleri hakkında bilgi verilmektedir. Yunanlıların "Megalo İdea" hayalleri Türk-Yunan ilişkilerini iyice gerginleştirdiği anlatılmaktadır. Kıbrıs meselesi 1955 yılında Londra Konferansında gündeme geldiğinde Yunanlıların ada da Rumların çoğunlukta olduğunu ileri sürerek Adanın Yunanistan'a ilhakı (enosis) tezini savundukları fakat Türkiye'nin sert mukavemeti neticesinde İlhak yerine aynı manaya gelen Self-determination tezini ileri sürdükleri; konunun çözümünün Birleşmiş Milletlere bırakılması anlatılmaktadır.

Makaleye "Türk Yurdu" 273 sayısında devam edilmekte⁹² ve son olarak Kıbrıs meselesiyle ilgili "İstiklal ve Taksim" tezlerinin ortaya atıldığından bahsedilmektedir. Osman Turan "...Kıbrıs Cumhuriyeti nevi şahsına münhasır ve iki federal cemaate ayrılmış minicik bir devlettir. Hem kuruluşunda hem de devamında Türkiye ve Yunanistan'a bağlanmıştır. Bu bağlar aynı kuvvet ve gerginliği muhafaza ederse husule gelen muvazene sayesinde yaşayacaktır. Aksi takdirde iki cemaatin coğrafi bakımdan da ayrılması tabi olacaktır..." diyerek görüşlerini ifade etmekte ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yürümeyeceği sonuçta iki milletin ayrılacağını söylemektedir.

III.II.49. Türkiye'nin Manevi Durumuna Umumî Bir Bakış⁹³

Türkiye'de görülen manevi sarsıntılar ve sebeplerini tetkik eden bir makaledir. Bu sarsıntıların Türk gençlerinin kalbinde çarpan yüksek duygu, milli aşk ve

⁹¹ TURAN, Osman; "Kıbrıs Meselesinin Halli", Türk Yurdu, S.272, Nisan 1959, s.35-36

⁹² TURAN, Osman; "Kıbrıs Meselesinin Halli (II)", Türk Yurdu, S.273, Mayıs 1959, s.17-18

⁹³ TURAN, Osman; "Türkiye'nin Manevi Durumuna Umumî Bir Bakış", Türk Yurdu, Mayıs 1959, S.273, s.1-4 aynı makale; Türkiye'de Manevi Buhran Din ve Laiklik, s.19-26

heyecanla dolu olan milletin sıcak alakasına güvenerek aşılacağını vurgulamaktadır. Bu makale ayrıca müellifin “Türkiye’de Manevi Buhran Din ve Laiklik” kitabında ilk bölüm olarak ta yayınlanmıştır.

Makalede Madde-Ruh muvazenesi; içtimai muvazenenin bozulması; İslâm ve Avrupa medeniyetlerine girişimizin mukayesesini; yeni Türk kültürünün esasları ve sathi taklitlerin tehlikeleri konuları üzerinde durulmuştur. Makaleye Türk Yurdu 274. Sayıda devam edilmiş⁹⁴ ve Türkiye’de manevi durum gözden geçirilmiştir. Fikir kısırlığı ve mefkure bozuklukları; Türk ahlak ve mefkuresi; halk ve münevverler; devletin kutsiyeti konuları işlenmiştir.

III.II.50. Din ve Laiklik⁹⁵

Osman Turan “Din ve Laiklik” başlığı altında birbirinin devamı niteliğinde beş makale yayınlamıştır. “Türk Yurdu” dergilerinde yayınlanan bu beş makale müellifin “Türkiye’de Manevi Buran Din ve Laiklik” kitabında da birleştirilerek neşredilmiştir.

Makale üç bölümden oluşmaktadır; dinin tarihî ehemmiyeti; din aleyhtarı cereyanın doğuşu ve laikliğin inkişafı’.

Tarihte dinsiz hiç bir cemiyete rastlanmadığı vurgulanarak insanlığı manevi hayatında din kadar büyük bir mevki işgal eden başka unsur yoktur deniliyor. Dinin tarihî ehemmiyeti anlatıldıktan sonra; din aleyhtarı cereyanların doğuşu ve laikliğin inkişafı konuları anlatılıyor.

İslâmîyet ve din hürriyeti, Türklerde din hürriyeti konuları işlenmektedir. Türkiye’de laikliğin yanlış anlaşıldığını eski din aleyhtarı tatbikatın zorlanmakta bulunulduğuna işaret etmektedir. İslâmîyet’te laiklik konusu ve din hürriyeti hakkında bilgi verildikten sonra; Türkiye’de laiklik ve din hürriyeti konusundan bahsedilmektedir⁹⁶.

⁹⁴ TURAN, Osman; “Türkiye’nin Manevi Durumuna Umumî Bir Bakış II” , Türk Yurdu , Haziran 1959, S.274, s.1-4 aynı makale; Türkiye’de Manevi Buhran Din ve Laiklik , s.27-36

⁹⁵ TURAN, Osman; “Din ve Laiklik” , Türk Yurdu , S.275, Temmuz 1959, s.1-3 aynı makale; Türkiye’de Manevi Buhran Din ve Laiklik , s.37-42

⁹⁶ TURAN, Osman; “Türkiye’de Din ve Laiklik II” , Türk Yurdu , S.278, Kasım 1959, s.1-4 aynı makale; Türkiye’de Manevi Buhran Din ve Laiklik , s.43-51

İslâmî devlet ile laik devletin tanımları yapılarak neler oldukları anlatılmaktadır. İslâmî devletin nasıl olduğu üzerinde hassasiyetle durulmaktadır. Ayrıca laiklik vasıtasıyla Avrupalılaştırma anlatılmaktadır⁹⁷.

Laikliğin din aleyhtarı tatbikatı; din hürriyetine yasaklar; dinî ilimlerin sukutu; İrtica ve gericilik safsataları konuları üzerinde durulmaktadır⁹⁸.

Ayrıca muvaffak olamayan laiklik; ilmî ve manevî inhitat; millî bünyenin sarsılması; yeni anayasa din hürriyetine aykırıdır konuları işlenmektedir⁹⁹.

III.II.51. Büyük Malazgird Zaferi ve Anadolu'da Türk Destanı¹⁰⁰

Türkler için ağustos ayının zafer ayı olduğu ; Malazgirt Meydan Muharebesi; Alparslan ve büyük zaferin tarihî manası; Anadolu'da yeni bir Türk destanı ve yeni bir vatanın doğuşu , Anadolu'nun Türkleşmesi ve Türkleşen Anadolu anlatılıyor.

900. Zafer yıldönümünü kutlamalarında Alparslan ve zafer için çeşitli illerde abideler; İlim ve Sanat eserleri; Alparslan adının Malazgirt'te ve başka şehirlerde büyük caddelere verilmesi istenmektedir.

“Türk Yurdu” dergisinde yayınlanan bu makale 1964 yılında “Türkiye’de Manevi Buhran Din ve Laiklik” isimli eserinde ve 1969 yılında “İslam Medeniyeti” dergisinde de yayınlanmıştır.

III.II.52. Köy Enstitüleri Hasretî ve Millî Şuuru Koruma Zarureti¹⁰¹

Köy enstitülerinin kuruluş ve çalışmaları hakkında bilgi veren makalede, enstitülerin belli bir ideolojinin fikir savunuculuğundan başka bir faaliyetlerinin

⁹⁷ TURAN, Osman; “Türkiye’de Din ve Laiklik III” , Türk Yurdu , S.279, Aralık 1959, s.5-8 aynı makale; Türkiye’de Manevi Buhran Din ve Laiklik , s.52-61

⁹⁸ TURAN, Osman; “Türkiye’de Din ve Laiklik IV” , Türk Yurdu , S.281, Şubat 1960, s.1-4 aynı makale; Türkiye’de Manevi Buhran Din ve Laiklik , s.62-70

⁹⁹ TURAN, Osman; “Türkiye’de Din ve Laiklik V” , Türk Yurdu , S.282, Mart 1960, s.1-4 aynı makale; Türkiye’de Manevi Buhran Din ve Laiklik , s.71-88

¹⁰⁰ TURAN, Osman; “Büyük Malazgirt Zaferi ve Anadolu’da Türk Destanı” , Türk Yurdu , S.276, Ağustos 1959, s.1-8 aynı makale; İslam Medeniyeti Dergisi , S.22, Ağustos 1969, s.30-38; Türkiye’de Manevi Buhran Din ve Laiklik , s.89-100

olmadığı vurgulanıyor ve milletin feryadı sonucu da kapandığı ifade ediliyor. Ancak bazı çevrelerin ısrarla köy enstitülerinin yeniden açılması için kampanya başlattıkları; bunlara karşı uyanık olunmasını ve millî şuurun korunması zarureti anlatılıyor.

III.II.53. Selçuk Türkiye'si ve Dünya Ticareti¹⁰²

Selçuklular zamanında Türkiye'nin, dünya ticareti bakımından büyük bir önem kazanmaya başladığı; Müslüman ve Hıristiyan kavimler arasında bir köprü vazifesi kurduğu anlatılmakta ve Selçukluların sadece kara ticareti değil deniz ticaretinde de kontrolü ele geçirdikleri ve gümrük vergileri sayesinde iktisadî bakımda önemli ölçüde gelir temin ettikleri ifade edilmektedir. Selçuklu Sultanlarının ticarete büyük önem verdikleri; ticaret yolları üzerine gerekli konaklama müesseselerini yaptıkları ve bunların güvenliklerini mükemmel bir şekilde sağladıkları anlatılmaktadır.

III.II.54. Bir Yıllık "Türk Yurdu"¹⁰³

"Türk Yurdu" dergisinin yeni yayın hayatına başlamasının birinci yılı münasebetiyle hazırlanmış bir makaledir. Bir yıllık çalışmalar kısaca gözden geçiriliyor. Devirici zihniyet karşısında millî mefkurenin canlı tutulmasının önemi anlatılıyor. Solcuların düştüğü büyük hayal kırıklığı ve fikir perişanlığından bahsediliyor. Bu gelişmeler karşısında "Türk Yurdu" dergisinin vazifesi ve önemi vurgulanıyor.

III.II.55. Mevlana ve Konya¹⁰⁴

Bu makalede Osman Turan "Anadolu'nun Türkleşmesi ve bir İslâm ülkesi haline gelmesini hazırlayan kudret ve mefkurenin en büyük bir merkezi olmak

¹⁰¹ TURAN, Osman; "Köy Enstitüleri Hasreti ve Millî Şuuru Koruma Zarureti", Türk Yurdu, S.277, Ekim 1959, s.1-6 aynı makale; Türkiye'de Manevi Buhran Din ve Laiklik, s.148-161

¹⁰² TURAN, Osman; "Selçuk Türkiye'si ve Dünya Ticareti", Türk Yurdu, S.280, Ocak 1960, s.4-6

¹⁰³ TURAN, Osman; "Bir Yıllık Türk Yurdu", Türk Yurdu, S.283, Nisan 1960, s.1-6

¹⁰⁴ TURAN, Osman; "Mevlana ve Konya", Hilal Dergisi, S.32, Ekim 1962, s.4-6

sıfatıyla Konya'nın tarihte ve Türklerin kalbinde müstesna bir mevki vardır. İki asır İslam Dinî ve Türk vatani uğrunda cihat yapan Selçuk Sultanları, ulu alim, arif ve velileri, sayısız gazileri sinesinde tutan bu şehir Selçuk devrinin sonlarına doğru Mevlana'yı yetiştirmek ve O'nu yeşil kubbesiyle kendisine taç etmekle de şehirlerin taçları olmuştur.”¹⁰⁵ diyerek Mevlana ve Konya şehrinin önemini belirtmektedir.

Konya şehri ve Mevlana çeşitli yönleriyle anlatılmaktadır. Kültürel değerlere sahip çıkılması ve onların korunması için her türlü hassasiyetin gösterilmesi istenmektedir.

III.II.56. Bir Tarihçi Gitti¹⁰⁶

Bu makale de Osman Turan, büyük tarihçi ve fikir adamımız Mükrimin Halil Yinanç'ı anlatmakta, O'nun vefatını Türk tarihçiliğinde yeri doldurulamaz bir kayıp olduğunu vurgulamaktadır. Mükrimin Halil Bey çeşitli yönleri ve eserleriyle tanıtılmaktadır.

III.II.57. Orta Çağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri¹⁰⁷

Ortaçağda Türkiye-Kıbrıs münasebetlerini anlatan bir makaledir. Makalede Bibliyografya ayrı bir bölüm olarak verilmemiş fakat yararlanılan kaynaklar dipnotlar şeklinde düzenli bir şekilde gösterilmiştir.

Makale üç bölümden oluşmaktadır.

- a)- İslam-Bizans Devri
- b)- Selçuklular ve Kıbrıs
- c)- Beylikler Zamanında Kıbrıs ve Anadolu

Kıbrıs için İslam-Bizans mücadeleleri anlatılıyor. Müslümanların M.650 yılında Kıbrıs'a bir sefer yaptığı ve vergiye bağladığı belirtiliyor. Sonraki yıllarda da

¹⁰⁵ TURAN, Osman; a.g.m., s.4

¹⁰⁶ TURAN, Osman; “Bir Tarihçi Gitti” , Türk Yurdu , S.299, Ağustos 1962, s.21-22

¹⁰⁷ TURAN, Osman; “Orta Çağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri” , Bellekten , C.XXVIII, S.110, Ankara,1964, s.209-227

Kıbrıs Müslüman, Bizans ve Haçlılar arasında mücadele konusu olmaya devam ettiği belirtilmekte ve Selçuklular zamanında ve Beylikler zamanında Kıbrıs ve Anadolu anlatılmaktadır.

III.II.58. Selçuklular Hakkında Yeni Bir Neşir Münasebetiyle¹⁰⁸

İbrahim Kafesoğlu'nun İslam Ansiklopedisi <Selçuklular Maddesini> tenkit için yazılmıştır. Bu madde daha önce Osman Turan'a yazdırılmak istenmiş. Osman Turan bir makale hazırlamıştır. Fakat hazırlanan makalenin çok geniş olduğu ileri sürülerek kısaltılması istenmiş, Osman Turan bunu kabul etmeyince makale İbrahim Kafesoğlu'na yazdırılmıştır.

Osman Turan yazdığı bu makale ile; İbrahim Kafesoğlu'nun 64 sayfalık "Selçuklular Maddesini" tenkit etmektedir. Bu maddedeki birtakım unsurların kendi yazdığı "Selçuklular Tarihî ve Türk-İslam Medeniyeti" kitabıyla benzerlikler taşıdığını ve bu benzerlikleri neler olduğunu anlatmaktadır. Bu makale tezimizin sonunda ekler bölümünde aynen verilecektir.

III.II.59. "Sadeddin Köpek" Maddesi¹⁰⁹

İslam Ansiklopedisinin bu maddesinde; Sadeddin Köpek'in, Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1246)'in saltanatının ilk yıllarında devlete hakim olarak ün salan bir emir olduğu belirtiliyor. Köpek isminin sonradan takılan bir lakap olmadığı, O'nun kervansaray kitabesinde bizzat kendisinin kullandığı bir isim olduğu ifade ediliyor.

Sadeddin Köpek'in iş bilen devlet adamlarını görevden uzaklaştırdığı ve yönetimde bir buhrana sebebiyet verdiği anlatılıyor ve Anadolu Türklüğünün kara sayfalarından sayılacak "babai" ayaklanmasının (1240) ve "Kösedağ" yenilgisinin

¹⁰⁸ TURAN, Osman; "Selçuklular Hakkında Yeni Bir Neşir Münasebetiyle", Bellekten, C.XXIX, S.116, Ankara,1965, s.639-660

¹⁰⁹ TURAN, Osman; "Sadeddin Köpek", İslam Ansiklopedisi, C.X, İstanbul,1965, s.32-35

(1243) bu dönemlere rastladığı izah ediliyor. Bu dönemdeki diğer gelişmelerde anlatılıyor.

III.II.60. “Süleyman-Şah I.” Maddesi¹¹⁰

Anadolu Selçuklu Devletinin kurucusu Süleyman-Şah ve dönemi (1075-1086) anlatılmaktadır. Bu dönemdeki iç ve dış olaylar anlatıldıktan sonra Süleyman-Şah'ın Büyük Selçuklularla arasının açıldığı bunun sebebinin de Mikail Yabgu oğullarıyla Arslan Yabgu oğulları arasında süregelen taht mücadelesinin devamı olduğu belirtiliyor. Süleyman-Şah'ın mücadeleyi ve hayatını 1086 tarihinde yaptığı bir mücadelede kaybettiği anlatılıyor.

III.II.61. “Süleyman-Şah II.” Maddesi¹¹¹

Anadolu Selçuklu Sultanı Rükneddin Süleyman-Şah dönemi (1196-1204) iç ve dış olaylarıyla geniş bir şekilde anlatılmaktadır. Makalenin sonunda bibliyografya da vardır.

III.II.62. Türk Dil Kurumuna Toplu Bir Bakış¹¹²

Bu makalede Türk Dil Kurumu ve yaptığı icraat eleştirilmektedir. Türk Dil Kurumu'nun Türkçe diye Fransızca'dan bozma birçok kelimeyi lügatimize almaya çalıştıklarını; bununla da sözde dilde reform yaptıklarını ancak bu uydurma kelimelerle Türkçe'yi kullanılamaz hale getirdiği ve kısırlaştırdığı anlatılmaktadır.

¹¹⁰ TURAN, Osman; “Süleyman-Şah I.”, İslam Ansiklopedisi, C.XI, İstanbul, 1965, s.201-219

¹¹¹ TURAN, Osman; “Süleyman-Şah II.”, İslam Ansiklopedisi, C.XI, İstanbul, 1965, s.219-231

¹¹² TURAN, Osman; “Türk Dil Kurumuna Toplu Bir Bakış”, Hilal Dergisi, Haziran 1965 aynı makale Türk Dili İçin III, Ankara, 1966, s.26-32

III.II.63. Türk İlminin Abidesi <Prof. Fuat Köprülü>¹¹³

Bu makale, 1966 yılında 76 yaşında vefat eden Türk ilminin ve tarihinin ebedi şahsiyetlerinden Fuat Köprülü'nün vefatı münasebetiyle yazılmıştır. Fuat Köprülü'nün kısa hayat hikayesi anlatıldıktan sonra çeşitli yönleri ile tanıtılmaktadır. Fuat Köprülü'nün vefatıyla Türk İlim aleminde yeri doldurulamayacak bir şahsiyetin daha ebediyete intikal ettiği ifade edilmektedir. Makalenin sonunda Fuat Köprülü adının yaşatılması ve ebedileştirilmesi için yapılacak çalışmaları beş madde halinde sıralamaktadır.

III.II.64. Türkiye-Pakistan Kardeşliğinin Tarihî Esasları¹¹⁴

Türkiye Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Pakistan ziyareti münasebetiyle yazılan bir makaledir. Bu makalede tarih boyunca Türkiye-Pakistan ilişkileri anlatılmaktadır. İlişkilerin sürekli dostane olduğu; her iki devletinde zaten Türk olduğu vurgulanıyor. Pakistan'ın I. Dünya Harbi sırasında Türkiye'ye yaptığı yardımlardan da bahsediliyor.

Osman Turan "Herhalde istikbali görmek ve Pakistan ile Türkiye arasında hiç bir millete nasip olmayan kardeşlik bağlarından faydalanılarak büyük bir siyasi birliğe, federal bir devlet kurmağa doğru vazifemizi yapmak mecburiyetindeyiz..."¹¹⁵ diyerek Türkiye-Pakistan birliğinin oluşmasını istemektedir.

III.II.65. Manevi Sukut ve Neticeleri¹¹⁶

Özellikle aşırı solcu unsurların ilerencilik olarak yapmaya çalıştıkları dil ve edebiyat alanında ki yeniliklerin tahribatından söz ediyor. Bütün manevi kıymetlere

¹¹³ TURAN, Osman; "Türk İlminin Abidesi: Prof. Fuat Köprülü", Yeni İstanbul Gazetesi, 11-12 temmuz 1966 aynı makale; Türk Kültürü, S.47, Eylül 1966, s.936-959

¹¹⁴ TURAN, Osman; "Türkiye-Pakistan Kardeşliğinin Tarihî Esasları", Türk Birliği Dergisi, S.7-8, Ekim-Kasım 1966, s..33-41

¹¹⁵ TURAN, Osman; a.g.m., s.41

¹¹⁶ TURAN, Osman; "Manevi Sukut ve Neticeleri", Yeni İstanbul gazetesi, 25.5.1966 aynı makale; Türk Dili İçin IV, T.K.A.E. yayını, Ankara, 1967, s.135-136

karşı yöneltilen ve gençliğin şuur ve ahlakını bozan bu manevi barbarlığın fikir kısırlığı ve millî ruhun sarsılmasına sebebiyet verdiği anlatılıyor.

Türkiye’de üniversitedeki aydınların bile Türkçeyi bilmedikleri bilenlerin sayısının da çok az olduğu vurgulanmakta, ilericilik safsataları ile Türkçenin kısırlaştırıldığı ve iptidaileştirildiği anlatılmaktadır. Bunun sorumlularının da sözde ilerici aşırı solcu aydınlar olduğu belirtilmektedir.

III.II.66. Komünist Tehlikesi ve Ordunun Sesi¹¹⁷

Milletimizi oluşturan bütün değerlere karşı savaş açan komünist tehlikesinin Türkiye’de tehlikeli boyutlar alması üzerine; Genel Kurmay Başkanı Cemal TURAL paşanın orduya tamim eylediği emirnameden bahsediliyor.

Cemal Paşa bu Emirname ile anarşist gayretlerin en taşkın bir dereceye ulaştığı bir zamanda kıtaları uarmakta ve tehlikeyi bütün yönüyle ortaya koymaktadır.

Makalede, Cemal Paşanın bu emirnamesinden sonra müdafaaya geçmesi beklenen komünistlerin, tam tersi saldırıya geçtikleri Cemal Paşaya ölüm tehdidi savurdıklarından bahsediliyor. Osman Turan, Genel Kurmay Başkanını tehdit edecek kadar ileri giden komünist tehlikesinin boyutlarını anlatmaktadır.

III.II.67. Ordunun Manevi Gücünü Kuvvetlendirmeliyiz¹¹⁸

Türk Milleti gibi Türk Ordusunun da komünizme karşı hassas olduğu vurgulandıktan sonra ordumuzun bu tehlike karşısında manevi gücünün yükseltilmesinin zorunluluğundan bahsediliyor. Orduda millî kültür ve mefkurelerin kuvvetlendirilmesini, bu konuların müfredat programlarına alınmasını arzu ediyor. Ayrıca orduda dinî tahsil ve teşkilatın eksikliğinden de bahseden Osman Turan ordumuzun süratle aydın müftü ve imamlarla teçhiz edilmesi ve manevi gücünün artırılması lüzumunu dile getiriyor.

¹¹⁷ TURAN, Osman: “Komünist Tehlikesi Ve Ordunun Sesi” , Mücadele Dergisi , C.III, S.X, Şubat 1967, s.954-955

¹¹⁸ TURAN, Osman: “Ordunun Manevi Gücünü Kuvvetlendirmeliyiz” , Mücadele Dergisi , C.III, S.XI, Mart 1967, s.975-976

III.II.68. Bir Münevver Çılgınlığı ve Komünizm¹¹⁹

Osman Turan bu makalede Türkiye'nin son yıllara kadar komünizme karşı bir kale olduğu düşüncesinin dünya da yaygın bir kanaat olduğunu, bu durumun Türkiye'deki manevi buhran ve sükutun anlaşılamadığını vurgulamaktadır. Türkiye'deki sözde ilerici ve münevverlerin yaptıkları faaliyetlerin komünizme hizmetten başka bir amaç taşımadığı ifade edilmekte, Türkiye'deki bu gelişme ve tehlikenin boyutları ortaya çıkarılarak gerekli uyarılarda bulunmaktadır. Genel Kurmay Başkanını bile tehdit ettiklerini hatırlatarak tehlike karşısında uyanık olunmasını istemektedir.

III.II.69. Türkiye'nin Manevi Durumuna Umumi Bir Bakış¹²⁰

Bu makalede Türkiye'deki manevi durum gözden geçiriliyor. Fikir kısırlığı ve mefkure bozuklukları, Türk ahlak ve mefkuresi üzerinde duruluyor. Halk ve münevverlerin durumu anlatılarak, devletin kutsiyeti konusu izah ediliyor.

III.II.70. L'islamisation Dans la Turquie du Moyen Age¹²¹

Fransızca yazdığı bu makalede Ortaçağ Türkiye'sinde İslâmîyet , İslâmîyet'in içinde bulunduğu durum ve Selçukluların İslâmîyet'i yüceltmek için yaptıkları çalışmalar anlatılmaktadır.

¹¹⁹ TURAN, Osman; "Bir Münevver Çılgınlığı ve Komünizm" , Mücadele Dergisi , C.III, S.XII, Nisan 1967, s.1006

¹²⁰ TURAN, Osman; "Türkiye'nin Manevi Durumuna Umumi Bir Bakış" , Yeni Türk Kültürü Dergisi , Yıl III, S.18, Nisan 1968, s. 2-4 ve 31

¹²¹ TURAN, Osman; "L'islamisation Dans la Turquie du Moyen Age" , Studia Islamica , C.X, Paris, 1959, s.137-152

III.II.71. Anatolia In The Period Of The Seljuks And Beyliks¹²²

Dünyaca ünlü Cambridge İslam Tarihî serisinde “Anadolu Selçukluları ve Beylikler” maddesi Osman Turan tarafından yazılmıştır. Bu makale ve “The Cambridge History of İslam” Hikmet yayınları tarafından 1988 yılında Türkçe’ye tercüme edilmiştir¹²³.

Bu makalede; Türk göçü ve Anadolu’ya ilk akınlar; Türklerin Anadolu’ya yerleşmeleri; Anadolu Selçuklu Devletinin kuruluşu; Süleyman’dan sonra Anadolu; buhran dönemi ve Türklerin Anadolu’ya çekilmeleri; iktidar mücadelesi ve II. Kılıç Arslan’ın zaferi; Anadolu Selçukluları’nın altın çağı; Moğol istilası ve Rum sultanlığının çöküşü; Büveyhilerin ortaya çıkışı ve sınır bölgelerinin Türkleşmesi; Selçuklu devleti ve Halk; Selçuklu Türkiye’sinin iktisadî ve kültürel yükselişi konuları işlenmektedir.

III.II.72. Türkiye’yi Tersine Zorlayan İnkılaplar¹²⁴

Osman Turan bu makale de Türkiye’de Tanzimat’tan beri bir batılılaşma gayretinin varlığından bahsetmektedir. Batı dünyası ile ilmi, ekonomik ve siyasî işbirliği yapmanın normal olduğu fakat Türkiye’nin Tanzimat’la başlayan batıyı taklit içerisinde olmasının hata olduğunu vurgulamaktadır. Taklit yolu ile batıya ulaşmamızın mümkün olamayacağı gibi millî kültür ve mefkurelerimizin de sarsılmasına sebep olacağı vurgulamaktadır. Tehlikenin boyutları ve çözüm yolları hakkında bilgi vermektedir.

¹²² TURAN, Osman; “The Anatolia In Period Of The Seljuks And Beyliks” The Cambridge History Of İslam I, Cambridge, 1970, s.231-262

¹²³ TURAN, Osman; “Selçuklular ve Beylikler Döneminde Anadolu” (çev. Kasım TURHAN), İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti, C.I, Hikmet Yayınları, İstanbul, 1988, s.241-269

¹²⁴ TURAN, Osman; “Türkiye’yi Tersine Zorlayan İnkılaplar”, Türk Yurdu, S.345, Mart 1970, s.1-5

III.II.73. The Need Of Islamic Renaissance¹²⁵

1968'de Pakistan'ın başkenti İslâmabad'da katıldığı milletler arası İslâmî konferansa sunduğu tebliğdir. Bu tebliğde Osman Turan, İslamiyette Rönesans'ın gerekliliğini belirterek; yapılacak yeniliklerin neler olabileceğini anlatmaktadır.

III.II.74. Yine Bina Meselesi¹²⁶

Bu makalede Türk Ocaklarının bina meselesini gündeme getirmektedir. Eski binanın alınabilmesini arzu etmektedir.

III.II.75. Ana-Yasa Meselesi¹²⁷

Türkiye'deki Anayasa değişiklikleri üzerinde durulmaktadır. Bu makale Türk Yurdu'nda Osman Turan'ın vefatından sonra da yayınlanmıştır¹²⁸.

III.II.76. Türkiye Selçukluları¹²⁹

Bu makalede Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi ve Anadolu Selçuklu Devletinin kuruluşu hadisesi anlatılmaktadır. Oğuzların 1018 tarihinden itibaren Anadolu'ya akınlarının başladığı, 1071 Malazgirt zaferiyle akın politikasının değişerek fetih politikasının başladığı, 1075 tarihî itibarı ile de Türkiye Selçuklu Devletinin kuruluşu hadisesi üzerinde durulmaktadır.

¹²⁵ TURAN, Osman; "The Need of Islamic Renaissance", International Islamic Conference, İslamabad (Pakistan), 1970, s.24-31

¹²⁶ TURAN, Osman; "yine Bina Meselesi", Türk Yurdu, C.7, S.3, Mart 1970, s.54-55

¹²⁷ TURAN, Osman; "Anayasa Meselesi", Türk Yurdu, C. VII, S.4(347), Mayıs 1987, s.57-59

¹²⁸ TURAN, Osman; "Anayasa Meselesi", Türk Yurdu, C. VIII, S.4(350), Nisan-Mayıs 1970, s.1-3

¹²⁹ TURAN, Osman; "Türkiye Selçukluları", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S.47, Ağustos 1971, s.16-19

III.II.77. Bir Alim ve İdealistin Kaybı¹³⁰

28 Ağustos 1971 tarihinde geçirdiği trafik kazası sonucu komaya giren ve bu komadan çıkamayarak 8 Eylül 1971 tarihinde vefat Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat tanıtılmaktadır.

Makalede Akdes Nimet'in fikri yapısı; eserleri; yetiştiği çevre; tahsil durumu; üniversiteye girişi; eserlerinin bir kısmının kısa tanıtımı; ilmî yapısı tanıtılmaktadır. Akdes Nimet'in kaybının ilim alemimizde yeri doldurulamayacak bir kayıp olduğunu dile getirmektedir.

III.II.78. Din ve Medeniyet¹³¹

Osman Turan bu makalede en ilkel cemiyetlerden en yüksek olanlarına kadar, insanoğlunun olağan üstü güçlere inandıkları sonuçta Allah'ın varlığını kabul ettiklerini ifade ediyor. Dünyanın %95'nin Allah'ın varlığına inandığı inanmayanların sayısının %3-5 arasında olduğunu söylemektedir. İnsanoğlunun meydana getirdiği medeniyetlerin Din'in tesiriyle oluştuğunu ifade etmektedir. Osman Turan "Fihakika tarih içtimai ve siyasî nizamın kuruluşunda, ahlak ve fazilet duygularının yükselişinde, ilim, edebiyat, hukuk, felsefe ve sanatların gelişmesinde, kültür ve medeniyetlerin teşekkülünde, vatan ve millet duygularının doğuşu ve ilerlemesinde, iktisadî ve ticari faaliyetlerde ve nihayet günlük hayatın her safhasında din kadar derin bir rol oynamış bir kuvvet ve müesseseye şahit olmamıştır. Nitekim nerede bir din, bir mezhep ve bir tarikat zuhur etmiş ise orada mutlaka yeni bir medeniyet ve kültür doğmuş; yeni bir hayat ve dünya görüşü meydana çıkmıştır. Dinler medeniyeti yarattığı halde kadim medeniyetlerin meydana getirdiği bir din görülmemiştir." ¹³² diyerek din ve medeniyet arasındaki sıkı bir ilişkinin varlığından bahsetmektedir. Osman Turan kültür ve medeniyetlerin oluşmasına sebep olan asıl

¹³⁰ TURAN, Osman; "Bir Alim ve İdealistin Kaybı", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S.48, Eylül 1971, s.30-33

¹³¹ TURAN, Osman; "Din ve Medeniyet", İslam Medeniyeti Dergisi, Yıl. 3, S.27, Ocak 1973, s.2-6 aynı makale; Tarih Akışı İçinde Din ve Medeniyet, s.9-17

¹³² TURAN, Osman; a.g.m., s.2

etkenin din olduğunu ifade etmekte ve dinin tarihî gelişimi ve toplumlar üzerindeki etkileri anlatılmaktadır.

III.II.79. Medeniyetin Akıbeti ve Dünya Buhranı¹³³

Bu makalede dünyanın büyük bir medeniyet buhranı geçirdiği, artık medeniyetlerde madde-ruh muvazenesinin bozulduğu maddenin ağır bastığı bunda büyük bir medeniyet buhranını meydana çıktığı anlatılmaktadır. Bu gün atom silahları dünya barışını ve insanlığın kaderini tehlikeli bir şekilde etkilediği, materyalizmin Amerika ve Avrupa'da öne çıkması medeniyetin iki unsuru olan madde-ruh dengesini bozmakta olduğu, maddenin bütün insanlığı tehdit eden boyutlara ulaştığı anlatılmaktadır.

Dünyanın büyük bir manevi buhranın eşiğine geldiği, kısa sürede bütün insanlığı içine alabilecek bir mefkure ve idealin oluşması gerektiği ifade ediliyor. Tedbir alınmazsa yaşlı küremizin materyalizm yüzünden yok olabileceği vurgulanıyor.

III.II.80.Selçuklu Tarihî Hakkında Araştırmalar ve Tenkitler¹³⁴

Osman Turan, "İslam Medeniyeti" dergisinin altı sayısında (29-34) Selçuklu Tarihî hakkında araştırmalar ve tenkitler üzerinde durmaktadır.

"İslam Medeniyeti" 29. Sayısında "Selçuklular Tarihî ve Türk-İslam Medeniyeti" isimli eserinden bahseder. Bu eser ile İbrahim Kafesoğlu'nun Selçuklular maddesini karşılaştırır. Selçuklular maddesindeki yanlışlıklar sıralanır ve tenkit edilir.

30. sayı "Tenkitte ehliyet" konusundan bahseder. Bu bahis de Ahmet ATEŞ ve İbrahim Kafesoğlu'nun çeşitli eserleri ele alınarak tenkit edilmektedir.

¹³³ TURAN, Osman; "Medeniyetin Akıbeti ve Dünya Buhranı", İslam Medeniyeti Dergisi, Yıl. 3, S.28, Şubat 1973 aynı makale; Tarih Akısı İçinde Din ve Medeniyet, s.18-32

¹³⁴ TURAN, Osman; "Selçuklu Tarihî Hakkında Araştırmalar ve Tenkitler", İslam Medeniyeti Dergisi, Yıl.3, S.29-30-31-32-33-34, Mart-Nisan-Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos 1973, s.15-19,11-16,33-37,35-37,26-30,17-23

31. sayıda “Sultan Sancar’ın Kùltür Seviyesi” konusu ele alınarak deęerlendirilmiřtir. Bu makalede bu konuyla ilgili olarak Ahmet Ateř’le dűřtűęű ihtilaf ve tenkitleri anlatmaktadır.

32. sayıda “Malazgirt Zaferi ve Alp Arslan’ın İmanı” konusuyla ilgili olarak Ahmet Ateř’le dűřtűęű ihtilaf ve tenkitleri anlatıyor.

33. Sayıda “Yabgulular Meselesinin Tarihî Esasları” İbrahim Kafesoğlu “Selçuklular” makalesinden de bahseden Osman Turan Yabgulular meselesinin tarihî esaslarını ve bu konuyla ilgili tenkitlerini anlatmaktadır

34. sayıda ise “Yabgulular Meselesinin Filolojik izahı” konusu ve tenkitleri deęerlendirmektedir. Özellikle Ahmet Ateř’le dűřtűęű ihtilaf tenkitler yer almaktadır.

III.II.81. Medeniyetin Müşterek Kaderi¹³⁵

Makalede dünya da üç büyük medeniyetin olduğu söyleniyor. Bu medeniyetler ise; <Yunan-Roma, Hıristiyanlık ve İslâmîyet’tir>. Osman Turan “Menşe ve terkiplerinin yakınlığına rağmen hepsinde din’in rolü, dünya görüşü ve nizamı başlıca ayrılığı teşkil ettiğini vurgulayarak mesela İslâm medeniyetinde din’in mevki çok yüksek olduğu halde birincisinde (Yunan-Roma) putperestlik ve ikincisinde Hıristiyanlık böyle yaratıcı bir vazife yapamamıştır. Bu üç medeniyetin hayat ve dünya da üstünlük müddetleri de birbirine benzemektedir.”¹³⁶ demekte ve bu gün bunların hepsini materyalizm tehdit ettiğini söylemektedir.

III.II.82. 50. Yılda Kalkınma ve Kadro<Eğitim Hakkında>¹³⁷

Makaleler Bibliyografyasında yaptığım taramada Osman Turan’ın bu makalesini tespit ettiğim halde maalesef bulamadım. Ankara “Millî Kütüphane” ,

¹³⁵ TURAN, Osman; “Medeniyetin Müşterek Kaderi” , İslam Medeniyeti Dergisi , Yıl.3, S.31, Mayıs 1973, s.3-6

¹³⁶ TURAN, Osman; a.g.m., s.5

¹³⁷ TURAN, Osman; “50. Yılda Kalkınma ve Kadro (Eğitim Hakkında)” , Ankara Ticaret Odası Dergisi , Ekim-Kasım 1973, s.28-31

“Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi” ve “D.T.C.F. Kütüphanesinde” Ankara Ticaret Odası Dergisinin bu sayısı mevcut değil. Makale adından anlaşıldığına göre, Cumhuriyetin 50. Yılında eğitim hakkında bilgi vermektedir.

III.II.83. Osmanlıların Türk-İslâm Mefkuresini Yüceltmesi¹³⁸

Bu makalede, İslâmîyet’in XIII. asırda şarktan gelen Moğol istilası ile yıkıldığı ifade edildikten sonra, bu medeniyetin XV. asırdan itibaren Osmanlılar tarafından yeniden yüceltildiği anlatılıyor. Fatih’in İstanbul’u fethi ile Peygamber efendimizin Hadisi ile şereflendirildiği, Yavuz 1517 Mısır’ın fethi ile hilafeti kazandığı anlatılmaktadır. Ayrıca ilahi adaletin ve nizam-ı alem davasının gerçekleşmesi için denizlere de hakim olmanın zarureti vurgulanmaktadır. Kanuni’nin bütün Avrupa’yı tahakküm altına aldığı ve XVI. asrı Türk asrı haline getirdiğini ifade edilmektedir. XVIII ve XIX. asırlarda Avrupa’nın taarruza geçtiğini Osmanlıların gerilediğini ifade eden Osman Turan “Bununla beraber Türkler yinede manevi üstünlük duygusunu kaybetmiyor; İmparatorluklarının “Devlet-i Ebed-i müddet” olduğuna inanıyorlardı. Zira O’nun kaderinin İslâmîyet’e bağlı bulunduğundan asla şüphe etmiyorlardı. Bu dinin ilahi irade ile kıyamete kadar baki kalacağı Kur’an’la tebşirini en sağlam bir delil sayıyorlardı.”¹³⁹ diyerek Türklerde yüksek bir manevi gücün bulunduğunu ifade etmektedir.

¹³⁸ TURAN, Osman; “Osmanlıların Türk-İslâm Mefkuresini Yüceltmesi” , İslam Medeniyeti Dergisi , Yıl.3, S.32, Haziran 1973, s.3-6

¹³⁹ TURAN, Osman; a.g.m., s.6

SONUÇ

Türk ve Dünya tarihinin yetiştirdiği büyük alimlerden biri olan Prof. Dr. Osman Turan'ın hayatını ortaya koymak ve eserleri hakkında toplu bir bilgi vermek amacı ile yüksek lisans tez çalışmama başladım. Osman Turan'ın vefatından sonra hakkında yazılanlar ve eşi Satıa Sultan Turan'ın anlattıklarından istifade ederek Hoca'nın hayatını, şahsiyetini, ve ilmî çalışmalarını ortaya koymaya çalıştım.

Osman Turan'ın eserlerini geniş bir kaynak taraması yaptıktan sonra, 20 kitap ve 82 makale olarak tespit ettim. Bunlar; tetkik eserler, makaleler, neşirler, günlük yazılar, fikir yazıları ve kitap tanıtımlarından oluşmaktadır.

Bütün hayatı mücadele içerisinde geçen Osman Turan, Türk birlik ve beraberliğine tehlike olabilecek bütün unsurlarla mücadele etmiştir. En sıkıntılı Yassıda günlerinde bile ideallerinden taviz vermemiş, dava arkadaşlarını korkusuzca savunmuştur.

Orta Asya Türk tarihî ile başlayan tarihçiliğine Anadolu Türk tarihî ile karar kılmıştır. Anadolu Türk tarihî konusunda yazdığı eserleri ile bu alanda otorite olmuştur. Anadolu Türk tarihini yazdığı eserleri ile aydınlatmıştır.

Yazdığı fikir yazıları ve makalelerinde Türkiye'deki manevi buhran hakkında bilgi vererek çözüm yolları önermiştir. Yazılarında Türk kültürünün batı kültürü karşısında korunmasını istemiştir.

Çalışmamızda sağlam bir Türk milliyetçisi olan Osman Turan'ın bütün hayatını bu uğurda mücadele için vakfettiğini tespit ettik.

Sonuçta Prof. Dr. Osman Turan'ın biyografisi ortaya konmuş ve kitapları ile makaleleri toplanarak muhtevaları hakkında bilgi verilmiştir.

OSMAN TURAN'IN ESERLERİNİN BİBLİYOGRAFYASI

TURAN, Osman; "Bey Böyrek Hikayesi" , Ülkü Halkevleri Dergisi , C.X, S.59, Ocak 1938, s.403-413

GRENARD, M.F.; "Satuk Buğra Han Menkıbesi ve Tarih" , (Çev. Osman TURAN) , Ülkü Halkevleri Dergisi , C.XIII, S.74, Nisan,1939, s.145-154. Devamı; C.XIV, S.79, Eylül,1939, s.47-52; C.XIV, S.80, Birinciteşrin ,1939, s.153-169; C.XIV, S.82, Birincikanun,1939, s.343-350; C.XIV, S.83, İkincikanun,1940, s.429-436

TURAN, Osman; **On iki Hayvanlı Türk Takvimi**, A.Ü.D.T.C.F. Yay., Tarih Serisi : No: 3, Ankara, 1941.Aynı kitap; 2 bsk., Cumhuriyet Matbaası, İstanbul,1941, 139 s + 2

_____ ; "Çingiz Adı Hakkında" , Bellekten, S.19, T.T.K. Bsm, Ankara,1941, s.267-276.

_____ ; "İliğ Unvanı" , Türkiyat Mecmuası, C.VII-VIII, İstanbul,1942, s.192-199

_____ ; "İstilahlar Meselesi (I-II)" , Türk Yurdu , C.XXVI, S.IV-VII, İlkteşrin – İlkkanun 1942(yıllık Yılı), s.111-115, 214-218

_____ ; "Etnolojik Bir Kitap" , Millet Dergisi , S.8, İlkkanun 1942, s.244-249

_____ ; "Terken Unvanı" , Türk Hukuk Tarihi Dergisi, C.I, Ankara,1944, s.67-73

_____ ; "Orta Zaman Türk Devletlerinde Türkçe Unvanlar, Ankara, 1944, IV+28 s. (Doçentlik tezi)

KERİMÜ'D-DİN Mahmud Bin Mehmed; **Müsâmeretü'l-Ahbâr < Moğollar Zamanında Türkiye Selçukluları Tarihi>**, (Çev. Osman TURAN) , T.T.K. Bsm., Ankara,1944, 61+366 s. Aynı kitap; 2.bsk. T.T.K. Bsm, Ankara, 1984, 61+366 s.

TURAN, Osman; "Babek Maddesi" , İslam Ansiklopedisi , C.II, İstanbul, 1944, s.170-174

_____ ; "Bayburt Maddesi" , İslam Ansiklopedisi , C.II, İstanbul, 1944, s.365-367

_____ ; "Bayram Maddesi" , İslam Ansiklopedisi , C.II, İstanbul, 1944, s.420-422

_____ ; "Millî Kaderimiz Üzerine Düşünceler" , Millet Dergisi , S.24, Nisan 1944, s.395-398

_____ ; "Eski Türklerde Ok'un Hukuki Bir Sembol Olarak Kullanılması" , Bellekten , C.IX, S.35, T.T.K., Ankara, 1945, s.305-318

- _____ ; "Selçuk Kervansarayları" , **Bellekten** , C.X, S.39, T.T.K., Ankara, 1946, s.471-496
- _____ ; "Türkler ve İslamîyet" , **A.Ü.D.T.C.F. DERGİSİ** , C.IV, S.IV, T.T.K. Basımevi, Ankara,1946, s.457-485
- _____ ; "Selçuk Devri Vakfiyeleri I <Şemseddin Altun-Aba , Vakfiyesi ve Hayatı>" , **Bellekten** , T.T.K. Basımevi, Ankara, 1947, s.197-235
- _____ ; "Selçuk Devri Vakfiyeleri II. <Mübarizeddin Er-Tokuş Ve Vakfiyesi>" , **Bellekten** , C.XI, S.43, T.T.K. Basımevi, Ankara,1947, s.415-429
- _____ ;**Gafletten Uyanalım !.. Üniversitedeki Aşırı Solcu Hocalar Meselesi**, Türk Kültür Derneği Yayını: 1, Doğu Matbaası, Ankara, 1948, 32 s.
- _____ ;**Gafletten Uyanalım !.. Üniversitedeki Aşırı Solcu Hocalar Meselesinin iç yüzü**, Bizim Türkiye Yayını, Ankara, 1948,32 s.
- _____ ; "Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku, Miri Topraklar ve Hususi Mülkiyet Şekilleri" , **Bellekten** , XII/47, Ankara,1948, s.549-574
- _____ ; "Le Droit Terrien sous les Seljoukides de Turquie" , **Revue des Etudes Islamiques** , Paris, 1948, s.25-49
- _____ ; "Selçuk Devri Vakfiyeleri III <Celaleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri>" , **Bellekten** , C.XII, S.45, Ankara,1948, s.17-171
- _____ ; "II. İzzeddin Keykavus'a Ait Bir Temlik-Name" , **60.Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi TOGAN'a Armağan** , Maarif Basımevi, İstanbul,1950, s.157-176
- _____ ; "İkta Maddesi" , **İslam Ansiklopedisi** , C.V, K.II, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul,1950, s.949-959
- _____ ; "Selçuklular Zamanında Sivas Şehri" , **A.Ü. D.T.C.F.Dergisi** , C.IX, S.4, Ankara,1951, s.447-457
- _____ ; "Millîyet ve İnsanlık Mefkurelerinin Tarih Tedrisatında Ahenkleştirilmesi" , **A.Ü. D.T.C.F. Dergisi** , X/3-4, Ankara,1952, s.209-225 a.g.m.; **Türk Yurdu**, S. 284 -285, Mayıs-Haziran 1960, s.1-2, 1-4
- _____ ; "l'harmonisation Des İdeaux Nationaux Et Humanitaires Dans l'enseignement De l'histoire" , **A.Ü.D.T.C.F. DERGİSİ**, C.X, S.3-4, T.T.K. Basımevi, Ankara,1952, s.227-239
- _____ ; "Selçuk Türkiye'sinde Faizle Para İkrazına Dair Hukuki Bir Vesika" , **Bellekten**, C.XVI, S.62, T.T.K. Basımevi, Ankara,1952, s. 251-260
- _____ ; "İlahiyat Fakültesi ve Meseleleri" , **Zafer Gazetesi**, 6,7 Ocak 1952

_____ ; "M. Fuat Köprülü" , **60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı** , Osman Yalçın Matbaası, İstanbul,1953,51 s.

_____ ; "Les Souverains Seldjoukides et Leurs Sujets Non-Musulmans" , **Studia Islamica** , C.I, Paris,1953, s. 67-100

_____ ; "Selçuk Türkiye'si Din Tarihine Dair Bir Kaynak <Fustatü'l-adale fi kavaidü's-saltana>" , **60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı** , Osman Yalçın Matbaası, İstanbul, 1953, s.531-564

_____ ; "Türk Dili Buhranına Toplu Bir Bakış" , **Türk yurdu** , S.235- 236-237, Ağustos-Eylül-Ekim 1954, s.104-111,182-190,253-260. A.g.m.; **Hilal Dergisi** , Temmuz 1965; **Türk Dili İçin III** , Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara,1966, s.23-25

_____ ; "İstanbul'un fethi ve Tarih" , **Türk Yurdu** , S.234, Temmuz 1954, s.30-35

_____ ; **İstanbul'un fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1. Bsk., Ankara, 1954, 104 s. Aynı kitap; 2 bsk.,T.T.K. Basımevi, Ankara, 1984, 104 s.

CAVAİGNAC, E; **Tarihî Kronolojinin Esasları**, (Çev. ve Türk Takvimi Kısmını Hazırlayan. Osman TURAN), T.T.K. Basımevi, Ankara, 1954, 82 s.

TURAN, Osman; "Selçuklularda faizle Para İkrası Münasebetiyle Zoraki bir Tenkit" , **A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, T.T.K. Basımevi, Ankara,1955, S.I-II, s.23-30

_____ ; "The Ideal of World Domination Among the Medieval Turks" , **Studia Islamica** , C.IV, Paris,1955, s.77-90

_____ ; "Keyhüsrev I. Maddesi" , **İslam Ansiklopedisi**, C.VI., İstanbul,1955, s.612-620

_____ ; "Keyhüsrev II. Maddesi" , **İslam Ansiklopedisi**, C.VI., İstanbul,1955, s.620-629

_____ ; "Keyhüsrev III. Maddesi" , **İslam Ansiklopedisi**, C.VI., İstanbul,1955, s.629-630

_____ ; "Keykavus I. Maddesi" , **İslam Ansiklopedisi**, C.VI, İstanbul, 1955, s. 630-642

_____ ; "Keykavus II. Maddesi" , **İslam Ansiklopedisi**, C.VI, İstanbul, 1955, s. 642-645

_____ ; "Keykubad I. Maddesi" , **İslam Ansiklopedisi**, C.VI, İstanbul,1955, s.645-661

_____ ; "Keykubad ii. Maddesi" , İslam Ansiklopedisi, C.VI, İstanbul,1955, s.661-662

_____ ; "Kılıç Arslan I. Maddesi" , İslam Ansiklopedisi, C.VI, İstanbul, 1955, s.681-688

_____ ; "Kılıç Arslan II. Maddesi" , İslam Ansiklopedisi, C.VI, İstanbul, 1955, s.688-703

_____ ; "Kılıç Arslan III. Maddesi" , İslam Ansiklopedisi, C.VI, İstanbul, 1955, s.703

_____ ; "Kılıç Arslan IV. Maddesi" , İslam Ansiklopedisi, C.VI, İstanbul, 1955, s.703-707

_____ ; Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar, <Metin, Tercüme ve Araştırmalar>, T.T.K. Basımevi, 1. Bsk., Ankara, 1958, 189 s.+107 Sayfa Farsça Metin + 6 Levha. Aynı Kitap; 2 bsk.,T.T.K. Basımevi, Ankara, 1988, XVIII+202 s.+107 Sayfa Farsça Metin+ 6 Levha

_____ ; "Tekrar İntişar Ederken" , Türk Yurdu, S.271, Mart,1959, s.1-4

_____ ; "Kıbrıs Meselesinin Halli I-II" , Türk Yurdu , S.272-273, Nisan - Mayıs1959, s.35-36,17-18

_____ ; "Türkiye'nin Manevi Durumuna Umumî Bir Bakış I-II" , Türk Yurdu , S.273-274, Mayıs-Haziran 1959, s.1-4,1-4

_____ ; "Büyük Malazgirt Zaferi ve Anadolu'da Türk Destanı" , Türk Yurdu , S.276, Ağustos 1959, s.1-8. A.g.m.; İslam Medeniyeti Dergisi , S.22, Ağustos 1969, s.30-38

_____ ; "Din ve Laiklik I-V" , Türk Yurdu , S.275, Temmuz, 1959, s.1-3 <S.278, Kasım 1959, s.1-4>,< S.279, Aralık 1959, s.5-8>,<S.281, Şubat 1960, s.1-4>,<S.282, Mart 1960, s.1-4>

_____ ; "Türk Dilinin Müdafaası" , Türk Yurdu, S.271, Mart 1959, s.38-42. A.g.m.; İş ve Düşünce, Ağustos-Eylül 1959, S.25, s.2-4; Yeni İstiklal Gazetesi, 25 Kasım 1964; Türk Dili İçin II, T.K.A.E. Yay., Ankara,1966, s.166-171, İslam Medeniyeti, Eylül 1967, S.2, s.36-39.

_____ ; "Türk Ocağı ve Bu günkü Türk Milliyetçiliği" , Türk Yurdu, S.272, Nisan 1959, s.1-4

_____ ; “Köy Enstitüleri Hasreti ve Milli Şuuru Koruma Zarureti” , Türk Yurdu , S.277, Ekim 1959, s.1-6

_____ ; “l’islamisation Dans la Turquie du Moyen Age” . Studia Islamica, C.X, Paris,1959, s.137-152

_____ ; “Selçuk Türkiye’si ve Dünya Ticareti” , Türk Yurdu , S.280, Ocak 1960, s.4-6

_____ ; “Bir Yıllık Türk Yurdu” , Türk Yurdu , S.283, Nisan 1960, s.1-6

_____ ; “Mevlana ve Konya” , Hilal Dergisi , S.32, Ekim 1962, s.4-6

_____ ; “Bir Tarihi Gitti” , Türk Yurdu , S.299, Ağustos 1962, s.21-22

_____ ; **Türkiye’de Manevi Buhran Din ve Laiklik**, Hilal Yayınları, Şark Matbaası, Ankara, 1964, 296 s. Aynı kitap; 2 bsk., Nakışlar Yayınevi, Özal Matbaası, İstanbul 1978, 306+6 s.; 3 bsk.,Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, 233 s.

TURAN, Osman, P. SAFA, M. Ş. EYGİ : **Kızıl Tehlike**, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1964, 16 s.

TURAN, Osman ; **Türkiye’de Komünizmin Kaynakları**, Şark Matbaası, 1. Bsk., Ankara, 1964, 64 s. Aynı eser genişletilmiş olarak; **Türkiye’de Komünizmin Kaynakları ve Kültür İhtilali İlaveli**, Hilal Yayınevi, 2. Bsk., Ankara, 1967, 131 s. Aynı Kitap; 3 bsk. Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1977, 160 s.; 4. Bsk.,Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1980, 160 s.

_____ ; “Orta Çağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri” , Belleten , C.XXVIII, S.110, Ankara,1964, s.209-227

_____ ; “Türk Dil Kurumuna Toplu Bir Bakış” , Hilal Dergisi , Haziran 1965. A.g.m.; **Türk Dili İçin III** , T.K.A.E. Yay., Ankara, 1966, s.26-32

_____ ; **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara,1965, XIII+448 s.; Aynı Kitap; 2. Bsk., Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1969, 433 s.; 3.bsk., Dergah Yayınları, İstanbul, 1980, 438 s.; 4. Bsk., Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, 538 s.

_____ ; “Selçuklular Hakkında Yeni Bir Neşir Münasebetiyle” , Belleten , C.XXIX, S.116, Ankara,1965, s.639-660

_____ ; “Türkiye-Pakistan Kardeşliğinin Tarihi Esasları” , Türk Birliği Dergisi , S.7-8, Ekim-Kasım 1966, s..33-41

_____ ; "Manevi Sukut ve Neticeleri" , Yeni İstanbul gazetesi , 25.5.1966, a.g.m;
Türk Dili İçin IV , T.K.A.E. yay., Ankara,1967, s.135-136

_____ ; "Türk İliminin Abidesi: Prof. Fuat Köprülü" , Yeni İstanbul Gazetesi , 11-12 temmuz 1966 a.g.m.; Türk Kültürü , S.47, Eylül 1966, s.936-959

_____ ; "Komünist Tehlikesi Ve Ordunun Sesi" , Mücadele Dergisi , C.III, S.X, Şubat 1967, s.954-955

_____ ; "Ordunun Manevi Gücünü Kuvvetlendirmeliyiz" , Mücadele Dergisi , C.III, S.XI, Mart 1967, s.975-976

_____ ; "Bir Münevver Çılgınlığı ve Komünizm" , Mücadele Dergisi , C.III, S.XII, Nisan 1967, s.1006

_____ ; "Türkiye'nin Manevi Durumuna Umumi Bir Bakış" , Yeni Türk Kültürü Dergisi , Yıl III, S.18, Nisan 1968, s. 2-4 ve 31

Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, Turan Neşriyat Yurdu, C. I ve II, I. Bsk., İstanbul, 1969, 646 s. Aynı Kitap ; 2. Bsk., Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1978, 646 s.; 3. Bsk., Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1979, 646 s.; 4. Bsk., Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1980, 646 s.; 5. Bsk., Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1983, 646 s.; 6. Bsk.,Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, C.I XX+216 s. Ve C. II XIII+347 s. (İki Cilt Bir arada)

Türkiye'de Siyasî Buhranın Kaynakları, I. Bsk.,Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1969, 195 s. Aynı Kitap; II. Bsk., Nakışlar Yayınevi, İstanbul,1979, 322 ; III.Bsk.,Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1994, 195 s.

_____ ; "Sadeddin Köpek" , İslam Ansiklopedisi , C.X, İstanbul,1969, s.32-35

_____ ; "Süleyman-Şah I." , İslam Ansiklopedisi , C.XI, İstanbul,1970, s.201-219

_____ ; "Süleyman-Şah II." , İslam Ansiklopedisi , C.XI, İstanbul,1970, s.219-231

_____ ; "The Anatolia İn Period Of The Seljuks And Beyliks" The Cambridge History Of İslam I , Cambridge, 1970, s.231-262. A.g.m. ; "Selçuklular ve Beylikler Döneminde Anadolu" (çev. Kasım TURHAN), İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti , C.I, Hikmet Yayınları, İstanbul,1988, s.241-269

_____ ; "Türkiye'yi Tersine Zorlayan İnkılaplar" , Türk Yurdu , S.345, Mart 1970, s.1-5

_____ ; "The Need of Islamic Renaissance" , International Islamic Conference ,
Islamabad (Pakistan), 1970, s.24-31

_____ ; "Yine Bina Meselesi" , Türk Yurdu , C.7, S.3, Mart 1970, s.54-55

_____ ; "Anayasa Meselesi" , Türk Yurdu , C. VIII, S.4(350), Nisan-Mayıs 1970,
s.1-3. A.g.m.; Türk Yurdu , C. VII, S.4(347), Mayıs 1987, s.57-59

_____ ; "Türkiye Selçukluları" , Belgelerle Türk Tarihî Dergisi , S.47, Ağustos
1971, s.16-19

_____ ; "Bir Alim ve İdealistin Kaybı" , Belgelerle Türk Tarihî Dergisi , S.48,
Eylül 1971, s.30-33

_____ ; Selçuklular Zamanında Türkiye, Turan Neşriyat Yurdu (İstanbul
Matbaası), İstanbul,1971, 701 s. Aynı Kitap ; II. Bsk., Nakışlar Yayınevi, İstanbul,1984; III. Bsk.,
Boğaziçi Yayınları (Fatih Gençlik Matbaası), İstanbul,1993,XXXII+ 752 s. ; IV. Bsk., Boğaziçi
Yayınları, İstanbul,1994,XXXII+ 752 s.

_____ ; Selçuklular ve İslâmîyet, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1971, XV+206
s. Aynı Kitap ; 2. Bsk., Nakışlar Yayınevi, İstanbul,1980, 334 s.; 3. Bsk., Boğaziçi Yayınları,
İstanbul,1993, XV+206 s.

_____ ; "Din ve Medeniyet" , İslam Medeniyeti Dergisi , Yıl. 3, S.27, Ocak 1973,
s.2-6

_____ ; "Medeniyetin Akıbeti ve Dünya Buhranı" , İslam Medeniyeti Dergisi ,
Yıl. 3, S.28, Şubat 1973

_____ ; "Selçuklu Tarihî Hakkında Araştırmalar ve Tenkitler" , İslam Medeniyeti
Dergisi , Yıl.3, S.29-30-31-32-33-34, Mart-Nisan-Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos 1973, s.15-19,11-
16,33-37,35-37,26-30,17-23

_____ ; "Medeniyetin Müşterek Kaderi" , İslam Medeniyeti Dergisi , Yıl.3, S.31,
Mayıs 1973, s.3-6

_____ ; "50. Yılda Kalkınma ve Kadro (Eğitim Hakkında)" , Ankara Ticaret
Odası Dergisi , Ekim-Kasım 1973, s.28-31

_____ ; "Osmanlıların Türk-İslam Mefkuresini Yüceltmesi" , İslam medeniyeti
Dergisi , Yıl.3, S.32, Haziran 1973, s.3-6

_____; **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, Turan Neşriyat Yurdu (İstanbul Matbaası) , İstanbul,1973, 275 s. Aynı Kitap; 2. Bsk.,Nakışlar Yayınevi (Özyılmaz Matbaacılık), İstanbul, 1980, 275 s.; 3. Bsk., Boğaziçi Yayınları (Fatih Gençlik Vakfı Matbaası), İstanbul, 1993, XVI+275 s.

_____; **Türkler Anadolu'da**, Hareket Yayınları, İstanbul,1973,61 s.

_____; **Vatanda Gurbet**, Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1980, 304 s.

_____; **Tarih Akışı İçinde Din ve Medeniyet**, Nakışlar Yayınevi, İstanbul,1980,229 s.

BİBLİYOGRAFYA

- ABDÜLKADİROĞLU, Abdülkerim -C. KURNAZ: **Türk Kültürü Bibliyografyası**, TKA E Yay. Ankara, 1989.
- ACIR, Benal; A.Ü.D.T.C.F. **Bibliyografyası (1935-66)**, AÜDTCF Yay. Ankara, 1968.
- ATEŞ, Ahmet: "Kitaplar Arasında" , **Sarkiyat Mecmuası** , VI, İstanbul, 1966, s.161-173
- ATEŞ, Ahmet; "Prof. Dr. Osman TURAN'ın Tenkit Yazısı Dolayısı ile Bir Açıklama" , **Belleten** , XXX/119, Ankara, 1966, s.459-466
- BAYKARA, Tuncer; "Fuat Köprülü, Zeki Velidi Togan ve Osman Turan'ı anma Toplantısı" , **Türk Kültürü** , S.197, Mart 1979, s.316-317
- BAZIN, Louis; **Les Calendriers Turc Anciens et Medievaux**, Paris, 1972, s.141-259
- CAHEN, Claude; "Le Malik-Nameh et l'histoire des origines Seljukides" , **Oriens** , C.II, Hollanda, 1949, s.41-42
- _____ ; **Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler**, (Çev. Yıldız MORAN), E. Yayınları Tarih Dizisi, İstanbul, 1979, 395 s.
- DEMİRCİ, Nurdan; **Prof. Dr. Osman TURAN'ın Hayatı ve Eserleri**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, s.8
- ERGİN, Muharrem; **Dede Korkut Kitabı**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1994, s.57-89
- ERTUĞRUL, Semih; "Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi" , **Ankara Ticaret Odası Dergisi**, S.11, Kasım 1972, s.92-95
- _____ ; "Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi" , **Ankara Ticaret Odası Dergisi** , Ankara, Haziran 1973, s.49-50
- ERZİ, Adnan; **Belleten Dizini**, C. I, S.(1-100), C. II, S. (101-140), C. III, S.(141-200), TTK Yay., Ankara , 1971 , 1972, 1994.
- GÖKYAY, Orhan Şaik; **Dede Korkut Hikayeleri**, Dergah Yayınları, 3. Bsk., İstanbul, 1985, s.55-81
- GÖZE, Ergun; **Soruşturma**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1989, s.214-217
- GÜLER , Turgut; "Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi" **Türk Edebiyatı Dergisi**, S. 22, Ekim 1973, s. 37-39
- HASLIP, Jean; "Sultan Abdülhamid'in Hayatı" , (Çev. Sattı TURAN), **Hilal Dergisi** , III/23 ve 25, Ocak, Mart 1962, s.15-16, 20

- Hayat Tarih Mecmuası**; "Prof. Osman TURAN'ın Yeni Bir Eseri" , , S.7, Ağustos 1969, s.35
- ILICAK, Nazlı; **15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor**, C.II, Kervan Yayınları, İstanbul,1978, s.525
- KABAKLI, Ahmet; "Osman Turan Hoca" , **Tercüman** , 22 Ocak 1978
- KAFESOĞLU, İbrahim; "Prof. Osman TURAN'ın Tenkit yazısı dolayısı ile, Selçuklu Tarihî Meselelerine Toplu Bir Bakış" , **Bellekten** , XXX/119, Ankara, 1966, s.467-479
- _____ ; "Selçuklular Maddesi" , **İslam Ansiklopedisi**, C.XI, İstanbul,1965, s.353-416
- _____ ; "Kitabiyat" , **Tarih Dergisi** , XV/20, 1965, s.171-188
- _____ ; "Türkiye'de Selçuklu Tarihçiliği" , **Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan** , ayrı basım, İstanbul,1973, s.83-92
- KORAY, Enver; **Türkiye Tarihî Yayınları Bibliyografyası**, C. I (1729-1955), C.II (1955-1968), C.III (1968-1977), C.IV (1978-1984), İstanbul,1959,1971,1985,1987.
- KÖPRÜLÜ, Orhan Fuat; "Prof. Osman TURAN'ın Arkasından" , **Türk Kültürü** , Yıl XVI, S.185, Mart 1978, s.257-258
- _____ ; "Arslan Maddesi" , **İslam Ansiklopedisi** , C.I, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993, s.606
- _____ ; "Cengiz Han Maddesi" , **İslam Ansiklopedisi** , C.III, Millî Eğitim Yayınevi, İstanbul,1993, s.100
- KÖYMEN, Mehmet Altay; "Prof. Dr. Osman TURAN (Hayatı, Eserleri ve Fikirleri)" , **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihî** , C.I-II, Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1980, s. 13-36
- _____ ; "Osman TURAN" , **Türk Ansiklopedisi** , C.XXXII, Millî Eğitim Basımevi, Ankara,1983, s.1-2
- _____ ; "Prof. Dr. Osman TURAN'ın ardından" , **Tercüman Gazetesi** , 2 Şubat 1978
- _____ ; "Prof. Dr. Osman TURAN'a reva görülen Muamele" , **Tercüman Gazetesi** , 30 Eylül 1947
- _____ ; "Selçuklu Devrinin Özellikleri" , **Atsız Armağanı** , (Haz. Erol GÜNGÖR, M. N. HACIEMİNOĞLU, Mustafa KAFALI, Osman F. SERTKAYA), Ötüken Yayınevi, İstanbul,1976,s.355-369 (Bu makale Selçuklu tarih ve medeniyeti enstitüsünün Cumhuriyetin 50. Yıldönümü münasebetiyle Konya'da düzenlediği (23-25 Eylül 1973) seminerde verilmiş tebliğ metnidir.)

LEISER, Gary; **A History Of The Seljuks**, U.S.A,1988, 209 s.

MELİKOFF, İrene; "In Memoriam Osman TURAN" , **Revue D'etudes Turques** , Kasım 1979, s.7-9

Millî Kütüphane : **Türkiye Makaleler Bibliyografyası** ,İstanbul , 1952-78, Ankara, 1978

MORAVCSIK, Gyula; "Sprachreste der Türk völker in Den Byzantinischen Quellen" , **Byzantinoturcica II**, Berlin,1958, s.125,263

MÜFTÜOĞLU, Mustafa; **Çankaya'da Kabus**, Yağmur Yayınevi, İstanbul,1974, 272 s.

ÖZMEL, İsmail; 18 Mart 1998 tarihli mülakat

ŞAHİNER, Necmettin; "On Sekizinci Ölüm Yıldönümünde İman Abidesi Şahsiyet Osman TURAN" , **Zaman Gazetesi**, 11 Ocak 1998 (Pazar), s.4

Tercüman gazetesi "Prof. Osman Turan Vefat Etti" , 19 Ocak 1978, s. 1-9

The Middle East Journal, C.I, No:III, Washington,1947, s.355

The Middle East Journal, C.III, No.III, Washington,1949, s.364

The Middle East Journal, C.II, No:II, Washington,1948, s.243

TOGAN, A. Zeki Velidi; **Tarihte Usul**, Enderun Kitabevi, s.190,261

TUNCER, Hüseyin :**Türk Yurdu Bibliyografyası (1911-1992)**, Akademi Kitapevi Yay., İzmir,1993.

TUNCER, Hüseyin-Yücel HACALOĞLU-Ragıp MEMİŞOĞLU; **Türk Ocakları Tarihi, C. II (1949-1997)**, Türk Yurdu Yayınları, Ankara,1998,570 s.

TURAN, Sattı; "Hayal olmuş Hakikatlar" , **Hilal** , S.45, Nisan 1964,s.6-7

Türk Kültürü Dergisi; "Prof. Dr. Osman TURAN Türk Ocakları genel Başkanı seçildi" , Temmuz,1966 S.45, s.830

Türkiye Gazetesi "Ölümünün 20. Yıldönümünde Osman TURAN" , 17 Ocak 1998

ÜÇOK, Coşkun; "Bir Tenkide Verilen Zoraki Bir Cevap Hakkında" , **A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Kültür Matbaası, Ankara,1955, S.III-IV, s.86-97

_____ ; "Selçuk Türkiye'sinde Faizle Para İkazına Dair Hukuki Bir Vesika Hakkında" , **A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl, 1953, S.I, Kanaat ve Feyz Matbaası, Ankara,1953, s.41-49.

EKLER**EK-I :Prof. Dr. OSMAN FERİT TURAN'IN SOY KÜTÜĞÜ**

MUSTAFA OSMAN AĞA

ABDULLAH AĞA

HASAN AĞA

OSMAN FERİT (TURAN) (1914-1978)

EK II Fotoğraf

EK-III : Son Çalıştığı Konuya ait örnekler.

ده فيه اير ، و هكاه اه اسيدانگ نمايند نظري الي باقمه مكنند. يونانه د... part
 اسيدا و هاكيدنه فارسى ايرانيانگ دهاا گينه نماينه بدرجه كاملان د وركتانه دهاا
 خند بگج ايراي صيبى ايرى. تدا نهج *Gardij* به گونه ان اسكدر ، *Dara* به نديب
 عجمى قه د ايراي ضبط ايرنج عتله ، بديول د جور كيران يانته وركتانه گورسه.
Bairshian ، كادر گير اسكدر كشتانه فخره قرار ديونج يوايراني ايرانه اها
 ملكديه دهنگ ايرين قيب ايرى ؛ چينه اير طرا د صندو كارا گورين ايرانه فارس
 ايرينه اتنا اينيكلا ستره *Par - han* بين « فارس بگ » ايرى ديوتله «

اورتا - آسيانگ شرقه حاكم يولانده دوك ملته هيليدن دوي بگ *Huang - nu*
 آدى ديورلى آلا سلامه ، چين عرصه د ايرى حاجب قولا آراسه به نفاسته يولاندين ده
 ديورلدى ، هايلوگه هيليدن *Huang - nu* ، ديماليدن *Huan* (*Huan*) دهنگلدين

Huma شكلا نه تلفظ ايريه بگله دواكبر هيفينه چين قوب گوسه يوردي ، هايلوگه يونه يارم
 عمر ايرى مهوول به عالم « يواكلا بديوره مطلق حورته ايرى اوزج آدلانيرماي ذره بديره اينك
 بافته گوزله يوريله ملكه حيات و دره « ديراكه يوستلا ايريه نه لسان و نه ده ائينك
 ديمه بده دليله نه نهجه ايريه ربه في الحيفه قيرم *Kun* دوا *Huan* ايريه طورلق تاريق قازيشقل
 ايرايه بديوك به قورن نه طويه نه نهجه آدلانين ، نه طويه مهاجرت ايريه بگ ديورلدى نه نهجه بديوكه
 به قورن هاكيدنه فارسينه *Kun* ان به حش هينه ، وركتانه و افاستانه ، سرق داورتا
 ايريه بديوكه *Huan* ايريه ايريه دهنگ قرار دونه يورن كنداره ده يورلانه كالتله هينه
 ايريه بديوكه ايريه بديوكه ، ايريه دهنگله *Tales* بديورنك ايريه *Kun* ايريه
 گوسه بگله دره ، تلفظ يورانه بيم ايريه داهلوى ايريه ايريه

4) J. Doquiues; *Türklere ve Moğolların tarih-i umumisi*, I, s. 182, III, s. 9 ; S. Julien, *Documents sur les Tou-koue (Tatars)*, Paris 1877, s. 11, 110, 175 Lattimore, *Inner Asian frontiers of China*, New York, 1951, s. 66-67, 250; W. Thomsen, *Inscriptions*, Helsingfors 1896, s. 57-58.

5) *Arâzi-i Emîrîyye* ابن طبرانی، آثار و رسوم ابن طبرانی، آذربایجان، 1951، ص 110، 175

حالتی که در آن وقت در آن قبیله نشک ملیتی بود دولت ملیتی قائم است از وی که در آن زمان در آن قبیله و یا سلطان تحت این اثر بود و قبیله حقوق در آن ایام بود که آن آثار در آن وقت

ساخته شد این اثر در آن وقت در آن ایام بود که آن آثار در آن وقت

طریق آن که در آن وقت در آن ایام بود که آن آثار در آن وقت

عالم و ما در آن وقت در آن ایام بود که آن آثار در آن وقت

قوت یافته گویند در آن وقت در آن ایام بود که آن آثار در آن وقت

نرم - ایام هر دو در آن وقت در آن ایام بود که آن آثار در آن وقت

در آن وقت در آن ایام بود که آن آثار در آن وقت

تاریخ آن که در آن وقت در آن ایام بود که آن آثار در آن وقت

lularında tarihi hukuku, Revue des Etudes islamiques, Paris

Belleten, Sayı XLVII (1948) در آن ایام بود که آن آثار در آن وقت

در آن وقت در آن ایام بود که آن آثار در آن وقت

در آن وقت در آن ایام بود که آن آثار در آن وقت

Gürgen و گویند در آن وقت در آن ایام بود که آن آثار در آن وقت

در آن وقت در آن ایام بود که آن آثار در آن وقت

EK-IV :Osman Turan'a Reva Görülen Muamele¹

Meşhur Fransız romancısı Emile Zola, gençliğimde okuduğum «Hakikat» adlı romanında bir Musevi'ye yapılan haksız muamele-ye Paris halkının isyan etmemesinden dolayı hayıflanır. Biz, Türkiye'de aydınların bile her gün gözlerinin önünde cereyan eden yüzlerce olaya omuz silkerek geçtiklerini görüyoruz. Hem de memleket aleyhine olanlarına bile. Bizce, aydın nereden gelirse gelsin, kime ve neye karşı olursa olsun, haksızlık karşısında isyan edip, haksızlığa uğrayanı bütün gücü ile koruyan ve savunan kimsedir. Özür dileyerek ifade edeyim ki, ben hayatım boyunca şahsıma karşı işlenen haksızlıklardan ziyade, başkalarına yapılan haksızlıklara karşı başkaldırdım ve haksızlığa uğrayanı, kim olursa olsun, elimden geldiği kadar savundum, kurtarmaya çalıştım, birçok gençleri kurtardım da..

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde aynı sıralarda oturarak, başta Prof. Fuad Köprülü olmak üzere aynı hocalardan ders gördüğümüz Osman Turan ile her zaman arkadaş kalamadık. Daha Üniversite Muhtariyet Kanununun çıkmasından çok önce, Hocam Prof. Köprülü'nün tavsiyesine uyarak, doçentlik imtihanına girmek hakkımdan lehine feragat ettiğim halde, o, şahsıma karşı burada ayrıntılarına girmeyi gereksiz gördüğüm birçok haksızlıklar yaptı; ama o Yassıada mahkemelerinden beraat ederek döndüğü zaman, kendisinin daha önce öğretim üyesi bulunduğu Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne tekrar girebilmesi için en fazla uğraşan ben oldum.

Benim düşünceme göre, Selçuklu Devri Türk Tarih ve Medeniyeti'ne dâir yazdığı değerli eserlerle adını Türk ilim ve fikir tarihine yazdırmış olan Osman Turan gibi bir profesörün böyle bir işi söz konusu olunca, bana şahsi kırınglıkları bir tarafa bırakmak düşerdi. Fakat, başkaları benim gibi düşünmüyordu. Başka bir ifadeyle, bazı arkadaşları, özel münasebetlerle resmi münasebetleri birbirine karıştırıyorlardı. Neticede Fakülteye giremeyen Osman Turan, tekrar siyasi hayata sürüklendi; büyük bir partinin genel başkan vekilliğine kadar yükseldi. İyi bir Türk tarihçisi olan Prof. Osman Turan'ın, ilmi hüviyetine uymayan siyasi mevkilerde başarı sağladığı pek söylenemez. Esasında onun genel idare kurulu üyeliği ile yetinip, başka vasıflar isteyen idari vazifeler almaması çok daha iyi olurdu. Bu takdirde kendisi bu büyük partinin fikriyatını yapan

¹ KÖYMEN, Mehmet Altay; "Prof. Dr. Osman Turan'a Reva Görülen Muamele" , Tercüman Gazetesi, 30 Eylül 1947

Bir Ziya Gökalp durumunda olabilirdi. Şimdi genç yaşında profesörlükten ve siyasetten emekli olan Osman Turan, arkası arkasına ayrıca söz konusu edeceğimiz çok kıymetli eserler yayınlamaya başladı.

Bu yazımızda asıl üzerinde duracağımız konu, onun uğradığı pek orijinal mahiyette bir haksızlıktır. Bir yıl kadar önce başına gelen bu haksızlığı yeni öğrenmiş bulduğumuz için, ancak şimdi ele alıyoruz.

Memleketin yetiştirdiği büyük bir ilim adamına karşı işlenen ve sessiz sedasız gelip geçen bu haksızlığa vicdanım yine razı olmadı. Bu yazıyı okuyan vefakı vatandaşlarımın, hele değerli milletvekillerimizin ve daima hakkı savunan basınımızın, yazımızın başında söz konusu ettiğim romanda olduğu gibi, benim bu manevî isyanıma hak vereceklerini, katılacaklarını ve mağduru savunacaklarını ummaktayım.

Okuyucuları daha fazla merakta bırakmamak için, Prof. Osman Turan'ın başına gelen olayı bir cümle ile anlatıyorum: Bundan otuz yıl kadar önce Türk Tarih Kurumu'na asli üye seçilen Osman Turan, Kurum'dan çıkarılmıştır. Bildiğimize göre, Türk Tarih Kurumu'nun kuruluşundanberi hiçbir üye hakkında böyle bir karar alınmamıştır.

Şimdi, kendi kendime soruyorum: Profesör Osman Turan'ın suçu ne idi de, Kurum üyeliğinden çıkarılmıştır? O, Kurum üyeliğine yakışmayan ne gibi hareketlerde bulunmuştu? Meselâ, o, tanınmış bir kumarbaz mı idi? Meselâ o, Kurum'da bile içen alkolik mi idi? O, aşırı solcu mu idi? veya anarşistleri mi himaye etmişti? Meselâ o, cemiyetin hoş görmediği bazı şahsî hastalıklarla mı malul idi? Yoksa o, vatana ihanet suçundan mahkemeye mi düşmüştü? O, Kurumu maddî zarara mı sokmuştu? Sömürmüş mü idi? Yoksa aynı Kurumu kurucusu Atatürk'ün öngördüğü amaçlardan saptıran o mu idi? Yoksa o, eline nasılsa bir Türk nüfus tezkeresi geçirmiş şahsî menfaatinden başka bir şey düşünmeyen bir gayri Türk mü idi?

Aslında daha da sıralanabilecek olan bu çeşit kusurların ve kabahatların hiçbirisi Osman Turan'da yoktu. O tertemiz bir vatan evladı idi. Bu sayılan nakisler, başkalarında, başka yerlerde bulunabilirdi, fakat büyük vatan evladı Prof. Osman Turan'da asla.

Mahkeme kararı olmadan, hiç kimsenin suçlu sayılıp cezaya çarptırılmayacağı hukukun en değişmez prensibi olduğuna göre,

Prof. Osman Turan hangi mahkemenin verdiği mahkûmiyet kararından dolayı Türk Tarih Kurumu'ndan kovulmuştu? Bu pek açık-seçik haksızlıktır. Esasında o mevcut üyeler arasında Kurum'dan en son kovulması düşünölebilecek bir kimsedir.

Çimdi vatanseverliklerinden ve ilimseverliklerinden asla şüp-he etmediğimiz muvafık veya muhalif milletvekillerimizin, hattâ Türk hükümetinin ve basının eşine rastlanmayan bu haksız ve yer-siz muamelenin tamir edilmesi için harekete geçmelerini umuyor ve bekliyoruz.

Türk Tarih Kurumu'nun, ciddi Türk tarihi profesörlerini üye almamakta inat etmeleri yetmiyormuş gibi, 30 yıllık üyeliklerine rağmen 30 sahife yazı yazmamış olanlar dururken, bir de 30 yıl önce üye olmuş, cilt cilt eserlere sahip, vatansever, Selçuklu Devri Türk Tarihçisine tahammül edememeleri karşısında hangi mem-liketini seven Türk isyan etmez?

(Tercüman, 30.9.1947).

EK-V : 17 Temmuz 1965 Tarihli Danıştay Beşinci Dairenin Kararı

T.C.
DANIŞTAY
Beşinci Daire
Esas No: 1964/4423
Karar No: 1965/1419

Davacı : Osman Turan-Bahçelievler 60.Sokak 11/7-Ankara.
Davalı : Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanlığı.
Vakili : Avukat Ali Karaca, Dedeorkut Sokak 14, Çankaya-Ankara.

Davanın Özeti: Danıştay kararının infaz edilmemesinden dolayı vazifeye iade tarihine kadar mes ve Üniversite tazminatlarının tam olarak ödenmesi talebinden ibarettir.

Savunmanın Özeti: Davacının vazifeye alınmamasında Dekanlığın kusuru olmadığı gibi Profesörler kurulu kararına karşı adı geçenin Senato nezdinde itirazda bulunmadığı mealmindedir.

Raportör : Cüneyt Ertan.

Düşüncesi : Davacının istinad ettiği ilâh Beşinci Dairenin 15/7/1965 tarih ve 1418 sayılı kararı ile redda inkilap ettiğinden tazminat talebinin mesnedi kalmadığı cihetle davanın reddi gerekir.

Kanun sözcüğü: Solâhattin Falay.

Düşüncesi : Davacının, kürsüsünde kadro bulunmadığı gerekçeyle profesör seçimine arzedilmemesi yolunda davalı idarece tesis edilen muamele Danıştay Beşinci Dairesinin 15/4/1964 tarih ve E.963/564D, K. 964/1832 sayılı kararı ile iptal edilmiş olduğu halde, 18/5/1964 tarihinde Danıştay Beşinci Dairesinin mezkur kararının yeri ne getirilerek hakkında bu karara göre yeniden muamele tesis edilmesini isteyen davacı hakkında davalı idarece gerekli işlem yapılmamış olduğu dosyanın tetkikinde anlaşıldığından davanın kabulü gerekeceği düşünülmektedir.

TÜRK MİLLERİ ADINA

Hüküm veren Danıştay Beşinci Dairesince işin gereği düşünüldü :

Davacının Danıştay Beşinci Dairece verilen 15/4/1964 tarih ve 1832 sayılı iptal hükmünün muhtevi ilâhına istinaden tazminat talep etmekte ise de mezkur ilâhı teşahi karar yolu ile yapılan itirazın Dairemizce kabul edilerek 15/7/1965 tarih ve 1418 sayılı karar ile değiştirildiği ve davanın reddedildiği anlaşılmamasına binaen ortada tazminatı mucip bir karar mevcut bulunmadığından tazminat talebinin bu sebeple reddine 15/7/1965 tarihinde oybirliği ile karar verildi.

Başkan V.
Yeridoğ Kışoğlu

İye
Sait Köksal

İye
Kâmurun Bekmenoğlu Muhterem Çurnu

İye
Rıdvan Aral

**EK-VI : Osman Turan'ın İbrahim Kafesoğlu'nun İslam Ansiklopedisi
"Selçuklular" Maddesine Tenkit yazısı²**

**SELÇUKLULAR HAKKINDA YENİ BİR NEŞİR
MÜNASEBETİYLE**

(İSLÂM ANSİKLOPİDİSİNDEKİ İ. KAFESOĞLU'NUN SELÇUKLULAR MAKALESİ)

Prof. Dr. OSMAN TURAN

Türk ve İslâm kavimleri ile medeniyetleri tarihinde yeni bir devir açan Selçuklular hakkında yapılmış araştırmalar henüz pek az ve kifayetsiz bir safhada bulunduğu için bu büyük devir lâıkiyle anlaşılammış ve karanlıklardan kurtulmamıştır. Hattâ yalnız büyük tarihi meseleleri değil henüz kronolojisi ve jencalojisi bile meydana konamamıştır. Çin hudutlarından Akdeniz kıyılarına kadar çeşitli ülke ve kavimlerin de tarihini içine alan bu devri tedkikte bu hususiyetten ileri gelen güçlükler yanında Selçukluların medeniyet tarihi bakımından da yeni bir devir açmalarını, Avrupa ile de sıkı münasebetlerini hesaba katmak ve kaynaklarının pek çok dillerde olduğunu hatırlatmak yerinde olur. Zira bu tarihin karanlıklar içinde kalmasının bir sebebi tedkiklerin kifayetsizliği ise diğer sebebi de onun tedkik ve ihatası zorluğudur. Bu sebeple şimdiye kadar yapılmış araştırmaları devrin ehemmiyetiyle mütenasip saymak ve çeşitli meselelerinin meydana konulması veya halli mânasında kıymetlendirmek mümkün değildir.

Böyle bir durumda bulunan bir devir hakkında Prof. İbrahim Kafesoğlu imzasıyla çıkan "Selçuklular" maddesi, 64 sahifelik bir hacmi ile de (İA. Cüz 104-105, s. 353-416) ister istemez alâkayı çekecektir. Bu makale ile bizim "Selçuklular tarihi ve Türk-İslâm medeniyeti" adlı eserimizin (Ankara 1965, XIII + 446, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü) aynı zamanda basılmış ve neşredilmiş olmasını da kayda şayan buluyoruz. Gerçekten Selçuklular tarihi ile uğraşanlar bu makale ile kitabımızı okuyunca her ikisinde de birtakım müşterek meselelere, müşterek görüş ve buluşlara rastlayacaklar; hattâ birçok tasnif ve ifâde benzerlikleriyle de karşılaşacaklar ve bu dikkati çeken tesadüflerin sebebini soracaklardır. İşte biz burada "Selçuklular,, maddesi ile eserimiz arasında mevcut bu müşterek hususiyetlerin menşec ve sebeplerini meydana koyacağız. Bu maddenin tenkidine

² TURAN, Osman; "Selçuklular Hakkında Yeni Bir Neşir Münasebetiyle", Belleten, C.XXIX, S.116, Ankara, 1965, s.639-660

veya bahis mevzuu münasebetlere girişmeden önce Selçuklular maddesinde daha evvel tarafımızdan yazıldığını ve çıkan ihtilâf dolayısıyla orada basılamayan eserimizin nasıl "Selçuklular tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti" adı ile meydana geldiğini anlatacak ve tatsız bir hâdiseyi kısaca hikâye edeceğiz. .

Filhakika İslâm Ansiklopedisi tahrir hey'eti müdürü Prof. Ahmed Ateş imzasıyla aldığım resmî bir yazıda Selçuklular maddesinin tarafımdan yazılması isteniyor ve 18-20 sahifeyi geçmemesi bildiriliyordu. Devrin ehemmiyeti, bütün Selçuk devletleri ile onlara ait meselelerin bir maddeye sığdırılması zorluğu ve nihayet Selçuklulara dair tetkiklerin henüz başlangıç halinde bulunması dolayısıyla bu takdirin kifayetsizliği tarafımızdan anlatılmış ve Ansiklopedi'de daha küçük ve ehemmiyetsiz bazı maddelere 40, 60, 80, 120 (*Mescid*) ve 160 (*Istanbul*) sahife tahsis edildiği vakıası izah edilmiş ve bu sebeplerle neticede Selçuklular maddesinin 80-90 sahifeye çıkarılması zarureti üzerinde bir mutabakata varılmıştı. Nitekim maddeyi bu miktarda hesaplayarak ikmal edip bizzat Ansiklopedi idaresine teslim ettim. O esnada onların yaptığı tahmini hesap da aynı olmuştu. Böylece müsveddeler daktilo edildikçe tarafımdan baskıya hazırlanmak üzere Ankara'ya gönderiliyor ve düzeltilerek iade olunuyordu. Birkaç partinin postalanmasından sonra tahminlerin yanlış olduğu ve maddenin iki cüz (fasikül) civarına çıktığı anlaşılınca tahrir müdürü gönderilen kısımları derhal yarıya indirip iade etmemi teklif ediyordu. Hem zaman ve hem de eserin hususiyeti bu sert teklifin kabulünü imkânsızlaştırıyordu. Buna karşı maddenin yarı-yarıya kısaltılması işini tahrir heyetine bırakmam teklifi ise ilmi bakımdan daha güç idi. Zira müellifi için dahi zor olan bir işin başka elde heder olmasını mümkün kılacak idi. Kendilerine iki fasikül de tutsa, emsali uzunluktaki maddeler dolayısıyla ve onlardan daha mühlîmi olarak, aynen basılması lüzumunu bildirdim; esasen kısaltma yoluna gidilse de bunun derhal yapılamıyacağını, bu hazır eserden çıkarılacak yeni bir maddenin başka bir mahiyet kazanacağını ve bu maksadla da, birkaç ay daha beklemenin gerektiğini bildirdim. Tahrir müdürü Prof. Ahmed Ateş bir yandan zaman kazanmak ister gözükmüyor, öte yandan böyle bir ihtilâf çıkarmakla da hakikatte bizzat zaman kaybına sebep oluyordu. Bu durum karşısında kendisine son teklif olarak medeniyet kısmı bırakıldığı ve sadece siyasi kısım basıldığı takdirde hem hacimden ve hem de zamandan tasarruf sağlanacağını bildirmiştim.

SELÇUKLULAR HAKKINDA YENİ BİR NEŞİR

Nitekim bu kısım bir fasikülden az tutacaktı. Fakat zorluk çıkarmak gayesini güttüğü anlaşılan tahrir müdürü Prof. Ahmed Ateş, maddeyi yazmaya heveslenen Prof. Kafesoğlu ile anlaşarak medeniyet kısmına ehemmiyet verip ondan feragat edemiyceklerini ileri sürüyor; maddenin 20 sahife teklif edildiğini ve o zaman böyle bir şeyin bahis mevzuu olmadığını unutup ve diğer maddelerde böyle bir şumullü telifin çok nâdir olduğunu düşünmüyordu. Bu noktada da anlaşma zorlaşınca maddenin artık Kafesoğlu tarafından kısa olarak kaleme alınacağını, fakat zaman darlığı dolayısıyla esrimden faydalanmasına müsaade etmemi de teklif ediyordu. Bu teklif garip olmakla beraber, kendi fikirlerime ve hukukuma saygı göstermesi şartıyla, muvafakat edeceğimi söyledim. Fakat o, yazarın bu şartı kabul edeceğini bilmediğini beyan etti. Bu durumda benim için kararları anlaşılmadı. Kendisine ya bu şartlara göre basılması veya iadesinden başka bir çare kalmadığını belirttim. Böylece neticenin ne olduğuna dair bir haber gelmeden esrimin, bir ay daha Ansiklopedide tutulduktan ve takriben üç ay ellerinde kaldıktan sonra, Ankara'ya iade edildiğini, bununla beraber daktilo edilmiş kısımların (189 sahife) aslını yanlarında alakoyduklarını 1964 Temmuz sonlarında İstanbul'a gidince öğrenmiş oldum.

İşte Selçuklu tarihi bu mâcerayı geçirdikten ve Ankara'ya döndükten sonra 20 Eylülde matbaaya verildi. Eserin siyasi tarih kısmı (S. 27-216) Ansiklopedi için hazırlanmış bulunan metnin tam kendisi olup sadece bibliyografya notları haşiyeye nakledilmiştir. Medeniyet bölümleri ise süratle genişletilerek şimdiki şekli almıştır. Maddenin sonuna konulan tenkidî bibliyografya da tafsil edilerek kitabın başına konmuş ve buradaki "Giriş" kısmını teşkil etmiştir. Eserin telif gayesi onun tasnif ve terkibine tesir etmiş, hususiyetlerine sebep olmuş ve böylece kronolojik sıraya uymayan bahisler bile araya girmiştir. Kitabın macerasına ait bu hikâyeyi kısaca yazmanın bir sebebi de Ansiklopedi'de Kafesoğlu imzasıyla çıkan "Selçuklular" maddesinin biraz tenkidini ve bilhassa esrimizle yakın münasebetlerini meydana koymaktadır. Gerçekten esere ait maceranın bitmediği seziliyor ve bazı şayialar daha bir şeyler olacağını gösteriyordu. Nitekim Selçuklular maddesinin bir kısmı 104 üncü fasikülde basıldıktan ve 105 inci de bulunan devamı henüz çıkmadan hepsi birlikte, ayrı-basım halinde (64 sahife) intişar ettikten sonra, Ansiklopedi'ye emanet edilen esrimizin Tahrir heyetine dahil, Kafesoğlu tarafından, kendisine göre bir

OSMAN TURAN

metodla, kısaltılarak ve bozularak aktarıldığı bütün delilleri ile sübüt buldu. İşte eserimiz basılırken Selçuklular maddesi de böyle çıkıyordu.

Gerçekten ilim âleminde emsali nâdir görülen bir cesaretle bir haksız fiil hâdisesi meydana çıkıyor ve hayret uyandırıyor. Bu fiili gizlemek maksadiyle başvurulan tedbirlerin tam bir iflâsla neticelendiği, maddî ve ilmî delillerin hâdiseyi isbat edecek kuvvet ve çoklukta olduğu katiyetle anlaşılınca Tahrir heyeti müdürü Profesör Ahmed Ateş Bey'e resmî bir protestoda bulunarak, hâdiseden doğacak vahim neticelere varmadan, önce eski dostları ve Türk ilmini korumak kaygısıyla Ansiklopedi müdürünün mesuliyeti olup olmadığını sorduktan sonra imza sahibini de hatadan dönmeye dâvet ettim ve kendilerine ilim ve hayır yolunu açık tutarak bu fiilin kurbanı olmamalarına fırsat verdim. Zira makalenin sonunda, onun, eserimin müsveddelerinden faydalandığına dair bir kaydın konulması dahi meseleyi halle kâfi gelecekti. Fakat hatadan dönmeyiñ lüzumunu ve delillerin sübüt bulunduğunu anlamakta geçiken bu arkadaşlarım, verilen delillerin farkında olmadıklarından, inkâr yolunda ısrar ettiler. Âkıbetin vahametini düşünerek hâdiseyi bir kayıtla kapamak imkânlarını bildirmek maksadiyle müsterek dostlara yaptığım son telkinler de bir netice vermedi. Kafesoğlu resmî cevabında yumuşak ve uysal bir müdafaa ile itirafı kaçınırken Ahmed Ateş bir yandan arkadaşının ilmine karşı hayranlığını belirtiyor; öte yandan da pek hiddetli ve hattâ tehditli bir cevap vermek lüzumunu hissediyor ve böylece de artık bu mesuliyete katıldığını gösteriyordu. Mesulleri bu türlü cevaplar vermeğe sevk eden başlıca sebep de elde bulunan delillerden gafil bulunmaları idi. Nitekim onlar bu açık iddiamıza rağmen delillerin katliğinden habersiz bulunuyor ve sadece eserimin ellerinde kalması ve müsveddeleri kendilerince tedkik edildiğine dair kenarlarında notların bulunması esasına dayandığımızı sanıyor ve burada da yanılıyorlardı. İşte böylece bütün iyi niyet teşebbüslerimiz muvaffakiyetsizliğe uğradıktan ve hattâ tehdit ve ithamlara maruz kaldıktan sonra Selçuklular maddesinin eserimizden aktarıldığını meydana koymak bir zaruret halini aldı. Esasen burada ciddî bir tenkidi gereken makalenin bu hüviyetini belirtmek de hem ilmî bir ihtiyaç idi ve hem de Türk ilmini bu gibi hâdiselerden korumak gerekiyordu.

SELÇUKLULAR HAKKINDA YENİ BİR NEŞİR

Filhakika Selçuklular maddesinin imzacısı eserimizi, kendisine göre bir maharet ve metodla kısaltarak, karıştırarak, bozarak ve haşviyyat ekliyerek aktarırken ilk defa bizim tarafımızdan ileri sürülen yeni görüş ve meseleleri aynen nakletmekten kaçınmaktadır. Fakat bir yandan devrin tarihine ve meselelerine iyi nüfûz edememesi, öte yandan da iki yılda hazırlanan bir eseri takriben iki aya sıkıştırmak zorluğu ile karşılaşarak hazım ve kontrol imkânını bulamaması dolayısıyla kitabımızda ileri sürülen bütün yeni fikir ve görüşlerin bize ait bulunduğunu fark edememiş ve bazılarını da kendisine mal edebileceğini sanmıştır. Lâkin daha ziyade başlangıçta kendini gösteren bu ürkeklik, malûm bir psikoloji ile, gittikçe azalmış ve Prof. Kafesoğlu'nun cesareti ve iştihası artmış ve bu sayede daha açık ve sağlam deliller vermiştir. Herhalde Tahrir müdürü ile birlikte varılan anlaşmaya göre girilen ilk teşebbüs de kitabımızın neşrinden önce davranmak ve makaleyi bir an önce basmak idi. Nitekim ilim âleminde ve bizzat bugüne kadar da Kafesoğlu'nun yazılarında hep Sancar şeklinde yazılan (Bk. Fuad Köprülü, 'T. M. I, s. 252) Selçuk Sultanı'nın adının Sencer şekline sokulması ve bunun Selçuklulardan sonraya bırakılıp zaman kazanılması bu sebeple olmuştur. Bundan dolayıdır ki, Kafesoğlu bu makalede bu ismi artık daima Sencer şeklinde yazmıştır.

Hungaroloji tahsilinden çok sonra Selçuklular devri üzerinde çalışmaya başlayan ve bu gecikme ve ihtisas değiştirme dolayısıyla de ciddi gayretler gösteren Kafesoğlu bu çalışkanlığı sayesinde Melikşah'a dair mogonrafisi ile doktorasını ve Harizmşahlar tarihine dair eseriyle de doçentliğini kazanmıştır. Jürisinde bulunarak kendisine yardım ettiğim gibi o da raporumdaki tavsiyelere uyarak bu eserini neşrederken daha iyi bir şekle sokmuştu. İşte Kafesoğlu bu neşriyatı ile kendisini tanıtmıştır. Onun çalışmaları hakkında kitabımızın "Giriş" kısmında verdiğimiz hüküm çok ölçülü olmakla beraber yine de lehinde yazılmıştı. Tahrir heyetinde bulunması sebebiyle benden daha fazlasını beklemesi ve bizzat bunu ifadesi yersiz idi. Gerçekten bu müspet gayret ve çalışmalarına rağmen Kafesoğlu ilmi araştırmalarında hiçbir zaman derinliklere inememiş; mühim tarihî meseleleri meydana koymak ve halletmekte ciddi bir muvaffakiyet gösterememiş ve umumî mânasıyla bir nâkil veya toplayıcı (*Compilateur*) olmaktan pek ileri gidememiştir. Türkiye'de ilmi tenkitler kifayetsiz olmakla beraber ortada bulunan neşriyatı bu hükmün ilmi mahiyetinden ve doğruluğundan kimsede bir şüphce bırakmaz. Yazılarında umumî ve

OSMAN TURAN

hissî hükümler kendini göstermekte, ciddi kaynak ve tedkikler yerine muahhar ve kıymetsiz olanları birbirine karıştırarak daima metod ve tenkîit kifayetsizliklerine rastlanmaktadır ki, zaten bu hususlar ortaya konulmuştur (Bk. Mehmed Köymen, *Bellelen* LXVIII, s. 557-604).

Filhakika cevabına göre Selçuklu tarihi üzerinde ihtisas yapmakla ve tanınmakla öğünen ve Ahmed Ateş'in de resmî yazısında hayranlığına mevzu teşkil eden Kafesoğlu maalesef bu devir tarihinin çok sathında kalmış ve hattâ umumî bilgilerden bile mahrum bulunmuştur. Esasen daha ileri bir ilmi derecede olsa idi başkasının eserinden aktarmanın kurbanı olmazdı. Selçuk tarihi hakkındaki durumu münasebetiyle sadece birkaç misal vermek kâfidir. Gerçekten Selçuk tarihi mütehasşısının Oğuz yabgularının merkezi Yengi-kent şehrini Aral-Hazar denizleri arasında ve Selçukluları da Aral gölü şimalinde göstermesi ve mesclâ bu maksatla Barthold'un veya Zeki Velidi Togan'ın Türkistan haritalarına ve eserlerine bakmamış bulunması doğrusu şaşılacak bir hâdisedir (Bk. *Selçuklular maddesi*, s. 354b., 355). Yazarımız "*Selçuk'un oğulları ve torunları*" adlı bir makale neşretmiş olmasına rağmen bu oğul ve torunları tesbit ve teşhis gibi basit bir araştırmada bile muvaffak olamamış; Selçuk'un oğlu Müsa'nın Türkçe İnanç, Sancar'ın islâmî Ahmed adlarını taşıdıklarını, Yr. 'ın unvan değil bir isim olduğunu, İbrahim'den önce babası Yusuf (Selçuk'un oğlu)'un Türkçe adı bulunduğunu da ancak eserimizi kullandıktan sonra anlayabilmiş ve bu makalesinde eski hatalarını düzeltmiştir. Bununla beraber o Selçuk'un Yunus adlı beşinci oğlu ve ondan Er-başgan (El-bâsan) adlı bir torunu olduğuna dair görüşümüzü iktibastan sakınarak diğer aktarmalarını kendisine mal etmeği düşünmüş ve bu sebeple de eskiden *Er-sığın* tarzında yazdığı Selçuk'un torunu ismini de, aynı endişe ve keyfîlikle, burada *Er-sığın* şekline sokmuştur (*Selçuklular maddesi*, 357a, 359a; *Ayrı-basım*, 466, şecere cedveli; *Selçuk'un Oğulları*, TM, XII, 120, 121, 129). Selçuklu tarihi mütehasşısı, bu maddede de, kadîm bir Oğuz yurdu olan "Sırderya kenarında Türk şehirlerinin mevcut" olduğunu keşfeder ve bunu da Maveraünnehr'in Türklüğüne bir delil sayarken nasıl malûmları meçhule çevirdiğini veya hükümlerini ne derece havada bina cylediğini göstermiştir (*Ayrı-basım*, s. 33a). O, Arslan Yabgu'nun Buhara civarına göçtüğü zaman Tuğrul ve Çağrı Beyleri hâlâ Cend civarında sanıyordu (Köprülü Armağanı, s. 259). Selçuk tarihi mütehasşısı Selçukluların başlangıçları ile yurtları hakkında umumî

SELÇUKLULAR HAKKINDA YENİ BİR NEŞİR

bilgilerden dahi mahrum bulunmakla doğrusu ihtisas derecesini pek güzel belirtmiştir. Onun bu durumunu teyit etmek maksadiyle neşriyatından daha başka misalleri çoğaltmağa lüzum kalmadan bu makalesine kitabımızı nasıl aktardığına ve bu işi başarabilmek için ne gibi yollara başvurduğuna, bu yolda ne türlü deliller bıraktığına geçebiliriz. Bununla beraber bu hususta karşılaştığımız' yığınla misalleri burada sıralamayacak ve bu uzun işi her halde gerekirse başka bir yere bırakarak en göze çarpan delilleri meydana koyacağız.

Zoraki şerikimiz daha Selçuklular maddesine başlarken, hattâ bölüm ve başlıkları korken de bizim tasnif ve terkip usullerimizi takip etmiş ve kitabımızdaki birçok yeni fikir ve meseleleri bazı nakil ve tadillerle makalesine geçirmiştir. Nitekim "Selçuk" adının telâffuz, menşec ve mânası üzerinde verdiğimiz bilgi ve kaynakları bazı değişikliklerle alırken son vardığımız hükmü benimsemekten çekinmiş ve bu sayede ve bu ayrılıkla, hiç olmazsa, hazır malûmata sahip olacağını düşünmüştür (Bk. Bizim *Selçuklular tarihi*, s. 27-28; *madde*, s. 353). Selçukluların Buhara civarına gelişlerini ve Oğuz göçlerini kitabımıza göre kısa, fakat doğru olarak nakleden Kafesoğlu, bugüne kadar bütün ilim adamlarının bu muhaccetin 992'de olduğuna dair fikirlerini red edip bu yıldan önce vukubulduğuna dair yeni görüşün bize ait olduğunu anlayamadığından, ister istemez, bu tedkikin sahibini veya aktardığı eserimizi işsadan kurtulamamıştır. Gerçekten bizim kaynak ve tedkikler arasında W. Barthold'u gören Kafesoğlu bu fikrin bu âlime ait olduğunu sanarak onu zikretmesi bir intak-ı hak olmuş ve böylece kendisini ele vermiştir. Aktarmacı yazar, şüphesiz bundan önceki neşriyatında olduğu gibi burada da Barthold'u okuyabilse idi bu hataya düşmez ve ciddî olmayan hareketine dair bu misali vermezdi (Kırş. *Selçuklular*, s. 41; *madde*, s. 356a).

Oğuzların Selçuklulardan önce Horasan gazileri ile birlikte Anadolu gazalarına katıldıklarına ve Çağrı Bey'in bu istikamette yaptığı ilk akının bu anane ile ilgili bulunduğuna dair tedkik de bize ait olup (*Selçuklular*, s. 47-48) bu fikrin kimin olduğunun farkında bulunmayan Selçuk tarihçisi meslektaşımız bu hususta çok ağır bir muvaffakiyetsizliğe uğramış ve bu sayede de açık bir delil ile bize yardım etmiştir. Gerçekten bizden yaptığı iktibas gizlemek maksadiyle verdiğimiz kaynaklardan İbn Miskveylî'nin kroniğini ve Siyaset-nâmeyi hazfederken bu fikrin başlıca dayanaklarını kaybettiğini düşüncememiş ve burada yakalanmıştır (*Madde*, s. 358b). Onun Köprülü

OSMAN TURAN

armağanında bu hususla alakalı makalesinin bu bilgiden mahrum bulunması da kayda şayandır.

Yabgulu'lar meselesi bugüne kadar mevcut olmamış ve kaynakların *Nâvekiye* şeklinde kaydettikleri muamma bir türlü anlaşılammış olup onu eserimizde bir bahisle meydana koyup hallettiğimiz gibi etnik mahiyetlerini ve Selçuklularla münasebetlerini de aydınlatmış bulunuyoruz (*Selçuklular*, s. 120-123). Maddenin imzacısı şimdi hiç görülmemiş bir Yabgulu adını bizimle birlikte keşfetmekle bu aktarma hâdisesi hakkında güzel delillerden birini daha bahşetmiştir (*Madde*, s. 360a). Alp Arslan'ın tahta çıkışına yardım eden ve Kazvin Beyi olan Selçuk'un torunu Er-basgan (El-basan)ın tarihî şahsiyeti ve faaliyetlerini de ilk defa bu eserimizde meydana koyuyoruz (*Selçuklular*, s. 120). Kafesoğlu bu tedkik ve görüşümüze de katılmış ve bizden aldığı gizlemek maksadiyle de, sadece, Er-basgan adını kendisine göre Er-Sigun şekline sokarak meseleyi halletmiş ve kurnazlığını göstermiştir (*Madde*, s. 367b). Onun Çağrı Bey'in Anadolu akını hakkında yazdığı makalede, Mükrimin Halil Yınanç'dan alarak, verdiği 1016 yılını bu sefer bırakıp bize göre 1018 yılını tercih etmesi de dikkate şayandır ve bununla ya kendisine ve eski mehzazına artık itimadı kalmadığını veya bize uyarken eski makalesini unuttuğunu belirtmiştir (*Selçuklular*, s. 48; *madde*, s. 358; *Köprülü Armağanı*, s. 263).

Selçuklular ile Yengi-kent Oğuz Yabguları arasındaki münasebet ve mücadeleler de Selçuklu tarihinin başlangıcı olarak çok mühim olduğu kadar çok karanlık bir safhayı teşkil ediyordu. Kitabımızda kroniklere akseden birkaç kayıt ile destanî (*Oğuz-nâme*) rivayetlerden faydalanarak bu safhayı oldukça aydınlatmış ve Selçukluları, Cend bölgesinden püskürterek, Mavcarünnehr'e göçmelerine sebep olan Oğuz Yabgusu bir Baran'ın olduğunu ve torunu Şah-melik'in Selçukluların amansız düşmanı olarak Cend'de yerleşmiş bulunduğunu izah etmiştik. İşte ortak meslektaşımız bu neticeleri de kısaltmak ve bozmak suretiyle makalesine geçirmiştir (*Selçuklular*, s. 42-44; *madde*, s. 2 59).

İbrahim Yınal'ın 1048'de Bizanslılara karşı kazandığı Kaputru zaferini, bugünkü mukabili dolayısıyla Hasan Kale zaferi olarak göstermiş ve adlandırmıştı. Kafesoğlu bugüne kadar mevcut olmayan bu isim ve mevki de bize göre yazmak suretiyle mânalı bir işaret daha vermiştir (*Selçuklular*, s. 76-77; *madde*, s. 365a). Melikşah hakkında müstakil bir eser ve sonra da bir makale yazan Kafesoğlu Alp Arslan'

SELÇUKLULAR HAKKINDA YENİ BİR NEŞİR

ın Melikşah'ı veliahd ve diğer oğullarını türlü eyaletlere Melik olarak tayinlerince dair veremediği malûmatı bu sefer bizden alarak Selçuklular maddesine geçirmiş ve böylece bu mevzuda da birden geniş bir bilgiye sahip olmuştur (*Selçuklular*, s. 106-108; *madde*, s. 368b). Buna rağmen yine bu malûmatı ihtiva etmiyen kendi eserini mehzaz göstermeğe cesaret etmiştir (*Melikşah devri*, s. 14). Alp Arslan'ın Ani fethince dair tedkikimizi aktarıırken de sadece bizim "*Fetihnâme*" kaydımızı "*Beyannâme*" (?) gibi mânasız bir kelime değiştirmekten başka bir şey yapmamıştır (*Selçuklular*, s. 105; *madde*, s. 369). Irak Selçukluları Sultanı Mesud ile Halife arasındaki savaş hakkında verdiğimiz bilgileri kendisine mal ederken de, kaynaklardan tanımadığı, Abdu'l-celil Kazvini'yi çıkarmak ve İmâdü'd-din İsfahani'nin sahife numarasını tercümesi numarası göstermekle meseleyi halletmiştir (*Selçuklular*, s. 184; *madde*, s. 376a). Gürcülerin Kıpçak'larla münasebetlerine, sihiyet kurmalarına ve Selçuklulara karşı onlarla birlikte askerî hareketlerine dair tedkikimizi aynı maharetle makalesine geçirmiş; bugüne kadar görmediği kaynaklardan bir kısmını atmış ve yerlerine muahhar ve lüzumsuzları koymak suretiyle yanıltıcı bir temlik muamelesi yapmıştır (*Selçuklular*, s. 169-170; *madde*, s. 375a).

Türkiye Selçukluları ve hususiyile kuruluş devri hakkında hiçbir araştırmaya sahip bulunmayan yazar bu sahada da bize ait tedkikleri naklederken bazı yerlerde tarafımızdan düzeltilen Mükrimin Halil Yinanç'ın hatalarını kasden tekrarlamış ve böylece hem ilmî ahlâk ve mesuliyet duygusundan uzak bulunduğunu ve hem de aktarma marifetini göstermiştir. Bu kısımda Sultan Mesud devrini bir misal olarak belirtmek yerinde olur. Filhakika Sultan Mesud hakkında henüz bastırmadığımız bir tedkikimizden başka bir araştırma mevcut değildir. Bu esrimizde ona ait kısmı bu tedkikten hulâsa ederken çeşitli kaynaklarını göstermek mümkün olamamıştır (*Selçuklular*, s. 205-208). Ortak meslektaşımız burada da bizi takip etmiş ve tabiiyetiyle kaynak gösteremediği için de bu tedkikin nereden geldiğini karanlık bırakmıştır. Bu hazır tedkike rağmen ortağımız mevzua o kadar yabancıdır ki, 1104'de ölen Danişmendli Gümüştekin Ahmed Gazi'yi oğlu Emîr Gazi yerine 1134'e kadar yaşatmış ve böylece anlamadığı ve bilmediği bir devri kısaltırken bile hazımsızlığa uğramıştır (*Madde*, s. 380). Esasen bu hanedanın şeceresi ve başlangıç devri bugüne kadar öyle karışık bir mesele olarak kalmıştır ki, merhum Mükrimin Halil Yinanç'ın himmetlerine rağmen henüz aydınlığa erişilmemiştir. Bu hu-

OSMAN TURAN

susta yaptığımız bir tedkik ile bu meseleler tamamiyle halledilmiş ve bazı neticeleri de eserimizde verilmiştir. Biz bu vesile ile ve bu eserimizde verdiğimiz bazı mühim kayıtlara rağmen (Mesclâ bk. *Selçuklular*, s. 19-22, 203-206) Kafesoğlu'na kabiliyetini isbat için bu mevzuu tedkik etmeğe ve altından çıkıp çıkamayacağını isbat maksadiyle böyle bir imtihana dâvet ediyoruz. Gariptir ki, yazar bu devir hakkında bizi takip edip Sultan Mesud'un Danişmend'li Emîr Gazi'nin himayesinde bulunduğunu doğru olarak naklettikten sonra da kontrolü kaybetmiş ve Gümüştekin ile Emîr Gazi'yi birbirine karıştırmıştır.

Siyasî tarih hakkında hazır tedkikleri kısaltırken bile kontrolü kaybeden ve hatalara kurban giden Kafesoğlu'nun bugüne kadar anlamadığı medeniyet ve medeniyet tufihine girişmesi akla gelmezken bu makalesiyle birdenbire Selçuklu devri içtimaî, kültürel ve iktisadî meselelerine nüfuz etmiş gözükmesi ve bahisler yazması doğrusu tekâmül kanunlarını da aşmakta ve makalenin yarısını teşkil eden bu kısımların da menşcini düşündürmektedir. Fakat yazar aktarmada ilerledikçe, malûm psikolojik davranışla, daha fazla cesaret ve iştiha göstermiş ve bu sebeple de fikir ve görüşlerimizi daha rahat aktararak daha bol ve sağlam deliller verip bize yardımında bulunmuştur. Bu netice bir yandan bu kısımların hazmında uğradığı sıkıntı, bir yandan zaman kazanmak için gösterdiği isticâl, öte yandan da maksadı gizlemek maksadiyle koyduğu haşviyat ve asılsız bibliyografya ile meydana çıkmıştır. İmza sahibinin en fazla uğraştığı Melikşah devri üzerinde göze çarpan misaller hususî bir ehemmiyet kazanmakta ve bu kısma bununla başlamamız gerekmektedir.

Türklerin bütün Orta-çağlar boyunca bir cihân hâkimiyeti mefkûresine bağlı bulduklarını "*Türkler ve İslâmiyet*", "Orta-çağ Türklerinde Cihân hâkimiyeti mefkûresi" (İngilizce neşredilmiştir) adlı araştırmalarımızdan sonra bu kitabımıza da Selçukluların ve hususiyile Melikşah'ın bu şûur ve düşüncesi hakkında yeni tedkik ve görüşlerimizi meydana koyuyoruz (*Selçuklular*, s. 87-88, 137-138, 156, 306-312). Melikşah hakkındaki kitabı ve son makalesinde böyle bir meselenin farkında bulunmayan cesûr hissedarımız Selçuklular maddesinde şimdi "Selçukluların Cihân hâkimiyeti fikri" başlığı altında yeni yani bize ait bir görüşe ve fikirlere sahip olmuş; Melikşah'ın "dünya hâkimiyeti emelinde" bulunduğunu kavramış ve hattâ Yavuz Sultan Selim adı ve mukayesesiyle birlikte (*Selçuklular*, s. 137) bu hu-

SELÇUKLULAR HAKKINDA YENİ BİR NEŞİR

sustaki ana fikirlerimizi, başlıklarımızı aktarmış ve böylece de bize daha açık deliller vermiştir (*Ayrı-basım*, s. 40; *madde*, s. 373a, 377b). O, Sultan Sancar'ın Cihân hâkimiyeti şuurunu belirten düşüncelerini de kitabımızın başka bir bahsinden buraya nakletmiş, bu emek ve terkihi de üzerine almıştır (*Selçuklular*, s. 173-176). Bununla beraber biz Nizamü'l-Mülk'ün "Sultan âlemin Efendisi ve sahibidir" ifadesini bu düşüncenin bir in'ikâsı saydığımız ve eski Türk kağanlarının kendilerini milletin babası (*Velâyet-i Pederâne*) sayan kadim te-lâkkilerinin bir devamı gösterdiğimiz halde makale sahibi bunu kav-rayamamış veya bizden ayrılarak ifadeyi ters bir mânada kullanmıştır (*Ayrı-basım*, s. 35b 45a).

Kafesoğlu aktarmağa devam ederken artık bize ait başlıkları kopya etmekten bile bir endişe duymamıştır. Meselâ, kitabımızdaki "Selçuklu Devleti'nin bünyesi ve karakteri" başlığı "Selçuklu Devletinin vasfı ve bünyesi" şekliyle aktarılmış ve muhtevası da bu bahis ile diğer bahislerimizden kısaltarak aldığı malûmatla vücuda getirilmiştir (Kırş. *Selçuklular*, s. 217-233; *Ayrı-basım*, s. 34, 45). Selçuklular devletinde kadınların ve atabeklerin rolleri ve İmparatorluğun siyasî parçalanmasında tesirleri hakkında yazdığımız bahisleri de, başlıkları ile birlikte, fütursuzca makalesine almıştır (*Selçuklular*, s. 221-223; *Ayrı-basım*, s. 36b-37a, 45b). Bu bahislerin kaynakları eserimizin siyasî tarih bölümünde, yerî geldikçe verilmiş bulunduğundan yazar, ara-sıra, bu kayıtları da ihmal etmemiş ve eklediği alâkasız bazı bilgilerle de bu kısmı kendisine mal etmeğe uğraşmıştır.

Eski Türk devlet anlayışı ve feodal siyasî bünyesi de Selçuklulara intikal ettiğinden Selçuk sultanları Sasanî İran ve Bizans hükümdarları gibi mutlak bir kudrete ve istibdada sahip bulunmayıp, sadece aristokrat Türk beyleri üzerinde, bir derece farkıyla, en yüksek otoritenin mümessilleri idiler. Eserimizde ve eski araştırmalarımızda F. Köprülü ile başlayan bu hususu, sık-sık, tekrarlamış ve devletin Gök-Türkler ve Karahanlılardan Osmanlılara kadar hanedan âzasının müşterek malı sayılarak devam ettiğini belirtmiş; Tuğrul Bey'den itibaren girişilen merkezîyetçi faaliyetlerin feodal bünyeyi değiştirmedeğini, iktâ idaresinin de bu feodal bünyeye göre kurulduğunu, yalnız Türkiye Selçuklularında, büyük askerî iktâlara müsaade edilmemek suretiyle, bir feodalleşmeye rastlanmadığını etraflıca izah etmiştik (*Selçuklular*, s. 62-63, 218). Bu mevzu ve meslelerde de hiçbir emek ve

OSMAN TURAN

sermayesi bulunmayan Kafesoğlu burada da hazır malûmatı toplamış; İbrahim Yınal'ın Nişâpûr'a girerken söylediği sözleri bizden iktibas etmiştir (Kırş. *Selçuklular*, s. 56; Ayrı-basım, 34a, 35). Eski Türk kağanları, Karahanlı hükümdarları ve Selçuklu sultanlarının *Velâyet-i Pederâne* sıfatıyla halka verdikleri umumî ziyafetler (*toy*, şölen) ve bu ziyafetlerde eşyanın yağmalatılması (*Il'ân-i Yağma*) ananelerine dair tedkiklerimiz de yazara mahsus metodlarla kendisine mal edilmek istenmiştir (*Selçuklular*, s. 138, 150-154, 180; Ayrı-basım, s. 37; F. Köprülü, *Türkiye tarihi*, s. 173).

Selçuklularla başlayan yeni devrin Türk-İslâm müesseseleri ve kültürü ile nasıl imtizac eylediğine; İslâm medeniyetinin maddî kudret yanında bu mânevî unsurlar ve ananelerle ne şekilde temayüz edip yeni bir safhaya ulaştığına dair fikir ve araştırmalarımız da bu kitabın başlıca hususiyetlerinden biridir. Selçuk tarihi mütehassısı meslektaşımızın bugüne kadar asla düşünmediği, alâka duymadığı ve uğraşmadığı bu meseleleri birden tedkik mevzuu yapması ve bizimle muvazi neticeler elde etmesi de ancak ya bir kehanetle veya eserimizi aktarmakla mümkün olabilirdi (Bk. Ayrı-basım, s. 35, 37).

Vaktiyle "*Türkler ve İslâmiyet*" ve "*Selçuk hükümdarları ve gayr-i müslim tebaaları*" (Fransızca) adlı araştırmalarımızda ve şimdi de bu kitabın türlü yerlerinde Türklerin Gök-Türkler, Uygurlar ve Hazarlar zamanında olduğu gibi Selçuklular ve Osmanlılar zamanında da yabancı din ve kavimlere karşı çok müsamahakâr ve adil davranışlarını, böylece hâkimiyetlerini sağlam esaslara dayandırıp sürekli ve yaygın bir kudret kazandıklarını izah etmiştik (*Selçuklular*, s. 230-232, 256-258). Kafesoğlu zaman bulsa ve eski araştırmalarımızı kaydetse idi bu eserimizden yaptığı aktarmaları biraz gölgeleyebilirdi. Bununla beraber bu hazır araştırmalar bile kâfi gelmemiş ve umumî bilgi eksikliği Selçuklularda görülen bu geniş dinî müsamahayı "*Lâiklik?*" mefhumıyla karıştırmasına sebep olmuştur (*Ayrı-basım*, s. 39). O yine aynı acemilikle "Sultan Alp Arslan ve Melikşah'ın gayr-i müslimlere karşı olan "*Pederâne tutum*"u (?) ve bu "*tutum*" un yalnız Hıristiyanlara karşı bulunduğunu yazarken de ne kadar ters bir anlayışa ve ifadelere sahip bulunduğunu, anlayamadığı mevzuları aktarmakta ne derece bir perişanlığa düştüğünü göstermektedir (*Ayrı-basım*, s. 52).

Selçukluların Oğuz muhaceretini Anadolu'ya sevk siyasetlerine dair araştırmalarımızdan da çok hoşlanmış ve bu hususa dair fikirlerimizi aktarırken de bize güzel bir vesika bırakmıştır. Biz Anadolu'

SELÇUKLULAR HAKKINDA YENİ BİR NEŞİR

nun Türkleşmesinde bir Bizans İmparatoru'nun Hıristiyan halkı Bal-kanlara naklettiğine dair Süryani Mihael'in bir kaydını da ehemmiyetle belirtmiştik. Bu mühim meseleyi ve kaynağı görmüş gibi davranan Kafesoğlu bu vesikayı da aynı zamanda bizimle birlikte nakletmiş; fakat verdiğimiz sahife numaraları yerine başkalarını göstererek tekrar yakalanmıştır (*Selçuklular*, s. 196; Ayrı-basım, s. 42b. yine bk. *Selçuklular*, s. 67-73, 195-198; Ayrı-basım, s. 41-43). İslâm dünyasına ve Anadolu'ya vukubulmakta olan bu muhacretle ilgili olarak Sultan Sancar'ın mağlubiyeti ve daha sonra Moğolların zuhuru ile yeni Türk göçlerinin de başladığını bizi takiben keşifte kusur etmeyen ortağımız "işte Selçuk İmparatorluğu'nun bir tehcir ve iskân siyaseti olarak tatbika başladığı Türkmen göçleri" (?) fikri de bize ait olup (*Selçuklular*, s. 69) muhteva bozularak ve Türkçe perişan edilerek nakledilmiştir. Bu aktarmada dikkate şayan bir delil de Türkiye adıdır. Filhakika biz türkleşen Anadolu'ya XII. asırdan beri lâtın kaynaklarının artık *Romania* (İslâm müelliflerince *Rûm*) değil *Turkia* adını verdiklerini meydana koyduktan sonra (*Selçuklular*, s. 259) imza sahibi bu câzip bilgiyi de kenarda bırakmamış ve II. Kılıç Arslan (doğrusu babası Mesud) zamanında Türkiye adının mevcut olduğunu keşfetmiş ve muahhar bir iki kompilyasyona dayanarak bu fikri de bizden kendisine aktarmıştır (Ayrı-basım, s. 42b-43a). Son Irak sultanları ile halifeler arasında başlayan cismanî hâkimiyet mücadeleleri hakkındaki tedkikimizi de bir kısaltma zahmetiyle makalesine geçirmiştir (*Selçuklular*, s. 185-189; Ayrı-basım, s. 45).

Hazır bir eseri el altında bulundurduktan sonra Selçuk devri iktisadî meselelerini de kenarda bırakmamak kaçırılması câiz olmayan bir fırsat idi ve bu eserin neşrinden önce davranmak imkânı da var idi. Nitekim bu güne kadar bu mevzu ve meselelerin dışında kalmış, onlara girişme heves ve kabiliyetini göstermemiş olan ortak meslektaşımız Büyük Selçuklular ve hususiyle Türkiye Selçukluları devrinde iktisadî ve ticarî faaliyetlere, yeni usul ve müesseselere, para iktisadına, sanayi, idhalât ve ihracata, şehirlere, servet terakümüne ve içti-maî hayata dair tedkiklerimizden kendisine göre toplu bilgiler vermiştir (*Selçuklular*, s. 247, 257, 260 ve devamları). Melikşah zamanında Büyük Selçuklular bütçesinin bugünkü paramızla 30 milyar tuttuğunu hesaplamıştık. Kafesoğlu biraderimiz bizi takip etmediğini göstermek maksadıyla bu rakamı 25 milyara indirmek istemiş; fakat bu mefhumlara nüfuz edemediği için, acle ile, bunu 225 milyar yap-

OSMAN TURAN

miş ve sonra da tekrar hazımsızlığa uğrayarak, kendisine göre keyfi bir hesapla astronomik bir rakam olarak 500 milyara çıkarmış ve böylece ilmi mesuliyetsizliğine dair yeni bir misal daha vermiştir (Kırş. *Selçuklular*, s. 247; Ayrı-basım, s. 49). Kirman Selçuklu hükümdarı Kavurt'un para siyasetine dair kayıtlarımızı da bize bırakmak istememiştir (*Selçuklular*, s. 190; Ayrı-basım, 50).

II. Kılıç Arslan zamanından İberî Anadolu'da başlayan süratli iktisadî ve medenî inkişaf, Türkiye sultanlarının ticarî siyasetleri, askerî seferlerini de bu gayelere yönelterek Akdeniz ve Karadeniz limanlarını fetihmeleri hakkında eski çeşitli neşriyatımız yanında bu eserimizde de gereken bilgiler verilmiş ve daha esaslı malûmat ve görüşler "*Orta-çağda Türkiye iktisadî tarihi*" adıyla neşredeceğimiz esere bırakılmıştır. Bu sahadı da bizimle muvazi bilgiler veren Kafesoğlu bu münasebetle de müşkül bir duruma düştüğünü fark edememiştir. Nitekim Anadolu'nun iktisadî yükseliği hakkında bu ülkenin Avrupa'da "*efsanevi*" zenginliklerle tanındığına dair kayıtlarımızı da aynen makalesine geçiren Kafesoğlu biraderimiz burada da derhal yakalanmıştır. Zira bu hususta verdiğimiz kaynakları ne görmüş ve ne de okuma imkânına sahip olmuştur. Halbuki o sıkıntı ile karşıladığı bu kaynakları atıp yerine birtakım malûm meskûkât araştırmalarını koyarken bunlar da bu türlü bilgi ve kayıtların bulunmamasına asla aldırış etmemiş ve aktarma ile birlikte ilmi mesuliyetsizliğine dair yeni deliller vermiş; böylece yaniltma gayreti iflâs eylemiştir (Kırş. *Selçuklular*, s. 274 - 276; Ayrı-basım, s. 50a - 51a).

Selçuklular maddesi imzacısı devrin fikir ve sanat hayatına da merak salmış; Kılıç Arslan zamanında dinî ve felsefî meselelere ve hür düşünceye ehemmiyet verildiğine, Selçuklu devri dinî müsamahasının tasavvufun inkişafına yardım ettiğine, Muhyiddin Arabî ve Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin bu muhitlerde faaliyette bulduklarına ve nihayet eski Şamanî inanışların bu suretle tasavvufî tarikatlere girdiğine dair Köprülü'ye ve bize ait araştırma neticelerini de bu kitapta hazır bulmuş ve böylece "Anadolu'nun mânevî ve ruht vasfını ortaya koyduğunu" (?) sanmıştır. Baba İshak (Baba Resûl) ile başlayan dinî ve içtimâî Türkmen hareketini de aynı tekerrür eden tesadüfle bizim gibi anlamıştır (*Selçuklular*, s. 257 - 259; Ayrı-basım, s. 53a - 53b). Tasavvufta musiki ve *Şemâ*'nın ehemmiyetini ve Şamanî tesirlerini belirten görüşlerimizi de aynı mesuliyetsiz davranışla M.R. Gazimihal ve S. Arel'e atfederken de bu hususta esas fikirlerin bize

SELÇUKLULAR HAKKINDA YENİ BİR NEŞİR

değil F. Köprülü'ye ait olduğunu kavrayamamış ve verdiği bu eserlerin bu düşüncele münasebeti olmadığına aldırış dahi etmemiştir (*Selçuklular*, s. 298 - 300; *Ayrı-basım*, s. 52b, 60a, 60b.).

Kılıç Arslan zamanında, Konya'da Kamereddin bahçesinde, mermer heykeller bulunduğu dair Heravi'den ilk defa meydana koyduğumuz mühim bir kaydı da kaynağı atarak bizden alan yazar (*Selçuklular*, s. 291; *Ayrı-basım*, s. 52a), mimarî sahasını da boş bırakmamış; Melikşah'ın İsfahan'da inşa ettirdiği büyük Mescid-i Cum'a'yı da Mescid-i Câmi yapmış; Sultan Sancar'ın türbesi hakkında topladığımız geniş tarihî malzemeyi de aynı metolla almıştır (*Selçuklular*, s. 286; *Ayrı-basım*, s. 59b, 60a). Yazar tarafından bu güne kadar kullanılmıyan ve hattâ Ansiklopedide misafirliği esnasında müsveddelerin kenarında tereddüt işaretleriyle karşılaşan "*Türkiye Selçukluları*" tâbiri de bu makalede makbul sayılmış ve artık bu tâbiri kullanarak eserimize alışkanlığa dair güzel bir misal verilmiştir (Bk. *Selçuklular*, s. 259). Eski araştırmalarımızda işlenen ve bu kitapta da kısaca yer alan Selçuk kervansarayları da ehemmiyetiyle kavranılmış; fakat Kafesoğlu bu diğer hazır bulunduğu bilgilerin nereden geldiğini belirtmemiştir (*Selçuklular*, s. 262 - 264; *Ayrı-basım*, s. 50a).

Sultan Sancar devrinde kendi namına yazılıp bize kadar gelmeyen eserler arasında *Sancar-nâme*, *Siyer-i Futûh Sultan Sancar* ve *Mefâhirü'l-Etrâk* adlı eserlerin mevcudiyetini de şerikimiz ilk defa bizimle birlikte ve aynı zamanda meydana çıkarılmış; fakat bizim bunlara dair verdiğimiz kaynaklarını hazfetmiştir (*Selçuklular*, s. 2; *Ayrı-basım*, s. 57b - 58a), ki yeni buluşlara dair bu tesadüfler veya kehanetler karşısında hayret etmemek imkânsızdır. Selçuk devrinin medeniyet tarihi bakımından ehemmiyetine dair ilk defa ileri sürdüğümüz yeni bir görüş de "*Selçuklular ve Avrupa medeniyetinin doğuşu*" adlı bahis içerisinde tedkik edilmiştir (*Selçuklular*, s. 321 - 322). Zoraki hissedarımız bu bahis ve görüşle de artık bizi yalnız bırakmamakta ve '*Dünya tarihi ve Selçuklular*' başlığı ile bu mevzua girerken bizden aldığı bazı fikirleri sakat fikirler ve ilâvelerle karıştırmaktadır (*Ayrı-basım*, s. 5 ob-61a).

Selçukluların karalarda çşkiya ve denizlerde korsan baskınlarına karşı tüccarların zararlarını hazineden tazmin suretiyle bir türlü devlet sigortası tatbik ettiklerini, bunun ticareti teşvik siyasetleri bakımından ileri tedbirlerden biri olduğunu ve XV. asırda İtalya'da

OSMAN TURAN

nukukî bir akid olarak meydana çıkan sigorta müessesesinin de bu menşeden geldiğini eski neşriyatımızda ve bu eserde izah etmiş buluyoruz (*Selçuklular*, s. 234 - 325). Bu fikirlerimizi de kendisine mal etmeğe çalışan Kafesoğlu bir yandan eski neşriyatımızı unutmakta; daha doğrusu bilmenekle veya acele ile şaşırınıp bulunmakta; öte yandan verdiği mehazlarda bu hususla ilgili hiçbir şeyin bulunmaması ve meskûkât kataloglarının da asla bir işe yaramaması cihetlerine aldırmanmakta ve böylece çok basit bir yanılma yoluna saparak bütün sırları ifşa etmektedir (*Ayrı-basım*, s. 49, 50, 61a).

Göçebe türklere mahsus çadır - hamam hakkında meydana koyduğum bir hakikati de aktarmakla Kafesoğlu verdiği delillere bir yenisini daha eklemiştir. Gerçekten göçebeler arasında kullanılan bu çadır - hamam (*çerge*) Balkanlarda Şamanî Türkler vasıtasıyla Bizanslılara da geçmiş ve imparatorlar tarafından seferlerde taşınmıştır. Bu husus Bizantinistlerin tedkikleri ile malûmumuzdur. Çadır - hamamın Oğuzlar tarafından Anadolu'ya getirildiğini ve Alâeddin Keykubad tarafından *Hamâm-i seferî* adıyla seferlerde kullanıldığını, Harizmşahlarda da eski Türkçe *Çerge* adını muhafaza ettiğini ilk defa ilim dünyasına bildirmek imkânını buluyoruz (*Selçuklular*, s. 254). Kafesoğlu bu malûmatı da, kaynaklarımızı kaydetmeksizin, aktarmış ve böylece nereden aldığını belirsiz bırakarak isbat işimize yardım etmiştir. Selçuk ordularında meydana çıkan çadır - hastahane de bu mahiyette bir Türk müessesesi olarak vücut bulmuş ve imza sahibi onu da makalesine geçirmiştir (*Ayrı-basım*, s. 48b). Makale yazarı kadîm bir Türk yurdu olan Sır-derya boylarında Türk şehirleri bulunduğunu keşfettikten sonra bu cazip delili (?) bizim Maveraünnehr'in türkleşmesine dair araştırmalarımıza ilâve eylemiştir (*Ayrı - basım*, s. 33b, 44a). Aynı aktarma yoluyla Horasan'ın Türklerle münasebetine dair Arap mütefekkeri Câhiz'in sözlerini nakletmiş ve bu ülkenin ticarî ehemmiyetini de bize göre belirtmiştir (*Selçuklular*, s. 349 - 350; *Ayrı-basım*, 33b - 34a).

Yeni görüş ve meselelerin aktarılması nekadar müşkül ise siyasi tarihe ve vakalara dair yapılmış hazır bir araştırmanın aktarılması da o derece kolaydır. Bu sebeple yukarıda verdiğimiz delilleri bu kısımda bulmak daha zordur. Bununla beraber Kafesoğlu siyasi tarihe dair tedkiklerimizi de naklederken küçük zahmetleri bile göze almamış ve bu münasebetle kitabımızda bulduğu kaynakların bir kısmını silmek ve bazen onların yerini muahhar ve lüzumsuzlarını eklemek

SELÇUKLULAR HAKKINDA YENİ BİR NEŞİR

suretiyle bu teşebbüslerini gizlemeğe çalışmıştır. Fakat bazen bu sildiği kaynaklar dolayısıyla aktardığı metnin delil ve dayanaklarını yok ederek kendisini ele vermiştir. Eserimizde çok kullanılmış olan İbnü'l-Esir'i her yerde bizim verdiğimiz sahife numaraları ile göstermek şüphe uyandıracak ve aynı baskı ve sahifelerin tekrarı doğru olmayacaktır. Bütün bu cild ve sahifeleri başka bir baskıya göre tahkik etmek de bir zaman ve emek işi idi ve makalenin bizim eserden önce acele bitmesi gerekiyordu. İşte bu durum Kafesoğlu'nu kendisine göre bir çare bulmağa zorladı ve sahife numaraları yerinc vak'a yıllarını kolaylıkla kondurdu. Lâkin bu usulün ancak varak ve sahife numarası bulunmayan yazmalar için muteber olduğuna aldırınmamış ve bu hususta mukadder bir suali düşünmemiştir.

Böylece Selçuklu tarihimizin siyasi kısmı hususiyle çok karanlık kalan ve uzun bir tedkik isteyen Tuğrul Bey ve Alp Arslan devirleri de kolaylıkla kısaltılarak aktarılmıştır. Gerçekten Selçukluların ilk devri hakkında Prof. Mehmed Köymen Bey'in araştırmalarına başvururken bu arada bize ait olanları gizlemeğe çalışan Kafesoğlu başka devirlerde bu imkânı bulamamıştır. Oğuzların Hıristiyanlığı meselesinde bizi takip ile bunun varid olmadığını belirtirken burada yegâne dayanağımız olan Zeki Velidi Bey'in tedkikini de sadece hissi bir taassupla göstermemiş ve bu sebeple de bu meseleyi ve hallini havada bırakmıştır. Halbuki Oğuzların İslâmiyeti kabullerini bizden naklederken buna bir dayanak bulmak ihtiyacını duymuş; fakat bu malûmatı atfettiği Faruk Sümer'in bir makalesinde böyle bir araştırma bulunmamasına aldırınmamış ve yine ilmî ahlâk kaideleri dışına çıkmıştır (*Selçuklular* s. 35 - 36; *madd*, s. 355a).

Selçuklular maddesinin eserimizden alındığını gösteren bütün delilleri saymak ve bunların tahlil ve tedkikini yapmak çok uzun bir iştir ve başka bir yerde yapılması gerekiyor. Bununla beraber yukarıda verdiğimiz ve kısaca izah ettiğimiz ilmî ve maddî deliller o kadar sağlam ve kuvvetlidir ki, bunlardan bir tanesi bile bu aktarma fiilinin sübûtuna kâfidir. Esasen Selçuklular tarihi ile Selçuklular maddesi sahiplerinin araştırmaları, mevzuatı ve çalışma tarzları malûm olduğu için bu eser ile bu makale arasındaki benzerlikler ve iştiyaklar derhal bir şüphe uyandıracak idi. Ansiklopedide Ahmed Ateş'in yanında Taluîr Heyetine dahil ve tarihçi olarak bulunan Kafesoğlu için, eserimizin üç ay içinde bulunması ve daktilolarının da hâlâ yanlarında kalması durumu ifade etmekte idi. Bu hazır esere

OSMAN TURAN

rağmen Kafesoğlu'nun devrin tarihine ve meselelerine hâkim olmaması, iki yılda meydana gelen eserin iki ayda hazmedilememesi, çıkarma ve ilâve gayretleri Selçuklular maddesini perişan bir hale getirmiş; böylece makale ne ilim adamlarını ve ne de aydınları tatmin edemez bir mahiyette çıkmış ve kendisini bugünkü duruma düşürmüştür. Bu sebeple, makalenin aktarma hüviyeti belli olmasa dahi, yazar bundan ciddi bir şey kazanmış değildir. Türkiye'nin ve Türk ilminin içinde bulunduğu mânevî bulran dolayısıyla bu hâdisenin de ne kadar üzücü bir misal teşkil ettiği ve İslâm Ansiklopedisi gibi ciddi bir neşir müessesesinin nasıl sarsıldığı ortadadır. Büyük bir ihtiras ve çeşitli mücadelelerle müesseseyi idarelerine alan ve bu sebeple veya mizaçları dolayısıyla da birçok ciddi ilim adamının uzaklaşmasına sebep olan bu arkadaşlarımızın hareketleri doğru olsa idi kendilerine de, müesseseye de çok şey kazandırabilirdi.

Selçuklu maddesinin bu yazılış şekli bütün sübût delilleri ile meydana çıktığı halde, Ahmed Ateş'in resmi cevabında, "bizim bildiğimiz gözümüz önünde yazılmış olan Selçuklular maddesi" ifadesiyle kendini zoraki ve imkânsız bir şahit olarak takdim etmesi doğrusu hayret edilecek bir hâdisedir. Bu garip şahadet yanında "Profesör Kafesoğlu Selçuk tarihinin bütün devir ve meselelerini yakından bilen bir ilim adamımızdır" beyaniyle de ona yeni bir ihtisas ve iktidar vesikası vermek lüzumunu duymuş; birincisinin maddeten ve ikincisinin de ilmen kabule şayan bir şahadet olamayacağını hesap edememiştir. Halbuki ilk meselemiz Kafesoğlu'nun ilmi kudreti değil makaleyi yazışı ve kaynağıdır. Kafesoğlu cevabında bir yandan takdir duygularını ifade ederken öte yandan da beni terekdülle "Anadolu Selçukluları konusunda mütehassıslardan biri" saymış; bu sebeple de "Selçuklu tarihini bütün hüviyeti ile (kül veya bütün halinde demek ister) kucaklamakta maruz kaldığı güçlük makaleyi zamanında yetiştirememesinden anlaşılmaktadır" cümlesiyle de ilmi anlayışı ve hükümleri hakkında şâhâne bir ölçü ve misal vermiştir. Aslında bu ifade bir itiraf-i zünûbdan başka bir şey değildir. Hakikaten tarıfından iki yıl zarfında hazırlanan bir eser karşısında bir makalenin iki ayda vücade gelmesi vakıalarına dayanılarak verilen bu hüküm doğrusu ilmi değil ibtidâî bir zihniyetin mahsulü olmak icap eder. Bu selâhiyete sahip olduğuna ve Ahmed Ateş biraderimizin de hayranlığını kazandığına göre bu maddenin nedeni Kafesoğlu'na değil bana ısmarlandığı suali de cevapsız kalmaktadır. Kafesoğlu ceva-

SELÇUKLULAR HAKKINDA YENİ BİR NEŞİR

bunun bir yerinde "Selçuklu maddesinin Osman Turan'a verilmesinin münasip olacağını" belirtirken de hem bu bakımdan bir tenakuza düşmekte ve hem de hakikate aykırı bir beyanda bulunmaktadır. Zira makalenin yazılışı bir hayli ilerledikten sonra, Kafesoğlu, Ansiklopedi bürosunda, Selçuklular maddesini benimle birlikte yazmak istediğini söyledi ve telifin bana ısmarlanması hususunu talhik için de dosyasını getirtti. Netice anlaşıldığı halde bir kısmını kendisine bırakmak istemiştim. Tahrir müdürüne bu aktarmada mesuliyeti ve haberdar olup olmadığı yazılmıştı. Buna hiddetle cevap veren Ahmed Ateş "basılmış maddelerin müsveddelerini bile yazarlarına vermemek" prensipinden bahsederken de daktilo nüshalarını saklaması hakkında garip bir sebep ileri sürmekte ve müsveddeleri iade eylediğinden dolayı da lütüfkâr davrandığını hissettirmektedir. Vaktiyle gecikmeden ve isticâlden bahseden tahrir müdürünün bu maceradan sonra da zaman kazanmamış olması ve evvelce maddenin 18 - 20 sahife yazılması teklifini unutarak onun 64 sahifeye çıkarılması sebebi de yerinde bir sual olarak karşılıklıdır.

Yukarıda kaydedilen cevabında Kafesoğlu bazı gariplik ve tenakuzlara düşmekle beraber yumuşak ve uysal bir üslup kullanmış olup aktarma münasabetiyle de şu ifadeyle "bunun delili onun müsveddelerine burada ilâve edildiği anlaşılan notlar" a dayandığımızı sanmakta ve verdiğimiz ilmî delillerden tamamıyla gafil bulunmakta idi. Bu izahat ve misallerimizi gördükten sonra o artık durumu kavramış ve hatasının meydana çıktığını, hüncünün keşfolunduğunu anlamış olacaktır. Bununla beraber o yine bir endişeye kapılarak "aynı kaynaklardan faydalanılarak yazılan makalelerde benzerlikler ve irtibatlar bulunacağı tabiidir", cümlesiyle de garip veya sıkıntılı bir duruma düşmüş gözükmektedir. Zira ciddi âlimler aynı malzeme ve kaynaklarla çeşitli keşifler yaparken diğer zayıflarının basit bir toplayıcı (*Compilateur*) veya nâkil olmaktan ileri gidemedikleri, bunun müspet veya mânevî ilimlerde de böyle olduğu herkesce malûmdur. Meslektaşımız maddenin "zamanında" (?) yetiştirememizi Selçuklu tarihini "bütünü" ile ihata edemeyişimize sâfiyâne bir delil olarak belirtirken "sıcak yaz aylarında makaleyi yazmak" suretiyle iki aydaki kudretini ifade etmekte, bununla da hem ilmî çalışmalara dair anlayışına güzel bir nüsal vermekte ve hem de zımnî bir itirafta da bulunmaktadır. Böylece yeni çıkan bir Selçuklu maddesinin burada gereken tenkidi maalesef böyle bir tatsız hikâyenin nakli şeklini al-

OSMAN TURAN

mıştır. Maamafih bu mahiyetiyle de makalenin tenkidî ilmi bir zaruret haline gelmesi. Bu münasebetle meslektaşlarının bu duruma düşmelerinden dolayı nekadâr üzgün isem hatada ısrar ve aleyhte devamlı faaliyetleri dolayısıyla hakikati meydana koymakta da o derece mazur bulunduğumu kaydetmeliyim. Burada, tabiatın sırlarını keşfetmekte kabiliyetini isbat eden insan oğlunun hakikatleri gizlemekte âciz bulunduğunu da tekrarlamalı ve bunun ilâhî bir hikmeti olduğuna inanmalıdır.

Dikkate şayandır ki İ. Kafesoğlu Selçuklular tarihimizi aktardıktan ve bu husus meslekdaşlar arasında şâyi olduktan sonra bile, cesaretini kırmamış ve eserlerimize karşı aynı alâkayı devam ettirmiştir. Gerçekten onun İkinci Kılıçarslan hakkında yazdığı (*Tarih Mecmuası, Temmuz 1965 S. 13-17*) makale de tamamiyle bizim İslâm Ansiklopedisinde çıkan tetkikimizden alınmıştır, ki bize ait fikirler bunu göstermekte ve hazırı almakta artık itiyat kazandığını belirtmektedir.

* * *

Selçuklular tarihi adlı eserimizin araştırmalar bahsinde zikrini doğru bulmadığımız birkaç kitap daha vardır, ki burada bunların mahiyetlerine bir işarette bulunmak gerekmektedir. Zira, dikkatsizlik veya gaflet de olsa, bunlar bazı tarihçilerin bibliyografyalarında görülmüş; bundan sonra da böyle ilmi ölçülere aykırı hatalara düşmek ihtimali belirmiş ve bu sebeple de burada bu tenkidî nota lüzum hasıl olmuştur.

Rus bilgini Gordlevsky'nin Anadolu Selçukluları hakkındaki Rusca eserini (Moskova 1941) bu arada kaydederken onu aşağıdakilerden bir derece farkıyla ayırmak mümkündür. Bununla beraber kitap kaynak kiyâfetsizliği ile derhal kendini göstermekte, tarihi realitelere aykırı ve karışık izahlarla dolu bulunmaktadır. Eserin zayıflığını meydana koyan bir hususiyeti de Marxiste görüşleri tatbikte çok muvaffakiyetsiz ve zorak gayretleri açıkça hissettirmesidir. Lâkin Tablot T. Rice'in "The Saljuks" (Londra 1961), Mustafa Akdağ'ın "Türkiye İktisadî ve İçtimat Tarihi" (Ankara 1959) ve Suut Kemal Yetkin'in "İslâm Sanatı Tarihi" (Ankara 1956) adlı eserleri, doğrusu, zayıflığa ve cesarete örnek teşkil ederler.

SELÇUKLULAR HAKKINDA YENİ BİR NEŞİR

Gerçekten T. Rice'in küçük eseri orta mektep kitaplarında verilen bilgilerden dahi mahrum ve fahiş hatalarla doludur. Yazar burada siyasi tarihle de yetinmemiş; aynı vasıta olmak üzere, Anadolu Selçuklularının içtimai ve kültürel hayatlarına da bahisler ayırmak istemiştir. Bu hüviyetiyle eser mütehassıslar için saydasız, diğerleri için yanıltıcıdır. Selçuk sanatına ait güzel resimleri kısa ve doğru malûmatla basılsa idi esere bir albüm nazariyle bakılabilirdi.

Profesör Mustafa Akdağ'ın eseri XIII. asır ortalarından itibaren Türkiye'nin iktisadi ve içtimai tarihiyle uğraştığını göstermektedir. Lâkin yazar yalnız kaynak ve tetkiklere itibar etmemekle kalmamış, kitabını hatalar, tenakkuzlar ve hattâ mantıki irtibatsızlıklar mahşeri haline getirmiştir. Gariptir ki, onun daha önce aynı mevzuda ve aynı mahiyette çıkan başka bir makalesi hakkında da Profesör Halil İnalçık'ın "*Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti*" (Belleten, IX (1951) adlı araştırmasında çok sağlam ve ağır tenkitlerde bulunmuş; buna rağmen yazarın sakat ve karışık görüşleri, fikir hercümerci ve cesareti üzerinde hiçbir tesir ve salah kaydedilememiştir. Tarihin içtimai ve iktisadi zor mevzularına merak salan Mustafa Akdağ daha müsait bulunan siyasi tarihle uğraşsa idi çalışmalarını heder etmekten kurtarabilirdi. Nitekim başka bir makalesi de kifayetsiz bir materyalist görüşe saplandığı için Profesör B. Spuler'in haklı tenkidiyile karşılaşmıştı.

İslâm Sanatı tarihi kürsüsünü işgal eden Profesör Suut Kemal Yetkin'in hacimli eseri ise sahasına, onun yardımcı ilimlerine, umumî Türk ve İslâm tarihi bilgilerine sahip bulunmayan bir kimsenin düşmesi mukadder akıbetin tam bir örneğidir. Ancak İslâm sanatı kürsüsüne yerleştikten sonra bu mevzula uğraşmaya başlayan Suut Kemal Yetkin, maalesef, bu eseriyle, bu sahada yapılmış araştırma ve neşriyata da yabancı kaldığını ve bu sebeple de talebelerine ve ümuma faydalı bir toplama (Compilation) dahi yapamadığını meydana koymuştur. Gerçekten bu zahmete bile katlanmadığı gözükken yazar umumî birtakım mimari tasvirlerden ibaret bir cins albüm hazırlamış; fakat yine de meselâ Konya turist rehberlerinde mevcut bulunan bilgilere dahi sahip olamıyarak Alaaddin Camii'nin inşaa ve banileri hakkında da tarihî hatalar da kurtulamamıştır.

Bu eserlerin mahiyetini meydana koymak için bu kısa hükümler kâfi olup daha fazla tafsilâta girişmek bile ciddiyeti ihlâl eder. Profe-

OSMAN TURAN.

sörlük pâyesinde bulunan kimselerin bu eserleri üniversitelerimizin ne derece bir kıymetler anarşisi içerisinde bulunduğunu, memleket hesabına ilmî mevki, emek ve paraların nasıl israf edildiğini gösteren misaller arasında kayda şayandır. Üniversitelerimiz bir ıslaha kavuşmadığı takdirde bu gibi eserlerin cesaretle meydana çıkacağını, ciddi neşriyatı ve ilmî havayı boğacağını da esfle belirtmek yerinde olur.

EK-VII : İbrahim Kafesoğlu'nun Tenkite Verdiği Cevap³

Osman Turan tarafından *Selçuklular hakkında yeni bir neşir münasebetiyle: I. Kafesoğlu'nun Selçuklular makalesi* adı ile yayınlanan ve gerek hakkımızdaki garip hükümleri, gerek ilmi seviyesi itibariyle pek dikkate şayan olan makale (*Bellekten*, Ekim, 1965, XXIX, 116, s. 639 - 660)'ye karşılık vermek mecburiyetinde kaldık. Cevap maliyetindeki bu yazımızın, şahsımızı haksız ve yakışıksız ithamlardan vikaye etmesinden sarf-ı nazar, Selçuklular mevzuunda birçok gerçekleri meydana çıkarmak suretiyle Türk tarihinin bu son derecede ehemmiyetli safhasının, anakaynakları ve umumî literatürü yakından tanımayan, tarihî meselelere pek nüfuz edemeyen bazı tarihçilerin elinde âdeta hüviyet değiştirme talihsizliğinden kurtarmak hususunda ileri bir adım teşkil edeceğini ümid ediyoruz.

O. Turan'ın tarih bahisleri ile, bizi hedef tutan şahsî mutalealarını birbirini içinde zikrederek karmakarışık duruma soktuğu makalesini üç ana bölümde toplamak mümkündür :

- I — İslâm Ansiklopedisi ile olan dâva¹,
- II — Selçuklu tarihi hakkında umumî ve peşin hükümler,
- III — Makalemize "aktarıldığı" zannedilen kısımlar.

I — O. Turan'ın, Selçuklular maddesini hazırlayıp Ansiklopediye gönderdikten sonra çıkan ihtilâfın² izalesine çalışıldığı zamana atfen, "Ansiklopedi Müdürü, maddenin artık Kafesoğlu tarafından kısa olarak kaleme alınacağını, fakat zaman darlığı dolayısıyla eserimden faydalanmasına müsâade etmemi teklif ediyordu" (s. 641, str. 8 vd.) demesi sağduyunun kabul edemeyeceği bir iddia olduğu gibi, "bu teklif garip olmakla beraber, kendi fikirlerime ve hukukuma saygı göstermesi şartıyla muvafakat edeceğim" (aynı yr. str. 10 vd.) şeklindeki ifadesi de aynı derecede sakat ve ciddiyetle alâkasız bir fikir mahsulü olmak lâzım gelir. Bilâhare makale müsveddeleri kendisine iâde edildiği için, zaruret karşısında ve kısa zamanda tara-

¹ İslâm Ansiklopedisindeki "*Selçuklular*" maddesi ile ilgili olarak O. Turan'ın iddialarını Ansiklopedi Murahhas Müdürü sayın Prof. A. Ateş'in lâyıkı veçhile cevaplandırdığından (bk. A. Ateş, *Açıklama, Osman Turan'ın yazısı münasebetiyle*, *Bellekten*, sayı 119, s. 63-72) emin olmakla beraber, şahsıma taallük eden bir-iki noktayı daha da açıklamaya lüzum görmekteyim.

² Bütün mes'uliyetin O. Turan'a râci olduğu tesbit edilen bu ihtilâfın çıkışı ve gelişmesini ortaya koyan vesikalar, bu arada O. Turan'ın Milli Eğitim Bakanına şikâyeti üzerine tahkikata memur edilen Bakanlık Teftiş Kurulu Başkanına sunduğumuz müdafaaların suretleri, Ansiklopedi bürosunda mahfuzdur.

³ KAFESOĞLU, İbrahim; "Prof. Osman TURAN'ın Tenkit yazısı dolayısı ile, Selçuklu Tarihi Meselelerine Toplu Bir Bakış", *Bellekten*, XXX/119, Ankara, 1966, s.467-479

fımızdan yazılan Selçuklular maddesinin yarısı (siyasi tarih kısmı) Ansiklopedinin 10.4. fasikülünde intişar ettiği zaman O. Turan'ın, madde mutlaka kendiliğinden musveddelerinden intihal edilmiştir zannı ile Ansiklopedi idaresine, noter vasıtasıyla çektiği protestoya verdiği cevabı da "Kafesoğlu resmi cevabında yumuşak ve ıysal bir müdafaa ile suçunu itiraftan kaçınıyor..." (s. 642, str. 21 vd., s. 656, str. 19) gibi hakikaten izahı müşkül bir mânada tefsir etmesi³ ve daha ileri giderek "Kafesoğlu Ansiklopedi bürosunda Selçuklular maddesini benimle birlikte yazmak istediğini söyledi ve teklifin bana ısmarlanması hususunu tahkik için de dosyayı getirtti" (s. 657, str. 4 vd.) tarzında beyanda bulunması da akıl durdurucu bir "yanıtma" (tâbir onundur) şaheseri vasfındadır. Böylece O. Turan, maddenin kendisine verilmek suretiyle bizim 'Selçuklular'ı yazmak fırsatını kaybettiğimiz ithamı ile ortaya çıkmaktadır ki, bunu da muhakeme zafiyetinin diğer bir delili saymakta hatâ yoktur. Çünkü, Tahrir Heyeti üyesi olarak Ansiklopedide her an arzu ettiğimiz maddeyi yazmak imkânına sahip bulunduğumuz, O. Turan dahil, kimsenin reddedemeyeceği bir husustur. Tahrir Heyetindeki bazı üyelerin direnmelerine rağmen maddenin, bizzat bizim ısrarımızla, O. Turan'a havale edilmesinde, kendisi ile dostluk hukukunun mevcut olduğunu zannettiğimiz bu arkadaşın bahis mevzuu tarihlerde içinde bulunduğu maddî-mânevî gayr-i müsait şartlar başlıca rol oynamıştı. Sayın Prof. A. Ateş'in yukarıda zikredilen yazısındaki "Osman Turan maddenin kendisine verilmesinin sebebini vicdanının derinliklerinde bulmalı idi" cümlesi de buna delâlet eder⁴. Tabiatıyla, o zaman O. Turan'a karşı duyulan bu sempatiye, onun, Selçuklular maddesini milletler-arası ilmî itibara sahip İslâm Ansiklopedisi'ne uygun bir seviyede yazabileceği düşüncesi de inzınam etmişti. Fakat bu arkadaş, sonraki beklenmiyen tutumlarıyla "eski dostluk hukuku'nu" soysuzlaştırdığı gibi, kendi ifadesi ile (s. 641, str. 22 vd.) kitabının Selçuklular maddesine esas teşkil eden kısmı (bk. *Selçuklular tarihi ve Türk - İslâm medeniyeti*, s. 27 - 216) da onun Ansiklopedi'nin ilmî ciddiyeti ile mütenasip bir makale yazamayacağını ortaya koydu. Bu itibarla biz, mâhiyetine vâkıf olmadığımız müsveddelerinin iâde edilmesinden dolayı, bilâhare, memnunluk duyduğumuzu itiraf etmeliyiz. Kendi beyanından da anlaşıldığına göre aslında 216 sahife iken sonraları ilâvelerle 400 sahifelik bir kitap hacmini kazanan *Selçuklular tarihi ve Türk-İslâm medeniyeti* adlı eserin Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü'nde yayınlanmasının mâcerası da ayrıdır ve belirtmek yerinde olur ki, hakkımızdaki düşünce ve niyetlerini uzun müddet gizlemeğe muvaffak olmuş olan O. Turan adı geçen Enstitüde de, bu kitabı vasıtasıyla, tarafımızdan himaye edilmiştir⁵.

³ Halbuki biz bu cevabı Ansiklopedi Murahhas Müdürlüğü'ne hitaben kaleme almıştık.

⁴ A. Ateş, *Açıklama...* s. 70

⁵ Ben ve Prof. A. Ateş bu Enstitünün İlim Kurulu üyeleriyiz. Basılması hususunda usulen bizim tetkikimize verilmesi gereken bu kitabın mevzu ile uzaktan alâkalı diğer iki arkadaşına havale edilmesine ve onların pek kısa raporlarına karşı hiç bir itiraz da bulunmamıştık. Ancak, çok sonraları, tabii işi indekse geldiği sırada, eserin muhteviyatına vukuf peyda edince, baskıyı durdurarak, ilmî tenkidlerimizi hâvi raporlarımızı sunduk, böylece ilerisi için herhangi bir mes'uliyet kabul edemeyeceğimizi arz ederek, üzerimize düşen vazifeyi yerine getirdik.

II — O. Turan'ın Selçuklu tarihi hakkındaki umumi ve peşin hükümlerine gelince, belki çeyrek asırdan beri yerli ve yabancı bir çok ilim adamının titizlikle işlemekte olduğu Selçuklu mevzuu ile kendisinin alâka derecesini göstermek bakımından şu cümleleri dikkate değer : "Selçuklular hakkında yapılmış araştırmalar henüz pek az ve kifayetsiz bir safhada bulunduğu için bu büyük devir layığı ile anlaşılammış, karanlıklardan kurtulamamıştır... Bu tarihin karanlıklar içinde kalmasının bir sebebi tetkiklerin kifayetsizliği ise, diğer bir sebebi de onun tetkik ve ihata zorluğudur" (s. 639, str. 1 vd.), "Devrin ehemmiyeti... Selçuklulara dair tetkiklerin henüz başlangıç halinde bulunması.." (s. 640, str. 9 vd.) v.b.

İşte O. Turan'ın Selçuklulara dair kaynaklarda her gördüğü şeyi kendinin keşfettiği bir metâ sayması bu, hakikatla alâkasız, düşüncesinin mahsuludur. Bundan dolayıdır ki, aşağıda görüleceği üzere, bütün yazdıklarını yeni fikir, orijinal görüş, ilk defa aydınlatma, Selçuklu tarihinde yol gösterici olma zannı ve sevinci içinde takdim eden O. Turan, bizim de makalemizde Selçuklu tarihinin hemen bütün meselelerini açıklamamız karşısında hayrete düşmüş ve "bir türlü hazmedemediği" (tâbir onundur) bu durumu, kendi müsveddelerinin bir muddet Ansiklopedi bürosunda kalması sebebiyle, benim Ansiklopedi Murahhas Müdürü ile gizlice anlaşabileceğimi de hesaba katarak (s. 642, str. 27, s. 643, str. 13, s. 656, str. 18) kolayca bir intihal hiss-i kâzibine bağlamış ve bu mutasavver intihale mesnet olmak üzere, makalemiz ile kitabı arasında paralellikler aramağa koyulmuştur. Makale ile kitabı arasında mevcut bariz ayrılıkları aslâ fark etmeksizin, müşterek kaynaklar, özel adlar, yıl ve ay isimleri gibi esasen değişmesine imkân olmayan bazı benzerlikler "keşf" edince de artık bizi "Aktarmacı yazar", "Zoraki yerik", "Cesur hissedar" v.b. gibi tâbirlerle vasıflandırmakta güçlük çekmemiş, üstelik, kendi kendine hüküm verme hakkını bahşetmenin garip ruh hâleti içinde: "Kafesoğlu emanet eseri kendine göre bir metotla kısaltarak, bozarak aktarmış" (s. 641 - 642), "Karıştırarak, haşviyat ekleyerek, ilk defa tarafımızdan ileri sürülen yeni görüş ve meseleleri aynen naklederek.. kendine mal edeceğini sanmış" (s. 647), "ilmi ahılâk ve mesuliyet duygusundan uzak kalmış" (ayn. yr.), "Anlamadığı mevzuları aktarırken perişanlığa düşmüş" (s. 650), "Bizden aldığı fikirleri sakat ilâvelerle karıştırmış" (s. 653) v.b. demek suretiyle itibarımızı sarsmağa girişmiş, ayrıca, yine kendi kendini salâhiyetli kılarak, bizi "Satıhta kalmak, umumi bilgilerden mahrum bulunmak, toplayıcılıktan ileri gidememek, metot ve tenkid kifayetsizliği içinde bulunmak" v.b. ile itham etmiş (s. 644, 649, 651, 656 v.b.) ve "yakalanlığımızı", "aktarmacılığı ifşa eden sağlam deliller verdiğimizizi", "yanıltıcı temlik muamelesi" yaptığımızı iddia etmiştir. Yalnız bir yerde, bizim zengin bibliyografya ile mücehhez geniş ve sarıh izahlarımızın ne kendi kitabında, ne de başka bir eserde karşılıklarını bulamadığı Selçuklu devri medeniyet ve kültür hayatına dair olan uzun bahiste, "Kafesoğlu'nun bugüne kadar anlamadığı mevzulara, Selçuklu devrinin içtimaî, kültürel, iktisadî meselelerine nüfuz etmiş gözükmesi doğrusu *tekâmül kanunlarını aşmakta...*" (s. 648, str. 12) demek zorunda kalmış, bununla beraber, hemeni "Makalenin bu kısımları da menşeyini düşündürmektedir" (ayn. yr.) cümlecini karalamaktan da kendini alamamıştır.

Böylece hislerinin tesirinden kurtulamıyarak sevk-i tabiisine boyun eğmiş bir kişi intibamı uyandıran O. Turan'ın ithamlarını yaparken dayandığı bir gerekçe

vardır ki, çok dikkate şâyandır. Filhakika O. Turan, Ansiklopedideki 4 forımalık ve iftihara değer "Selçuklular,, maddesini kısa zamanda nasıl yazabildiğimize akıl erdirememektedir: "Bizim iki yılda hazırladığımız bir eseri takriben iki aya sıkıştırılmak" (s. 643), "Tarafımızdan iki yıl içinde hazırlanan bir eser karşısında bir makalenin iki ayda vücuda gelmesi..." (s. 656 v.d.) ve benzeri sözler bunu gösterir. Mâmafih o, Selçuklu devri medenî hayatı bahsinde de bizim madde ile kendi kitabı arasında paralellikler aramamış değildir. Ancak o, burada, Ansiklopediye gönderdiği müsveddelerde bu bölümün mevcut olmadığına dâir şu kesin ifadesini unutmış olmalıdır: "Eserin siyasi tarih kısmı (yani s. 27 - 216) Ansiklopedi için hazırlanmış bulunan metnin tam kendisi olup sadece bibliyografya hasiyeye nakledilmiştir" (s. 641, str. 22 v.d.).

Önce belirtelim ki, biz Selçuklular maddesini, iki ayda değil, bir buçuk ayda yazdık (1 ağustos - 15 eylül, 1964). Ansiklopedi'nin faaliyetini durdurmamak için, yıllardan beri üzerinde mesaf harcadığımız Selçuklu tarihinin siyasi ve medenî safhalarına dâir binlerce fişimize, notlarımıza ve neşre hazır vaziyette olan "Umumi Türk tarih ve kültürü" adlı iki ciltlik kitabımıza müracaatla, yaz aylarının boğucu sıcaklarında ve bazı geceler sabahlamak suretiyle maddeyi hazırladık. Açıkça itiraf etmek gerekir ki, bu tahammülü güç çalışmayı, normal mühletten 12 ay sonra gönderdiği bir kitap büyüklüğündeki makalesini aynen yayınlamak gayesiyle, zaten dâima küçümsemekten zevk aldığı Tahrir Heyetini tazyik yoluna sapan O. Turan'ın, vaktile bu maddeyi kendisine verdirmek için gösterdiğimiz hüsn-ü niyeti kötüye kullanmasının bir kefareti olarak yaptık. Ve başardık, çünkü bu suretle hem onun bizi muztar duruma sokarak yazısını neşre zorlama planları önlenmiş, hem de Ansiklopedi seviyeli bir madde kazanmış oldu. Sırası gelmişken tekrar edelim ki, eğer Tahrir Heyeti olarak biz o zaman O. Turan'ın makalesinin muhteviyatına vâkıf olsaydık, bunun derhal reddini ilmi ve vicdanî bir vazife addederdik⁶.

III — Hikâyenin içyüzünü, tamamlayıcı maliyette olarak, böylece açıkladıktan sonra, asıl mevzuumuza geliyoruz. Önce de işaret ettiğimiz gibi, kaynaklarda her gördüğünü "yeni" sanan ve ilk aklına gelen fikri, orijinal buluş ve keşif olarak ileri süren O. Turan, kitabı ile bizim makalemizi satır - satır karşılaştırmış ve yalnız aradaki "benzerliklerin" kendi eserinden aktarıldığını söylemekle iktifa etmemiş, fakat makalemizin belki yirmide biri tutarındaki bu "benzerlikler" dışında kalan bölümlerine de sahip çıkarak bir illüzyonist maharetiyle bütün "Selçuklular" maddesine el koymak teşebbüsünde bulunmuştur. Aşağıdaki kısımda "benzerlikler" bakımından da O. Turan'ın kitabı ile bizim makale arasında bir münasebet mevcut olmadığı görülecek, müşterek kaynakların bile başka - başka açılardan değerlendirildiği, araştırmalar yönünden de büyük farklar bulunduğu, hâdiseleri tefsir,

⁶ Bu müsveddelerin sonradan bir çok ilâvelerle şişirilmesinden meydana gelen "Selçuklular tarihi ve Türk - İslâm medeniyeti" adlı kitap hakkında bk. A. Ateş, *Yabgulular meselesi*, Belleten, Temmuz 1965 XXIX/115, s. 517-525; İ. Kafesoğlu, İstanbul Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, sayı, 20, 1965, s. 171 - 188; A. Ateş, *Şarkiyat Mecmuası*, VI, İstanbul, 1965, s. 161 - 173; A. Ateş, *Açıklama, Prof. Dr. Osman Turan'ın yazısı münasebetiyle*, Belleten, sayı, 119, s. 65-72).

meseleleri ihata itibariyle aramızda uzlaşması güç ayrılıklar olduğu sarahatle anlaşılacak ve bu te'vili imkânsız gerçeklerdir ki, bizim makaleyi O. Turan'ın kitabından tamamen tefrik eden mahiyet ve keyfiyet damgaları olacaktır. Biz O. Turan'ın tenkid makalesinde "çalındığını" iddia ettiği hususları dikkatle sayarak 46 madde tesbit ettik. Şimdi bunları teker - teker, fakat çok yer almamak için, kısaca cevaplandıracağız. Bu mesâimizin aynı zamanda Selçuklu tarihi meselelerine toplu bir bakış sağlayacağına kaniiz.

1 — S. 643, str. 15 vd. Tetkiklerde *Sancar* şeklinde yazılması âdet haline gelen ünlü Selçuklu sultanının adının Ansiklopedi'de "*Sencer*"e çevrilmesi doğrudan doğruya ilmi enlişe mahsulüdur. Bu husus "*Sancar*" maddesinde açıklanmıştır (bk. *IA.*, mad. *Sancar*). Bir itham bahasına da olsa hatâda ısrâf ilim telâkkisinin zayıflığını ortaya koyar.

2 — S. 644, str. 1 vd. Bizim ciddi kaynak ve tetkikler yerine muahhar ve kıymetsiz olanları birbirine karıştırarak metot ve tenkid kifâyetsizliği gösterdiğimizize dâir zikredilen M. A. Köymen'in makalesi yeter bir delil olmayıp, aksine bizzat ithamcıyı itham etmeğe yarayan kuvvetli bir vesika hükmündedir. Çünkü, o makalede Selçuklu sultanı Melikşah için muahhar bir eser olarak tavsif edilen *'İkd al-cumân'*ın bahis mevzuu devir bakımından taşıdığı kaynak vasfı tarafımızdan tafsilâtiyle izah edilmiş (bk. İ. Kafesoğlu, *Selçuklu tarihinin meseleleri*, Belleten, XIX, 76, 1955, s. 466 vd) ve adı geçen profesör de bunu kabul etmiştir. İthamcımızın bize karşı yazılan bir tenkidli zikrederken cevabımızı da bildirmesi, kendi tâbiri ile "ilim namusu" icabı idi. Ancak O. Turan'ın bizim cevabî yazımızı gördüğüne pek inanmıyoruz. Aksi takdirde, *'İkd al-cumân'*ın bu hususiyetini fark eder ve bizzat kendi metot ve tenkit kifâyetsizliğinin neticesi olarak, başka kaynaklarımızdan birini iyi tanımadığını ortaya koymak talihsizliğine uğramazdı.

3 — S. 644, str. 12 vd. Oğuz şehirlerinden Yengi-kent'in yeri meselesinde V. V. Barthold'un eserini zikredip, onun sarih olarak verdiği izahatı naklettiğimiz halde (*Orta Asya Türk tarihi hakkında dersler*, İstanbul, 1927, s. 53; krş. *Maddde*, 355b) bir zuhul olmuştur. Fakat bununla O. Turan'ın kitabı arasında bir irtibat kurmak esasen doğru değildir, zira "aktarsaydık" bu hatâya meydan vermemiş olurduk!

4 — S. 644, str. 19 vd. Selçuk'un oğulları ve torunlarının taşıdıkları İnanç, Yınal vb. gibi unvanları O. Turan'ın eserinden faydalanarak öz adlar kabul ettiğimiz ve öyle yazdığımız iddiası tabiatıyla asılsızdır (bk. *Maddde*, 357a, ayrıca O. Turan'ın bu fahiş hatası hakkında bk. İ. Kafesoğlu, *Tarih Dergisi*, sayı, 20, s. 175, nr. 14). Bunları öz ad zannedenler, O. Turan gibi, Selçuklu idari ve siyasi teşkilâtını iyi bilmiyenlerdir.

5 — S. 644, str. 24 vd. Selçuk'un, 5 değil, 4 oğlu olmuştur. O. Turan'ın 5. evlât olarak takdim ettiği Yunus ismi, 4 oğuldan biri olan Yusuf'un adının muahhar bir kaynaktan yanlış istinsah edilmesi yüzünden ortaya çıkmıştır (tafsilât için bk. İ. Kafesoğlu, *Selçuk'un oğulları ve torunları*, TM, XIII, 1958, s. 117 + 130; krş. *Maddde* 357a). *Er-Sığun* ise, hakikatte mevcut olmayan bu Yunus'un değil, Yusuf'un oğlu ve meşhur İbrahim Yınal'ın kardeşidir (TM, *ayn. esr.* s. 129).

6 — S. S. 644, str. 27 vd. *Er-Sığun* veya *Er-Sığın* bu Selçuklu şehzadesinin kaynaklarda çok farklı şekillerde zaptedilmiş olan adının okunuşuna dair bizim tekliflerimizden ibarettir. 1956'da Ansiklopedi'ye yazdığımız "*Mulazgirt muharebesi*"

makalesinde bu ad, bir tertip hatâsı olarak, Er-Sağun şeklinde çıkmıştı (bk. IA, mad. *Malazgirt*), fakat derhal, yaptığımız ayrı - basımda bu hatâyı düzelttik (*Malazgirt meydan muharebesi*, IA, 72. sayıdan ayrı - basım, İstanbul, 1956, s. 6). Araştırmaların farkında olmadığı için ilk defa "keşif" de bulunmak marazından kurtulamayan O. Turan'ın IA'daki bu yanlış görmemesini memnurlukla karşılamak lâzımdır, zira yine "aktarmalardan", "gizli tashihlerden" bahsedeceği muhakkaktı.

7 — S. 644, str. 31 vd. Sır-derya kıyılarında eski Oğuz şehirlerinin mevcut olduğu hususu, O. Turan'ın zannettiği gibi, kendinin yeni buluşlarından değil, evvelden mâlûm tarihî bilgilerdendir (bk. Barthold, *Dersler*, s. 53; O. Pritsak, *Der Untergang des Reiches des oguzischen Yabgu*, Köprülü Arın., 1953, s. 399 vd.).

8 — S. 645, str. 9. "Selçuk" adının telâffuzu hakkında verdiğimiz bibliyografya O. Turan'inkinden daha zengin, daha derli-toplu ve ilmî izahımız daha kuvvetli ve vâzıhtır (bk. *Madde*, 353a - b). O. Turan'ın "Kafesoğlu son vardığımız hükmü benimsemekten kaçınmış" diyerek, kendi eseri ile bir bağlantı tesisine çalışması ancak bir kuruntu olabilir. Esasen onun "Selçuk" adının telâffuzu hakkındaki "görüşü" de doğru sayılmaz. Bu adın Arap harfleri ile imlâsı ilk hecesinin *Sal-* değil, *Sel-* olduğunu göstermeğe kâfidir (krş. *Sencer* adı, ayrıca bk. A. Ateş, *Şarkiyat Mecm.*, VI, 1965 s. 164 vd.).

9 — S. 645, str. 17 vd. Selçukluların Mâverâünnehir'e gelişlerinin hikâyesi makalemizde açıklanmıştır (*Madde*, 360a). Burada müteber olan şüphesiz Barthold'un kitabı değil, XI. asır müellifi Al-'Utbî'nin eseridir.

10 — S. 645, str. 29 vd. Selçuklulardan önce Ermeniye'ye Horasan'dan bazı gönüllülerin geldiğine dair zikrettiğimiz müellifler (İbn Fîndîk, İbn al-Aşîr) ötekiler ölçüsünde sağlam ve müteberdirler. Bilhassa İbn al-Aşîr'in *Al-Kâmil*'i ilim dünyasında en inanılır kaynakların başında gelir. Aksi bir iddiada bulunmak için bu iki kaynağı cerh etmek gerekirdi. Bu vesile ile bizim 14 yıl evvelki bir tetkimimizin ileri sürülmesi insana sadece bir tebessüm ilham edebilir.

11 — S. 646, str. 3 vd. Selçuklularla ilgili kaynaklarda geçen *Nāvaki* kelimesinin yanına, İstanbul'daki bir konuşmadan mülhem olarak⁷, sorgu işaretli olmak üzere "*Yabgulu*" kelimesini kaydetmiştik. O. Turan'ın "aktarma" saydığı bu *Nāvaki* = *Yabgulu* aynılığına itimad edemeyişimizin isabeti anlaşıldı. Filhakika onun kitabında "ilmî bir keşif" ciddiyeti içinde uzun uzadıya izaha çalışılan bu hususun asılsızlığı, yani iddianın O. Turan tarafından eski metinlerin yanlış okunması neticesi olduğu meydana çıkarıldı (bk. A. Ateş, *Yabgulular meselesi*, Belleten, sayı, 115, s. 517 - 525).

12 — S. 646, str. 10 vd. Er-Sığun'un Erdem ile birlikte Kazvîn'de Alp Arslan adına hutbe okuttukları kaynağımız İbn al-Aşîr'de kayıtlıdır (*al-Kâmil*, Kahire, 1357, VIII, s. 95, 455 yılı vekayii). Ve tabii bizim makalemizde, O. Turan'ın kaydettiği "Kazvîn Beyi" gibi izaha muhtaç garip ifadeler mevcut değildir.

13 — S. 646, str. 16 vd. Çağrı Bey'in Doğu Anadolu akını münasebetiyle, makalemizde zikredilen ikinci tarihin (1018) Selçuklu kuvvetlerinin Van gölü

⁷ Bu konuşma İstanbul'da Edebiyat Fakültesindeki odamda Ord. Prof. Z. V. Togan ile Doç. Dr. Ali Sevim'in yanında cereyan etmişti (takriben, Ağustos, 1964).

SELÇUKİ U TARİHİ MESELELERİNE TOPLU BİR BAKIŞ

havalisinde görüldükleri yıl olduğu tasrih edilmiştir (bk. *Madde*, 358b). Gerçek mâhiyeti ve tarihi mânası etraflı şekilde önce tarafımızdan açıklanan bu mühim hâdiseyi O. Turan'ın "Bize göre.." kaydıyla benimsemeye kalkışması üzerine de dikkati çekmek faydadarı hâli olmasa gerektir.

14 — S. 646, str. 22 vd. O. Turan kendi "keşif"lerin'len biri addettiği *Baran* adını iyi anlamamıştır. Bu kelime özad değil, "köyün" mânasında, bir Türk oymağının adıdır (İ. Kafesoğlu, *Tarih Dergisi*, sayı, 20, s. 174, nr. 10).

15 — S. 646, str. 33 vd. Selçukluların Hasan-kale önlerinde kazandıkları zaförden ilk defa bahsettiğini iddia eden O. Turan şüphesiz yanılıyor. İbrahim Yınal'ın buradaki savaşları dolayısıyla Pasin'ler ve Hasan-kale adları; çok önce, 1944'de, M. H. Yınanç tarafından zikredilmiştir (bk. *Selçuklular devri, I, Anadolu'nun fethi*, İstanbul 1944, s. 44 vd). M. H. Yınanç'ın *Kapetre* diye gösterdiği savaş mahallinin adını *Kaputru* olarak düzelten V. Minorsky, 1953'de, bir sorgu işareti ile de olsa, ilk defa bu muharebenin tarihini (18 Eylül, 1048) kaydetmiştir (V. Minorsky, *Studies in Caucasian History*, 1953 s. 61, n. 2. Krş. *Madde*, 355a - b, ayrıca bk. *Tarih Dergisi*, sayı, 20, s. 175, n. 15). Bizim "Hasan-kale zaferi" diye değil, "*Pasinler Zaferi*" olarak yazmış bulunduğumuz bu savaş hakkında ilim adamlarının himmetlerini, mutlaka "keşif" yapmış görünmek hevesiyle esrarengiz bir hava içinde örtme gayreti hakikatleri gizlemeğe elbette kâfi gelmemektedir.

16 — S. 646, str. 37 vd. 1953'de yayınlanan "*Sultan Melikşah..*" adlı kitabımızda Alp Arslan'ın Melikşah'ı veliahd tayin etmesine dâir geniş tafsilât mevcut olduğu gibi, diğer şehzâdelerin buldukları yerler de gösterilmiş (İ. Kafesoğlu, *Sultan Melikşah devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul, 1953, s. 9 - 17, s. 16, n. 16), ayrıca bunların Sultan Melikşah zamanındaki durumları sırası geldikçe nakledilmiştir.

17 — S. 647, str. 6 vd. Sultan Alp Arslan'ın Ani'yi fethi ile ilgili olarak, eserindeki "fetihnâme" kelimesini "beyannâme" kelimesi ile değiştirdiğimizi düşünesizce iddia eden O. Turan'a hatırlatalım ki, makalemizde hem "fetihnâmeler", hem de "beyannâme" sarahaten kaydedilmiştir (bk. *Madde*, 368b). Fetihnâmeler sultan tarafından yazılmış, beyannâmeyi de Halife "neşr" etmiştir (M. H. Yınanç, *Anadolu'nun fethi*, s. 95). O. Turan, kitabında basit bir "mektup" kelimesi ile geçiştirdiği Halife'nin yazısının, hâdisenin ehemmiyeti ile mütenasip olarak, M. H. Yınanç'ın tahmini veçhile, "beyannâme" mâhiyetini taşıdığını takdirde gecikmiştir.

18 — S. 647, str. 9 vd. Irak Selçuklu sultanı Mas'ud ile Halife arasındaki muharebe, kaynağımızın elimizde bulunan tercümesinden verilmiştir ve doğrudur. Ancak bir 'Abd al-Callî Kazvî'nin eserini görmedik.

19.— S. 647, str. 14 vd. Selçuklular devrinde Gürcü - Kıpçak münasebetleri bahsinde ana eserimiz olan Brosset'nin kaynak mâhiyetindeki kitabı İstanbul Belediye Kütüphanesindedir. Fakat buradaki mâlûmat, O. Turan'ın "keşif"inden çok evvel, 1953 'de, sayın F. Kırzioğlu tarafından nakledilmiş bulunuyordu (Kırzioğlu M. Fahrettin, *Kars tarihi, I*, İstanbul, 1953, s. 373 - 376). O. Turan'ın kendinden önce bu hususta mesâif harcamış olan bir tetkikçiyi gölgede bırakarak, onun çalışmalarına, kendi ifadesiyle "yanıltıcı bir temlik muamelesi" yapmaması ilmin ciddiyeti icabı idi.

20 — S. 647, str. 20 vd. Türkiye Selçuklularının kuruluşu meselesinde O. Turan'ın "ilim ahlâkı" vb. den bahis ile verdiği hükümler onun bu tenkid yazısında dikkat çeken noktalardan biridir. Önce, hem "imtihal" iddiasında bulunuyor, hem de "başkasını tercih ettiğimizi" söylüyor. İkincisi, O. Turan'ın Anadolu Selçuklularının kuruluşunda "ilk defa ortaya koyduğu gerçek" yanlıştır. Yıllardan beri üzerinde çalıştığı bu bahsi dahi kavramakta güçlük çekmesi karşısında üzülmemek elden gelmez. M. H. Yınanç'ın pek değerli malzeme ve bilgi verdiği ve makalemizde normal seyri içinde naklettiğimiz bu mevzu tarafımızdan ayrıca etraflı olarak izah edilmiştir (Tarih Dergisi, sayı, 20, s. 182 vd.).

21 — S. 647, str. 26 vdd. Anadolu Selçuklu sultanı Mas'ud I hakkında monografik mâhiyette bir tetkik mevcut olmadığı gibi, Dânişmend-Oğulları bahsi de, şiddetli münakaşalara vesile olmuş, oldukça karışık bir mesele halindedir. Biz makalemizde, hatâ ve sevabı daha ziyade madde yazarlarına râci olmak üzere, *IA'*daki maddelerden faydalandık. Fakat burada calib-i dikkat olan nokta, O. Turan'ın bizi mâhiyetini pek anlayamadığımız bir "imtihan"a dâvet etmesidir. Eğer maksat, tarihi kaynakları değerlendirmek ise, bu hususta kendisinin son eseri en iyi miyar olacak durumdadır. Eğer meselâ, Selçuklu tarihi gibi çok geniş ve şü-müllü, fakat umumî heyeti ile bir bütün teşkil eden bir mevzuda karşılaşmak murad ediliyorsa, zaten biz eserlerimizle mantık, iz'an ve insaf sahiplerinin gözü önünde meydan-ı imtihanda bulunuyoruz. En doğru hükmü onlar verecek ve hiç şüphesiz insan denilen varlığın en mümtaz melekelerinden biri olan sağduyuyu iptal etmek mümkün olmayacaktır..

22 — S. 648, str. 11 vd. Selçuklu devri medeniyeti münasebetile bizim Ansiklopedide iki forma tutan ve idarî, askerî, mali, adli, kültürel teşkilâtı ile birlikte devrin hukukî, içtimai, iktisadî, ticarî ve ilmi, edebî, dinî veçhesini tereddütlere mahal bırakmıyacak şekilde açıklayan ve bütün bunları bir ansiklopedi maddesinin gerektirdiği müvazene içinde aksettiren yazımız karşısında şaşırın ve bu bahislerle kendi eseri arasında herhangi bir paralellik göstermenin güçlüğünü kavrayan O. Turan "*Tekâmül kanunlarını aşmak*"tan bahsetmiştir ki, bu, hakkı ketin edememekten doğan sıkıntının ifadesidir. Bilumum kaynakları ve tetkikleri yerli-yerinde gösterdiğimiz halde "haşviyat ve asılsız bibliyografya ile doldurulmuş" diyerek işin içinden sıyrılmak istemesi, aynı aczin bizzat kendisince itirafından başka bir şey değildir. Mesele bu kadar basit ise, böyle bir bahsi aynı kalitede yazması, şimdi dahi, O. Turan'a teklif edilebilir.

23 — S. 648, str. 27 vd. Türklerde cihan hâkimiyeti mefkûresi hakkında bermütad "yeni fikir ve görüşler" ileri sürdüğünü zanneden O. Turan'ın, bizim bu meselenin farkında bile olmadığımız hükmünü pek safdilâne bulduğumuzu ve "*Sultan Melikşah..*" kitabında cihan hâkimiyeti fikrine yer vermediğimiz mütalâasını da derhal tekzip etmek mecburiyetinde olduğumuzu belirtmeliyiz. Biz 1953'de basılan kitabımızda Büyük Selçuklu sultanı Melikşah'da böyle bir telâkkinin mevcut olduğunu belirtmiş idik (bk. *Sultan Melikşah..* s. 101, 116). Maddede tarafımızdan Yavuz Sultan Selim'in bilhassa zikredilmesi, bu Osmanlı padişahının Piri Reis'in haritası karşısında söylediği rivayet olunan meşhur sözü (bk. A. A. Adıvar, *Osmanlı Türklerinde ilim*, İstanbul, 1943, s. 58, n. 1) bu fikir için tipik saymamız dolayısıyla idi. İlâve olarak işaret edelim ki, Türklerde cihan hâkimiyeti bahsinde

yine de O. Turan ile birleşemeyeceğimiz hususlar mevcuttur. O bu düşünceyi "Ortaçağ Türkleri" (tâbir kendisindedir) ne inkisar ettirmekte iken, biz tarihi gerçeklere uygun olarak bunun bütün Türk tarihinde umumî olduğu kanaatindeyiz (bk. *Madde, 392a*, ayrıca bk. *Tarih Dergisi, sayı, 20, s. 178 vd., 183*).

24 — *S. 639, str. 3 vd.* Cihan hâkimiyeti mevzuunda Sultan Sencer'in fikirleri, maddede gösterildiği gibi, daha önce, 1954'de, M. A. Köymen tarafından kaydedilmiştir (M. A. Köymen, *Büyük Selçuklu imparatorluğu II*, 1954, s. 219, 222). Bu bahsi kitabından "aktardığımızı" iddia eden O. Turan'ın M. A. Köymen'in kaydından haberi yok idi ise, kendisinin ciddi bir tetkikçi olmadığı, bildiği halde gizlenmiş ise, "ilim ahlâkı" bakımından kifayetsiz bulunduğu teslim olunur.

25 — *S. 639, str. 5 vd.* Selçuklu veziri Nizâm al-Mulk'un sözlerini eski Türk hâkimiyet telâkkisinin in'ikâsı sayan O. Turan anlaşıyor ki, İran sahasında in'eri olan islâm hâkimiyet telâkkisi ile Türk devlet an'anesini ve hâkimiyet telâkkisini birbirinden ayıramıyacak durumdadır. Biz aradaki mühim farkı maddede bir nebze açıklamıştık (*Madde, 387a - b, 397a*, ayrıca bk. *Tarih Dergisi, sayı, 20, s. 178*).

26 — *S. 639, str. 12 vd.* Burada kendi müsveddelerinden bahis başlıklarını bile "aktardığımızı" iddiasının asılsızlığı, kitabında gösterilen sahifelerin Ansiklopedi bürosuna gönderdiği müsveddeler arasında bulunmadığından bellidir. Selçuklu devrinde kadınların ve Atabey'lerin rolleri hususunda her iki eser arasındaki farklar basit bir karşılaştırma ile tesbit edilebilir.

27 — *S. 639, str. 26 vd.* O. Turan'ın iyice nüfuz edemiyerek Selçuklu Türk bünyesine yapıştırmaya kalktığı "feodal siyasî bünye" meselesi muhakemeden uzak, gerçeklere aykırı bir spekülasyon mâhiyetindedir. Maddemizde belirttiğimiz bu husus ayrıca onun kitabı hakkındaki tenkid yazılarımızda izah edilmiştir (*Madde, 387b, Tarih Dergisi, sayı, 20 s. 179 - 181, A. Ateş, Şarkiyat Mec. VI, s. 166*).

28 — *S. 650, str. 1 vd.* O. Turan'ın eserinden "iktibas" ettiğimizi zannettiği Selçuklu şehzadesi İbrahim Yınal'ın Nişâpûr'da söylediği sözler, vaktile, 1957 de, M. A. Köymen tarafından bütün tafsilâtı ile nakledilmişti (*Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun kuruluşu II, DTCE' Dergisi, XV - 4, 1957, s. 95 vd.*). O. Turan'ın gizlemesine veya farkında olmamasına mukabil, biz maddemizde, kaynağınız yanında, M. A. Köymen'in bu mesâîsini de değerlendirmekle üzerimize düşen hakkınlaşığı gösterdik kanaatindeyiz.

29 — *S. 650, str. 4 vd.* Türklerdeki *toy, huân-ı yağmâ* vb. hususlar ayrıca menşe'lerinin zikrine lüzum olmayacak kadar umumî meselelerdir. Bunlar maddemizde zengin bibliyografya ile mükemmel bir tarzda yazılmıştır. Esasen 1953'de neşredilen "*Sultan Melikşah..*" kitabımızda bu hususları, alâkası ölçüsünde, belirtmiştik (*Sultan Melikşah.., s. 137 ve n. 3*).

30 — *S. 650, str. 19 vd.* Umumiyetle kültür meselelerinde bocalayan O. Turan, lâiklik ile dinî musamahayı birbirine karıştırmış, böylece Türk tarihinde lâiklik anlayışı bahsinde de doğru yolu bulamamış, bu düşüncenin Selçuklulara Buvayhî'lerden intikal ettiğini zannedecek kadar meselenin dışında kalmıştır (krş. *Madde, 391a*, ayrıca bk. *Tarih Dergisi, sayı, 20, s. 183*). Bu sebeple Anadolu Selçuklu devletinin kuruluşunda bir çıkmaza saplanmıştı (bk. *Tarih Dergisi, sayı, 20, s. 182 vd.*). Tabii, yazılı kanunlar halinde değil, fakat bir Türk örfü olarak eskiden beri devam

İBRAHİM KAFESOĞLU

edegelen bu telâkkinin mevcudiyeti ilk defa Barthold tarafından ortaya konmuş idi (bk. *Sultan Melikşah..*, s. 153, n. 42).

31 — *S. 650, str. 30 vd.* Gayr-i müslimlere karşı "pederâne tutum"a sahip olan Selçuklu sultanlarının müslümanlara karşı başka türlü davranamayacağını kayda lüzum var mıdır ?

32 — *S. 650, str. 36 vd.* Selçukluların Anadolu'ya Türkmen sevk ve iskânını maddemizde Selçuklu devlet siyasetinin bir ana çizgisi olarak çok iyi belirttiğimize kaniiz (*Madde, 392b - 396b*, ayrıca, *Tarih Dergisi, s. 180 vd.*). Bu bahsin O. Turan'ın kitabı ile ilgisi olamayacağı meseleyi kavrayış ve arz edilişimizden de anlaşılır. Biz bu Türkmen sevk ve iskân meselesinin sebebini ve Türk tarihi bakımından büyük ehemmiyetini daha 1956'da Ansiklopedi'ye yazdığımız "*Malazgirt muharebesi*" maddesinde belirtmiştik (bk. IA, mad. *Malazgirt*). Burada sahife numaralarının değişik olmasından bahseden O. Turan'ın bizzat kendinin bir "yanıltma" usulünü ifşa ettiği görülmektedir. Bu gibi durumlar ancak kendisine karşı güveni sarsmağa yarar. O. Turan'ın faydalandığı eserlerin sahife numaralarını doğru verip vermediği bilinmiyorsa da, makalelerinde gerektiği ölçüde ve gerektiği yerde bibliyografya zikretmediği muhakkaktır. Bilhassa Ansiklopedi makalelerinde görülen bu husus, kontrolü zorlaştırdığı için, usul bakımından makbul değildir.

33 — *S. 651, str. 14 vd.* Selçuklular zamanında Anadolu'ya yabancı kaynaklarda "*Turkia*" (Türkiye) denilmesi O. Turan'ın emsali kesir olan "keşif"lerinden çok önceleri tetkiklere intikal etmişti. Hattâ bunun 200 yıldan fazla bir mazisi vardır (meselâ, De Guignes, türkçe terc. H. Cahid, *Türklerin... tarih-i umumisi*, 1924, IV, s. 9. Bu eser 1756 - 1758'de yazılmıştır). Gy. Moravesik'in âbidevi eseri bir kaynak bibliyografyası olup, kompilasyon değildir (*Byzantinoturcica*, Bp. II, 1943, s. 269 da Bizans kaynaklarında, Anadolu dahil, hangi küt'aların "*Turkia*" diye anıldığı sırasıyla gösterilmiştir).

34 — *S. 651, str. 21 vd.* İthamcımızın "keşfettiğini" ileri sürdüğü hususlardan biri de halife - sultanlar mücadelesidir. Bu gibi mevzularda bir amatör tarihçi hüviyeti ile karşımıza çıkan O. Turan'a, Selçuklu tarihinde halifelerle sultanların mücadelelerini bizde "mesele" olarak vaz' eden tarihçinin M. A. Köymen olduğunu hatırlatalım (bk. *Büyük Selçuklu İmparatorluğu tarihi II*, 1954, s. 91-113, 255-300). Sonra, aynı mücadelenin Harezmsahlılar ile ilgili kısımları tarafımızdan işlenmiş, (İ. Kafesoğlu, *Harezmsahlılar devleti tarihi*, Ankara, 1956, indeks), maddemizde ise, mevcut bilgi Irak Selçukluları çerçevesinde diğer kaynaklarla takviye edilmiştir.

35 — *S. 651, str. 25 vd.* Makalemizin her satırından kendine bir hisse ayırmak itiyadında olan O. Turan, Selçuklu maliyesinin bugünkü değerinin tahmini hususunda bir "benzerlik" fark edince, tarih metodunda "Ölçüler bilgisi"nin böyle tahminler yapmağı şart koşmasından habersiz olarak, kendisi için yani bir istinat noktası keşfettiğine kanaat getirmiştir. O. Turan'ın, varsa, bizim değer tahmini hatasını düzeltmeğe çalışması daha müsbet bir iş olurdu.

36 — *S. 652, str. 4 vd.* "Kafesoğlu, Kirman Selçuklu hükümdarı Kavurd'un para siyasetine dâir kayıtlarımızı da bize bırakmamıştır" diyen O. Turan'ın kitabında bu "para siyaseti" hakkındaki izahatı yalnız 6 kelimedden ibarettir! Burada da bir "aktarmadan" bahsederken bu husustaki neşriyatı bilmediğini ikrar etmiştir. Çünkü biz daha 1953 senesinde Ansiklopedi'ye yazdığımız "*Kavurd*" maddesinde,

SELÇUKİ TARİHİ MESELELERİNE TOPLU BİR BAKIŞ

bu hükümdarın bilâhare “*Nağd-i Kâvurd*” diye şöhret bulan parasının kıymetini de belirtmiş ve kaynağımızı da bildirmiştik (bk. IA, mad. *Kâvurd*). Bu vesile ile O. Turan’ın iki buçuk sahife ile hulâsa ettiği (!) Kırmızı Selçuklular tarihini hakkında hiç bir kaynak ve araştırma zikredemediğini kaydedelim. Keza, bir buçuk sahife içinde geçirdiği Suriye Selçukluları bahsinde de, *EL*’nin iki kifayetsiz maddesi dışında, bibliyografya göstermek zahmetine katlanmamış veya böyle bir zahmet onun hesabına pek kolay olmamıştır. Butün bunları O. Turan’ın iki yıl çalıştıktan sonra dahi Selçuklu tarihini ihata edemeyişinin delilleri saymak mümkündür.

37 — *S. 652, str. 7 vd.* Biz yalnız Kılıç Arslan II devrini değil, Anadolu Selçukluları ile ilgili diğer hususları da IA’daki maddelerden İktibas ettik (makalemizin siyasi tarih kısmına bk.). “*Efsanevi zenginlik*”, *heykel* (s. 653, str. 4), *sigorta* (s. 654, str. 1 vd.), *serge* (s. 654, str. 10 vd.) meseleleri oradan nakledilmiştir. Yukarıda bir münasebetle söylediğimiz gibi, bunda hatâ ve sevabın maddenin yazarına ait olacağı tabiidir.

38 — *S. 652, str. 19 vd.* O. Turan’ın tarih metodu bakımından kifayetsiz durumunu ortaya koyan (ki, usulsüz ilim olmaz) delillerden biri de, meskûkât hakkında burada ileri sürdüğü fikirlerdir. Halbuki meskûkât tarihi kaynakları içinde en sağlam malzeme kabul edilir, zira tahrif ve tağyir edilme ihtimali yoktur. “İflâs eden bir yanılmaya gayreti”nden bahseden O. Turan’ın meskûkât araştırmalarını kendisince mâlûm sayması ise, ancak onun hudutsuz pervasızlığına bir örnek teşkil eder. O, Kılıç Arslan II’nin gümüş para bastırıldığını yazmıştı (bk. madde, *Kılıç Arslan II, 1A*). Biz makalemizde bu hatâyâ dokunmak aklımızdan bile geçmeksizin, bu sultanın altın para kestirdiğini, bibliyografya göstererek, tebarüz ettirdik. Bir devletin iktisadî hayatında gümüş para ile altın para arasında fark gözetmiyenlerin tarihçi olma iddiaları şüphle ile karşılanmak gerekir.

39 — *S. 652, str. 25 vd.* Biz Ansiklopedi’deki “*Selçuklular*” maddesinde “Anadolunun mânevî ve ruhî vasfını ortaya koyduğumuz” kanaatini beslemekte devam ediyoruz ve Muhyî’l-dîn İbn al-‘Arabî, Mavlânâ Calâl al-dîn, Baba İshâk dahil ve yalnız Anadolu’nun değil, fakat Selçuklu devri İran, Irak, Suriye, Azerbaycan, Orta Asya vb. Türk ülkelerinin “mânevî ve ruhî vasıfları”nı zengin bibliyografya ışığında vâzihan arzettiğimizi tekrarlıyoruz. Anadolu’da Selçuklu devri kültür bahsini kitabında “hazır” bulduğumuzu iddia eden O. Turan’ın, Selçuklu medeniyeti gibi çok geniş karihaya ihtiyaç gösteren bir mevzua girmesi bir yana, bizim musiki bahsinde zikrettiğimiz eserlerin makalemizle alakalı yerini bile tayin edememesi elbette dikkatten kaçacak hususlardan olamaz.

40 — *S. 653, str. 8 vd.* Sultan Melikşah’ın İsfahan’da yaptırdığı camiin adının doğru şekli, Mescid-i cum’a değil, *Mescid-i câmi*’dir (bk. A. Ateş, Belleten, sayı 119, s. 71 v.d.). Selçuklu devri sanatı hakkında verdiğimiz bibliyografya ile geniş, aynı zamanda derli-toplu malûmatı tenkit etmek, kültür meselelerinde amatörlik seviyesini aşamamış tarihçilerin harcı değildir.

41 — *S. 653, str. 13 vd.* Selçuklular devrinde Anadolu’ya “Türkiye” denildiği malûm iken “Türkiye Selçukluları” tâbirine tesahüp eden O. Turan’ın Ansiklopedi’ye gönderdiği müsveddeler üzerindeki notların bize âit olduğunda hâlâ ısrar etmesi, izahı iktidarımız dışında bir ruh hâletinin ifadesidir. Eğer biz müsveddeleri

okuyarak notlar koysaydık, bu notların “*Bu makale Ansiklopedi’ye giremez*” şeklinde olacağında şüphe yoktu.

42 — *S. 653, str. 21 vd.* O. Turan’ın “kendisi ile birlikte ve aynı zamanda” meydana çıkardığımızı iddia ettiği, Selçuklu devrine ait, zâyi eserlerden *Sencer-name*, *Siyar-i futûh-i Sultân Sencer*, ve *Kitâb-ı mafâhîr-i Atrâk* adlı eserlerin zikredildikleri kaynakları sıralıyalım: *Sencer-nâme*, *Tarih-i Tabaristan* II, nşr. ‘A. İkbâl, s. 54; *Kitâb-ı mafâhîr-i Atrâk*, İbn Fındık, *Tarih-i Bayhak*, neşr. A. Bahmanyâr, 1317 ş. s. 241; *Siyar-i futûh-i Sultân Sencer*, *Mucmal al-tavârih va’l-kıssaş*, nşr. M. Bahâr, 1318ş. s. 412; M. M. Kazvîni, *Blst Makûla* II, 1332 ş. s. 231) *.

43 — *S. 653, str. 27 vd.* O. Turan’ın ilk defa ileri sürdüğünü zannettiği Selçuklu devrinin medeniyet tarihi bakımından ehemmiyeti mevzuu yarın asra yakın bir zamandan beri işlenmekte olan başlıca bahislerden biridir ve oldukça zengin bir literatüre mâliktir. Bu gibi mevzularla yeni alâkalandığı için O. Turan tabiatıyla bizim makalemizde bildirdiğimiz araştırmalardan haberdar olamamıştır (bk. *Madde, 412b - 413a-b*, ayrıca, *Tarih Dergisi*, sayı 20, s. 177; I. Kafesoğlu, *Ortaçağ Türk - İslâm dünyasında ilim ve garbe tesirleri*, *Türk Yurdu*, II - 8, 1960, s. 17 - 21).

44 — *S. 654, str. 29 vd.* Türk tarih ve kültürü ile meşgul olup da Câhîz’i bilmemek elbette mümkün değildir. Câhîz’in maddede zikrettiğimiz kayıtlarını eserinde nakleden C. E. Bosworth da bu Arap müellifini iyi tanımaktadır. O. Turan’ın bu, defa da bu Edinburgh’lu tetkikçiye “aktarmacı” diye hücum etmesi beklenir ki, bu zaten baştan-başa komedi olan tenkid yazısına tam uygun düşen bir salme olurdu.

45 — *S. 655, str. 1 vd.* Biz niçin İbn al-Aşîr’in kitabını zikrederken, cilt ve sahife numaralarını değil de yılları göstermişiz? O. Turan’ın kuvvetli(!) suçlamalarından biri de budur. İzah edelim: *Al-Kâmil*’in çeşitli tabıları vardır ve bunların hepsi de herkesin elinde bulunmayabilir. Böylece, yalnız sahife numarası kontrol imkânlarını güçleştirir. Biz yazımızın her cihetçe kolay tâkip edilebilmesini sağlamak maksadıyla eskidenberi hâdiselerin geçtiği yılları göstermeği tercih etmekteyiz. Bir çok araştırmalarda ve kaynak neşirlerinde de böyle yapılmaktadır.

46 — *S. 655, str. 13 vd.* “Selçuklu tarihinin karanlık kalan ve uzun tetkik isteyen devirleri” için biz dâima M. A. Köymen’in araştırmalarına itibar ederiz. Çünkü o vâzih yazan ve kontrol yolunu açık tutan bir tetkikçidir. Oğuzların dini meselesinde maddemizde gerekli izahlar yapılmış ve değeri olan bibliyografyaya yer verilmiştir.

Netice :

Buraya kadar O. Turan’ın “ilim namusu” ve “ilim ahlâkı” (tâbirler kendisininindir) ni pervasızca tecavüz eden iddialarını cevaplandırmış oluyoruz. Son olarak esefle bildirelim ki, mütehassısı olduğunu ilân ettiğini devrin adını bile doğru yazamayan (meselâ *Selçuk* devleti, s. 640, str. 9; *Selçuk* sultanı, s. 643, str. 17; *Selçuk* tarihi, s. 644, str. 10, s. 645, str. 33; *Selçuk* kervansarayları, s. 653, str. 17 vb. Buralarda ilk kelime hep *Selçuklu* olacaktır), üstelik bizim türkçemizin perişan (!) olduğunu söyleyen (meselâ, s. 651, str. 13) O. Turan’ın şimdiye kadar yapılan tetkikat ve neşriyatın farkında olmıyarak, “karanlıklarda kaldığını” zannettiği Selçuklu

* Selçuklu devrine âit olup halen elde bulunmayan eserler bunlardan ibaret değildir. Fakat biz hepsini maddede saymağa lüzum görmedik.

SELÇUKLU TARİHİ MESELELERİNE TOPLU BİR BAKIŞ

tarihini, kitabındaki ve bu ithamnamesindeki “yeni görüş, yeni fikir ve keşifleri” ile, siyasi tarih yönünden olduğu kadar, kültür tarihi yönünden de karma-karışık bir hale getirdiğini kaydetmek mecburiyetindeyiz. Biz O. Turan'ın makalemize intihal malzemesi sağladığı iddia olunan eserine tahsis ettiğimiz yazımızda bu müte-hassısın (!) hâdiseleri doğru-dürüst tâkip edemediğini ve mânalandıramadığını, Selçuklu devletinin teşkilât ve bünyesini kavrayamadığını, bunlarla birlikte, koyu bir islâmci kafa ile çalıştığı için vakıaları yanlış tefsir ettiğini, hele kaynak ve araştı-rma bilgisinin hayret uyandıracak derecede zayıf olduğunu madde zikrederek, pasaj naklederek, mukayeseler yaparak gösterdik⁹. Sayın Prof. A. Ateş de aynı eserin Arap ve Fars filolojisi bakımından hiç bir değer taşımadığını ve hatâlı istid-lâllere yol açtığını delilleri ile isbat etti¹⁰. Böylece, gerek zikrettiğimiz bu yazılar, gerek şu cevabi yazımız göstermiştir ki, yüksek tarihçilik kabiliyeti kendinden menkul şöhretli müte-hassısımız, bizim yıllardan beri fasılasız devam eden çalışmalarımızın hâsılası olarak İslâm Ansiklopedisinin yazdığımız “*Selçuklular*” maddesini gasp et-meğe aslâ muktedir olamayacaktır.

EK-VIII : Osman Tenkit Yazısına Ahmet Ateş'in Yaptığı Açıklama⁴

Bellekten'in 116. sayısında (Ekim, 1965, XXIX, 640 — 660), Prof. Dr. Osman Turan tarafından yazılmış olan *Selçuklular hakkında yeni bir neşir münasebetiyle* adlı yazıda *İslâm Ansiklopedisi*'nde çıkan Selçuklular maddesinin kendisinin *Selçuklular tarihi ve Türk - İslâm medeniyeti* (Ankara, 1965) adlı kitabından intihal edilmiş olduğunu, kendi tabiri ile ve kendince, "gerçekten ilim âleminde emsâli nâdir görülen bir cesaretle bir haksız fiil hâdisesi meydana" çıktığını iddia etmektedir. Onun bu iddiasına *Ansiklopedi*'deki makalenin sahibi her halde cevap verecektir. Prof. Dr. Osman Turan bir taraftan da *Ansiklopedi*'nin Tahrir heyetini, bilhassa bunun murahhas müdürünü, adını sık-sık zikretmek ihtiyacını duyarak, ona yardım etmekle veya cürüm ortağı olmakla itham ediyor. Bunu yapabilmek için Selçuklular maddesinin kendisinden istenmesi ile başlayan olayları tahrif ederek ve bası eklemeler ile hikâye etmektedir. Bütün olayların *Ansiklopedi* bürosunda yazılı vesikalarının — bizim yazılarımızın kopyaları ile kendisinin mektuplarının asılları— mahfuz olduğunun, bunların kendi teşebbüsü üzerine — *İslâm Ansiklopedisi* tarihinde ilk ve son defâ olarak—, Millî Eğitim Bakanlığı teftiş kurulu başkanı tarafından, hususî surette, yerinde teftiş ve tasvip gördüğünün kendisince pek âlâ bilinmesi gerekir. Fakat o bunları külliye unutmuş görünmektedir. Yoksa böyle iddialarda bulunmak için sahip olunması gereken vicdanî endişesizlikten dehşet duymamak kabil değildir. Her şeye rağmen hikâyenin doğru şeklini burada nakletmek ve onun iddialarına cevap vermek lüzumsuz sayılabilirdi. Ancak bir ilim adamları neslinin ortaklaşa ve fedakârca çalışması ile çeyrek asırda meydana gelen ve dünya ilim âleminde haklı bir itibar kazanan bir ilim eserimiz bahis konusu olduğu için, hikâyenin yeniden nakledilmesi ve kendisine hatırlatılması zarureti hasıl olmuştur.

Okuyuculardan, malûm olduğu halde, ilk önce şu hususu hatırlatmama musade edilmesini dileyeceğim: Bahis mevzuu olay *İslâm Ansiklopedisi*'nde çıkacak Selçuklular maddesidir. *İslâm Ansiklopedisi* mümkün olduğu kadar belirli zamanlarda ve belirli bir hacimde çıkan fasiküllerden meydana gelir. Buraya giren maddelerin aşağı yukarı belirli bir zamanda ve belirli bir hacimde hazırlanması gerekir. Bundan dolayı bu olayda zamanın ve maddenin hacminin çok mühim olduğu aşikârdır.

Prof. Dr. Osman Turan, tarihleri hafzederek, hikâyesine şöyle başlar: "İslâm Ansiklopedisi Tahrir heyeti müdürü Prof. Ahmed Ateş imzası ile aldığım resmî bir yazıda Selçuklular maddesinin tarafımdan yazılması isteniyor ve 18—20 sahifeyi geçmemesi bildiriliyordu. Devrin ehemmiyeti... ve nihâyet Selçuklulara dâir tetkiklerin henüz başlangıç halinde bulunması dolayısıyla bu takdirin kifayetsizliği tarafımızdan anlatılmış... ve neticede Selçuklular maddesinin 80—90 sahifeye çıkarılması üzerinde mutabakata varılmıştı". Gerçek durum ise şudur: Prof. Dr.

⁴ ATEŞ, Ahmet; "Prof. Dr. Osman TURAN'ın Tenkit Yazısı Dolayısı ile Bir Açıklama", *Bellekten*, XXX/119, Ankara, 1966, s.459-466

Osman Turan, 1963 yılı Mayısında, Ansiklopedi bürosuna gelmiş, Selçuklular maddesinin ne mahiyette ve kime yazdırılacağı, hacminin ne kadar olacağı, kendisi ile konuşulup, birlikte bir takım esaslar tesbit edilmişti. Nitekim Prof. Dr. Osman Turan'a yazılmış olan aslı kendisinde ve sureti Ansiklopedi bürosunda bulunan 31 Mayıs 1963 tarihli ve 84 sayılı ilk resmî yazımızda şöyle denilmektedir: "Selçuklular maddesi hususunda daha önce büromuzda görüşme yapılmış ve Anadolu Selçukluları maddesi, hükümdarları çok mufassal olarak yazılmış olduğu için, 3 Ansiklopedi sahifesi hacminde olmak üzere zat-ı âliniz tarafından yazılması uygun görülmüştü.

Heyet-i umumiyesi ile Selçuklular maddesini yazmak istediğiniz takdirde, hepsi 18—20 Ansiklopedi sahifesini geçmemek üzere, tarafımızdan telif edilmesine Tahrir heyetimiz taraftardır.

Bu maddeyi 4 ay içerisinde göndermenizi veya kabil olup - olmayacağını bildirmenizi rica ederim."

Prof. Dr. Osman Turan'ın 12 Haziran 1963 tarihli cevabı da şöyledir: "Ben Selçukluların daha geniş yazdırılacağını düşünerek nasıl bir iş-birliği yapmamız gerektiğini sormak istemiştim ve yalnız Türkiye Selçuklularını yazacağımı sanıyordum. Şimdi yazılan hususî maddeleri göz önüne alarak, bu maddeyi çok umumî bir şekilde yazdırmaya karar vermişsiniz. Bu takdirde de tek kalemden çıkmasından fayda mülâhaza ediliyor demektir. Yaz aylarına rastlayacağı için belki vakit az gelecektir. Mamefih yakında sizlerle görüşmek fırsatı olacaktır. Bu suretle çizdiğiniz hacme göre yazmağa çalışacağım."

Görülüyor ki, hacim takdirinde kendisi ile görüşülmüş olduğu gibi, bu hususta bir mutabakata da varılmıştır; onun aksi iddiaları bizzat kendi mektubu ile tekdip edilmektedir. Arada yalnız zaman bakımından ihtilâf vardı ki, 12 Haziran 1963 tarih ve 93 sayılı yazıda şöyle denilmiştir: "Selçuklular maddesi için verilmiş olan zamana ancak bir ay daha ilâve edilebilir. İstanbul'a teyrifiniz esnasında bu husus üzerinde daha teferruatla görüşebileceğimizi ümit ederim..."

Prof. Dr. Osman Turan, maddeyi üzerine aldıktan sonra, yazıp vereceği mühlet (yani Ekim 1963) geçtiği bir sırada, maddenin bir fasikül (80 Ansiklopedi sahifesi) olacağını söylemiştir. Buna karşılık, — yine yazıyı teslim etmesi gereken mühletten çok sonra— görüşlerinde ısrar etmesi ve oyalamaları üzerine, 19 Şubat 1964'te kendisine şunlar yazılmıştı: "Tarafınızdan yazılması İslâm Ansiklopedisi Tahrir heyetince uygun görülmüş olan Selçuklular maddesinin bir fasikül tutacağını ifade buyurmuşunuz. İslâm Ansiklopedisi Tahrir heyeti Ansiklopedinin bir an önce bitmesi için, esasen mühim Selçuklu hükümdarları hakkında ayrı ayrı maddeler bulunduğunu, bulunmayanların da bundan sonraki kısımlarda ve zeyilde bulundurulacağını göz önüne alarak, bahsettiğiniz hacmin imkânsız olduğu, azamî 25—30 sahifelik bir maddenin konulabileceği kanaatine vâsıl olunmuştur. Bundan dolayı mezkûr maddenin bu hacme göre kaleme alınmasını, eğer dediğiniz hacimde hazırlanmış ise, meselâ T. T. K. yayınları arasında oldukça büyük bir kitap olarak yayımlayabileceğiniz bu eserin teksif edilmiş bir hülâsasının Ansiklopedimize gönderilmesini bilhassa rica ederim". Buna rağmen, burada tafsilüne lüzum olmayan mektuplaşmalardan sonra, vaktin geçmiş olması, *Ansiklopedi*'nin tıkanmış

bu duruma düşmesi yüzünden, bu ansiklopedi sahifesi haciminde bir yazının kadimını ister - istemez karar verildi. 18 Nisan 1964 tarihli ve 48 sayılı bir yazı ile tasminatın bitmesinden 6 ay sonra — bu yazı kendisinden istendi. Bir takım oyalamalardan sonra, nihayet Haziran 1964 başlarında —mühletten 8 ay sonra— Prof. Dr. Osman Turan 80 sahife haciminde diyerek, yazıyı bizzat büroya teslim etti. Biz de mutabık kalınan hacimde olduğunu düşünerek, yazıyı, ilk kontrolü yapılmak üzere, o zaman-ki kontrol memuru Doç. Dr. Şükrü Akkaya'ya teslim ettik ve bir taraftan da kontrol edilen kısımların yazdırılmasına başlandı. 50 daktilo sahifesi kadarı yazılınca, müsveddelerin 500 küsur daktilo sahifesi (160—170 Ansiklopedi sahifesi) tutacağı görüldü. Bu kısım, hemen kontrol edilmek ve kısaltılmak üzere, 1 Temmuz 1964 tarihli ve 105 sayılı yazımızla, kendisine gönderildi. Bu yazıda bir de şöyle deniliyordu: "Müsveddelerin iyi tahmin edilememesi yüzünden hâdis olan bu durumda yazıları derhal okuyarak, kısalttıktan sonra bize göndereceğinizi ümit ediyoruz. Yoksa Ansiklopedinin çok geç ve matbaadaki müretteplerin âtil kalması tehlikesi vardır". Bu arada 16 Temmuz 1964'te, ikinci 50 sahifelik kısım, aynı şekilde bir yazı ile, kendisine gönderildi. Esasen çok gecikmiş yazısı ile Ansiklopedi idâresini tam bir çıkmaza soktuğunu gören Prof. Dr. Osman Turan, hemen gereken kısaltmayı yapacak yerde, 4/7/1964 tarihli mektubunda : "Kısaltmamın benim için maddeten ve mânen mümkün olamayacağını da üzülererek belirtmek isterim... Ansiklopedi ölçülerine uymak gayretleri beni kâfi derecede bıktırmış..." demekte idi. Buna karşılık maddenin istenilmesinden 15 ay, mühletten 10 ay sonra, 8/7/1964 tarihli, 109 sayılı yazımızda tamamiyle sıkışmış ve âtil kalmış Ansiklopedi'yi ve Prof. Dr. Osman Turan'ın emeklerini kurtarmak için, ona şu teklifte bulunmuştuk: "Tahrir heyeti Selçuklular tarihinin Türk tarihi, millî tarihimiz bakımından çok büyük ehemmiyetini tamamiyle müdrük olarak yaptığı görüşme sonunda, bu maddenin bu hacimde konulmasına inkân olmadığına ittifakla karar vermiştir. Bu durumda maddeyi sizin kısaltmamız mümkün görülmediğinden, bu işi büromuza bırakmanızı reca ediyoruz. Sonuna, arzu ettiğiniz takdirde, telif hakkınız bâkî kalmak ve derhal ödenmek şartı ile, T. H. (yani: Tahrir Heyeti) rumuzu konulabilir". Bu tekliften maksat, pek meydandadır ki, maddenin değerini tamamiyle yazarına bırakarak, muhtemel mes'uliyetini kendi üzerimize almak ve kendisini yaklaştırmak istemediği bir külfetten kurtarmaktı. Bu arada Ankara'da bulunduğumdan kendisini ziyaret ettim. Ona şöyle teklifte bulundum :

1. Makaleyi mümkün olan sür'atle kendisinin kısaltması,
2. Makaleyi bizim kısaltmamız.
 - a) İsterse, kendi inzası ile çıkması,
 - b) İstemezse, bütün hakları kendisine âit olmak üzere, T. H. (Tahrir Heyeti) rumuzu ile çıkması,
3. Eserin tam olarak bastırılmasının tarafımızdan Millî Eğitim Bakanlığımıza teklif edilmesi ve hulâsasının "Osman Turan'ın basılacak eserinden hulâsa edilmiştir" kaydı *Ansiklopedi*'de basılması.

Konuşmamızda bunları reddeden Prof. Dr. Osman Turan, 13/7/1964 tarihli mektubunda, yine Selçuk tarihinin ehemmiyetini ileri sürerek, tekliflerinizi reddetmiştir. Bu mektubunda eserini bizim kısaltmamız hususunda bunun bahis

mevzuu olamayacağını söyleyip, “bu sebeple sâhibine eserini kendi eli ile katletme mânâsına gelen bir teklifin yapılınması... icap ederdi” diyerek, Tahrir heyetinin hepsi profesör olan üyelerine, bir tarih maddesini kısaltacak liyakatte kimseler olmadıklarını söyleyerek, hakaret etmekten de geri kalmıyordu. Aynı mektupta bundan başka da “... bir sene çalıştırılan bir insana karşı bir mes'uliyet meselesi ve hissi elbette mevcuttur” diyordu. Hak ve mes'uliyet hissinden bahseden Prof. Dr. Osman Turan yaptığı işin 5 ayda 2 metre genişliğinde masa sipariş edilen bir kimsenin 15 ay sonra, 20 metre genişliğinde bir masa getirip, evin duvarlarını yıkarak, onu eve sokmağa çalışması ve bundan dolayı hak iddia etmesi kadar hukuk dışı bir davranış olduğunu fark etmiyordu veya etmez görünüyordu.

Aynı mektupta nihayet “eserin derhal iâdesini istemekten ve sizleri de arzunuza (!) kavuşturmadan başka bir çare kalmamıştır” diyordu. Bu durumda Selçuklular maddesi diye verdiği — basılınca büyük boyda 400 sahife kadar tutan— yazılarını, isteğine uyararak, kendisine iâde etmekten ve maddeyi başka bir müellife yazdırmaktan başka çare kalmamıştı ve böyle yapılmıştı.

Prof. Dr. Osman Turan'ın yazısının kendisine gönderilinceye kadarki macerası, kendi yazılarının da şahâdet ettiği gibi, işte bundan ibârettir. Şimdi bunlar karşısında onun yazısına bakılırsa, mevcut olmayan neler eklediği daha kolay anlaşılacaktır. Bir yerde (s. 640, satır 36 v. dd.): “Bu durumu karşısında kendisine son teklif olarak medeniyet kısmı bırakıldığı ve sâdece siyasi kısım basıldığı takdirde, hem hacminden ve hem de zamandan tasarruf sağlanacağını bildirmiştim. Nitekim bu kısım bir fasikülden az tutacaktı” diyor. Bu sözler tamamiyle uydurmadır. Kendi mektupları ve cevaplarımız meydandadır. Böyle bir teklif asla gelmemiştir. Bu iddia aynı zamanda hadiseler de uymaz. Çünkü kendisi ile konuştuğumuz zaman, —metinleri yukarıya alınmış mektuplarımızda da tekrar tekrar ifade edildiği gibi—, Selçuk hükümdarları için çok uzun maddeler bulunduğunu, binaenaleyh siyasi ve askerî olayların mümkün olduğu kadar kısa geçilmesi, umumî meseleler ile medeniyet ve kültür meseleleri üzerinde daha çok durulması kararlaştırılmıştı — bu husus onun ilk cevabının yukarıya alınan parçasında esasen kendisi tarafından da tekrar edilmektedir—. Bunun gibi, onun “Prof. Ahmed Ateş maddeyi yazmaya heveslenen Prof. İ. Kafesoğlu ile anlaşarak (!) medeniyet kısmına ehemmiyet verip, ondan feragat edemeyeceklerini ileri sürüyor...” sözü de kaba, vakıaların yukarıdan beri açıklanan seyrine ve kendi mektubunun metnine bile uymayan çirkin bir isnattır. Bir az aşağıda da “maddenin artık Kafesoğlu tarafından kısa olarak kaleme alınacağını, fakat zaman darlığı dolayısıyla eserimden faydalanmasına müsaade etnemi teklif ediyordu” diyor. Kendisine hiç bir zaman böyle bir teklif yapılmış değildir, bu sözler de tamamen asılsızdır. Mektuplarımız ve tekliflerimiz meydandadır.

Her şeyi bir entrika havası içinde görmeğe ve göstermeğe çalışan Prof. Dr. Osman Turan daktilo edilmiş 189 sahifenin Ansiklopedi bürosunda alıkonulduğunu da söylüyor. Bunun mutad bir muamele olduğunu, hatta basılan yazıların müsveddelerinin de asla Ansiklopedi bürosundan dışarı çıkarılmadığını kendisi çok iyi bilir. Çünkü büronun bir mes'uliyeti olduğu gibi, yazarların da bir mes'uliyeti vardır ve bu yazılar bir çok meselelerin isbatı zımında birer vesika olabilir. Nitekim kendi yazıları birtakım hususların isbatında vesika olacaktır.

Burada şunu da ilâve etmek lâzımdır ki, büroda yazılan ve bir sureti alınmayan 189 sahifelik yazılar Selçuklular tarihinin Malazgird muharelesine kadar olan kısmına taalluk eder ve Selçukluların bu zamana kadarki tarihinin Prof. Dr. Osman Turan'ın asıl ihtisasının dışında bulunduğu bütün mütahassıslarca malumdur.

Böylece normal bir tarzda cereyan eden olayları bir entrika havasına burundürmeğe çalışan Prof. Dr. Osman Turan, bu işi ne kadar hesaplasa, yine de iddialarının esassız olduğunu kolayca isbat edecek delilleri de vermekten geri kalmamaktadır. Nitekim bizzat kendisi şöyle diyor (s. 641, satır 32 v. dd.): "Gerçekten esere ait mâceranın bitmediği seziliyor ve bâzı şayiialar daha bir şeyler olacağını gösteriyordu". Maksadı malûm. Halbuki düşünmüyor ki, bir kimse bir eseri ihtihale karar verse, tabiidir ki, bunu gizleyecektir. Şu halde, eserlerin yayınlanmasından önce, "bazı şayiialar" çıkması imkânsızdır. Böyle olunca, Prof. Dr. Osman Turan'ın yalnız kendi muhayyilesinde mevcut bir şeyleri sezinlediği ve şayiiaları duyduğu ve bütün yazdıklarının bu tasavvurlardan ibaret olduğu meydandadır.

İslâm Ansiklopedisinin Prof. Dr. Osman Turan ile olan mâcerası bununla nihayet bulmadı. Kendisi zamanının Millî Eğitim Bakanına müracaat ederek, teftiş kurulu başkanının İstanbul'a gönderilip, meseleyi teftiş etmesini ve hayretten dona kalmasını da temin etti. Ancak bütün bu olayların Tahrir heyetini ne kadar meşgul edeceğini, her maddenin yazdırılması için bu kadar uğraşılırsa, *Ansiklopedi*'nin nasıl bir çıkmaza gireceğini takdir etmek elbette güç değildir.

Kendisinin yazılamaz sandığı Selçuklular maddesi yazılıp, ilk kısmı basılınca, Prof. Dr. Osman Turan, bizzat söylediği gibi, sezinlediği vehimlerine inanarak, İslâm Ansiklopedisi Murahhas müdürü sıfatı ile, bana bir ihtarnâme (!) çekti. Ona verilen cevapta iddialarının tamamıyla maddeten yanlış ve vâhî mesnetlere dayandığı gösterilmiş ve şu husus hatırlatılmıştı: "İbrahim Kafesoğlu yıllardan beri fasılasız olarak Selçuklular tarihini inceleyen ve Üniversite kürsüsünden okutan... bir ilim adamımızdır... Onun burada adını yazmağa kalemimin varmadığı bir cürmü irtikâp edebileceğimi — daha doğrusu buna tenezzül edeceğimi— ve bizim, diğer arkadaşlarımız ile birlikte, bunu müsamaha ile karşılayacağımızı tasavvur etmenin bile abes olacağını kabûl etmeniz gerekir. Kaldı ki, böyle bir iddianın sadece bir bühtan olmaktan ileri gidemeyeceği sizin ve onun şimdiye kadarki çalışmaları ve yayınlarınız ile kolayca isbat edilebilir".

Ben Prof. Dr. Osman Turan'ın bu son yazısında bu kanaatimi değiştirecek bir delil görmedim.

Prof. Dr. Osman Turan yalnız kendi muhayyilesinde mevcut kuruntulara dayanan son yazısında, bir de "her halde Tahrir heyeti müdürü ile birlikte varılan anlaşmaya (!) göre girişilen ilk teşebbüs kitabımızın neşrinden önce davranmak ve makaleyi bir an önce basmak idi" demektedir. Yine aynı sakim zihniyetin bir ifâdesi olan bu hükmü verirken, tarihçi Prof. Dr. Osman Turan tarihleri unutmaktadır. Belirli fasılalar ile çıkan bir eser kendisinden en geç 1 / Ekim / 1963'te teslim etmesini istediği bir yazıyı Haziran 1964'te almış ve bir ay sonra kendisine iade etmek zorunda kalmıştır. Bu yüzden, en ihtiyatlı hesaplar ile bile, *Ansiklopedi*, kendisi yüzünden, hiç olmazsa, 8—9 ay geç kalmış demektir. Bundan dolayı Selçuklular maddesi —kendisine haber vereyim— kısım kısım geldikçe, hemen yazdırılıp, basımına

gönderilmiş ve basılmış ise, bunun ancak kendisinin sebep ve mes'ulu olduğu bu gecikmeyi telâfiden başka bir sebebi yoktur ve olamaz da.

Her şeyi aynı gözlükten görmek isteyen Prof. Dr. Osman Turan Sultan Sancar dediği Selçuklu hükümdarına ait maddenin Sencer'e konulmasını da aynı zihniyetle izah etmiş ise, tabii buna artık şaşmamak gerekir. Fakat hemen söyleyeyim ki, yine aldanmaktadır. *Ansiklopedi*'de mevcut olan Sancar maddesini okusaydı, orada kelimenin asıl şeklinin *sanç-* kökü ile ilgili olduğu, doğru şeklinin Sançar olması gerektiği, fakat ç sesi te'siri ile, bunun incelendiği, Türkiye'de —ve Arap imlasına bakılacak olursa, Sencer zamanında bile— kelimenin ince vokaller ile telâffuz edildiği göz önüne alınarak, bu hükümdara ait maddenin Sencer'e konulduğunu görürdü. Kendisinin tasavvurlarının vâhî olduğu, elbette bu maddî deliller ile, kolayca anlaşılabilir. Esasen 7 sahife tutan bu yazının dizgi ve baskısı bir haftalık bir iştir ki, bunun kazanılmasının 15 ay kaybı yanında bir değer ifade etmeyeceği de bellidir.

Prof. Dr. Osman Turan, aynı zihniyetle, bir de şöyle demektedir : “Büyük bir ihtiras ve çeşitli mücâdeleler ile müesseseyi idârelerine alan ve bu sebeple veya mizacları dolayısıyla de bir çok ciddi ilim adamının uzaklaşmasına sebep olan bu arkadaşımız...”. Arkadaşımız Osman Turan'ın teferruatını ve mahiyetini pek âlâ bildiği bir mücadeleyi böyle ortalığı bulandıracak tabirler ile ifade etmesi cidden esef vericidir.

Evvelâ şunu söyleyeyim: “Bir çok ciddi ilim adamının uzaklaşmasına” sözlerini yazarken, Osman Turan gözü önünde bulunan *Ansiklopedi*'nin sahiplerini karıştırmak lüzumunu bile hissetmeyecek kadar vicdanî endişelerden uzak bulunuyor görünmektedir. Yoksa, eksik bir imzaya mukabil, o zamana kadar *Ansiklopedi*'de çıkmamış olan hiç olmazsa 10 imzayı hemen görecekti. Eksilen imzaya gelince, şahsına ve ilmine karşı büyük bir takdir ve saygı duyduğum o imza sahibi ile, *İslâm Ansiklopedisi*'nin ilmî seviyesinin alçalması tehlikesi belirince, maalesef aramızda bir ihtilaf çıktı. Bununla beraber *Ansiklopedi* idaresi bana verilmek istendiği zaman, herkesten önce onunla görüştüm, aramızda bir anlaşma imkânı bulamadığıma hâlâ üzgünüm. Prof. Dr. Osman Turan, bu durumu bildiği halde, bunu hatırlatması en az insafsızlıktır.

Prof. Dr. Osman Turan bir de “Ahmed Ateş biraderimizin de hayranlığını kazandığına göre, bu maddenin neden Kafesoğlu'na değil, bana ısmarlandığı suali de cevapsız kalmaktadır” diyor. Halbuki bu sorunun cevabını Osman Turan biraderimiz vicdanının derinliklerinde bulmalıydı.

* * *

İslâm Ansiklopedisi Tahrir heyeti Prof. Dr. Osman Turan'ın eserini okumadan, sırf şahsı hakkındaki iyi düşünce ve niyetleri sebebi ile, her şeye rağmen, uzun zaman kendisi ile bir anlaşma zemini bulamadığına üzülmüştü. Hattâ eserinin Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü tarafından basılması bahis mevzûu olduğu zaman, okunmuş olduğumuz bu eser hakkında, bu hususta müsbet rey vermiştik. Fakat eseri çıkınca, böyle bir anlaşmanın yapılmamış olmasının büyük bir talihi eseri olduğu anlaşılmıştır. Çünkü Osman Turan'ın eseri, makalesindeki yüksek iddialarına ve kendi kendine sonsuz güvenine rağmen, maddî ve iptidai feci yanlışlar

ile doluydu. Bunun bir kısmı hakkında bir fikir edinmek için şimdilik şu yerlere bakılabilir :

A. Ateş, *Yabgulular meselesi* (Belleten, 1965, XXIX, 517 — 525) :

İ. Kafesoğlu, *Tarih dergisi*, İstanbul, 1965, sayı 20, s. 171 — 188;

A. Ateş, *Şarkiyat mecmuası*, İstanbul, 1966, CVI, 162 — 173.

Burada gösterilmiş ve isbat edilmiştir ki, “Türk ilmini bu gibi hâdiselerden korumak” (s. 642, son satırlar), “Üniversitelerimizin ne derece bir kıymetler anarşisi içinde bulunduğunu” (s. 640, satır 1 - 2) göstermek isteyen Prof. Dr. Osman Turan, basit filoloji ve gramer kurallarını bile bilmeden, başka alimleri techil edebilmekte ve okuduğu metinleri anlamadan her sahada keşifler yapabilmektedir. Bu sözümüz bazılarınca mübalağalı sanılabilir. Fakat onun böyle yanlış anlayışlarına ve buna istinat ederek yaptığı keşiflere gösterilen yerlerde anılmamış olan başka örnekler de verilebilir. Bunlardan biri mesela şudur: İbn Bîbî (neşr T. T. K., Ankara, 1956, s. 272, satır 6 - 7)’de şu cümle vardır:

سلطان در علائیه از قلمه عزم « شکر خانه » که در صحرا ساخته است فرمود کمال‌الدین
در خدمت سوار گشت ...

Bunu gören Prof. Dr. Osman Turan hemen şöyle der (*Selçuklular tarihi...*, s. 267, satır 24 v. d.): “İbn Bîbî’de ‘Alâiyye düzüğünde bir “şekerhane” olduğunu ve ‘Alâ’ al-Dîn Kaykubâd tarafından inşa edildiğini bildirmektedir ki, bu o zamanda bu sahillerde, limon ve portakal gibi şeker kamışının da mevcut bulunması ile mümkündür”. İbn Bîbî, Kamâl al-Dîn Kâmyâr’ın talihsizliğini anlatırken, sultanın yakınları ile gittiği *şahrâ*’da, yani şehrin uzaklarında bulunan bir şeker خانه’den bahseder. Bir imalathanenin, hele şeker imalathanesinin sahrada yapılmasında bir sebep ve mânâ olmayacağı bedihîdir. Yalnız buna bakarak, buradaki şeker خانه kelimesinin başka bir mânâda olması gerektiğine hükmedilebilirdi. Bunun gibi meselâ Hâkânî’nin bir mektubunda şöyle bir cümle vardır: (Şehid Ali Paşa kütüp., nr. 2796 nüshası, yaprak 145b): *و یوز را از شکر خانه خاص بیرون فرمود انکندن*. Prof. Dr. Osman Turan gibi anlasak, bu cümleleri şöyle tercüme etmemiz gerekir: “Parsın husûsi şeker fabrikasından (!) dışarı atılmasını emretti ve o parsın bir daha av yerine getirilmesine müsaade etmedi”. Halbuki büyücek bir lûgat kitabına değil, sadece *Burhân-i kâfi*’a bakılsa, şiker’in (şeker okumak da yanlış) “şikâr, av ve parçalayan” demek olduğu, farsçada can-şiker (“ruh avlayan”), dil-şiker (“gönül avlayan”), düşmen-şiker (“düşman parçalayan”) tabirlerinin bulunduğu görülürdü. Bu halde şiker-hane’nin de “av kulubesi, av köşkü” demek olacağı kolayca anlaşılır. O halde İbn Bîbî’nin cümlesinin inânası “Sultan ‘Alâiyye’de, kaleden sahrada yaptırdığı av köşküne gitmeği buyurdu. Kamâl al-Dîn de beraberinde atlandı” demektir. Bu takdirde manada ve cümlede hiç bir gayri tabiiyet olmadığı gibi, bir şeker imalathanesi tasavvuruna da imkân yoktur. Sonra hükümdarların “sahralarda” av köşkleri, av kuleleri yaptırdıkları malûm ise de, şeker imalâthanesi veya genel olan imalâthaneler yapıyor, işlettikleri malûm değildir.

Bunun gibi, Türkçede muganni ve teganni kelimeleri bulunduğu halde *yugân-nûna*’yi *yugânûn* okuyan Prof. Dr. Osman Turan son makalesinde bile (bk. s. 653,

AHMED ATEŞ

satır 9) *mesjid el-câmi*'i yanlış bulup, *masjid-i cuma* olacağını söyleyerek, bilmediği bir dilin kelime ve tâbirlerini düzeltmeğe çalışıyor. Halbuki klasik Arapçada *masjid al-cum'a* terkihi mevcut olmadığı gibi, *masjid al-câmi*' terkihi, garip yapılı (bir ismin sıfatına izâfe edilmesi) dolayısı ile, bir çok gramer kitaplarında izah edilen (bk. meselâ İbn Ya'îş, *Şârh al-Mufaşşal li'l-Zamahşari*, nşr G. Jahn, Leipzig, 1882, II, 330 v.d; Wright², II, 232) çok müstamel bir terkihtir. Tarihî ve coğrafî eserlerde de büyük şehirlerde bulunan ulu camiler için daimâ bu *masjid al-câmi*' tabiri kullanılır. Osman Turan'ın eserindeki bütün yanlışları göstermek için, *Belâten*'in sahifeler ile, 120 — 130 sahife lâzımdır. Eğer Prof. Dr. Osman Turan (krş. kendi yazısı, s. 642, satır 24) kendisini tehdit ettiğimi söylemeyecek olsa, bu kadar yer te'min edildiği takdirde, ilim için, bu işi yapmağa amâde olduğumu da ilâve ederim.

Sayın Prof. Dr. Osman Turan'ın bu eserini okumuş olsaydık, tabii olarak, onu *Ansiklopedi*'ye koyamayacaktık ve bütünüünün basılması için Bakanlığa yapmağı vaad ettiğimiz teklifi de, mahcup bir halde, geri almak zorunda kalacaktık. İsteddiği hacimde ısrar etmesi ile, bizi böyle hallere düşmekten koruduğu için, ben şahsen kendisine müteşekkir bulunmaktayım.

EK-IX : Osman Turan'ın "İlahiyat Fakültesi Meseleleri" Adlı Makalesi⁵

Bugün, Türkiye gibi medeniyet dâvası ve bunun neticesi olarak da, hiç olmazsa, bir asırdan beri gittikçe siddetini artıran bir hars buhraniyle karşılaşan, maddî ve mânevî bakımdan da tamamiyle yeniden kurulmak zorunda bulunan, bir memlekette üniversiteye terettüp eden vazife, şüphesiz, her memleketten büyüktür. Memleketin dimağı mesâbesinde bulunan ve onun uzun vadeli mukadderatını hazırlamakla mükellef olan üniversite, memleketin halle mecbur olduğu maddî, manevî bütün meselelerin başında gelir. Bundan dolayı, devletçe ve milletçe, bütün dikkatimizi onun üzerinde teksif ederek onun yükselmesi ve gelişmesi için elimizden geleni yapmamız, istikbalimizin yegâne teminatı olacaktır.

Üniversite meselesinin medeniyet ve hars dâvalarımızın halli, mukadderatımızın tâyini bakımından haiz olduğu ehemmiyet ve bununla mütenasip bir seviyeye erişebilmesi için nasıl ıslah edilebileceği hususundaki fikir ve kanaatlarımızı, yakında kitap veya makaleler halinde neşredeceğimiz, bir eserde serdettiğimizden burada âcil ehemmiyetine binaen sadece İlahiyat Fakültesi meselesiyle, fakat bütün şümülüne girmeden meşgul olacağız.

Yeni bir medeniyete ve modern çağların dünya görüşüne doğru giderken din realitesini düşünüp onun içtimâî ve millî

⁵ TURAN, Osman; "İlahiyat Fakültesi ve Meseleleri", Zafer Gazetesi, 6,7 Ocak 1952

bünyedeki rolünü idrâk ettikten sonradır ki onu münevver ruh-lardaki boşluğu doldurmak, manevî bir gıda haline getirmek mümkün olacak ve sıhhatli bir cemiyet için tehlikeli bir vaziyet olan, münevver ve halk arasındaki manevî uçurum da dolulabilecektir.

Din adamları yeni şart ve zaruretleri, hattâ dinî imkânlar dahilinde, kavrayacak bir seviyede olmasa bile din müessesesini baskı altında bulundurmak veya sadece ihmal etmek cemiyetin mukadderatıyla oynamak demektir. Din kültürünün ocakları olan ananevî müesseselerin, düşmüş oldukları, inhitat içinde kalmaları ve yeniliğe karşı direnmeleri. ilerlemek azminde bulunan bir cemiyet için mahzurlu idi. Fakat yerlerine kaim olmak yolunu tutan eski İlâhiyat Fakültesiyle imam, hatip mekteplerini toptan kaldırmak, şüphesiz daha hayati bir tehlike idi. Filhakika bugünkü Türkiye'de kendi kültür kaynaklarından ve tenvir imkânlarından mahrum kalmış bulunan, İslâmiyetin, inkılâptan öncesine nazaran, daha geri, daha daralmış bir şekil almış olması, ve medenileşmek dâvasında bulunan bir milletin seviyesiyle münasip olarak gelişecek yerde, âdetâ iptidai kavimlerin dini seviyesine düşecek bir istikamete yönelmesi cemiyet hayatında ciddi bir muvazenesizlik âmili olmuştur. Böylece eskisinden hiç zayıf olmıyan İslâmiyet duygusu, yeni çağların gerektirdiği ilim ve felsefe ile âhenkleşen bir ilâhiyata sahip olmak şöyle dursun, bugüne nazaran kifayetsiz olmakla beraber, Ortaçağ İslâm medeniyetinin yüksek seviyesiyle mütenasip olarak, kurduğu, fikir sistemi ananesiyle beslenmek imkânından bile mahrum kalmıştır. Bunun tabii bir neticesi olarak husule gelen maneviyat boşluğu halkı hakikî İslâmiyet yerine eskisinden daha ziyade bâtil itikatlara, hurafelere ve nihayet câhil ve bazan menfaatprestlerini elinde bulunan tarikatlara sürüklemektedir.

Kanunî yasaklara rağmen maneviyat iştirakiyle halkı celp eden bu temayülleri irtica ve taassupla karıştırmamalıdır. Fa-

kat dinî bilgileri, kuvvetli şahsiyeti ve siyasî kabiliyeti yerinde bulunanların bu havayı irtica istikametinde istismar etmesi ihtimali mevcuttur. Bu vaziyete karşı ve irticain meydana çıkacağı korkusu ile milletin mukadderatiyle oynamaya, onun insanî, millî ve demokratik haklarına tecavüze kimsenin hakkı yoktur. Hele politik, ideolojik maksat ve temayülleri dolayısıyla irtica bahane ve taktiği altında milletin vicdanına tassallûta, manevî kıymetlerini yıkmaya yani dini din aleyhinde istismara da asla müsaade edilemez. Yalnız bugün karşımıza çıkan meseleleri değil madde ve ruh arasındaki ezeli mücadeleyi, sağlam fert ve cemiyetler için zarurî olan muvazene haline sokabilmek maksadiyle, dinî müesseselerin bir an önce, zamana ve milletin ihtiyaçlarına uygun olarak, kurulması ve teşkilâtlandırılması lâzımdır. İrtica, taassup ve hurafelerle hakikî dinî ve din duygusunu birbirinden ayırarak ne dini baskı altında bulundurmak ve ne de sadece onunla bağlı bulunan bu tezahürlere karşı maddî kuvvet kullanmak değil tek çare dinî kültür ve bilgileri yükseltmektir. Bugün, Meşrutiyet devrinde İslâm teolojisini, az çok, zamanın ihtiyaçlarına göre âhenkleştirme kabiliyetini haiz unsurlara malik olmak şöyle dursun basit umumî ve dinî kültürü haiz din adamlarından bile mahrumuz. Hâlâ şer'î hukuka göre halli gereken bazı eski dâvalara da rüyet edecek kadar İslâm hukukunu bilen ne hukukçularımız kaldı ne de müftüler vardır. Asırlardan beri İslâm medeniyeti ve dinine mensup bir millet olarak davet edildiğimiz Şarkiyat kongrelerinde, İslâmî ilimlere dair ciddi tebliğlerde bulunacak unsurların mevcut olmaması dolayısıyla, medeniyet dünyası karşısında duyduğumuz mahcubiyetin devamına tahammül edemeyiz. Halbuki İslâm medeniyetinin kurucu ve hamilerinden, bu dinin bin yıllık âzâsı olmaktan ve nihayet müslüman kavimlerle mevcut münasebetlerimizden sarfınazar sadece diğer ileri milletler gibi medenî bir millet olmak haysiyetiyle de İslâm dini ve medeniyeti tetkiklerine

iştirak etmek zorundayız. Dinî olduğu kadar içtimaî ve siyasi ehemmiyeti aşikâr olan Kıbrıs Müftülüğüne, oradaki Hıristiyan cemaat teşkilâtı karşısına çıkacak bir müftü bulup tâyin etmekte müşkülât çektiğimiz bir vakıdır. Diyanet işlerini idare edecek münevver din adamlarımız hemen hemen mevcut değildir. Camilerimizdeki imamların vaazları, inanmış münevverleri bile tatmin edemeyecek kadar, iptidaileşmiştir. Millî harsın en kuvvetli unsurlarından biri olan din ve dinî kültürün bugünkü perişan haline nihayet vermek için ciddi bir surette tedbirler alamazsak içinde bulunduğumuz maneviyat buhranının cemiyet hayatımızda daha derin hastalıklar doğurması mukadderdir. Bir kaç ay önce bir Kanadalı profesörün kendi üniversitesine davet etmek istediği orta seviyede bir din âlimi bulamadığımızı da kaydedelim.

Bugün alınması gereken tedbirler ancak âcil bir mahiyet arzeden buhranı yatıştırmak içindir. Halbuki ileride yetişecek büyük din âlimlerinin halletmekle meşgul olacakları daha büyük meseleler vardır. Filhakika Avrupa'lılaşmak mecburiyetinde kalan cemiyetimizin bu medeniyetle karşılaşması neticesinde Yeniçağların ilmi ve felsefî esaslarıyla âhenleşebilecek bir İslâm ilâhiyatının yeniden tesisi müstakbel din âlimlerimizin başlıca meşgale ve meselesi olacak; bundan sonra da tabii olarak bir takım müçtehitler meydana çıkacaktır. Din meselelerine dair daha geniş ve etraflı görüşlerimizi ihtiva eden fikirleri başka bir yazıda meydana koyduğumuzdan burada sadece hükümete düşen vazifenin ehemmiyetine işaret edeceğiz. Bu vazifesi icabı demokrat hükümetin, henüz senbolik de olsa mekteplere din derslerini koyması, vicdan hürriyetini teminden başka bir mânaya gelemeyen, lâıyıklık prensibine asla aykırı olmadığı halde, politik ve ideolojik maksatlarla, hem de bu demokratik hürriyetler devrinde, anayasanın kendi temayüllerine göre istismar gayretiyle milletin vicdanına tasallût, kudsi, insanî ve millî haklarına tecavüz etmek cüre-

tini gösterenlere karşı nasıl uyanık bulunmak lâzım geldiğinde, hattâ memleketin içinde bulunduğu şartlar dolayısıyla, din kadar kudsi ve insanî bir hak olan vicdan hürriyetine dokunmadan hükümete. hiç olmazsa bugün için, daha bir çok vazifeler terettüp ettiğine mezkûr yazımızda temas edilmiştir.

İlâhiyat Fakültesinin hatalı kuruluşu

Din ve dinî kültürümüzle ilgili olarak önümüzde bulunan bir çok meselelerin halli için ilk ve âcil çare, şüphesiz, İlâhiyat Fakültesinin ciddî olarak kurulmasıdır. Bu ehemmiyeti dolayısıyla ki Ankara İlâhiyat Fakültesi kurulur kurulmaz, henüz mahiyeti anlaşılmadan ve onu kuran sebepler belli olmadan, memleket içinde ve dışında, İslâm ülkelerinde ve Avrupa'da büyük bir alâka çekmiştir. Asırlardan beri İslâm dünyasının himaye ve müdafaasını yapmış olan Türklerin, biraz da menfi propagandaların tesiriyle, İslâmiyeti terketmiş olduklarına dair şayialar birden bire silinmiş; din müessesesinin, Rusya müstesna, Türkiye'de hiçbir memlekette görülmeyen bir sarsıntıya maruz kalması Avrupa ve Amerikalı mütefekkirleri hayretle temaşaya sevketmişti. Böylece memleketimizde dünyanın dikkatini üzerine çeken bir Fakültenin selâmeti için hassasiyetimizin sebeplerine işaret etmiş bulunuyoruz.

Bu ciddî memleket ihtiyaçları karşısında ve bugünkü şartlar içinde kurulmuş olan İlâhiyat Fakültesinin mahiyetini meydana koymaya başlarken onun kendisinden beklenen ilmî ve amelî ciddî hizmeti görececek bir bünye arzedemediğini, esefle, ifade ederek söze başlamalıyız. Filhakika bu fakültenin kuruluşuna âmil olan zihniyet ve kuruluş tarzı, bunun, işaret ettiğimiz endişelerle vücut bulmadığını gösterdiği gibi manevî gıdasızlıktan feryad eden milletin ıztıraplarını duyan samimî bir merhamet hissinin de âmil olmadığını meydana koymakta-

dir. Hattâ demokratik baskının tesiriyle vuku bulan bu hâdiseye istismardan daha ileri bir mâna vermek de mümkündür. Fakültenin kuruluşunda, halk efkârını bununla oyalamak ve mutlaka ciddî bir din ilmi ve bilgisi verilmesini önlemek maksat ve zihniyetinin esas olduğu, buna rağmen, demokratik rejim icabı da, halkın haksız yere sempatisinin avlanmak istendiği kanaati hasıl olmaktadır. Teşebbüsün ciddiyet ve samimiyeti hakkındaki şüphemiz sadece kuruluş esnasında mesul devlet adamlarının sarfettiğini duyduğumuz hayret ve ibrete şayan sözler ve kurulmasına memur edilen kimselerin salâhiyetsizliği veya kayıtsızlığa, hattâ bunlar arasında bu işten memnun olmayan insanların bulunmasına değil, bizzat onun bünyesi ve programına da dayanmaktadır.

Gerçekten memleket ihtiyaçları ve bir İslâm İlâhiyat Fakültesinin gayesi göz önüne getirilince, yalnız ilgili ilim adamları değil her münevverin bile kolaylıkla anlayacağı üzere bu fakülteye neden esas derslerin konmadığı, lüzumsuz derslerle dinî bilgilerin tahsiline imkân bırakılmadığı keyfiyeti ancak böyle bir zihniyet ve maksatla kabili izahtır. Filhakika bu fakülteye İlâhiyat adının verilebilmesi için orada Tefsir, Hadis, Fıkı, Kelâm, İslâm dini, İslâm Mezhepleri tarihi, Tasavvuf, Dinler tarihi, ile bunlara dair fer'î ilimler, Arapça ve Farsçanın programlarda yer alması, bunları okutabilecek salâhiyetli ilim adamlarının tâyini şart idi. Halbuki tamamiyle ihmale uğrayan bu esas dersler için bugün ilmî salâhiyeti haiz ancak tek bir insan mevcuttur. Fiilen mevcut olmayan bu derslerin yerine, âdetâ fakültenin kurulmasına ve inkişafına engel olmak maksadiyle, Sosyoloji, Psikoloji, Felsefe, Mantık, İlimler tarihi, İslâm sanatı ve İslâm felsefesi (mutahassısı olmayan bu ders şimdi konmak isteniyor) gibi derslerin doldurulması bu zihniyeti meydana koymak ve ona dair şüphemizi izhar etmek için kâfidir. Şüphesiz ilmî kifayetsizlikle birlikte, işaret ettiğimiz zihniyet ve bununla alâkadar menfaatlerin

esiri olanlar, bu ilimlerin dinle münasebetlerini, beyhude yere, mübalâğaya ve muğalâtaya kalkışacaklardır. Yalnız din değil, geniş şumûliyle alındığı takdirde, her ilmin diğerleriyle az çok münasebettar olduğu malûmdur. Devrimizde ilmin ihtisaslaşmak zarureti karşısında din tetkiklerini bu kadar geniş bir şümûl içerisinde mütalâa etmenin imkânı olacağını biran için tasavvur etsek bu takdirde bunların aslî derslerin mevcudiyetinden sonra bahis mevzuu olabileceğini idrâk etmiyecek tek bir iz'an sahibi tahayyül edilemez. Hattâ geniş ve normal bir zihniyetle çalışacak bir İlahiyat Fakültesi için, ehemmiyeti bedihî olan, Mukayeseli dinler tarihi dersinin, yukarıda zikrettiğimiz asli dersler olmadan, tedrisi bile şüphesiz beyhudededir olacaktır. Bu ölçü ve zihniyetle hareket edince daha bir sürü derslerin İlahiyat Fakültesi ders listesine ilâve edilmemesine hiç bir mâni yoktur. İlim dünyasında da bu bünyede bir müesseseye rastlanamaz. İlahiyat Fakültesinin, yukarıda zikrettiğimiz, esas dersleri ciddî bir şekilde, okutulmadan bu fakültenin kendisinden beklenen ilmi hizmetleri karşılayacak din âlimleri yetiştirmesi ve din tetkikleri yapabilmesi maddeten imkânsız olduğu gibi, dinî müesseselerimizde pratik vazifeler görecektir unsurlara umumî bir din bilgisi vermesi de pek beklenemez. Esasen bu saydığımız dersler için ciddî ilim adamları tâyin edilerek programlar doldurulmuş olursa, her biri ayrı bir ihtisasa doğru götürecektir olan bu dersler yanında talebenin, bir din adamı için vakit öldürmekten başka bir şeye yaramayan, bu kenardaki derslere ayıracağı bir saat bulamayacağı gibi hafta saatleri de böyle bir programı ihtiva edecek bir miktarda değildir. Bu yandaki dersler arasında, başında islâm sıfatının bulunması dolayısıyla, İslâm sanatının lü-

zumundan bahsedebilecek olanlara da, tabiatıyla, evvelâ İslâm dinini öğretiniz de ondan sonra sanatını düşünürüz, tarzında bir cevap verilebilir. Halbuki, yukarıda söylediğimiz gibi, İslâm sanatının İlâhiyat Fakültesiyle yakından bir alâkası da yoktur. Diğer taraftan Türkiyede ehemmiyeti mübrem olan ve maalesef bir çok fantazi kürsülerin kurulmuş olmasına rağmen böyle bir kürsü veya ders üniversitelerimizde ciddiyetle ele alınıp ihdas edilmemiştir. Bir an önce üniversitelerimizin ihdas etmek mecburiyetinde olduğu bu kürsünün yeri de asla İlâhiyat Fakültesi olamaz. Zaten bugünün Türkiye'sinde bu dersi salâhiyetle üniversitede okutulabilecek bir insanın mevcut olmadığı hakikatini, acı da olsa, itiraf etmek mecburiyetindeyiz. Dil ve Tarih Fakültesinde bir Türk İslâm Sanat ve Arkeolojisi Kürsüsü kurmak imkânlarını düşündüğümüz zaman fiilen mevcut olmayan bu dersin, İlâhiyat Fakültesi tarafından işgali yüzünden de, kanun bu mübrem ihtiyacı karşılamamıza engel olmaktadır. Halbuki üniversite hakkındaki yazımızda lüzumsuz yere aynı dersleri okutan ve üniversite mefhumunun gerektirdiği birliğe uymayan fakültelerin mevcut olduğuna dair misâller vereceğiz.

Diyalektik kudretine ve aka kara diyebilmek kabiliyetine malik olanların dahi bu tasvir ettiğimiz vaziyeti müdafaaya kalkışabilecekleri şüphelidir. Yalnız kendilerini mazur göstermek için memlekette bu dersleri salâhiyetle okutabilecek insanların mevcut olmadığını ileri sürecekleri kuvvetle muhtemeldir. Buna karşı verilecek cevap, daha doğrusu faküitenin sâlim bir yolu girebilmesi için alınacak tedbirlere temas etmezsek şart ve imkânlar dışında güçlükler çıkarmakla itham edilmemiz muhtemeldir. Evvelâ memlekette üniversitenin talep ettiği, ilmi araştırmalarıyla tanınmış, din âlimleri bulmak hakikaten zorlaşmıştır. Fakat akademik mevkiiler bahis mevzuu olmadan, bugünün âcil ihtiyaçlarına göre, hiç olmazsa, İslâm dinine dair bilgileriyle tanınmış insanlar bulmak ve

bunlardan faydalanmak imkânları elân mevcuttur. Bu ifade-
mizin ileri bir üniversite ölçüsüne göre bir mâna taşıdığını
kaydetmek mecburiyeti vardır. Yoksa diğer fakültelerin ve
bizzat İlâhiyatta bulunan bir kısım öğretim unsurlarının ilmi
seviyesi nazarı itibare alınırca İlâhiyata profesör, doçent veya
öğretim görevlisi bulmaktaki zorluk daha çok azalır. Fakat
İlâhiyat Fakültesine düşen içtimaî ve kültürel büyük vazifeler-
in başarılabilmesi için, devletin sarfettiği para mukabilinde,
İslâm dünyasından ciddî ve milletlerarası şöhrete ma-
lik, ilim adamlarından teklif bekleyenleri de biliyoruz. Böyle-
ce içeriden ve dışarıdan temin edilecek din âlimleri sayesinde
İlâhiyat Fakültesi süratle gelişerek memlekete karşı vazifesini
yapabilecek bir seviyeye erişecektir. Buna imkân verebilmek
için de vakit israfına sebep olan mezkûr eklenti derslerin bir
kısımını kaldırmak gerekecektir. Zaten bu dersleri okutanların
çoğu da okuttukları mevzularda ilmi neşriyat yapmış ve ehliyet
kazanmış kimseler olmadığı malûmdur. Hattâ esas dersleri
dolduracak kemiyet ve keyfiyette ilim adamı bulmak zahme-
tine katlanmaz, gösteriş ve şekilcilik hastalığından kurtulur-
sak, yalnız Tefsir, Hadis, Fıkıh ve Arapça derslerini hakkıyla
okutacak bir kaç din âlimiyle başlayan mütevazi bir İlâhiyat
Fakültesi süratle istenilen semerelerini verecektir. Eski medre-
seler misâli buna kâfi bir delildir. Bu takdirde fayda yerine
engel teşkil eden mezkûr derslerin bir an önce kaldırılarak ta-
lebeyi kendi mevzuuna bırakmak şarttır.

Bizim İlâhiyat Fakültesi meselesinin süratle halli için bu
yazıyı derhal neşretmeye mecbur eden birinci sebep, üniver-
site islâhı gibi büyük bir dâvanın hallini beklemeden, henüz
kuruluş halinde bulunan bu fakülteyi salâha kavuşturmak im-
kânının mevcut bulunması; ikincisi, bu imkânlara rağmen,
mensuplarının katiyen salâh yolunu tercih etmemiş olmaları-
dır. Bu kanaat Profesörler Meclisinde uzun süren müzakere-
ler esnasında, bîedâhetlerin dahı münakaşası dolayısıyla, hiç

şüphle etmeyecek bir mahiyet aldı. Hattâ bu unsurların âdetâ onun kuruluşunda hâkim olan maksat ve temayüllerin tatbiğine memur edilmiş kinseler olduğu hissi hasıl oldu. Uzun müzakere ve münakaşalar esnasında bütün ricalarımıza rağmen Fakülte idaresi bu zarurî dersler için lâzım olan unsurların teminine asla yanaşmayarak lüzumsuz dersler kadrosunu daha da meşbu bir hale getirmek için yeniden bir sürü tâyinler üzerinde ısrar etti. Meselâ bir çok yeni dersler ihdas, yeni unsurlar tâyin etmek istenildiği zaman aynı şeyin neden en zarurî olan derslerden biri için yapılmadığı soruldu. Tabiatile verilecek müsbet bir cevap olmadığından beyhude yere bedahet ve mütearifelerin münakaşasile vakit geçirildi. Bizim üniversite ve sair ilim müesseselerinde bu gibi ahvalde, içine düşülen, basit tenakuzlardan kurtulmak maksadile, aka kara denildiğine, insan kafası ile istihza teşkil eden bu gibi bedahetlerin münakaşasına alıştığımız için, hayret bile etmedik. İlâhiyat Fakültesi, Dil Tarih Fakültesinde hâkim olmağa başlayan ilim efkârının kuvveti karşısında maksadı temin edemeyince bu çıkmazdan vaz geçecek yerde o yolda başka bir çare aramak lüzumunu duydu.

Filhakika Senatoda İlâhiyat Fakültesi işlerini anlayan insanlar az, fakat dostlar daha çok idi. Nitekim, öğrendiğimize göre, Senato profesörler meclisini, profesör tâyininde, mihani-kî bir rey vasıtası haline getirir bir şekilde kanunu tefsir etmiş; öğretim görevlileri için de, Üniversiteler Kanununun profesörler kuruluna tevdi ettiği 54. maddedeki salâkiyeti ondan nezetmiştir. Dil Tarih Fakültesi profesörler meclisi bir ecnebi profesörün mukavelesini ilmî ve teşkilâta ait sebeplerle (ki hukukan hiç bir sebep bahis mevzuu değildir) yenilemeyince de aynı senato bu kararı şekil bakımından ve dikkate şayan bir tarzda bozmuştur. Bu bozma hâdisesinde Senato kararının ifadesindeki elâstikiyetin taşıdığı mâna dikkatle üzerinde durulacak bir mahiyettedir.

Böylece İlähiyat Fakültesinin ilmî ve ciddî bir hizmet başarmasına, bünyesinin imkân vermediği, kendiliğinden meydana çıkar. Bu fakülteye bir ideale gelen ve hususî gayret ve kabiliyeti haiz olan talebeler istisna edilirse diğerlerinin memleketin kendilerinden beklediği vazifeleri başarabilecek seviyede yetişebilmeleri şüphelidir. Bu hal, zaten mevcut olan yarı münevver işsizliğin artmasına sebep olacağı için, memleket bakımından fayda yerine zarar getireceğini ifade eder. Bu sebeple İlähiyat Fakültesi diğerlerinden âcil olarak ele alınmalı ve işler bir hale getirilmelidir. Hiç bir şey yapılamazsa talebeyi lüzumsuz derslerin yükünden kurtararak iki ciddî İlähiyat âlimi ile dahi işe başlamak ve ilerlemek mümkündür.

EK-X : Yassıada'daki Müdafa Metninin Bir Kısmı⁶

MÜDAFAAMI HASTALANDIĞIM İÇİN MAHKEMEDE OKUYAMADIM.

Mahkemede okumak üzere gayet sert bir müdafa hazırlamıştım. "Ben vicdanımın gereğini yapıyorum. Allahım takdir sana aittir" dedim. Birkaç gün sonra büyük bir kriz geçirerek hastaneye yatırıldım. Müdafaamı mahkemede okuma fırsatını bulamadım ve bu yüzden beraat ettim. Eğer okusaydım mutlaka mahkum olurdum. Size müdafaamdan bazı kısımları okumak istiyorum:

"Türk devletinin ve milletinin mümessillerini Adalet Divanına sevkeden kararname -nin esaslarının daha ilk bakışta hukuk ve vicdanla münasebeti olmadığı ortadadır. Ewelâ tarihte emsali görülmemiş böyle bir davânın muhakemesi ve bir devrin muhasebesinin bir mahkemeden ziyade millet vicdanında ve tarihin sayfeleri arasında cereyan edeceğine dair millî bir kanaati belirtmekte isabet vardır. Milletvekillerinin siyasi mesuliyet dışında ve teşriî faaliyetlerinden dolayı suçlandırılmasına dair bir teşebbüs yalnız hukuka aykırı olmakla kalmaz aynı zamanda millî iradeye karşı da çok ağır bir tecavüz teşkil eder. Gerçekten Türk demokrasisi ve daha mühim olarak Türk milletin istikbali bakımından bu teşebbüsün taşıdığı mânâyı ve haiz olduğu tehlikeleri düşündükçe soruşturma kurulunun bu kararı karşısında hayret ve teessüre gark olmamak, gösterilen cesarete şaşmamak ve hususiyile ilmin mesuliyetini hesaba katmayan birtakım profesörlerin fetvaları münasebetiyle memleket namına hiçap duymamak mümkün değildir. Devlete karşı cürümler için derpiş edilen ağır cezaların tamamıyla karakuşu hükümlerle bizzat devletin mümessillerine isnadı ise daha gülünç ve daha hayrete şayan bir hadisedir. Demokrat iktidarın birçok zaaf ve hatalara sahip olması normaldir. Lâkin Türkiye'de ilk defa olarak millî iradeye dayanmış ve birkaç kere de tasvip ve takdir edilmiş bir iktidarı bütün devlet mümessilleriyle birlikte iskat ve tevkiften sonra, hem de hukuk ve demokrasi namına cezalandırmaya çalışmak, tarihin cidden çok hazin ve garip bir tecellisidir. Memleketin şartlarını kavrayamayanların, asıl başından beri girişilen millî hakimiyet denemelerinin hep iflasla neticelendiğini, ittihatçı ve halkçı devirlerin birer diktatörlükten ibaret kaldığını düşünmeleri ve vatanperverane bir muhakemeyle geçen bu 10 yıllık devreden memnun olmaları icap eder. Millî irade veya mümessillerinin bu akıbete uğratılması ne kadar ağır bir maneviyat buhranından gelir ise, bizzat davâyı ihata ve ifsada çalışan kesin propaganda faaliyeti de o derece vahim bir millî nifaka sebep olmaktadır. Gerçekten siyaset, matbuat ve üniversiteye mensup bir kısım münevverlerin bir yıl boyunca giriştiği yalan, iftira, tezyir ve hakaretlerin manevî tahribatı çoktan Yassıada hudutlarını aşmış ve içtimai bünyemizi sarsmaya başlamıştır. Öyle ki, millî ve insani duyguları kifayetsiz olan bu münevverlerin müdafaadan mahrum kalan bizlere, adalete ve nihayet dolayısıyla halk kitlelerine karşı her an pervasızca işledikleri suçlar hem bu milletin tarihî vakar ve şahsiyetini zedelemekte, hem de bu cezasız kalmış tecavüzleri unleyecek bir kudret kendini gösterememektedir. Türk tarihinde teslim olmuş bir düşmanın dahi her türlü hakaret ve tecavüzdən masun kaldığına dair millî

⁶ ILICAK, Nazlı; 15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor, C.II, Kervan Yayınları, İstanbul, 1978, s.527-529

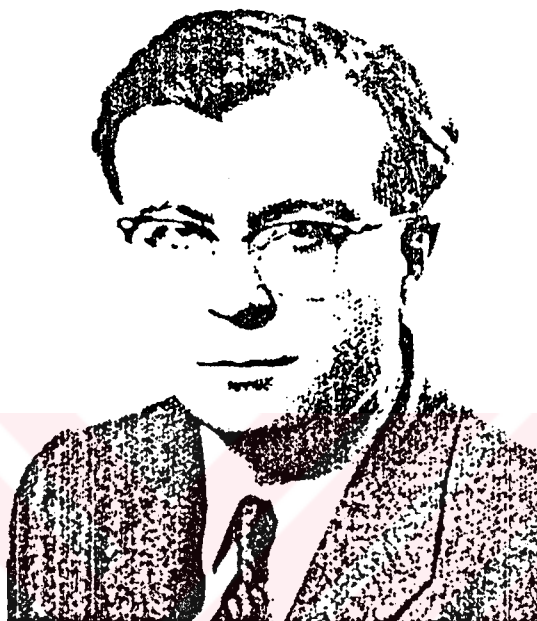
ana ne ve zengin hikâyeler hatırlanır ve böyle bir hadisenin milleti mi z tarafından asırlarca namertlik sayıldığı düşünülürse devlet ve millet mümessillerine karşı reva görülen bu saldırıların ağır mânâsı ve bu kısım münevverlere karşı manevi sükûtun derinliği daha kolay anlaşılır. İdeal idare ve demokrasi olmamakla ve Demokrat iktidarın kusur ve hataları bilinmekle beraber bu devrin Türk tarihine yine de hürriyet ve refah bakımından müstesna bir hüviyetle intikal eylediğini ifadede ilmi bir tereddüt caiz değildir. Halbuki soruşturma kurulu ve iddia makamının iddia ve hakaretlerinden başka, bahis mevzuu bu kifayetsiz münevverler, bu on yıllık devri, gerilik istibdat, zulüm ve suiistimal safsatalarıyla kirlitmeye uğraşırken hakikate aykırı konuşmaktan katiyen sakınmamakta, adı hakaret ve tecavüzlerden bir endişe duymamaktadır. Memleketin jandarma süngüsünden ve tahsilat kırbacından nasıl kurtulduğunu, lâiklik namına vicdanlara tasalluttan maddi manevi ne gibi ıstıraplar çektiğini hatırlayan Türk milleti, bu devrin bir hürriyet devri olduğunu unutamaz. Açlık ve hastalıktan kıvranan bir bünye gıda ve sıhate kavuşmuş, harap ve iktisaden donmuş bir memleketin imar faaliyetlerine girilmiş ve canlı bir çehreye eriştiğini görmüş olan halkımız refah ve terakkinin hangi devre ait olduğunu her an hatırlayacaktır. Bu sebeptendir ki millet tarafından tasvip ve teyid edilen bir devir ve iktidarın mahdud bir münevverin mezbuhane bir hareketle tersine gösterme mücadelesine girişmesi sadece bir akıl ve vicdan teşevvüşünden (bozukluğundan) başka birşey değildir. Demokrat iktidarın bazı hürriyet kayıtlarına rağmen eski diktatör devrin zulümleri hakkında hiçbir hesap sormamış ve binaenaleyh bir intikam vesilesi yaratmamış olması da bize karşı girilen bu kin ve husumet kampanyasının sebeplerini meçhul bırakmaktadır.

Komünizme karşı bir kale sayılan Türkiye bir sürü tahriklerle siyasi ideolojik bir nifaka düşürülmüş ve milletimizin birlik ve mukavemeti azalmıştır. Korkunç propaganda ve yalan kampanyası karşısında şaşkına dönen Türk milleti bugün soruşturma heyeti ve iddia makamının ciddiyetsiz iddiaları karşısında, hakikati daha iyi görmekte siyaset ve ilim adamlarının memleketi zoraki buhranlara soktuğunu daha iyi anlayarak üzgün ve kırgın olduğunu göstermektedir. Zira dün siyaset düzeyinde dalgalanan gerginlik bugün maalesef kitlelere intikal etmiş, memleketin içtimaî ve iktisadi nizamı da sarsılmıştır. Bu durum ihtilâlin sanıldığı gibi ağır sebep ve suçlara dayandığı ma dair propaganda ve iddiaları iflasa malikûm etmiştir. Bu münasebetle iki şehirde hırzırlanmış hava ve hareketleri bütün millete mâl etmek imkânsızdır ve zararlıdır. Esasen bu zoraki kalabalıklara mukabil aynı günlerde Adnan Menderes'i de yüzbinlerin karşılaması üzerinde durmak lâzımdır. Hükümeti devirdikten sonra hareketin meşruiyeti ve iktidarı meydana getiren milletvekillerinin gayrimeşruluğunu ispata çalışmak ve Yassıada'dan ağır bir hüküm veya fetva çıkarmak zaruri değildir. Meşruiyet artık kuvvete dayanmakta ve bundan sonra da hizmet beklemektedir. Bu sebeple dünyanın bu karışık devrinde Yassıada'nın millet ve tarih huzurunda memleketi daha ağır bir buhran ve daha derin yaralara düşürmemesine dikkat etmek çok vatanperverâne hareket olacaktır. Zira aksi takdirde bunda ne siyasi rakiplerin ve ne de ihtilâlcilerin bir fayda sağlayamayacaklarına dair derin inancımızı belirtmeyi milli bir vazife sayarız. Muhterem hâkimler, müdafaa adı altında ihtilâl ve Yassıada üzerinde bir nevi muhakeme yürütürken, hadisenin uzak menşelerine çıkmak ve derinine inmek lüzumunu duyuyor ve bunu da milletimizin istikbâli, endişesi ile yaptığımız bir kere daha arz

ediyorum. Zira köpek ve bebeklerle başlayan Anayasa davası gibi hukuki mesnetten mahrum duruşmalarla sona eren bir davanın tarih, millet, dünya ve adalet huzurunda milletimizi daha fazla sarsmaması ve Türkiye'nin şerefini koruyan bir neticeye ulaşması hakim ve sanık hepimizin vazifesidir. Esasen davanın süngüler altında Yassıada'da ve ağır şartlar içinde cereyan etmesi dolayısıyla uyanmış endişeleri gidermek için daha fazla dikkat ve cesaret beklenmektedir. Kendisini müdafaaya lüzum görmeyen bir sanık olarak davanın asıl sahibi millet ve tarih önünde hükmünüzü vermenizi beklerken, çok şerefli ve tarihi bir vazife kazanacağınızdan emin bulunuyoruz. İstikbalde böyle ulvi vatan vazifesine gıpta edileceğini düşünüyor Allahın milletimizi hak yolunda korumasını ve heyetinizin de bu yolda olmasını dilerim... Saygılarımla..."

EK-XI : Vefatı İle İlgili Yazılar

İrene Melikof'un Osman Turan'ın Vefatı İle İlgili Yazısı⁷

Osman Turan nous a quitté!

Avec lui, la Turquie perd un de ses plus grands savants, et la Turcologie un de ses plus éminents spécialistes de l'histoire turque médiévale: on lui doit notamment certains des ouvrages les plus marquants sur l'histoire seldjoucide.

Ceux qui l'ont connu regretteront l'homme sensible et intelligent, doué d'une remarquable personnalité. A la fois homme de science et idéaliste, il n'hésita pas à défendre ses idées avec courage, jusque dans la tourmente.

Né en 1914, à Çaykara, dans la province de Trabzon, Osman Turan fit ses études supérieures à l'Université d'Ankara et fut diplômé en histoire médiévale.

En 1940, il devint l'assistant du célèbre Fuad Köprülü.

En 1944, après avoir soutenu sa thèse sur *Oniki Hayvanlı Türk Takvimi* (Le Calendrier Turc des Douze Animaux), il fut nommé *Doçent* en histoire turque médiévale à l'Université d'Ankara.

⁷ Melikof, İrene; "In Memoriam Osman Turan", Turcica Revue Les Etudes Turques, Kasım 1979

De 1948 à 1950, il enrichit sa formation de savant et de chercheur par des séjours d'études en Angleterre et en France.

En 1951, il fut nommé Professeur à la chaire d'histoire turque médiévale à l'Université d'Ankara (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi).

De cette époque date un article marquant sur Fuad Köprülü, qui introduit le *Festschrift* offert au Maître en 1953, par la Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi.

En 1954, lors du gouvernement du Demokrat Partisi, il fut élu député de Trabzon et depuis cette date, tel son maître Fuad Köprülü, il se partagera entre la science et la politique.

De cette époque, datent deux ouvrages importants: *İstanbul'un Fethinden önce yazılmış Tarihi Takvimler* (1954) (Calendriers historiques composés avant la conquête d'Istanbul) et *Türkiye Selçukluları hakkında resmî Vesikalar* (1958) (Documents officiels concernant les Seldjocides de Turquie).

Durant ces années, il fut un des principaux collaborateurs du *İslâm Ansiklopedisi* pour lequel il rédigea les articles: *İkta'*, *Keyhüsrev I et II*; *Keykâvus I et II*; *Keykubad I et II*; *Kılıç Arslan I, II, III, IV*.

En 1960, il fut entraîné dans la chute du gouvernement Menderes et, avec d'autres députés, emprisonné à Yassıada, puis acquitté après seize mois et demi de détention. Cette épreuve, cruelle en soi, fut fatale à sa carrière académique à laquelle il voulut revenir, mais des oppositions et des intrigues diverses devaient lui en barrer le chemin. Ces épreuves le marquèrent profondément.

En 1964, il recommença ses activités politiques auprès du Adalet Partisi: il devint l'adjoint du Premier Ministre, puis, en 1965, il fut réélu député de Trabzon.

Jusqu'en 1969, date à laquelle il renonça définitivement à la politique, il continua à mener de front ses activités scientifiques et idéologiques et écrivit de nombreux ouvrages sur l'histoire turque médiévale, dont certains furent publiés en Europe.

Ses ouvrages les plus marquants furent publiés après 1965: *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti* (1965), (Histoire des Seldjocides et civilisation turque islamique); *Türkiye'de Komünizm Kaynakları* (1967), (Les sources du communisme en Turquie); *Türk Cihan Hâkimiyeti Meşkûresi Tarihi*, 2 vol. (1969), (Histoire de l'idéologie turque de domination mondiale); *Selçuklular Zamanında Türkiye* (1971), (La Turquie au temps des Seldjocides); *Selçuklular ve İslâmiyet* (1971), (Les Seldjocides et l'Islam); *Doğu Anadolu Türk*

Devletleri Tarihi (1973), (Histoire des principautés turques en Anatolie orientale).

Du point de vue idéologique, il s'intéressait aux problèmes de la civilisation et de la culture et dénonça avec insistance le danger moral et politique provenant d'un courant d'eupéanisation contraire aux principes nationaux et islamiques de la Turquie.

Il exprima ses idées dans différents articles rédigés pour le journal *Yeni İstanbul*, dont il fut le rédacteur-en-chef, et pour la revue mensuelle *Türk Yurdu*, organe du *Türkocağı* dont il fut un moment directeur-général.

Le 24 avril 1972, il prit sa retraite et se retira dans sa maison d'Istanbul pour se consacrer au travail scientifique, aux côtés de sa femme, Sâtia Hanım, qui fut pendant vingt-deux ans sa compagne et sa collaboratrice, ainsi que son soutien moral et sa consolation pendant les années d'épreuves.

Le 17 octobre 1977, une hémorragie cérébrale vint brusquement interrompre cette vie, hélas! trop courte.

A Sâtia Hanım, à qui nous devons les renseignements que nous publions ici, nous adressons nos remerciements et notre profonde sympathie.

I.M.

Ahmet Kabaklı'nın Yazısı⁸

GÜN IŞIĞINDA

Ahmet Kabaklı

OSMAN TURAN HOCA

Perşembe günü onu da Fatih Camiinden obodillige ırladık. Bu sessiz, ama sur, ama devler gibi gayretli n adamının, Yarabbi ne dar da çok seveni varmış... naze namazının kalabalığı, avlulara sığmadı da, mecbu- ı büyük meydana taşıldılar:

Üniversite, basın, parla- ntodan birçok yakınları, stları, hayranları, Osmanlı nedarından gelme sayın eşi çovresi dolayısıyla, İstan- 'un seçkin aileleri ve bu n evlâtlarına son vazifeleri- hürmetle yapan Trabzon'lu nşehrilere, onun vakitsiz 'bindan doğan tessür için- diler.

Prof. Osman Turan'ın ve- i ile milliyetçi mefkûrenin ön larında yine büyük bir boş- bıraktığı gibi Selçuklu ve nanlı'ya tam şuurla vâkif ve i doldurulmaz bir tarihçemiz aramızdan göçmüş oluyor. letimiz onunla vardığı millî "mekûrevî" tarih şuurunu, ki villarca arayacaktır.

Osman Turan Hoca, ilimde cesur, yazılarında cesur, itikada cesur insandı. En üst DP milletvekillerinden si olarak onun Yassıada'da sizlik ve kabalıklara karşı cadesi ve isyanları bir tandır. Yassıada'yı anlatan ten bütün hâtıralarda bu iz insanın, haklı ve şerefli kaldırışlarından sahneler dir.

Ve bazı üniversitelerin ha- bilimcileri Yassıada'dan ra onun tekrar üniversiteye nesini engelleyerek, politi- a ve karamsarlığa sevket- lerdir. "Bilimciler", onu ve zörlerini üniversiteye tek- sokmak istemediler. Çünkü i ilminden, hem de üstün akterinden korkuyorlardı.

Ayrıca, böyle "Yassıada" maz- lümlarına zulüm ederek iktidar sahiplerinin gözüne girmiş olu- yorlardı. Ah! Bu ülkede, bürok- rasinin hangi taşını kaldırırsan, muhakkak ki onursuzluk, vic- dansızlık, şerefsizlik yaraları- na rastlırsın.

Osman Bey'in yaradılışı belki dünyada en az politikaya yakındı. Nitekim politika, ona yalnızca azap ve hayret ver- miştir. Üniversitede dahi katla- nılamayan iki vafına: Yani âlimliğine ve cesurluğuna poli- tikacılar nasıl katlınsınlar! Ne- tice: Osman bey, davasını ve fikriyatını, en milliyetçi bildiği, oliyle kurduğu, duygusuyla yu- şattığı partilere ve politikacıla- ra anlatmadı. "İhraç edildi" ve küstürüldü.

Fakat volkan her yerde volkandır. Osman Turan kitap- ları, konferansları, yazıları ve sohbetleri ile üniversitede ve politikada yapacağından daha büyük tesirleri, kütlelere ve gençlere sunmuştur. Bugün, 50-55 yaşlarına kadar bütün milliyetçiler, onun maddi veya manevi öğrencileridir.

Gerçek ilim adamından, fi- kir ve dava adamından, zamanlar boyunca okunacak ve tesirini eskimeden sürdüre- cek eserler kahr: Osman Turan işte o bahtiyarlardandır.

"Turan Neşriyat Yurdu"na- ca neşrolunan TÜRK CİHAN HAKİMİYETİ MEFKÜRESİ TA- RİHİ "Millî, dinî, ve insanî ideallere bağlı bir milletin asır- larca nasıl bir cihan hâkimiyeti mefkûresine erişerek yükseldi- ğini, NİZAM-ÂLEM davası ile de başka milletlere ne derece adalet ve nizam getirdiğini" anlatmaktadır. Yazar, bu seri- nin "Manevî ve ideolojik buh- ranlar içinde sarsılan Türk

(Devamı 10. Sayfada)

OSMAN TURAN HOCA

(Baştafi 2. Sayfada)

aydınlarına hizmet etmesini" başlıca emel ve mükâfat bil- mektedir.

SELÇUKLULAR ZAMA- NINDA TÜRKİYE'si "Anadolu'da Türk Vatanı (1071 Malaz- girt) ve Türk Devleti (1075 İznik) Kuruluşunun 900 yılına armağan" edilmiştir. Bu eser, Anadolu'yu vatan yapan cedle- rimizin hâlâ çok tarafı karan- lıklar içinde olan tarihlerini "Alp Arslan'dan Osman Gazi"- ye kadar anlatmaktadır. Sel- çuklular devrinin, bugünüümüze ve dünyaya örnek tutulacak "İktisadî, İçtimai, kültür ve

sanata ait" müesseselerini ayrı cildlerde ortaya koymuştur.

SELÇUKLULAR VE İSLA- MİYET adlı kitabında bulunan "Türkiye Selçuklularında Top- rak Hukuku, Selçuk Kervansa- rayları, Selçuklular zamanında Sivas şehri, Orta Çağlarda Türkiye Kıbrıs münasebetleri, Satuk Buğra Han Menkıbesi ve Tarih, Reşit üd-Din ve Türk Tarihi, Irak Türkleri Meselesi" gibi makalelerle ve TÜRKİYE- DE SİYASİ BUHRANIN KAY- NAKLARI adlı kitabı şüphesiz gençlerimizce okunacak ve okundukça Merhum Osman Hoca'ya rahmet çıkarılacak emek verimleridir. ■

⁸ Kabaklı Ahmet; "Osman Turan Hoca", Tercüman Gazetesi, 22 Ocak 1978

Büyük Kayıp⁹**BÜYÜK KAYIP**

Çaykara eşrafından Merhum Şahzene ve Hasan'ın oğulları,
 Satia Hanım Sultanın eşi Nekta ve merhum Mehmet Turan'ın kardeşi Hediye Kır'ın ağabeyi; Büyükelçi Seyfullah Esin, Fethiye İbrahim, Prof. Kazım Kenan Selim'in yeğen ve eniştelere. Seniha, Hasan, Fuat Nihat Sevinç, Zinnur Turan, Aysel Denizlili'nin amçaları, Şefika Turan'ın kayın biraderi, Yaşar Turan, Tutiya, Saniye, Songül, Sabriye, Süheyla, Vildan, Hayrettin'in dayıları, Hacı Mustafa, Ali Rıza, Yılmaz, Turan, Fahri, Niyazi, merhum Hacı Ahmet, Kazım, Ali Kemal, Yaşar Kuran, Hasan Yıldırım, Sadullah Bozkurt'un amcazadeleri.

DAVA ADAMI BÜYÜK İSLÂM ve TÜRK DÜŞÜNÜRÜ

Sabık Trabzon Meb'usu

Prof. Dr.

OSMAN TURAN

Hakkın vasi rahmetine kavuşmuştur. Cenazesi 19/1/1978 Perşembe öğlen namazını müteakip Fatih camiinden alınarak aile kabristanına kaldırılacaktır.

Tanrı rahmet eyliye

AİLESİ

Not: Çelenk gönderilmemesi rica olunur

⁹ Tercüman Gazetesi, 19 Ocak 1978

Prof Dr. Osman TURAN' ın Ardından¹⁰

Yassıada Dönüşü,senelerce hizmet ettiği fakülteye alınmayışı ve Türk Tarih Kurumu üyeliğinden çıkarılması O' nu son derece hayal kırıklığına uğratmıştı.

Atatürk Tarafından Ankara'da 1935 yılında kurulan D.T.C.F. Ulus'taki Evkaf Apartmanında faaliyete geçmişti. Bu Apartmanın zemin katındaki loşça bir salona girenler,büyük bir masanın başında bir gencin gece gündüz çalıştığını görürlerdi. Burası Ord. Prof. Dr. Fuat Köprülü'nün başkanı bulunduğu ortaçağ Tarihî Kürsüsüne aitti.

Trabzon'un Of İlçesine bağlı bir köyde Doğan (doğum tarihî 1916) ve Osman Turan adını taşıyan, orta boylu,büyük başlı,iri ela gözlü bu gencin ileride büyük bir ilim adamı olacağı daha O zamandan belli idi. Nitekim Babasını Küçük yaşta kaybettiği için . sıkıntı ve yokluk içinde büyümüş .Anasının gayret ve teşviki ile okumuş olan Osman ilk andan itibaren hocası Fuat Köprülü' nün dikkatini çekti. Daha sonra da herkesçe bilindiği gibi bu büyük ilim adamının son derece kıt olan takdir teveccühünü kazandı. tatlı bir Karadeniz Şivesiyle konuşan Osman Turan' ı ilk defa işte bu salonda tanıdım

Ben derslerine ve seminerlerine muntazaman devam etmekle beraber Yatılı olduktan sonra , yani üçüncü sınıftan itibaren elime geçen fırsatı kaçırmamak için yeni çağ tarihî kürsüsünden Ortaçağ Tarihî kürsüsüne geçerek ; F. Köprülü' nün esas öğrencisi oldum. Bu andan itibaren Osman Turan ile her zaman beraberdik .O, Öğrencilik zamanından itibaren yazmağa başlamıştı., Böylece O' nun ilk araştırmaları daha öğrenciliği sırasında neşredildi.

¹⁰ -Mehmet Altay KÖYMEN ; 2.2.1978 Tercüman Gazetesi , s.2

Bildiğime göre F. Köprülü Atatürk Tarafından yeni kurulan yeni kurulan fakültede ortaçağ kürsüsünün başına getirildikten sonra öğrencilerine doktor payesi vermeğe başladı. Yine bildiğime göre bunların sayısı dördü geçmedi. kendisinden ilk doktor unvanı alan Osman Turan, son doktor unvanını alanda ben idim.

Osman Turan Doktor unvanını öğrencilik yıllarından itibaren malzeme toplamaya başladığı daha ziyade islamîyetten önce Türk Kültür Tarihi ile ilgili “On iki hayvanlı Türk Takvimi” adlı eseri ile aldı. (Ankara 1941) O’nun asıl orijinal araştırmaları 1944 yılında elde ettiği Doçentlik unvanından itibaren başlar.

Orta Asya’dan Anadolu’ya

Türkler nasıl Orta Asya’dan Anadolu’ya göçüp yerleştilerse , Osman Turan’ da tıpkı Ataları gibi Orta Asya Türk tarih ve medeniyetinden , Türkler in bu yeni vatanının tarihine geçti ve Anadolu’da karar kıldı. Gerçekten Anadolu Selçukluları Tarihi hayatının sonuna kadar O’ nun ilmiçalışmalarının ağırlık noktasını teşkil etmiştir. Osman Turan yerinde bir kararlar işe el yazması ana kaynakları neşretmekle başlamıştır. Mesela Anadolu Selçukluları Tarihinin en mühim iki yerli kaynağından biri olan Aksarayı’ nin Fars’ça eserini O yayınlamıştır.(Ankara 1944) , arkasından üç Vakfiyeyi neşretmek suretiyle (Belleten XI-XII 1947-48) Selçuklu tarihine yeni malzemeler vermiştir. Vakfiyeler yalnız Anadolu’nun ve Sosyal Ekonomik tarihine dair orijinal bilgi ihtiva etmeleri bakımından değil bu münasebetle O. Turan’ ın verdiği açıklayıcı bilgiler bakımından da dikkati çeker.

Bize göre Osman Turan Anadolu Selçukluları Tarihindeki yetkisini İslam Ansiklopedisine yazdığı 1952 yılında yayınlanan Selçuklu Sultanları Kılıçarslan , Keyhüsrevler, Keykavuslar ve Keykubad’ lar vs. maddeleri ile yerli yabancı herkese kabul ettirmiştir. Bundan sonra O’ nun Türkiye’de ve Yabancı Ülkelerde çıkan Dergilerde Selçuklu Devrinin ve her cephesiyle ilgili Türkçe ve yabancı dillerde bir çok makaleleri yayınladığı görülür. O’ nun mühim eserlerinden biride Anadolu Selçukluları idari teşkilatı için son derece önemli vesikalar ve açıklamaları ihtiva eden Türkiye Selçuklu’ ları hakkında resmî vesikalar adlı eseridir.(Ankara 1958)

Selçuklular ve Türk-İslam Medeniyeti

Osman Turan asıl mühim telif eserlerini ilim hayatının son 15 senesi içinde vermiştir. Bütün Selçuklular konu edinen Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti (Ankara 1965 , II. Baskı İstanbul 1969, 478 s), Türk Cihan Hakimiyeti I ve II Cilt (İstanbul 1969, 216 ve 347 s.) bize en mühim eseri Selçuklular zamanında Türkiye (İstanbul 1971, 752 s.) adlı Anadolu Selçukluları Siyasî tarihîdir. Buna Doğu Anadolu Türk Devletleri (İstanbul 1973, 275 s.) 'de ilave edilebilir. Kendisini geçen yaz ziyaretim sırasında Osman Turan elindeki malzemeyi biran önce neşretmek istediğini söylemişti. O sanki topladığı bütün malzemeyi kullanmasını ömrünün vefa etmeyeceğini sezmişti. Nitekim daha öğrenciliğimden beri yazmayı tasarladığı Selçuklu Devri İktisadî Hayatı'nı neşretmeğe ömrü yetmedi. Bu Konuyu büyük ölçüde yazmış olduğunu sanıyorum. Bunun gibi O Anadolu Selçuklu Medeniyetini bütünü ile meydana koymak imkanını da bulamamıştır.

Osman Turan' ın yazacağı daha birçok eserler bulunabilir .Fakat bir kısmını saydığımız eserleri ile O yalnız Türkiye'de değil,Batı' dada Selçuklular Devrinin bilhassa Anadolu Selçukluları Devri Tarihinin başta gelen Mütchassısı olduğunu herkese kabul ettirmiştir. Nitekim Dünyaca meşhur Cambridge İslam Tarihi serisinde Anadolu Selçuklular' ı ve Beylikleri bölümü Osman Turan' a yazdırılmıştır. (I. Cilt 1970 , 231-262 sayfalar) Osmanlı Öncesi Türkiye Adlı İngilizce bir eser yazmış olan Claude CAHEN (Newyork 1968) hemen hemen tamamıyla Osman Turan' ın araştırmalarına istinat eder.

Manevi Savunma Kaleleri

Osman Turan ve O' nun gibi köyden yetişen büyük ilim adamlarını her düşünüşümde aklıma Denizli' li Profesör Hüseyin YILMAZ gelir. Bilindiği gibi Küçük Hüseyin Denizli'nin bir köyünde Annesinin keçilerini otlatırken , bir hayır sahibinin elinden tutup okutması sayesinde bu gün Amerika'da Enşteyn Enstitüsünün başındadır .Amerikan gazeteleri ve dergileri Çobanlıktan profesörlüğe başlığı ile sık sık kendisinden bahsederler. Türkoloji ile uğraşanların pek iyi tanıdığı Yukarıda adını verdiğimiz Yahudi asıllı profesör CAHEN Fransız Akademisine üye

seçilmiştir. Meşhur İngiliz oryantalisti Profesör Gibb`se Kraliçe tarafından Sör unvanı verilmiştir .Bu meseleleri çoğaltmak mümkündür .Bir Amerikalıların kendilerinden olmayan bir Türk'e,İngiliz ve Fransızların kendi tarih ve medeniyetleriyle meşgul olmayan ilim adamlarına verdikleri değeri düşünüyorum; Birde hayatını Türklüğe adanmış cilt cilt eserler yazmış bir Türk ilim adamının Kendi milleti tarafından takdir edilme şöyle dursun, Genç denecek bir yaşta kenara atılmışlığını düşünüyorum. Hayretler içinde kalıyorum ve ATATÜRK'ünde devam ettiği eski Türk Geleneğine uymayan bu davranıştan dolayı kendi kendime biz neden böyle olduk? diye sorup duruyorum .ve cevap bulamıyorum.

Eski kaynaklarımız Devlet kılıçla kurulur. Kalemle idare edilir diye yazarlar. Gerçekten bizde devletleri idare edenler siyaset adamlarından ziyade; ilim , fikir ve sanat adamlarıdır .Böyle adamların rehberliği olmadan toplumlar yollarını şaşırırlar. Büyük alim Fuat Köprülü ile öğrencisi Osman Turan böyle birer rehber idiler . Memleketin Manevi Savunma kaleleri olan Onlar ve Onlar gibiler göçseler bile eserleri bu memleketi rehberlik etmekte devam edeceklerdir. Zaten Köprülü 'nün kurduğu ve Osman Turan' ın devam ettirdiği bir tarih ekolü vardır. Bizler elimizden geldiğince bunu sürdüreceğiz.

Köprülü' de Osman Turan' da hayatlarının sonlarında hiçte layık olmadıkları muamelelere maruz kaldılar.

Osman Turan ve İlim

Osman Turan' ı iki olay son derece hayal kırıklığına uğratmıştı. Bunlardan birisi Yassıda dönüşünde senelerce hizmet ettiği fakülteye alınmayışdır Ellerinden tutup yetiştirdiği öğrencilerin bile , bu meselede kendisini destekleyecekleri yerde , çekemeyenleri ile beraber karşısına dikilmeleri çok üzücüdür. Osman Turan' ı üzen ikinci mesele kendisinin sebepsiz yere Türk Tarih Kurumundan çıkarılmasıdır. O' nun uğradığı bu son derece haksız muameleyi protesto eden bir yazım Tercüman Gazetesi'nde çıkmıştı. Bu Haklı Tepkiye Tarih Kurumu cevap veremedi ise de yazım kamuoyunda geniş tepki uyandırdı. Atatürk sağ olsaydı Osman Turan gibi bir Türk tarihçisine böyle muamele yapılmasına asla müsaade etmezdi.

Osman Turan hocası Fuat Köprülü'nün sadık bir takipçisi olarak ; O' nun gibi Siyasî hayata atılmak hatasını gösterdi. Gerek Demokrat Partiden Gerekse 27 Mayıs İhtilalinden sonra kurulan Adalet Partisinden Milletvekili oldu. Hakiki İlim adamlığının tabii icabı olarak eğilip bükülemezliği hakiki bir aydın olmanın tabii bir neticesi olarak ta haksızlığa karşı daima isyan etmesi, Osman Turan' ın siyasî hayatta başarı kazanmasına pek imkan vermedi.

Profesör Osman Turan' ın ölümüyle yeri pek kolay doldurulamayacak bir ilim adamımız daha aramızdan ebediyen ayrılmıştır. Ancak aramızdan ayrılan O' nun fani vücududur. Yazdığı eserlerle adı aramızda ve gelecek nesiller arasında daima saygıyla anılacaktır.

TERCÜMAN GAZATESİ¹¹

Prof. Osman Turan Vefat Etti

Memleketimizin tanınmış İlim ve Fikir Adamı Prof. Osman Turan bir beyin kanaması sonucu vefat etmiştir.

Trabzon'da 1914 senesinde doğan Prof. Turan 1938' de D.T.C.F.' ni bitirmiş aynı Fakültede ilmi araştırmalara başlamıştı. 1945 yılında Doçent , 1951 Yılında Prof. Olan Turan 1953-1969 yıllarında üç devre Trabzon Milletvekilliği yapmıştır.

Türk-İslam tarihî ve bu Devre ait birçok hadiseyi aydınlığa kavuşturan Turan' eserleri Türkoloji sahasında kaynak kabul edilmiştir.

Osman Turan' ın Türk Tarihî ve Medeniyeti üzerine yüzü aşkın kitabı, makale ve araştırması yayınlanmıştır. Bunlar arasında "Selçuklular Tarihî ve Türk-İslam Medeniyeti, Selçuklular Zamanında Türkiye, Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi , Doğu Anadolu Türk Devletleri" gibi eserler sayılabilir.

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

¹¹ - 19 Ocak 1978 , s.1-9

EK-XII : Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesindeki Dosyasından Bazı
Evrakların Fotokopisi

Sicilli Ahval Varakası

Dosya No.: 40905	Vazifesi:	FOTOĞRAF
Adı ve soyadı	Osman Turan	
Babasının adı	Hüsnü	
Anasının adı	Şahzade	
Doğduğu yer ve tarihi	Cf - 1330	
Çıktığı okul ve derecesi	<p>28/2/1935 tarihinde Ankara Erkek lisesini bitirme diploması aldıktan sonra yine aynı lisenin Edebiyat Kolundan olgunluk diplomasını geçirerek lise olgunluk diploması altına hak kazanmıştır. Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesinden mezun olduğu halterümesinde yazılıdır. Yabancı dil " Fransızca " den Mayıs/1941 tarihinde yapılan imtihanı kazanmıştır.</p> <p>10/11/1941 tarihinde Tarih, Dil, ve Coğrafya Fakültesinde Doktora imtihanına girmiş ve muvaffak olmuştur. Doktora imtihanı Jüri heyetinin raporu ile kendisine Doktorluk payesinin verilmesine dair 14/11/1941 tarihli Fakülte Profesörler Meclisinin kararı sureti vardır.</p>	

Bulduğu memuriyetler	Maası	Başladığı tarih	Ayrıldığı tarih	Sebepleri
Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi ilmi yardımcılığı	3000	30/4/1940	1/5/1942	3656 sayılı kanunun 3 üncü maddesinin E. fıkrasının 1 inci bendine göre 6 ay 25 lira üzerinden masg olacaktır.
" " " " "	3500	1/5/1942	27/7/1943	3656 sayılı kanunun 3 üncü maddesinin E. fıkrasının 3 üncü bendi uyarınca zımnen vazifesini bırakması dolayısıyla
Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi Orta zamanlar tarihi asistanlığı	3000	28/7/1943	28/12/1943	Doçentlik imtihanını vermiş olmasından dolayı
Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi tarih Doçentliği .	5500 4000	22/1/1944		40 liralık kadro karşılık gösterilmiş. 35 lira almaktadır. Görülen işi üzerine Vekillik inzibat Komisyonunun 6/5/1944 tarih ve 43 sayılı kararı ile Vekillik emrine alınmıştır.

Aslı gibidir.
30/5/1944

Nesr. atım

- 1) İlig Ünvanı (Türkiyat no. VII-VIII)
- 2) Çingiz adı hakkında (Belleten XIX)
- 3) Oniki Hayvanlı Türk takvimi (Fakülte neşriyatı)
- 4) Babek (İslâm ansiklopedisi, cüz 13)
- 5) Bayburt (İslâm ansiklopedisi cüz 15)
- 6) Bayram (İslâm ansiklopedisi cüz 16).
- 7) Terker Ünvanı (Türk Hukuk tarihi mec. I.)
- 8) Müsameret-ül- akbar (Tarih kurumu)
- 9) Eski Türklerde okun hukukî bir sembol olarak kullanılması (belleten XXXV)
- 10) Türkler ve İslâmiyet (D.T.C.F. dergisi IV, 4)
- 11) Selçuk Kervansarayları (Belleten XXXIX)
- 12) Altun-Aba vakfiyesi (Belleten XLII)
- 13) Ertokuş vakfiyesi (Belleten XLIII)
- 14) Selâleddin Karatay ve vakfiyesi (Belleten XLV).
- 15) Türkiye Selçuklularında toprak hukuku (Belleten XLVII)
- 16) Le Droit sous les Seldjoukides de Turguie (Revue des Etudes Islamique, an 1948)
- 17) İktâ (İslâm ansiklopedisi, cüz 50)

Türk Tarihi, dili, folkloru, kültürü hakkında muhtelif mecmualarda çıkan vulgairsé neşriyatı bu listeye dahil değildir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜBANTASYON MERKEZİ.

Nesriyatım hakkında

G. Morovocsık, Byzantinoturcica II. 125,263
(İlig ve Çingiz makaleleri için)

A. Von Wabain, Der Islam, XXX, I

(Hayvan takvimi için)

R.N. Frye, Harvard Journal of Asiatic Society vol X. No:2

(Musameret ul-akbar hakkında)

L. Cahen, Oriens, vol, II.N.I, S.42
(ok hakkında)

Middle East mecmuasında, Kervansaraylar hakkında vol,I. No:3 S.355 (1947), ertokuş ve Karatay vakfiyeti hakkında (vol 2. No:2 s. 243 (1948)

Toprak Hukuk (vol.3 No. 3, s. 364 (1949)

F. Köprülü, Arslan, İsl. Ansıkl. (Takvim hakkında)

" Çingiz " " " (Çingiz adı hakkında)

Z. Velidi Togan, Tarihte usul, S. 281